

NARODOWY INSTYTUT DZIEDZICTWA
STOWARZYSZENIE KONSERWATORÓW ZABYTKÓW

**POLSKI SŁOWNIK BIOGRAFICZNY
KONSERWATORÓW ZABYTKÓW**

Zeszyt 5

Pod redakcją
Iwony Błaszczyk, Henryka Kondzieli,
Hanny Krzyżanowskiej, Małgorzaty Merkel-Massé

Warszawa 2016

Wydawca

Narodowy Instytut Dziedzictwa
ul. Kopernika 36/40, 00-924 Warszawa
tel.: 22 826 02 39, 22 826 93 52, 22 826 92 47
fax: 22 826 17 14, e-mail: info@nid.pl
www.zabytek.pl

Spis treści

Autorzy biogramów	4
Od redakcji	5
Skróty bibliograficzne	7
Biogramy	8
Słownik	9
Wykaz biogramów zamieszczonych w zeszytach 1-5 PSBKZ	116
Wykaz autorów biogramów zamieszczonych w zeszytach 1-5 PSBKZ	127

Autorzy biogramów

Zbigniew Beiersdorf	Jadwiga Łukaszewicz
Beata Blizińska	Maria Majka
Iwona Błaszczyk	Mariusz Mierzwiński
Anna Bogdańska	Lech Narębski
Jolanta Bukowczan	Jerzy Nowakowski
Krzysztof i Rafał Eysymontt	Barbara Ochendowska-Grzelak
Grzegorz Grajewski	Emanuel Okoń
Krystyna Guranowska-Gruszecka	Mirosław Olbryś
Jarosław Jarzewicz	Joanna Paprocka-Gajek
Grażyna Anna Kodym-Kozaczko	Bogumiła J. Rouba
Henryk Kondziela	Ewa Różycka-Rozpędowska
Marek Konopka	Maria Sarnik-Konieczna
Bogusław Krasnowolski	Marian Sołtysiak
Jacek Kriegseisen	Anna Szczepańska
Katarzyna Kurkowska	Kazimierz Śliwa
Wojciech Kurpik	Ewa Święcka
Teresa Kuśmierska	Barbara Tomecka
Renata Linette	Romualda i Bogusław Uziembłowie
Jolanta Łączyńska	

Od redakcji

Pierwszy zeszyt *Polskiego Słownika Biograficznego Konserwatorów Zabytków* [PSBKZ], który oddany został czytelnikom w 2000 r., był rezultatem wstępnego etapu prac podjętych przez zespół autorów i redaktorów realizujących inicjatywę zgłoszoną i zaaprobowaną przez Walny Zjazd Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków. Podkreślić należy, że prace przygotowawcze, opracowanie biogramów i ich wydanie możliwe było dzięki dotacjom przyznanim przez Generalnego Konserwatora Zabytków, o które zabiegał Zarząd Główny SKZ. Drugi zeszyt PSBKZ oddany został do druku niestety dopiero po sześciu latach – w 2006 r., ponieważ wcześniej nie udało się uzyskać środków finansowych na druk. Przyznana wówczas dotacja pozwoliła ponadto na zebranie i opracowanie kolejnych biogramów. Opublikowanie ich w trzecim zeszycie nastąpiło w wyniku porozumienia zawartego między Stowarzyszeniem Konserwatorów Zabytków a Krajowym Ośrodkiem Badań i Dokumentacji Zabytków, który podjął się także pokrycia kosztów opracowania i wydania następnych zeszytów. Czwarty i piąty zeszyt PSBKZ wydane zostały przez Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Słownik przeznaczony jest dla możliwie szerokiego grona czytelników. Dlatego łączy cechy opracowania przystępnego z wymogami naukowej precyzji, a w szczególności jest zgodny z zasadami przyjętymi i obowiązującymi przy pracy nad tego rodzaju publikacjami. Jego celem jest dostarczenie możliwie najbardziej rzetelnej, dokładnej i wszechstronnej informacji o ludziach działających na obecnych oraz dawnych ziemiach polskich, którzy zapisali się swą działalnością na polu konserwacji, restauracji, inwentaryzacji, dokumentacji i badań naukowych obiektów zabytkowych.

PSBKZ zawiera biogramy osób profesjonalnie uczestniczących w procesach konserwacji i ochrony zabytków, kształtowaniu myśli konserwatorskiej i dokumentowaniu historii konserwacji i ochrony zabytków. Są to osoby:

- bezpośrednio zajmujące się konserwowaniem dzieł sztuki i zabytków kultury materialnej,
- projektujące prace przy zabytkach,
- sporządzające plany zagospodarowania przestrzennego i rewitalizacji zespołów zabytkowych oraz obszarów chronionych,
- prowadzące badania archeologiczne i architektoniczne dla potrzeb prac przy zabytkach oraz zajmujące się dokumentacją stanu obiektów i wykonywanych prac,
- zajmujące stanowiska kierownicze i działalności podstawowej w państwowej służbie konserwatorskiej oraz wykonawstwie prac przy zabytkach,

- będące autorami prac z dziedziny teorii, prawa, metodyki, historii ochrony zabytków, a także krytyki konserwatorskiej,
- będące autorami studiów dla potrzeb ochrony i konserwacji zabytków,
- wykazujące aktywną działalność w organizacjach zajmujących się ochroną zabytków przed powołaniem państwowej służby konserwatorskiej i obecnie.

Słownik zawiera biogramy osób nieżyjących:

1. narodowości polskiej lub polskiego pochodzenia bez względu na miejsce działalności,
2. innych narodowości, jeżeli ich działalność dotyczyła zabytków znajdujących się w obecnych granicach państwa polskiego.

Zasięg chronologiczny PSBKZ obejmuje okres od początków działalności w tej dyscyplinie w końcu XVIII w., aż do czasów współczesnych. Chcielibyśmy, aby w sposób możliwie szeroki uwzględnione zostały w *Słowniku* postaci działające w czasach najbliższych, brak biografii których odczuwa się szczególnie w dotychczasowych publikacjach.

Zestaw haseł jest z różnych względów w dużym stopniu przypadkowy, jakkolwiek staraliśmy się dać możliwie reprezentatywny zbiór biogramów uwzględniających ludzi różnych specjalności, działających w dziedzinach ogólnie określonych jako ochrona zabytków i dokumentacja zabytków. W hasle – przy określeniu zawodu, stanowiska lub charakteru działalności – termin „konserwator” został użyty tylko w stosunku do osób, które z wykształcenia były konserwatorami dzieł sztuki lub przez szereg lat wykonywały prace konserwatorskie, względnie pełniły funkcję w służbie ochrony zabytków. Niektóre biogramy zostały skrócone i dostosowane do przyjętej koncepcji *Słownika*.

Zamiarem inicjatorów jest przygotowywanie PSBKZ systemem holenderskim. Przewiduje się, że w przyszłych latach ukazywać będą się kolejne zeszyty, zawsze w układzie alfabetycznym.

Słownik został wzbogacony o dwa wykazy: wykaz biogramów zamieszczonych w zeszytach 1-5 PSBKZ i wykaz autorów biogramów zamieszczonych w zeszytach 1-5 PSBKZ.

Skróty bibliograficzne

Czasopisma

BHS	„Biuletyn Historii Sztuki”
BHSiK	„Biuletyn Historii Sztuki i Kultury”
KAiU	„Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”
OZ	„Ochrona Zabytków”
SzZ	„Spotkania z Zabytkami”

Serie wydawnicze

BMiOZ	Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków
PSB	Polski Słownik Biograficzny
TK	Teka Konserwatorska

Wydawnictwa często cytowane

EW	<i>Encyklopedia Warszawy</i> , Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 1994
Łoza, <i>Architekci</i>	S. Łoza, <i>Architekci i budowniczowie w Polsce</i> , Warszawa 1954
WSB	<i>Wielkopolski słownik biograficzny</i> , PWN, Warszawa-Poznań 1981

Miejsca wydania

B.	Białystok	Rz.	Rzeszów
Gd.	Gdańsk	Sz.	Szczecin
Kat.	Katowice	Tar.	Tarnów
Kiel.	Kielce	Tarnob.	Tarnobrzeg
Kr.	Kraków	Tor.	Toruń
L.	Lublin	W.	Warszawa
Lw.	Lwów	Wil.	Wilno
Ł.	Łódź	Wł.	Włocławek
Ol.	Olsztyn	Wr.	Wrocław
Op.	Opole	Zam.	Zamość
P.	Poznań	ZG.	Zielona Góra

Biogramy

Bartel-Bochnak Krystyna
Biskup Krzysztof
Blizińska Zofia
Bronisch Christian
Ciabach Jerzy
Czarnecka Janina Zofia
Delekta Jacek Karol
Dettloff Szczesny
Dwernicki Wincenty Zbigniew
Eysymontt Janina
Fijałkowski Wojciech
Gaworzewska Halina
Gontarczyk Jan
Gradowski Michał
Gruszecki Andrzej
Gzyło Marek
Hadelt Alfred
Jasiewicz Stanisław
Jędrzejewska Hanna
Kaniewska-Wójcik Blandyna
Kydryńska-Klimek Danuta
 Aleksandra
Markowska Hanna
Marxen-Wolska Ewa Teresa
Miarkowski Andrzej
Mitraszewska Danuta
Olczak Jerzy Feliks
Orthwein Maria
Pawlak Janusz
Pick Georg
Piłaszewicz Zofia
Polit Konstanty
Powidzki von Ungern-Sternberg
 Krzysztof
Przewoźna-Armon Maria Krystyna
Przyłęcki Mirosław Adam
Ptaśnik Mieczysław
Rachtan Adam
Raczyniewski Henryk
Rączka Jan Władysław
Rogalanka Anna
Rozpędowski Jerzy
Rudkowski Tadeusz
Skibiński Stefan
Steciński Józef
Szymańska Wiesława
Tarczyński Stanisław
Tomaszewski Andrzej
Uklejewski Janusz
Wąsowska Zofia
Wolski Jerzy Kazimierz
Wysocki Zygmunt
Zaremba Tadeusz
Zgierun Zdzisław
Zielonka Bonifacy
Żurowski Kazimierz

BARTEL-BOCHNAK Krystyna (1944-2008), historyk sztuki, konserwator dzieł sztuki.

Ur. 1 I 1944 w znanej krakowskiej rodzinie. Ojciec Stanisław Bartel, lekarz, matka Stanisława z d. Czeremis. Ukończyła 10 Liceum w Krakowie, matura w 1961. W l. 1961-66 studiowała historię sztuki na Uniw. Jagiellońskim. Pracę magisterską – u prof. Adama Bochnaka, swego przyszłego teścia – pisała o XVII-wiecznym obrazie św. Kazimierza w ołtarzu krakowskiego kościoła Reformatów. Praca *Obraz św. Kazimierza w kościele OO. Reformatów w Krakowie*, została opublikowana (BHS 1968, nr 1) i do dziś jest cytowana w literaturze naukowej.

Wrażliwość artystyczna i talent malarski sprawiły, że bezpośrednio po ukończeniu studiów na UJ podjęła kolejne, na Wydz. Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych. Studia te ukończyła w 1973, broniąc pracę magisterską, napisaną u prof. Władysława Ślesieńskiego, znowu poświęconą obrazowi z kościoła Reformatów – *Badania technologiczne i analiza techniki Daniela Schulza*.

Od 1973 poświęciła się całkowicie konserwacji zabytków. Zrazu były to dzieła malarstwa sztalugowego i rzeźby, które konserwowała jako pracownica Muzeum Narodowego w Krakowie (1973-86), najpierw jako asystent, potem adiunkt, a wreszcie kierownik muzealnej Pracowni Konserwacji Malarstwa Sztalugowego i Rzeźby Drewnianej Polichromowanej oraz gł. konserwator Muzeum. Wykonywała w tym czasie wszystkie czynności konserwatorskie przy wielkiej liczbie obiektów malarstwa i rzeźby

zarówno szkoły polskiej, jak i niemieckiej, włoskiej, holenderskiej i francuskiej, a także przy ikonach pozostających w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie, również ekspertyzy technologiczne dla celów naukowych i związanych z zakupami muzealiów, a ponadto prace przy wystawach stałych i czasowych.

Od początku lat 80. – współpracując z Andrzejem Stefańskim i Renatą Leszczyńską, artystami konserwatorami, będącymi, jak ona, także historykami sztuki – coraz częściej zajmowała się konserwacją malowideł ściennych. Zaczęło się od późnobarokowej polichromii autorstwa Tadeusza Kuntzego (Konicza) w Jedlińsku k. Radomia (1982-84). Z tymi samymi współpracownikami w l. 1989-90 konserwowała polichromię w barokowej kaplicy przy kościele w Smogorzowie (k. Radomia), zaś w 1990 w dawnym klasztorze kartuzów w austriackim Gaming odslaniała i konserwowała XVIII-wieczne malowidło z *Tańcem Śmierci*. Jednocześnie – w l. 1985-90 – pracowała pod kierunkiem prof. Zofii Medweckiej w późnogotyckim kościele paraf. w Szydłowcu, odslaniając i konserwując malowidła ścienne (m.in. na drewnianym stropie), kształtowane od przełomu XV i XVI w. po XVII stulecie.

W 1991 rozpoczęła – w zespole pracującym pod kierunkiem prof. Z. Medweckiej – wieloletnie prace w klasztorze Augustianów na krakowskim Kazimierzu, zaś w roku następnym – w krakowskim klasztorze Franciszkanów. Prace w zespole augustiańskim – prowadzone w pierwszym etapie do 2000, zaś w kolejnym, wraz z R. Leszczyńską, w l. 2005-06 – objęły przede wszystkim najwybitniejsze dzieła krakowskiego

gotyckiego malarstwa ściennego na klasztor-nych krużgankach. Prace te wymagały podjęcia ważkich problemów konserwatorskich: z jednej strony ustosunkowania się do dawnych restauracji – prowadzonych od pocz. XX w. – i wydobywania oryginałów spod przemalowań, z drugiej odkrywania polichromii dotąd niekonserwowanych, z dokonywaniem nowych odkryć. Ujawnił się tu jej talent jako artysty konserwatora i historyka sztuki zarazem. Jej pomysłem jest aranżacja krużganków z odtworzeniem dwubarwnej, zielono-ceglastej malatury pokrywającej przyścienne arkady, ujmujące – jak ramy – wpisane w nie sceny, kształtowane i przekształcane od pocz. XV do pocz. XVI stulecia. Docieklivość historyka sztuki objawiła się m.in. w konserwacji malowidła z pocz. XVI w., z przedstawieniem typu *Sacra Conversazione* (z Matką Boską między św. Augustynem i św. Mikołajem z Tolentino) zwanym *Matką Boską Pocieszenia*, otoczonym scenami ilustrującymi pośrednictwo Marii między wiernymi a Zbawicielem. W scenach ukazujących adorację Marii przez królów i królowe dopatrywała się przedstawień Jagiellonów, m.in. niezującego już Kazimierza Jagiellończyka z synami-następcami. Ta niezwykle interesująca hipoteza zasługiwała na publikację. Niestety, na jej opracowanie nie wystarczyło już jej sił i czasu.

Odmienny charakter miały dokonane przy walnym udziale B.-B. aranżacje innych wnętrz augustiańskich: refektarza (1994, z Andrzejem Stefańskim i R. Leszczyńską) i kaplicy św. Doroty (2001-04; wraz z R. Leszczyńską). W refektarzu konserwacja malowideł Zdzisława Gedliczki z 1930 wymagała wielkiej kultury artystycznej w zharmonizowaniu ostatecznego efektu z XVII-wieczną architekturą wnętrza i XVIII-wiecznym malowidłem późnobarokowym. W gotyckiej kaplicy św. Doroty – której architektoniczny kształt wnętrza przywróciła restauracja z pocz. XX w. – zasadniczym zagadnieniem było ustosunkowanie się do fragmentarycznie zachowanej,

neogotyckiej polichromii, wykonanej w 1871 przez Franciszka Matzke. Zgodnie z sugestią zespołu konserwatorskiego, biorąc pod uwagę powtarzalny, ornamentalny charakter dekoracji i brak jakichkolwiek elementów wcześniejszych polichromii, zdecydowano się na rekonstrukcję, będącą zasadniczym elementem aranżacji wnętrza.

Z bogatego niegdyś wyposażenia augustiańskiego kościoła św. Katarzyny pozostał m.in. cykl olbrzymich „augustiańskich” obrazów, malowanych w 1636 przez Zachariasza Dzwonowskiego w oparciu o wzory graficzne. B.-B. – wraz z R. Leszczyńską i A. Stefańskim – konserwowała w l. 1994-96 dwie sceny z tego cyklu.

Znaczący był jej udział w konserwacji średniowiecznego malarstwa ściennego: malowideł na krużgankach klasztoru Franciszkanów. W l. 1992-98 pracowała tu w zespole pod kierunkiem prof. Z. Medweckiej, m.in. przy malowidłach fundowanych kolejno przez kardynałów Zbigniewa Oleśnickiego i Fryderyka Jagiellończyka, zapoczątkowujących rozwijaną odtąd konsekwentnie serię portretów biskupów krakowskich. Po latach wróciła m.in. do *Stygmetyzacji św. Franciszka*, którą zajmowała się już jako studentka historii sztuki. Do ostatnich prac B.-B. – prowadzonych do 2007, gdy choroba niszczyła już jej siły fizyczne – należały dokonywane wspólnie z R. Leszczyńską odkrycia nieznanych, średniowiecznych i nowożytnych malowideł w pomieszczeniu przyległym od strony wirydarza do wschodniego skrzydła krużganków.

Do jej ostatnich prac – realizowanych we współpracy z R. Leszczyńską – należała konserwacja rokokowych, malowanych zacheuszy w kościele św. Floriana na Kleparzu (2006) oraz pochodzących z 1874 polichromii w kościele Szarytek przy ul. Warszawskiej (2007). Była to kolejna, znacząca realizacja dotycząca sztuki 2. poł. XIX w., po wspomnianych pracach w kaplicy św. Doroty oraz po konserwacji obrazów Władysława Rossowskiego (2001) z rekonstruowanego

ikonostasu greckokatolickiej cerkwi św. Norberta, zaprojektowanego przez Jana Matejkę.

W swych pracach konserwatorskich B.-B. nigdy nie „zamykała się” na powierzonym sobie fragmencie. Zawsze interesowała ją całość, końcowy efekt dzieła, a także jego dalsze losy. Wielokrotnie zwracała uwagę władz konserwatorskich oraz Społ. Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa na różnorodne zagrożenia krakowskich zabytków, zwłaszcza niegdyś przez nią konserwowanych. Zaniepokojona zawilgoceniem ścian klasztoru Augustianów – domagała się rozwiązania tego problemu. W 2008 miała powrócić do klasztornych krużganków, by ponownie konserwować niszczone przez wilgoć, gotyckie malowidło *Scala salutis*. Nie zdążyła.

Była zamężna z Jackiem Bochnakiem, matematykiem, od 1980 prof. Vrije Universiteit w Amsterdamie.

Zmarła 27 VI 2008. Jest pochowana na cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

Krystyna Bartel-Bochnak, nota biograficzna wystawy konserwatorskiej *Conservatio est aeterna creatio*, Kr. 2002, s. 4; dokumentacje konserwatorskie autorstwa prof. Zofii Medweckiej, opracowane w l. 1992-2002, zestawione w: *Malarstwo gotyckie w Polsce. Katalog zabytków*, red. A.S. Labuda, K. Secomska, W. 2004, s. 522-523; B. K r a s n o w o l s k i, *Krystyna Bartel-Bochnak (1944-2008). Krakowska historyczka sztuki i artystka-konserwatorka*, „Rocznik Krakowski” 75, 2009, s. 211-214; t e n ż e, *Restauracja zespołu augustiańskiego na Kazimierzu. Z dziejów ochrony krakowskich zabytków*, „Biblioteka Krakowska” 152, 2010, s. 141-148; G. Z a Ń - O g r a b e k, *Rewitalizacja zespołu klasztornego Augustianów w Krakowie – przykładem dróg współczesnej konserwacji*, „Wiad. Konserwatorskie Woj. Krakowskiego” 8, 1998, s. 131-143; Z. M e d w e c k a, *Dokumentacja prac konserwatorskich wykonanych w 1998 r. przy malowidle ściennym „Zwiastowanie” (z około 1430 r.) z dekoracją ornamentalno-architektoniczną (XVI w.)*, Kraków, klasztor

Franciszkanów, mpis, Kr. 1998; informacje Renaty Leszczyńskiej.

Bogusław Krasnowolski

BISKUP Krzysztof (1952-2000), inż. chemik, wykładowca Politechniki Gdańskiej, badacz i popularyzator fortyfikacji nowożytnych.

Ur. 16 XII 1952 w Toruniu jako najstarszy z trójki dzieci toruńskich historyków, Mariana, historyka mediewisty prof. dr hab., i Ireny z d. Janosz, historyczki, archiwistki. Liceum ogólnokształcące ukończył w Toruniu (1971), studia na Wydz. Chemii Politechniki Gdańskiej (1976). Po uzyskaniu dyplomu inż. chemika odbył studia uzupełniające (kurs chemii materiałów budowlanych 1976-77, historia architektury, konserwacja zabytków i techniki budownictwa 1976-78). Pracował na PG w Katedrze Historii i Teorii Architektury Wydz. Architektury kierowanej przez prof. Jerzego Stankiewicza – od 1976 na stanowisku pracownika inżynierijno-technicznego, od 1982 asystenta, a od 1986 adiunkta. W 1986 obronił pracę doktorską *Twierdza Grudziądz na tle rozwoju sztuki fortyfikacyjnej przelomu XIX i XX wieku*. Odbył staż zawodowy w urzędzie woj. konserwatora zabytków w Jeleniej Górze (VII-IX 1984). Trzykrotnie wyjeżdżał na stypendium badawcze w Herzog August Bibliothek w Wolfenbüttel (1987, 1989 i 1990). Na PG prowadził zajęcia: wybrane wykłady z konserwacji zabytków dotyczące fortyfikacji nowożytnych; ćwiczenia z konserwacji zabytków związane z fortyfikacjami; wakacyjne praktyki inwentaryzacyjno-pomiarowe dzieł obronnych Gdańska, Giżycka, Kostrzyna, Torunia i in. Kierował pracami magisterskimi, brał udział w konferencjach naukowych, sporo publikował. Po odejściu z PG w 1993 z powodu braku etatu był zatrudniony w Akademii Wychowania Fizycznego w Gdańsku jako archiwista, a od 1995 w Regionalnym Ośrodku

Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Gdańsku jako st. kustosz na stanowisku ds. ochrony zabytków techniki i architektury militarnej.

Zainteresowanie i znaczną wiedzę o fortyfikacji nowożytnej ujawnił już w liceum. Stał się liderem grupy uczniów o podobnych zainteresowaniach, z którymi założył nieformalny Toruński Klub Fortołażów (1969-72). Dzięki współpracy z miejskim konserwatorem zabytków w Toruniu grupa ta działała jako społeczni opiekunowie zabytków toruńskich fortów. W tym okresie miał za sobą współpracę z Eugeniuszem Gąsiorowskim przy pierwszym konserwatorskim rozpoznaniu twierdzy Toruń, i pierwszą publikację (*Twierdza Toruń*, „Mówią Wieki” nr 7, 1969). W czasie studiów pozostał wierny młodzieńczym fascynacjom, traktowanym coraz bardziej profesjonalnie (wykonał dla urzędów konserwatorskich opracowania twierdz: Toruń – 1972, Giżycko – 1974).

Istotnym elementem jego zainteresowań była problematyka konserwatorska budowli obronnych. Obserwował i oceniał podejście do zabytków fortyfikacji w Polsce w 2. poł. XX w. (referat na Zjeździe SKZ w Kazimierzu w 1994, który zamieścił w *INFORCIE* 7). Formułował wytyczne konserwatorskie do fortyfikacji Torunia, Kostrzyna, Grudziąda, Gdańska, Świdnicy. Miał znaczący udział w przygotowaniu rewitalizacji Fortu Grodzisko i przeprowadzonej rewaloryzacji Fortu Biskupiej Górki w Gdańsku. W Srebrnej Górze zajmował się edukacją harcerskich przewodników w zakresie fortyfikacji oraz współpracował z harcerzami ze szkół górniczych z Katowic w Forcie Ostróg tworząc Harcerski Korpus Srebrnogórski.

Zaangażował się w organizację powstałego w 1990 Tow. Przyjaciół Fortyfikacji, był wiceprezesem zarządu głównego pierwszej kadencji, brał udział w działalności naukowej Towarzystwa. Stworzył „INFORT – biuletyn miłośników fortyfikacji”, który redagował do końca życia (od 1991, 17 numerów).

Był członkiem: Tow. Naukowego w Toruniu, Tow. Przyjaciół Fortyfikacji, Stow. Konserwatorów Zabytków, Deutsche Gesellschaft für Festungsforschung, European Cathedrals Association (członkostwo honorowe). W 1997 został powołany przez Generalnego Konserwatora Zabytków do udziału w radzie krajowego programu „Ochrona i konserwacja architektury obronnej” oraz na rzeczoznawcę ministra kultury i sztuki w tej dziedzinie. W swoim dorobku wymienił 65 publikacji i 44 prace niepublikowane.

Trzykrotnie otrzymał nagrody rektorskie za osiągnięcia w pracy naukowej. Uchonorowany złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami” (1996). W 2012, w bramie Fortu IV w Toruniu (którego był społ. opiekunem zabytków) odsłonięto tablicę upamiętniającą jego działalność, ufundowaną przez kolegów i przyjaciół. W ostatnich latach życia pracował nad rozprawą habilitacyjną *Niemiecka twierdza portowa w dobie kryzysu fortyfikacji lat 80 tych XX w. na przykładzie Torunia*.

Zmarł 9 XI 2000 w Gdańsku, pochowany na tamtejszym cmentarzu Łostowickim.

L. N a r ę b s k i, *Krzysztof Biskup 1952-2000*, *INFORT* nr 1 (18) 2001, s. 2-3, i nr 2 (19) 2002, s. 30-32; t e n ż e, [w:] „Zapiski Historyczne”, t. LXVI (2001), z. 2/3, s. 233-234; t e n ż e, *Krzysztof Biskup (15XIII1952 – 9XI2000). Od „Toruńskiego Klubu Fortołażów” do „Towarzystwa Przyjaciół Fortyfikacji” – od młodzieńczych fascynacji do nauki* [w:] *Fortyfikacje nowożytne w Polsce – badania, realizacje, projekty. Zagospodarowanie do współczesnych funkcji*, Tor. 2013, s. 13-17.

Lech Narębski

BLIZIŃSKA Zofia Bronisława (1921-2012), konserwator malarstwa sztalugowego i ściennego.

Ur. 12 V 1921 w Warszawie. Była córką Bohdana Marconiego, konserwatora dzieł sztuki, i Zofii Szyller, stenotypistki Sejmu RP. Całe jej życie związane było z Warszawą, tu mieszkała, uczyła się i pracowała. Ukończyła prywatne Żeńskie Liceum Jadwigi Kowalczykówny i Jadwigi Jawurkówny. Zapisana na studia artystyczne w Bolonii nigdy tam nie dotarła – wybuchła II wojna światowa. Zawodu nauczyła się pracując wiele lat przy konserwacji zabytków ze swoim ojcem: w l. 1940-42 w pracowni konserwatorskiej Muzeum Narodowego, 1945-47 w Państw. Pracowniach Konserwacji Zabytków przy Naczelnej Dyrekcji Muzeów i Ochrony Zabytków, a od 1952 w Przedsięb. Państw. Pracownie Konserwacji Zabytków, które przejęło pracownie NDMiOZ. Przez całe życie prowadziła również prywatną praktykę konserwatorską.

Wykonywała prace konserwatorskie malarstwa ściennego w pałacach w Jabłonie, Rybieniu, Wilanowie, Natolinie, Nieborowie, Szydłowcu, Na Wodzie i Białym Domku w Łazienkach, w ratuszu w Poznaniu, w Ambasadzie Polskiej w Paryżu. Konserwowała malarstwo sztalugowe w Muzeum Narodowym w Warszawie, w pałacach wilanowskim, nieborowskim, łażienkowskim i ze zbiorów prywatnych. W l. 1945-49 pod kierunkiem prof. Bohdana Marconiego pracowała przy konserwacji *Bitwy pod Grunwaldem* Jana Matejki, wspólnie z Marią Orthwein *Ekstazy św. Franciszka* El Greca oraz samodzielnie wykonała konserwację *Stańczyka* Matejki.

Brała udział w zbiorowej Wystawie Pracowni Konserwatorskiej Okręgu Warszawskiego Zw. Polskich Artystów Plastyków, w Galerii Sztuki MDM. Odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi.

Mężem B. był Stanisław Bliziński (1915-2006), inżynier, dyr. Instytutu Maszyn Spożywczych. Ich syn, Marek Bliziński (1947-89), był wybitnym gitarzystą jazzowym.

Zmarła 30 VII 2012 w Warszawie, pochowana została na cmentarzu ewangelicko-

-augsburskim przy ul. Żytniej w Warszawie, w grobie Marconich z 1885.

Słownik Artystów Plastyków. Artysci plastycy Okręgu Warszawskiego ZPAP 1945-1970, W. 1972; wywiad z rodziną.

Beata Blizińska

BRONISCH Christian Ehrenfried Gerhard (1905-1945), historyk sztuki, badacz dokumentalista.

Ur. 18 VI 1905 w Comptendorf k. Cottbus (Niemcy) jako syn superintendenta Mathiasa Gotthelfa Bronischa i Margarethe Antonie Anny Elisabeth v. Homeyer. Uczęszczał do szkół w Wuppertal-Barmen (Nadrenia Północna-Westfalia, Niemcy) i Sulechowie (niem. Züllichau, wówczas w Brandenburskiej), gdzie w 1924 zdał maturę. Rozpoczęte w Marburgu studia historyczne kontynuował w Berlinie; studiował także historię sztuki w Monachium, Berlinie i Lipsku. Uczęszczał m.in. na wykłady Wilhelma Pindera i Adolfa Goldschmidta. Jeszcze jako student został zatrudniony w 1928 przez Komisję Restauracji Kościoła Franciszkanów w Berlinie do opracowania materiału historycznego. W 1930 po zakończeniu prac badawczych w Berlinie powrócił do Sulechowa. W 1932 podjął pracę jako inspektor do spraw wychowawczych (Erziehungsinspektor) w internacie szkoły ewangelickiej (Evangelisches Schülerheim) w Jordanowie k. Sulechowa. Pobyt w Jordanowie w l. 1932-33 wykorzystał do przeprowadzenia badań archeologiczno-architektonicznych położonego w pobliżu kościoła klasztoru cysterskiego w Paradyżu (niem. Paradies). W 1933 na uniwersytecie w Lipsku uzyskał stopień doktora na podstawie pracy *Die Franziskaner-Klosterkirche in Berlin*. W 1934 podjął pracę w urzędzie konserwatora zabytków prowincji pomorskiej w Szczecinie w charakterze pracownika naukowego. Tu powierzono mu zadanie przeprowadzenia tzw. drugiej inwentaryzacji

zabytków prowincji. W l. 1934-36 wraz z Walterem Ohle (1904-71) przeprowadził inwentaryzację powiatów Bytów i Kamień Pomorski, co zaowocowało wydaniem inwentarzy zabytków tych powiatów: *Die Kunst- und Kulturdenkmäler der Provinz Pommern. Kreis Bütow. Im Auftrag des Provinzialkonservators*, Stettin 1937 oraz *Die Kunst- und Kulturdenkmäler der Provinz Pommern. Kreis Kammin-Land. Im Auftrag des Provinzialkonservators*, Stettin 1939. Nowością w porównaniu z inwentarzami wydawanymi u schyłku XIX w., było uwzględnienie w szerokim zakresie budownictwa wiejskiego, kamienic mieszczańskich oraz zabytków techniki. Poszerzono ponadto granice chronologiczne uznania obiektu za zabytek, przesuwając je do początków XX w.

W 1937 B. został asystentem konserwatora zabytków prowincji pomorskiej odpowiedzialnym za inwentaryzację zabytków, a w kwietniu 1940 mianowany przez naczelnego prezydenta prowincji pomorskiej kustoszem ochrony zabytków. Po krótkim okresie służby wojskowej został z niej zwolniony w 1941. Prace inwentaryzacyjne, prowadzone w okresie wojennym koordynował do 1943, kiedy to ostatecznie je wstrzymano. Daleko były wówczas zaawansowane prace przy inwentaryzacji zabytków powiatu Lębork, rozpoczęta była inwentaryzacja zabytków wyspy Rugia, miasta Stargard oraz powiatu Gryfice.

Po zawieszeniu prac inwentaryzacyjnych B. zaangażował się w zabezpieczanie zabytków przed skutkami działań wojennych. Uczestniczył m.in. w ewakuacji zabytków, w tym skarbcza z katedry w Kamieniu Pomorskim do Benic (pow. kamieński). W 1944 został ponownie powołany do

wojska. W sprawach politycznych prezentował daleko idące niezaangażowanie i nie należał do NSDAP.

Przedmiotem zainteresowań naukowych B. była przede wszystkim ceglana architektura średniowieczna. Oprócz rozprawy doktorskiej o berlińskim kościele Franciszkanów (1933) opublikował (wraz Kurtem Mischke) artykuł o kościele farnym w Sulechowie (*Die Stadtpfarkirche in Züllichau. Eine Baugeschichtliche Untersuchung*, Züllichau 1932).

Od 1936 żonaty z Margret Meyer zur Capellen. Miał z nią pięcioro dzieci: Mathiasa (1937, historyk sztuki i literat), Gerharda (1940), Friedricha-Wilhelma (1942) oraz pogrobowców – bliźnięta Helmuta i Liselotte (1945).

Zmarł 22 IV 1945 w wyniku rany postrzałowej w brzuch, w szpitalu polowym w Horn w Dolnej Austrii (Austria). Tam też został pochowany na cmentarzu miejskim w kwaterze wojennej (bliższe informacje o miejscu śmierci rodzina uzyskała w 1953).

B. Ochendowska-Grzelak, *Gerhard Bronisch (1905–1945) – zapomniany badacz średniowiecznej architektury ziemi lubuskiej*, [w:] *Dziedzictwo kulturowe regionu pogranicza. Tom I. Materiały z interdyscyplinarnej konferencji naukowej Rogi-Paradyż, 22-23 kwietnia 2008*, Gorzów Wlkp. 2008; t a ż, *Hans Lutsch, Franz Balke und Gerhard Bronisch und ihr Beitrag zur Erforschung der pommerschen Kunstgeschichte*, [w:] Bernfried Lichtnau (Hg.), *Bildende Kunst in Mecklenburg und Pommern von 1880 bis 1950. Kunstprozesse zwischen Zentrum und Peripherie*, Berlin 2011.

Barbara Ochendowska-Grzelak

CIABACH Jerzy (1947-2004), chemik – konserwator zabytków, adiunkt Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Ur. 4 II 1947 w Bydgoszczy w rodzinie robotniczej. Ojciec Marian i matka Czesława z d. Domagalska, byli pracownikami fizycznymi. W 1961 rozpoczął edukację w zasadniczej szkole chemicznej, po ukończeniu której w l. 1964-67 pracował w Zakładach Chemicznych w Bydgoszczy na stanowisku laboranta. Jednocześnie kontynuował naukę w Zaocznym Technikum Mechaniczno-Elektrycznym na Wydz. Technologii Chemicznej. Od 1967 studiował chemię na Wydz. Matematyki, Fizyki i Chemii Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu. Studia ukończył w 1972, uzyskując stopień magistra chemii. W czasie studiów był członkiem Stow. Studentów Polskich oraz przez ostatnie dwa lata studiów prezesem Studenckiego Koła Naukowego Chemików. W czasie studiów rozwijał swoją znajomość języków obcych, co stało się pomocne w późniejszej pracy zawodowej, posługiwał się biegle angielskim, rosyjskim i bułgarskim.

Od 1 X 1972 został zatrudniony na stanowisku asystenta w Zakładzie Konserwacji Elementów i Detali Architektonicznych UMK, gdzie pracował do przedwczesnej śmierci w 2004. Pierwszym tematem badawczym, jakim zajął się C., było *Profilaktyczne zabezpieczanie metali przy pomocy powłok ochronnych*. Temat ten stał się inspiracją do dalszych badań, a także wpłynął na rozwój działalności dydaktycznej. Ważny wkład w rozwój młodego badacza miały dwa staże naukowe w Zakładach Chemicznych Sarżyna w Nowej Sarżynie oraz w Ośrodku

Badawczo-Rozwojowym w Zakładach Chemicznych Oświęcim (1978).

C. był wybitnym specjalistą w zakresie badania i stosowania tworzyw sztucznych w konserwacji zabytków. Prowadził zajęcia ze studentami konserwacji i restauracji dzieł sztuki w zakresie stosowania żywic sztucznych w konserwacji zabytków, co było jego główną dyscypliną badań naukowych, poszerzoną o badania związane ze starzeniem związków wielkocząsteczkowych stosowanych w konserwacji zabytków. Naturalną konsekwencją badań była obroniona w 1980 na Wydz. Matematyki, Fizyki i Chemii UMK w Toruniu rozprawa doktorska zatytułowana *Badania nad sieciowaniem żywic termoplastycznych pod wpływem promieniowania nadfioletowego*, której promotorem był prof. dr hab. Wiesław Domasłowski. Pracę tę opublikował w formie monografii w UMK w 1982. Swą szeroką wiedzą naukową chętnie dzielił się, publikując badania, wygłaszając referaty na konferencjach oraz prowadząc zajęcia dydaktyczne, które bardzo wysoko cenili jego studenci. Opublikował ok. 20 artykułów naukowych i recenzji. Głównie publikował w „Ochronie Zabytków” oraz „Biuletynie Informacyjnym Konserwatorów Dzieł Sztuki”, z redakcją którego ściśle współpracował, otaczając pismo opieką naukową. Wydał dwie monografie oraz skrypty dla studentów, które miały wiele wydań, ostatnie publikacje to: *Żyvice i tworzywa sztuczne stosowane w konserwacji zabytków* (Tor. 1998) oraz *Właściwości żywic sztucznych stosowanych w konserwacji zabytków* (Tor. 2001).

Kolejnym etapem pracy naukowej C. była rozprawa habilitacyjna, nad którą pracował

wiele lat. Badania te opublikował w formie monografii zatytułowanej *Badania dotyczące starzenia i stabilizacji współczesnych werniksów malarskich* (Tor. 1994). Stopień naukowy doktora habilitowanego nauk chemicznych w zakresie chemii i konserwacji dzieł sztuki uzyskał na Wydz. Chemii UMK w Toruniu w 1999.

W kolejnych latach pozostał wierny tematyce badawczej oraz konserwatorskiej. Badania prowadził w ramach działalności statutowej, grantów UMK oraz grantów Komitetu Badań Naukowych (KBN) w 2001 i 2002-2004.

Działalności zawodowej nie ograniczał tylko do pracy naukowo-konserwatorskiej, działał na rzecz uczelni i wydziału, był prodziekanem Wydziału Sztuk Pięknych ds. dydaktyki i wychowania (1 IX 1981 – 31 VII 1984), pełnomocnikiem ds. studenckich (1 IX 1984 – 31 I 1985) oraz kierownikiem Zaocznego Studium Konserwacji (30 II 1985 – 31 VIII 1985). Był również opiekunem koła naukowego studentów konserwacji dzieł sztuki (do 2002), pełnomocnikiem dziekana ds. programów edukacyjnych TEMPUS (od 1996) i Sokrates – Erasmus (1997-2002). Ponadto współorganizował VI International Congress on Deterioration and Conservation of Stone 1988. Był członkiem Polskiego Tow. Chemicznego oraz International Institute for Conservation of Historical and Artistic Works of Art.

Za działalność dydaktyczną i naukową był wielokrotnie nagradzany przez rektora UMK, m.in. w l. 1982, 1984, 1988.

Ożeniony w 1991 z Aleksandrą Marszałkowską, konserwatorem dzieł sztuki, rozwiedziony w 2002.

Zmarł w Toruniu 13 III 2004, został pochowany w Bydgoszczy na cmentarzu parafii Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, ul. Kossaka 78.

Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-1994, Materiały do biografii, oprac. H. Duczkowska-Moraczewska,

M. Gołombowski, R. Karpiesiuk, pod red. S. Kalembki, Tor. 1995, s. 138;teczka osobowa Jerzy Ciabach, archiwum UMK, K-101/10; informacje ustne: Aleksandra Marszałkowska oraz Lech Ciabach.

Jadwiga W. Łukaszewicz

CZARNECKA Janina Zofia (1898-1974), architekt.

Ur. 16 XII 1898 we Lwowie (ob. Ukraina). Ojciec Tadeusz Wiśniowski, geolog, był prof. Lwowskiej Szkoły Politechnicznej, kierownikiem Katedry Geologii i Paleontologii, dziekanem Wydz. Chemii Technicznej. Matka Marta z d. Podlewska. Po ukończeniu gimnazjum i liceum we Lwowie w 1917 podjęła studia na Wydz. Architektury Lwowskiej Szkoły Politechnicznej jako wolna słuchaczka, ponieważ zgodnie z obowiązującymi wówczas austriackimi przepisami kobiety nie mogły studiować na uczelniach technicznych. W l. 1918-19 brała udział w obronie Lwowa w służbie sanitarnej, za co otrzymała Odznakę Honorową „Orleńca”. Następnie w l. 1920-21, w okresie II i III postania śląskiego działała jako kurierka Polskiej Organizacji Wojskowej (POW), nauczycielka języka polskiego, a także w służbach sanitarnych. Za aktywność na Śląsku w czasie powstań i plebiscytu została odznaczona Krzyżem na Śląskiej Wstędze Waleczności i Zasługi.

Jesienią 1921 powróciła na studia, w niepodległej Polsce dostępne dla kobiet. W 1925 z wynikiem bardzo dobrym obroniła pracę dyplomową na Wydz. Architektury Politechniki Lwowskiej. W tym samym roku wraz z mężem przeniosła się do Poznania. Do 1945 w ramach prywatnej praktyki projektowała w Poznaniu, przeważnie domy jednorodzinne.

W listopadzie 1939 w tydzień po urodzeniu ostatniego syna, została wysiedlona z dziećmi do obozu przejściowego na Główniej w Poznaniu, podczas akcji

„politycznego oczyszczania gruntu” (politische Flurbereinigung) prowadzonej przez okupanta w Kraju Warty. Na zaproszenie Jana Dobrowolskiego, prof. botaniki Uniw. Poznańskiego, do końca okupacji mieszkała z dziećmi w kolonii Elsowo (przed II wojną wiosce Filareckiego Związku Elsów) we wsi Burzyn, w pow. tarnowskim w Generalnej Guberni. W l. 1940-44 pracowała w konspiracyjnym gimnazjum w Burzynie, gdzie uczyła matematyki, geometrii oraz geografii. Aresztowana w 1944 przez gestapo, po 2 tygodniach zwolniona.

Do Poznania powróciła w 1945. Początkowo pracowała w Wydz. Budowlanym w Urzędzie Wojewódzkim, od lipca 1945 do 1949 w Pracowni Architektonicznej Wydz. Rozbudowy Miasta. W tym czasie specjalizowała się w odbudowie zabytków Poznania oraz ich zabezpieczeniu po zniszczeniach wojennych. W l. 1949-61 zatrudniona była w centralnym Biurze Projektów Architektonicznych i Budowlanych, w 1951 przekształconym w Biuro Projektowo-Badawcze Budownictwa Ogólnego „Miastoprojekt”, najpierw w tzw. Pracowni Targowej kierowanej przez arch. Bolesława Szmida, potem zorganizowała Zespół Służby Zdrowia, w końcu IV Pracownię Projektową Służby Zdrowia, której była kierownikiem. Zaprojektowała m.in. szpitale w Bydgoszczy, Włocławku i Ostrowie Wielkopolskim, Gorzowie Wielkopolskim.

W l. 1946-55 w zespołach, indywidualnie oraz jako współpracownik brała udział w opracowaniu projektów odbudowy kamienic w pierzejach Starego Rynku w Poznaniu: nr 43 (1946), nr 66 (1947), nr 95/96 – z Z. Zielińskim, nr 67 – z S. Sawickim (1948), nr 87/88 z F. Rychlickim i I. Wisłocką (1949), nr 97 oraz nr 99/100 – z B. Mrozkiem (1953), nr 58 – z R. Kaplińskim (1954) oraz kolejnych na Starym Mieście przy ulicach: Kramarskiej (1948), Woźnej (1948), Kramarskiej

narożnik Żydowskiej (1949), Kramarskiej narożnik Zamkowej (1949), Wielkiej (ok. 1950) i Wronieckiej 18 (1955). Była autorką odbudowy Psalterii oraz projektu zabezpieczenia kościoła NMP na Ostrowie Tumskim, a także inwentaryzacji Bazaru. Ze Zbigniewem Zielińskim opracowała projekt gabarytów domów przy Starym Rynku, przy ul. Wodnej oraz pl. Kolegiackim. Najważniejszą realizacją Czarneckiej był projekt odbudowy Biblioteki Raczyńskich, w końcowej fazie realizowany we współpracy z mężem Władysławem Czarneckim. Była także z Z. Zielińskim autorką studium systemu zieleni miejskiej do Ogólnego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Stołecznego Miasta Poznania, opracowanego w l. 1945-46.

Oprócz wojskowych odznaczeń za działalność niepodległościową otrzymała w 1957 Złoty Krzyż Zasługi.

Zamężna od 1925 z Władysławem Czarneckim (1895-1983), architektem i urbanistą. Miała czterech synów: Andrzeja, Zbigniewa, Marka (zmarłego po urodzeniu) i Jeremiego.

Zmarła 31 X 1974. Spoczywa z mężem Władysławem na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan na Wzgórzu św. Wojciecha w Poznaniu.

H. K o n d z i e l a, *Stare Miasto w Poznaniu, Zniszczenia – Odbudowa – program dalszych prac*, P. 1975, s. 102, 112, 113; J. C z a r n e c k i, *Janina Zofia Czarnecka. Życiorys. Wykaz projektów*, 1985, Biblioteka Raczyńskich, Papiery Władysława Czarneckiego; *Janina Zofia Czarnecka. Kalendarium. Wykaz projektów*, oprac. H. G r z e s z c z u k - B r e n d e l, *Wspomnienia architekta*, t. 3, P. 2008, s. 264-267; H. G r z e s z c z u k - B r e n d e l, *Architektoniczna twórczość Władysława Czarneckiego w kontekście epoki, Wspomnienia architekta*, t. 3, P. 2008, s. 198-204.

Grażyna Anna Kodym-Kozaczko

DELEKTA Jacek Karol (1906-1940), archeolog, muzeolog.

Ur. 9 VII 1906 w Stróżówce k. Gorlic. Ojciec Stanisław, prof. gimnazjum, matka Honorata z d. Chwastowicz. W l. 1912-18 uczęszczał do szkoły powszechnej i rozpoczął naukę w gimnazjum w Nowym Targu. Po przeniesieniu się rodziny w 1919 do Rogoźna Wielkopolskiego kontynuował naukę w tamtejszym Państw. Gimnazjum Miejskim, gdzie uzyskał świadectwo dojrzałości w 1925. W tym samym czasie podjął studia na Wydz. Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego, które w 1927 zamienił na studiowanie na Wydz. Humanistycznym. Jego mistrzem był prof. Józef Kostrzewski. Dyplom *Magistra filozofii w zakresie antropologii, etnografii z etnologią i prehistorji* otrzymał w 1933 w tej samej uczelni. Podczas studiów był stypendystą Funduszu Kultury Narodowej. W 1934 otrzymał wakujące stanowisko kierownika Działu Prehistorycznego Muzeum Miejskiego w Toruniu, które piastował do wybuchu wojny.

D. uporządkował zbiory archeologiczne Muzeum Miejskiego i przygotował nową wystawę. Będąc jedynym archeologiem polskim na Pomorzu praktycznie pełnił funkcję konserwatora zabytków archeologicznych woj. pomorskiego, mimo braku oficjalnej nominacji. Dużo czasu poświęcał badaniom archeologicznym, powierzchniowym oraz interwencjom, a także weryfikacji danych o znaleziskach archeologicznych przekazywanych do konserwatora zabytków, na uczelnię poznańską czy bezpośrednio do muzeum, a kierowanych do niego w celu ich sprawdzenia w terenie. Badania prowadził

na stanowiskach z różnych okresów, łącznie w 60 miejscowościach Pomorza. Ich wyniki publikował zarówno w czasopismach naukowych: „Wiadomości Archeologiczne” (t. XVI, 1939 (1948), „Przegląd Archeologiczny” (t. V, z. 7, 1936), „Teki Pomorska” (r. I, nr 2, 1936; r. II, nr 2, 1937; r. III, nr 1-2, 1938), „Sprawozdania Dyrekcji Instytutu Bałtyckiego” (t. III, 1935), Komisje Naukowe Instytutu Bałtyckiego. Sprawozdania i programy (1936), „Pamiętnik 10-lecia Koła Prehistoryków Studentów Uniwersytetu Poznańskiego” (1937), w czasopismach popularnonaukowych: „Z otchłani wieków” (R. VII, z. 3, 1932; R. IX, z. 5, 1934; R. X, z. 1, 1935; R. XII, z. 9-10, 1937; R. XIII, 1938), jak i prasie codziennej: „Słowo Pomorskie” (nr 295, 25 XII 1934; nr 298, 25 XII 1935; nr 296, 25 XII 1937); „Dzień Pomorski” (nr 149, 6 VII 1934; nr 143, 22-23 VI 1935; nr 222, 25 IX 1935; nr 144, 21 VIII 1936; nr 39, 15 IV 1936); „Ilustracja Polska” (nr 21, 1935).

Wiedzę o prehistorii Pomorza upowszechniał także w audycjach radiowych. Pracy *Kultura pucharów lejkowatych na Pomorzu* nie zdążył przygotować do druku, rękopis zaginął. Zachował się natomiast opracowany kolorowymi tuszami światłodruk mapy woj. pomorskiego z *rozmieszczeniem wszystkich znanych dotychczas słowiańskich grodzisk pomorskich około roku 600 – 1200 po Chrystusie...* (zbiory Działu Archeologii Muzeum Okręgowego w Toruniu). We wrześniu 1939 starał się zgłosić do wojska, niestety ochotników nie zdążono przyjąć, wrócił na krótko do pracy i został zwolniony przez władze niemieckie. Pieszko wrócił do rodziny w Gorlicach i podjął prace

jako ogrodnik, a następnie jako robotnik w fabryce nafty. Jego opracowaniami naukowymi, które pozostały w Toruniu, zainteresowani byli dr Erich Keiser z Gdańska i dr Adolf Schwammburger dyrektor Urzędu Kultury w Toruniu, którzy wcześniej znali osiągnięcia badawcze D. Zainteresowania Niemców nie ograniczyły się do wyników badań. W sierpniu 1940 został zabrany w czasie pierwszej ulicznej łapanki w Gorlicach, a po kilkutygodniowym pobycie w więzieniach w Jaśle i Tarnowie został wywieziony do obozu koncentracyjnego w Auschwitz.

Rodziny nie założył.

Zmarł z wycieńczenia w Auschwitz 18 XI 1940.

H. P i s k o r s k a, *Jacek Deleka*, „Robotnik Pomorski”, 24 IX 1945, nr 108, s. 3; J. K o s t r z e w s k i, *Śp. Mgr Jacek Karol Deleka*, „Przeгляд Archeologiczny”, 1946, t. VII, s. 128-129; K. P r z y b y s z e w s k i, *Jacek Karol Deleka* [w:] *Ludzie Torunia odrodzonej Rzeczypospolitej 1920-1939*, 2001, s. 99-101; B. W a w r z y k o w s k a, *Zarys historii muzealnych zbiorów archeologicznych w Toruniu* [w:] *Archeologia toruńska. Historia i terażniejszość*, 2002, s. 31-56; *Z dziejów publicznych zbiorów archeologicznych w Toruniu*, R. Uziembło, B. Wawrzykowska (red.), katalog wystawy, 2002, s. 53; K. P r z y b y s z e w s k i, *Deleka Jacek Karol*, Toruński Słownik Biograficzny, 2004, t. 4, s. 58-60; E. B o k i n i e c, L. K u c h a r s k i, *Jacek Karol Deleka – w 100-lecie urodzin*, składanka do wystawy, 2006 159 (tu spis publikacji); R. U z i e m b ł o, B. W a w r z y k o w s k a, *Muzealne zbiory archeologiczne Torunia*, Księga pamiątkowa 150-lecia Muzeum Okręgowego w Toruniu 1861-2011, 2011, s. 19-153; Archiwum Państwowe w Toruniu, sygn. 3379, 3380, 3382, 3383, 3384; Archiwum Muzeum Okręgowego w Toruniu, kat. A, sygn. 3/89; Archiwum Działu Archeologii Muzeum Okręgowego w Toruniu, teczka Jacek Deleka.

Romualda i Bogusław Uziembłowie

DETTLOFF Szczęsny (Feliks) Maksymilian (1878-1961), ksiądz, historyk sztuki, prof. Uniw. Poznańskiego (od 1955 Uniw. Adama Mickiewicza), konserwator diecezjalny.

Ur. 5 X 1878 w Nakle n. Notecią (d. pow. Wyrzysk), syn Wiktora i Honoraty z Drabińskich; ojciec był rzemieślnikiem (prowadził warsztat tapicerski). Po uzyskaniu matury w nakielskim gimnazjum w 1898, studiował w seminariach duchownych w Poznaniu i Gnieźnie. W 1901 przyjął święcenia kapłańskie. Kolejne lata wypełniła mu praca duszpasterska: jako wikariusza katedralnego w Poznaniu, jako kapelana bpa Edwarda Likowskiego, a także jako wykładowcy liturgiki w poznańskim seminarium. Był bardzo zaangażowany w kwestie społeczne, m.in. w duszpasterstwo robotników, uczestniczył w organizacjach wspomagających najbiedniejszych. Swojej społecznikowskiej pasji dawał wyraz również w licznych tekstach publicystycznych ogłaszanych w prasie, m.in. współredagował pismo „Robotnik”. Był w tym czasie jednym z tak charakterystycznych dla Wielkopolski księży społeczników.

W 1910 podjął za zgodą i z inicjatywy bpa Edwarda Likowskiego studia historii sztuki. Na uniw. w Monachium przez 4 semestry studiował u prof. Karla Volla, znawcy malarstwa niderlandzkiego i włoskiego oraz u prof. Bertholda Riehla, specjalizującego się w sztuce późnego średniowiecza, równolegle studiując muzykologię, archeologię klasyczną i filozofię. Po krótkim pobycie na uniw. berlińskim, gdzie słuchał wykładów Heinricha Wölfflina, D. trafił do Wiednia uzyskując w 1914 na tamtejszym uniwersytecie stopień doktora na podstawie rozprawy *Entwurf vom 1488 zum Sebaldusgrab*, napisanej pod kierunkiem prof. Maxa Dvořaka, opublikowanej w Poznaniu w 1915. Plastyka późnego średniowiecza, ze szczególnym uwzględnieniem twórczości Wita Stwosza, stała się głównym obszarem jego badań naukowych. Po powrocie do Poznania, był nie tylko jednym z najlepiej

wykształconych polskich historyków sztuki, ale w Wielkopolsce przez wiele lat jedy-
nym. Rozwinął szeroką działalność publicy-
styczną, ogłaszając w prasie relacje z wyda-
rzeń z życia artystycznego, recenzje wystaw
sztuki współczesnej, omówienia publikacji,
a także artykuły popularyzujące zagadnie-
nia historii sztuki i opieki nad zabytkami.
Jeszcze w 1914 zarząd Poznańskiego Tow.
Przyjaciół Nauk powołał go na stanowisko
kierownika galerii malarstwa Muzeum im.
Mielżyńskich. Oprócz organizacji wystaw
i popularyzacji kolekcji w prasie D. podjął
się jej naukowego opracowania. W 1915
władze kościelne powierzyły mu stanowi-
sko prof. nadzwyczajnego historii sztuki
na seminariach duchownych w Poznaniu
i Gnieźnie. W czasie zawieszenia działalno-
ści tych uczelni w okresie I wojny światowej
wykładał historię sztuki polskim teologom
w Münster w Westfalii. Nauczając przez
wiele lat przyszłych księży, starał się uczu-
lić ich na wartości artystyczne zabytków,
których Kościół jest depozytariuszem, oraz
wpoić zasady ich ochrony. Kolejne lata przy-
nosiły D. dodatkowe funkcje i obowiązki.
W 1916 powierzono mu funkcję dyrektora
Muzeum Archidiecezjalnego w Poznaniu.
W 1917 mianowany został diecezjalnym
konserwatorem zabytków, pełnił tę funkcję
do 1920. W 1918, po odzyskaniu niepodle-
głości i przejściu Kaiser-Friedrich-Museum
od niemieckiego dyrektora L. Kaemmerera,
przez kilka miesięcy wspólnie z Józefem
Kostrzewskim kierował Muzeum Wielko-
polskim. Odrodzenie Polski dało dodatkowe
impulsy dla i tak niezwyklej aktywności
społecznej D. Był jednym z inicjatorów
powołania w 1919 w Poznaniu wyższych
uczelni artystycznych – plastycznej (Szkoły
Zdobniczej) i muzycznej (Konserwatorium
Muzycznego). Był on nie tylko miłośni-
kiem muzyki, ale praktykującym muzykiem
i kompetentnym muzykologiem (recenzo-
wał prace muzykologiczne aż po habilitacje
włącznie). W Poznańskim Tow. Przyjaciół
Nauk powołał w 1921 Komisję Historii

Sztuki oraz serię wydawniczą: Prace Komi-
sji Historii Sztuki.

Był inicjatorem powołania większości
poznzańskich instytucji związanych z sze-
roko pojętą historią sztuki – m.in. muzeów,
służby konserwatorskiej, uczelni, społ. ruchu
naukowego. Głównym polem działalności
stał się jednak powstający przy jego zna-
czącym wkładzie Uniw. Poznański. Wobec
dydaktyki i pracy naukowej inne dziedziny
działalności stopniowo musiały schodzić na
dalszy plan. Pojawienie się i rozwój uniwer-
syteckiej historii sztuki w Poznaniu są także
jego zasługą. Już w czasie wojny w l. 1917
i 1918 – prowadził wykłady z historii sztuki
w ramach Tow. Wykładów Naukowych,
które było załącznikiem polskiego uniwersy-
tetu. 11 XI 1918 powstała Komisja Organi-
zacyjna Uniw. Polskiego w Poznaniu, 24 IV
1919 ogłoszono spis wykładów, a w maju
rozpoczęto zajęcia dydaktyczne. W 1919 D.
został kierownikiem Seminarium Historii
Sztuki Wydziału Filozoficznego na stanowi-
sku docenta. W roku następnym mianowany
na prof. nadzwyczajnego, w 1924 uzyskał
profesurę zwyczajną. Kolejne lata wypeł-
niła intensywna praca naukowa i dydak-
tyczna. Wykształcił liczne grono wybitnych
uczniów obejmujących stanowiska na wyż-
szych uczelniach, w muzeach, w instytutach
badawczych, w służbie konserwatorskiej.
Swoją nieprzeciętną osobowością określił
charakter poznańskiego środowiska history-
ków sztuki. W publikowanych w prasie teks-
tach zabierał głos m.in. na temat konserwacji
zabytków sztuki kościelnej, kwestii odbu-
dowy Wawelu, naukowej inwentaryzacji.
W 1925 przebywał przez 3 miesiące w Mos-
kwie i Leningradzie, uczestnicząc w komisji
rządowej do spraw rewindykacji dzieł sztuki
z ZSRR. Jako znawca sztuki, przywiązywał
wielką wagę do poznania zabytków z autop-
sji – odbył kilkadziesiąt podróży naukowych,
starał się także umożliwić takie wyjazdy
studentom, organizując je i zapewniając ich
finansowanie. We wspomnieniach uczniów
zgodnie podkreślane są jego szczególnie

zaangażowanie i pedagogiczny dar oraz wyjątkowa osobowość.

Na początku okupacji niemieckiej w październiku 1939 został uwięziony przez Niemców jako zakładnik, uwolniony 4 XII 1939 dzięki wstawiennictwu niemieckiego historyka sztuki – prof. K.H. Clasena z Królewca. Wywieziony do Generalnej Guberni, do końca okupacji przebywał w Zakopanem i Nowym Targu, utrzymując się z pracy biurowej. W 1944 uczestniczył jako wykładowca i egzaminator w pracach tajnego Uniw. Ziemi Zachodnich w Częstochowie. Już w kwietniu 1945 po powrocie do Poznania podjął pracę na uniwersytecie, odbudowując Katedrę Historii Sztuki i przywracając do życia środowisko naukowe. W okresie powojennym aktywnie angażował się w kwestie odbudowy i ochrony zabytków publikując szereg istotnych prac – zarówno analitycznych, jak też publicystycznych dot. m.in. stanu zachowania zabytków, projektów przebudowy poznańskiego neoromańskiego zamku cesarza Wilhelma II oraz okupacyjnych projektów przekształceń urbanistycznych w Poznaniu. W 1952 powołano D. na tytułarnego członka PAN. 20 III 1953 został zwolniony z pracy na uniwersytecie, którego był współzałożycielem i który po wojnie odbudowywał, powodem był donos o niesłusznym (wg donosiciela) komentarzach dot. śmierci Stalina.

Na fali przemian w 1956 został przywrócony do pracy na uniwersytecie na poprzednio zajmowanym stanowisku kierownika katedry, jednak podeszły wiek i stopniowa utrata wzroku nie pozwoliły na powrót do wcześniejszej aktywności. W 1957 mianowany na członka rzeczywistego PAN, w roku następnym przeszedł w stan spoczynku. Mimo pogarszającego się zdrowia, przygotował do druku swoje główne dzieło – dwutomową monografię *Wit Stosz* (1961), która ukazała się na kilka miesięcy przed jego śmiercią. Najpełniejszą bibliografię publikacji D., obejmującą 263 pozycje, opracował Ryszard Piechowiak, *Prace drukowane ks. prof. Szczęsnego Dettloffa (1878-1961). Próba*

rekonstrukcji Bibliografii [w:] „*Artium Quaestiones*” t. XXIV, 2013.

Był członkiem Komisji Historii Sztuki Poznańskiego Tow. Przyjaciół Nauk i poznańskiego oddziału Stow. Historyków Sztuki.

W 1956 otrzymał tytuł członka honorowego Stow. Historyków Sztuki (SHS przyznaje doroczną nagrodę im. ks. prof. Szczęsnego Dettloffa młodemu historykowi sztuki), a w 1957 honorowego obywatela Poznania.

Zmarł 4 XI 1961 w Poznaniu, został pochowany na Cmentarzu Junikowskim.

K. P i o c k i, *Profesor Szczęśny Dettloff* [w:] *Późny gotyk. Studia nad sztuką przelomu średniowiecza i czasów nowych*. Materiały z sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki Wrocław 1962, W. 1965, s. 11-16; M. W a l i c k i, Z. Ś w i e c h o w s k i, P. S k u b i s z e w s k i, *Ks. prof. dr Szczęśny Dettloff (1878-1961). Pamięci człowieka. Wspomnienia pośmiertne, życiorys i bibliografia*, BHS XXV, 1963, s. 304-311; A. K a r ł o w s k a - K a m z o w a, *Dettloff Szczęśny (1878-1961)* [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, W.-P. 1981, s. 146-147; Ks. M. B a n a s z a k, *Dettloff Feliks (Szczęśny) Maksymilian (1878-1961)* [w:] *Słownik polskich teologów katolickich 1918-1981*, t. 5, W. 1983, s. 294-300; E. I w a n o y k o, *Ks. prof. dr Szczęśny Dettloff – historyk sztuki* [w:] *Wit Stosz. Studia o sztuce i recepcji*, W.-P. 1986, s. 179-186; Z. Ś w i e c h o w s k i, *Naukowe dzieło Szczęsnego Dettloffa w dwudziestopięcioletnią rocznicę śmierci* [w:] *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Sprawozdania nr 104 za 1986 r. Wydział Nauk o Sztuce*, P. 1988, s. 7-18; T. J a k i m o w i c z, *Ksiądz profesor Szczęśny Dettloff działalność organizacyjna i społeczna*, tamże, s. 19-24; H. P a Ń c z y k, *Głos w dyskusji*, tamże, s. 24-25; A. S. L a b u d a, *Horyzont wielkopolski, horyzont europejski. Seminarium historii sztuki Uniwersytetu Poznańskiego 1919-1939* [w:] *Dzieje historii sztuki w Polsce. Kształtowanie się instytucji naukowych w XIX i XX wieku*, P. 1996, s. 168-192; *Wspomnienia Zofii*

Krzymuskiej-Fafius dotyczące okresu studiów, oprac. A. Organisty [w:] *Z. Krzymuska - Fafius, Studia nad rzeźbą średniowieczną na Pomorzu Zachodnim*, Sz. 2009, s. 126-129; T. Żuchowski, *Ks. prof. Szczęsny Dettloff (1878-1961)* [w:] *Artium Quaestiones* t. XXII, 2011, s. 5-19; P. Grzelczak, *Sprawa ks. Szczęsnego Dettloffa*, UAM 1953, tamże, s. 79-100; J. Jarzewicz, *Wstęp* [w:] *Szczęsny Dettloff. O sztuce i zabytkach Poznania. Wybór studiów i artykułów z lat 1916-1947*, P. 2011, s. 5-19; Maszynopisy wspomnień i wywiadów z uczniami Dettloffa oraz archiwalia w Pracowni Badań Życia Artystycznego Instytutu Historii Sztuki UAM; Teczka personalna ks. prof. Szczęsnego Dettloffa w Archiwum UAM, sygn. 126/41/10; Archiwum ks. prof. Szczęsnego Dettloffa w Bibliotece Kórnickiej PAN.

Jarosław Jarzewicz

DWERNICKI Wincenty Zbigniew (1932-2014), inż. budownictwa lądowego, dyrektor oddziału Przedsięb. Państw. Pracownie Konserwacji Zabytków w Poznaniu.

Ur. 23 VIII 1932 w Przemyślu. Ojciec Karol, ziemianin, matka Anna z Hołyńskich. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Witryłowie do 1944, a od 1945 do gimnazjum i liceum w Brzozowie, gdzie był napiętnowany jako syn ziemianina, lecz w 1950 zdał egzamin maturalny. Następnie w tym roku rozpoczął naukę w Technikum Budowlanym w Bytomiu. Ucząc się pracował na drugiej zmianie w kopalni węgla. W 1952 zdał drugą maturę uzyskując tytuł technika budowlanego. W tym samym roku rozpoczął pracę w budowanej wówczas Nowej Hucie pod Krakowem. W 1954 podjął równocześnie studia wieczorowe na Wydz. Budownictwa Politechniki Krakowskiej, a w 1958 obronił pracę dyplomową, uzyskując tytuł inż. budownictwa. W 1959 po zdaniu egzaminu zdobył uprawnienia budowlane. W l. 1966-67 ukończył specjalny kurs konserwatorski

na Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu, a w l. 1970-72 na Wydz. Architektury Politechniki Warszawskiej odbył studia podyplomowe w zakresie konserwacji obiektów zabytkowych.

Po odejściu z Nowej Huty w 1962, podjął pracę w Oddz. Krakowskim Przedsięb. Państw. Pracownie Konserwacji Zabytków jako inspektor kontroli technicznej. Teren działania obejmował miasto Kraków oraz woj. krakowskie, rzeszowskie, kieleckie i katowickie, tam bowiem znajdowały się budowy przedsiębiorstwa. Jako inspektor nadzorował prace remontowo-konserwatorskie w Zamku w Krasiczynie, synagodze w Lesku, dworze obronnym w Jeżowie, domu gotyckim w Nowym Sączu i pałacu Reyów w Przecławiu. Zastępował także kierownika budowy na Starym Mieście w Krakowie, gdzie prowadzono prace remontowo-konserwatorskie w kamienicach nr 27, 29, 31 przy ul. Św. Tomasza. Bezpośrednio kierował pracami przy wzmocnieniu jednego z filarów w kolegiacie w Wiślicy, ponieważ groziło runięcie sklepień.

Po kilku latach pracy w PP PKZ w Krakowie przeniósł się do Poznania w 1967, gdzie zaproponowano mu objęcie stanowiska dyrektora oddziału, który prowadził prace restauracyjno-remontowe na terenie miasta Poznania oraz woj. poznańskiego i zielonogórskiego. Oddział wymagał wzmocnienia organizacyjnego i merytorycznego, a zadania te rozwiązywał D. z powodzeniem. W celu rozwoju przedsiębiorstwa zbudowana została baza, w której znalazło zaplecze wykonawstwo budowlane, a także nowo utworzone pracownie konserwacji mebli zabytkowych, konserwacji dzieł sztuki oraz pracownia archeologiczna. Zabytkową kamienicę przy ul. Wronieckiej odrestaurowano dla potrzeb pracowni dokumentacji naukowo-konserwatorskiej, a przy ul. Mokrej dla pracowni projektowej. Zorganizował od podstaw grupę sztukatorów niezbędną przy pracach w zabytkowych pałacach. D., nadzorując pracę całego przedsiębiorstwa, koncentrował

się głównie na wykonawstwie budowlanym. Do największych prac w woj. poznańskim należały remonty pałaców w Miłosławiu i Siedlcu, dworu w Kołaczkowie, a w zielonogórskim zamków w Łagowie i Głogowie, pałacu w Żaganii. Innymi obiektami, w których oddział poznański przeprowadzał kompleksowe restauracje i prace konserwatorskie były pałac w Gułtowach i dwór w Srebrnej Górze. W następnych latach podjęto prace w tak znaczących dla Wielkopolski obiektach, jak pałace w Śmiełowie, Rogalinie, Rydzynie, Antoninie i Gołuchowie. Dla wykonania tak skomplikowanych prac konserwatorskich trzeba było zapewnić dopływ do przedsiębiorstwa odpowiednich fachowców. Zaczęło brakować sztukatorów i z inicjatywy D. w Szkole Rzemiosł Budowlanych w Poznaniu utworzono klasę sztukatorów w roku szkolnym 1975/76.

D. starał się wdrażać w pracy nowe metody. Na przykład podczas restauracji ratusza w Sulechowie odtworzoną na płycie rynku wieżę zamontowano na ratuszu za pomocą specjalnego dźwigu. Inne nowatorskie rozwiązanie to montaż stalowej konstrukcji dachowej w pałacu Promnitzów w Żarach – użyto helikoptera. Ciekawym doświadczeniem był remont elewacji ratusza poznańskiego. D. wraz z majstrem Eugeniuszem Słomińskim opracowali nową oszczędną metodę oczyszczenia zabrudzonych fasad ratusza za pomocą sztucznych kamieni ściernych. Nowe tynki, po zbitciu starych, nałożono tylko w dolnej partii, co powodowało na stałe osuszanie zawilgoconych murów.

Oprócz szerokiego zakresu robót w kraju, z inicjatywy D. oddział podjął także prace konserwatorsko-remontowe w obiektach zabytkowych za granicą – w 1970 w ambasadzie polskiej w Wiedniu. Od 1974 prowadzono kompleksowe prace restauracyjno-konserwatorskie w nowo zakupionym budynku dla konsulatu polskiego w Nowym Jorku. W połowie lat 70. rozpoczęto

realizację wieloletniego kontraktu na prace w zespole parkowo-pałacowym Sanssouci w Poczdamie. Wymienione zostały tylko prace w ważniejszych obiektach w kraju i za granicą, a w sumie, w czasie sprawowania kierownictwa przez D., oddział poznański wykonał prace restauracyjno-budowlane w ok. 50 obiektach. Pracownia konserwacji mebli wykonywała prace dla instytucji i muzeów zarówno w kraju, jak i dla placówek za granicą, głównie polskich ambasad.

W końcu 1978 D., po rezygnacji ze stanowiska dyr. oddziału w Poznaniu, objął funkcję pełnomocnika PP PKZ w ówczesnej Niemieckiej Republice Demokratycznej (z siedzibą w Poczdamie). Do jego obowiązków należał nadzór nad pracami prowadzonymi w Stralsundzie, Quedlinburgu oraz Poczdamie, w tym projektowej – restauracji i częściowej rekonstrukcji schodów przed pałacem Sanssouci. Po zakończeniu dwuletniego kontraktu w 1980 podjął pracę (przez Biuro Eksportu PP PKZ) w Berlinie Zach. w firmie Schmidt-Berschet. W 1981 ze względów zdrowotnych zrezygnował z pracy w Berlinie Zachodnim. Po powrocie do Poznania pod koniec 1982 podjął rozmowy w sprawie utworzenia przedsiębiorstwa, wówczas tzw. polonijnego ze względu na właściciela Polaka z angielskim obywatelstwem. Podjął się tego zadania, ponieważ oddział firmy Arpex-West miał być ukierunkowany na konserwację obiektów zabytkowych. Udało się zorganizować w nowym przedsiębiorstwie architektoniczną pracownię projektową, pracownię konserwacji mebli i grupę wykonawstwa budowlanego. Wykonano w l. 1983-91 m.in. restauracje i konserwacje obiektów zabytkowych zamku w Szamotułach, dworu w Koszutach, pałaców w Trzebinach, Błociszewie i Sapowicach. W 1991 przeszedł na rentę, kończąc działalność związaną z obiektami zabytkowymi.

Ożeniony (1961) z Teresą z d. Porębalską (1936-2003), miał dwóch synów – Karola (ur. 1963), mgr ekonomii, i Tadeusza (ur.

DWERNICKI WINCENTY ZBIGNIEW

1968), mgr inż. budownictwa. Ożenił się po raz drugi z Marią Szczepaniak (2009).

Zmarł 15 VI 2014 w Poznaniu. Pochowany na cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

Z. D w e r n i c k i, *Urodzony we dworze. Wspomnienia*, P. 2006; informacje rodziny i własne.

Henryk Kondziela

EYSYMONTT Janina (1929-2013), historyk sztuki, badacz dokumentalista.

Ur. 25 V 1929 w Kaliszu, ojciec Władysław Grzgorczyk – urzędnik, matka Maria z d. Bystrzycka. W 1940 wysiedlona na teren Generalnej Guberni zamieszkała wraz z rodziną w Szczekocinach. Po wojennej przerwie i powrocie do Kalisza ukończyła gimnazjum Sióstr Nazaretanek, w którym zdała maturę w 1949. Po rocznej przerwie rozpoczęła studia historii sztuki na Uniw. Poznańskim, które ukończyła w 1955 pracą magisterską *Architektura szczytów w gotyckich kościołach Wielkopolski* pod kierunkiem prof. Gwidona Chmarzyńskiego.

E. przybyła do Wrocławia w 1956 i rozpoczęła pracę w nowo powołanej tu Pracowni Dokumentacji Naukowo-Historycznej Przedsięb. Państw. Pracowni Konserwacji Zabytków z rekomendacji prof. Zygmunta Świechowskiego. Już w pierwszym roku działalności wykonywała studia architektoniczno-urbanistyczne Lubania Śląskiego (z Władysławem Dziewulskim i Edmundem Małachowiczem) i Świdnicy (z Władysławem Dziewulskim i Marianem Kutznerem), Środy Śląskiej (z Władysławem Dziewulskim i Januszem Pudełko) i Trzebnicy (z Marianem Kutznerem). W 1957 powstało jej pierwsze studium związane z architekturą gotycką (*Studium klasztoru premonstrantów we Wrocławiu*), potem inne poświęcone m.in. kościołowi św. Mikołaja w Brzegu, dworowi i pałacowi biskupiemu w Nysie, kościołowi i klasztorowi Franciszkanów w Opolu, kościołowi i klasztorowi Dominikanek w Raciborzu czy ratuszowi w Namysłowie. Jednymi z ważniejszych w dorobku E. były studia kościoła i klasztoru

Franciszkanów we Lwówku, ratusza w tym mieście i zespołu bernardyńskiego w Jaworze. Opracowania te odegrały ważną rolę w odbudowie i pracach konserwatorskich w tych obiektach, a studia historyczno-urbanistyczne w odbudowie miast. E. opracowując liczne studia w kierowanej przez siebie, od 1957, PDNH, konsultowała też programy prac konserwatorskich w wielu obiektach zabytkowych. Prace dotyczyły także obiektów poza granicami kraju, np. Dworu Czarnogłowych w Tallinie czy kamienic w tym mieście (1988). W sumie wykonała ponad 65 opracowań studialnych architektury, specjalizując się szczególnie w architekturze gotyckiej, czego rezultatem była praca doktorska *Architektura pierwszej generacji klasztorów franciszkańskich na Śląsku*, przygotowana pod kierunkiem prof. Z. Świechowskiego i przedstawiona w 1983 w Instytucie Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej. E. była członkiem Woj. Rady Konserwatorskiej we Wrocławiu, przyczyniła się też do ratowania zabytków wnętrza kościoła św. Elżbiety we Wrocławiu po jego pożarze w 1979. Jako członek Stow. Historyków Sztuki była współautorką memoriału na temat stanu zabytków na Dolnym Śląsku z 1986. Odbyła wyjazdy szkoleniowe do Bułgarii w 1972 i Jugosławii w 1975.

Ważniejsze publikacje to: *Architektura pierwszych kościołów franciszkańskich na Śląsku*, [w:] *Z dziejów Sztuki Śląskiej*, red. Z. Świechowski, W. 1978; *Gotycka architektura kościoła św. Jakuba we Wrocławiu*, „Roczniki Sztuki Śląskiej”, T. VIII, 1971; *Kościół i klasztor Franciszkanów we Lwówku*, tamże, T. XI, 1977; *Późnogotycki zespół pobernardyński w Jaworze*, seria:

EYSYMONTT JANINA

„Dokumentacje Naukowo-Historyczne PP PKZ” – 1957, czy *Ratusz we Lwówku*, tamże.

Za działalność konserwatorską odznaczona została Złotym Krzyżem Zasługi (1975) i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1985), odznaką „Zasłużony dla Opolszczyzny” (1976), a także dyplomem w uznaniu jej wkładu w odbudowę zamku Książ.

Od 1958 była zamężna z Krzysztofem Eysymonttem – historykiem sztuki, specjalistą w zakresie architektury nowożytnej parków i ogrodów zabytkowych; dzieci: Rafał (ur. 1959), historyk sztuki, prof. Uniw. Wrocławskiego, i Anna (ur. 1964), historyk sztuki.

Zmarła 10 XII 2013, pochowana na cmentarzu Osobowickim we Wrocławiu.

Krzysztof i Rafał Eysymontt

FIJALKOWSKI Wojciech Marian (1927-2014), historyk sztuki, muzealnik, dyrektor Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie.

Ur. 4 VII 1927 w Żychlinie na Mazowszu. Syn Jana, do września 1939 kierownika Wydz. Elektrycznego Państwowych Zakładów Lotniczych na Okęciu, oraz Marii z d. Wojtasiak, nauczycielki. W l. 1945-51 studiował historię sztuki na Uniw. Warszawskim. Pracę zawodową rozpoczął w trakcie studiów, w 1948 w Muzeum Narodowym jako kustosz parków i budowli zabytkowych należących do MNW. Interesował się zabytkami architektury oraz problemami związanymi z ich konserwacją i odbudową. W kwietniu 1954 oddelegowany przez dyr. MNW prof. Stanisława Lorentza do pałacu w Wilanowie, w celu zorganizowania tam muzeum. Pierwszy personel stanowiły trzy osoby.

W l. 1955-64 F. sprawował nadzór nad rewaloryzacją wilanowskiego zespołu pałacowo-ogrodowego. Zespół po wojnie był w katastrofalnym stanie i wymagał podjęcia natychmiastowych działań dot. zarówno zabudowań, jak i zabezpieczenia ruchomości. Częściowo wilanowskie kolekcje sztuki wywiezione zostały przez okupanta i rozkradzione. Ogromnego trudu wymagało tropienie ich i odzyskiwanie. Pozostałe w pałacu zniszczone resztki dekoracji i wyposażenia trzeba było jak najprędzej zabezpieczyć i poddać konserwacji. Na potrzeby ich ochrony w starych stajniach wilanowskich utworzono magazyny zbiorów. Równocześnie F. podjął analizę dostępnej dokumentacji archiwalnej dot. historii rezydencji i jej wyposażenia. Pierwsze wyniki badań dały

podstawy do opracowania założeń muzealno-konserwatorskich i ekspozycyjnych łącznie z tworzeniem struktury placówki.

Podjęte z inicjatywy F. szeroko zakrojone prace konserwatorskie i renowacyjne w pałacu i wokół niego, wymagały stworzenia profesjonalnego zaplecza będącego w stanie sprostać wielorakim wyzwaniom. Powołane zostały działy merytoryczne zbierające i badające materiały archiwalne dot. historii pałacu i kolekcji dzieł sztuki, pracownie konserwatorskie, do których udało się pozyskać świetnych specjalistów, nawiązano współpracę z cenionymi, wysokiej klasy rzemieślnikami odtwarzającymi detale pałacowego wyposażenia. Przystosowanie do potrzeb muzealnych zabudowań pałacowych wymagało szerokiej wiedzy, umiejętności organizacyjnych, konsekwencji w działaniu, także rozwinięcia programów badawczych, a następnie takich rozwiązań technicznych, które pozwalałyby na przywrócenie pełnej sprawności technicznej i eksploatacyjnej zespołowi pałacowo-parkowemu.

Po 8 latach zmudnych i pracochłonnych działań, 12 IX 1962, nastąpiło uroczyste otwarcie pałacu wilanowskiego dla publiczności. W oficjalnej inauguracji brali udział m.in. członkowie najwyższych władz państwowych oraz korpusu dyplomatycznego. Było to, przynajmniej częściowe, ukoronowanie przebytego pierwszego etapu wielkiego wkładu prac F.

F. był współautorem i autorem koncepcji wielu wystaw w kraju i za granicą, m.in. *Kunst des Barock in Polen, Kunst in Polen von Mittelalter bis heute, Polonia, Arte e cultura dal medioevo all'illuminismo, Sztuka realizmu w Polsce*, oraz konferencji

naukowych (m.in. *W 150-lecie śmierci Stanisława Kostki Potockiego*, 1971; *Jan III Sobieski – kultura artystyczna i umysłowa jego czasów*, 1977; *W 175-lecie działalności muzeum w Wilanowie*, 1980).

Pozostawił dorobek ok. 100 tekstów i publikacji poświęconych w większości pałacowi wilanowskiemu, jego właścicielom, wnętrzom, zabytkom oraz artystom. Wśród najważniejszych wymienić należy: *Artystyczne zbiory Wilanowa*. Wstęp W. Fijałkowski, katalog I. Malinowska i in., W. 1982; *Wnętrza Pałacu w Wilanowie*, W. 1977; *Królewski Wilanów*, W. 1997. Ponadto był autorem i współautorem szeregu ważnych artykułów: Kondziela Henryk, Fijałkowski Wojciech, *Die Künstlerische Tätigkeit Andresa Schusters In Polen*. Sonderband 1965 der Wiss. Zeitschrift der Humboldt Universität zu Berlin. Referat wygłoszony na międzynarodowej konferencji w 1965 w Berlinie; *Jan III Sobieski i jego mecenat artystyczny*, „Studia Wilanowskie” 1977, T. I; *Portrety polskie w galerii wilanowskiej*, razem z I. Voise, Kr. 1978; *Mało znana karta z działalności Adama Kochańskiego na dworze Jana III w Wilanowie*, „Studia Wilanowskie” 1979, T. V; *Brama królewska w Wilanowie i jej program ideowo-artystyczny*, tamże; *Szlakiem Jana III Sobieskiego*, PTTK, 1984; *Wilanów*, W. 1984; *Szlakiem warszawskich rezydencji i siedzib królewskich*, W. 1990; *Muzeum „polskiego Winckelmanna” i jego rozwój w XIX stuleciu*, [w:] *200 lat muzealnictwa warszawskiego – dzieje i perspektywy*. Materiały sesji naukowej. Zamek Królewski w Warszawie 2005, W. 2006; *Vademecum Wilanowa*, W. 2011.

Za działalność naukową i popularyzatorską, a przede wszystkim za książkę *Wnętrza Pałacu w Wilanowie* wyróżnioną wśród warszawianów w 1977/1978 – otrzymał Dyplom Honorowy Tow. Miłośników Historii w Warszawie oraz Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu m.st. Warszawy.

Ważnym osiągnięciem naukowo-popularyzatorskim F., a zarazem podsumowaniem

stanu badań na temat spuścizny po królu Janie III, w ramach obchodów 300-lecia odsieczy wiedeńskiej w 1983, było zorganizowanie wraz z zespołem wystawy we wnętrzach pałacu „Chwała i sława Jana III w sztuce i literaturze XVII-XX w.”.

Od 1948 konsultował oraz brał czynny udział w licznych pracach Społ. Funduszu Odbudowy Stolicy, sprawując w l. 1964-66 funkcję przewodniczącego Komisji Inwestycyjnej Komitetu Warszawskiego SFOS. W l. 1973-80 był prezesem Tow. Przyjaciół Sztuk Pięknych w Warszawie oraz przewodniczącym Krajowej Komisji Pracowników Muzeów i Konserwacji Zabytków przy ZG Zw. Zawodowego Pracowników Kultury i Sztuki. Ponad 30 lat działał w Tow. Przyjaciół Warszawy, a w l. 1983-93 był członkiem prezydium i przewodniczącym Komisji Ochrony Zabytków.

Po przejściu w 1991 na emeryturę, uczestniczył czynnie w badaniach konserwatorskich, seminariach oraz konferencjach organizowanych nie tylko przez swoją macierzystą instytucję. Zawsze chętnie służył radą i pomocą, udzielał konsultacji z zakresu historii i konserwacji wilanowskiej rezydencji. Miał wielką zasługę w odnalezieniu, a następnie dzięki zaangażowaniu Pełnomocnika Rządu ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturalnego za Granicą, sprowadzeniu do Wilanowa w 1997, odnalezionego w Pawłowsku w Rosji obrazu Pompea Batoniego *Apollo i dwie muzy* z historycznej kolekcji wilanowskiej. Los drugiego obrazu tego artysty wciąż nie jest znany.

W l. 1993-95 był sekretarzem Rady Kultury przy prezydencie RP i członkiem Rady Programu Rozwoju Warszawy „Warszawa XXI wieku”. W l. 1992-98 piastował funkcję prezesa ZG Tow. Opieki nad Zabytkami, a w okresie 1997-98 wiceprzewodniczącego Społ. Komitetu Budowy Pomnika Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie, a w 2000-01 wiceprezesa Społ. Komitetu Opieki nad Starymi Powązkami. Był inicjatorem i przewodniczącym Komitetu Budowy

Pomnika Juliusza Słowackiego na pl. Bankowym w l. 1995-2001. Był rzeczoznawcą min. kultury i sztuki w dziedzinie rewaloryzacji zabytkowych zespołów architektonicznych. W l. 1993-94 organizował warszawskie Dni Dziedzictwa Europejskiego. Od 1993 był współpracownikiem fundacji Centrum Europejskie Natolin, w którym pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Rzeczoznawców ds. Ochrony Zabytków oraz członka rady fundacji. Ponadto był członkiem Stow. Konserwatorów Zabytków, honorowym członkiem Stow. Francja-Polska, członkiem polskich narodowych komitetów ICOM i ICOMOS. W l. 1992-2002 redaktorem naczelnym czasopisma „Ochrona Zabytków” i przewodniczącym rady redakcyjnej „Spotkań z Zabytkami”, opiekunem naukowym publikacji z serii „Biblioteka Tow. Opieki nad Zabytkami”. Z jego inicjatywy powołano do życia muzealny periodyk „Studia Wilanowskie” (dotychczas ukazało się 21 tomów), którego był redaktorem naczelnym w l. 1977-85, a następnie członkiem kolegium redakcyjnego.

Odnaczony: Srebrnym Krzyżem Zasługi oraz Krzyżem Kawalerskim (1963), Oficerskim (1977) i Komandorskim Krzyżem Orderu Odrodzenia Polski (1984). Został także uhonorowany belgijskim Krzyżem

Oficerskim Orderu Leopolda. Odnaczony Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Złotym Medalem „Zasłużony Kulturze Gloria Artis” (2012). Wyróżniony: Złotą Odznaką Odbudowy Warszawy, Złotą Honorową Odznaką „Za Zasługi dla Warszawy”, Złotą Honorową Odznaką Tow. Przyjaciół Warszawy, odznaką „Zasłużony Działacz Kultury” oraz złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami”. Laureat nagrody artystycznej ministra kultury i sztuki w 1973 oraz nagrody m.st. Warszawy za szczególne zasługi dla stolicy w 1979.

W pamięci ludzi, którzy z nim współpracowali pozostał jako człowiek pogodny, skromny, pracowity, oddany bez reszty temu, co ukochał.

Żona Janina była historyczką sztuki, autorką projektu powstania oraz założycielką Muzeum Plakatu w Wilanowie. Przez wiele lat pełniła funkcje kuratora tych zbiorów. Małżeństwo było bezdzietne.

Zmarł 10 IV 2014 w Warszawie. Został pochowany na cmentarzu wilanowskim.

Materiały muzeum w Wilanowie oraz biogramy W. Fijałkowskiego powstałe z okazji jubileuszów 75- i 85-lecia.

Joanna Paprocka-Gajek

GAWORZEWSKA Halina (1918-2004), historyk sztuki, konserwator grafiki.

Ur. 20 X 1918 w Berlinie jako córka Jana Gaworzewskiego i Józefy z Wysoków. Rodzice przybyli do Berlina w 1910, tutaj się osiedlili, jak wielu Polaków szukających w tym czasie pracy. Byli członkami Zw. Polaków w Niemczech. Do 1939 utrzymywali się prowadząc sklep spożywczy. G. ukończyła cztery lata szkoły podstawowej i dziewięć lat gimnazjum w Berlinie. Od 1934 należała także do Zw. Polaków w Niemczech (Rodło), a Polski Zw. Zachodni wysyłał ją co roku na kolonie w Polsce. W listopadzie 1938 rozpoczęła studia filologiczne (jęz. obce) w Akademii Filologicznej w Pile, w której zaliczyła dwa semestry. To pozwalało ubiegać się o zezwolenie na dalsze studia uniwersyteckie. Jako Polka była tam bojkotowana zarówno przez profesorów, jak i studentów. Po wybuchu wojny, wbrew własnej woli, pracowała w laboratorium niemieckiej służby zdrowia. Jednocześnie podjęła naukę gry na fortepianie u prof. Raula Koczalskiego, z czasem została jego asystentką. Jak wspominała, tak profesor, jak i ona byli pod stałą obserwacją gestapo. Do Polski wróciła w 1947, otrzymała obywatelstwo polskie. Rok później wrócili rodzice, którzy osiedlili się na Pomorzu Zachodnim w Trzcińsku Zdroju. Nie kontynuowała nauki gry na fortepianie. Powodem była nagła śmierć prof. Koczalskiego (1948), wówczas, od 1945, profesora klasy fortepianu w Państw. Wyższej Szkole Muzycznej w Poznaniu, i złe warunki mieszkaniowe, w jakich się po wojnie znajdowała. Posiadała zaświadczenie, że jest członkiem Zw. Zawodowego Muzyków RP i należy do zawodowej sekcji

pedagogicznej, jako nauczycielka gry na fortepianie.

Studia historii sztuki na Uniw. Poznańskim podjęła w 1948. Po ich ukończeniu w 1952 rozpoczęła pracę w Muzeum Wielkopolskim (ob. Muzeum Narodowe), została przyjęta do Działu Naukowo-Oświatowego. Nieznane są powody podjęcia przez G. pracy konserwatora grafiki. Muzeum miało wówczas Pracownię Konserwacji Grafiki. Prawdopodobnie brak następcy konserwatora rycin i propozycja dyrekcji skłoniły G. do zainteresowania się tą specjalnością. W 1958 na zaproszenie strony niemieckiej wyjechała do Strahlsundu i Halle w ówczesnej NRD, gdzie zwiedziła pracownie konserwatorskie Mecklenburgii i Saksonii, nawiązując stosowne kontakty zawodowe. Podobny służbowy wyjazd odbyła w 1963 na zaproszenie Instytutu Ochrony Zabytków w Schwerinie. W 1966 została kierownikiem Pracowni Konserwacji Grafiki. Pracowała sama w pierwszych latach po uruchomieniu nowej pracowni, zabezpieczała rocznie ponad 170 rycin. W 1968 otrzymała dwumiesięczne stypendium Min. Kultury i Sztuki we Włoszech (Rzym i Florencja), w tym pobyt w Biblioteca Nazionale. Ceniona już jako fachowiec brała udział w międzynarodowej akcji ratowania zbiorów po powodzi spowodowanej wylaniem rzeki Arno.

Została członkiem IADA – Internationale Arbeitsgemeinschaft der Archiv-, Bibliotheks- und Graphikrestauratoren. Muzeum wzbogaciło się o czasopisma wydawane przez to towarzystwo – „Internationale Zeitschrift für Farb- und Maltechniken”, „Restauration und Museumsfragen Mitteilungen der IADA”. G. podjęła się też przetłumaczenia

na potrzeby pracowni podstawowego pod-
ręcznika do nauki w zawodzie konserwatora:
*The conservation of antiquities and works of
art. Treatment, repair and restoration*, wyda-
nego przez Oxford University Press. Na
początku lat 70., dzięki wcześniej zawartym
znajomościom, często na własny koszt, by
nadal poszerzać wiedzę, poznawała pracow-
nie konserwatorskie Berlina i Lipska (1971),
Włoch i Austrii (1974), a w l. 1975-76 pra-
cownię w Kolonii. W kraju uczestniczyła
w sympozjach konserwatorskich, m.in.
w Warszawie, w Ośrodku Dokumentacji
Zabytków w 1968 na temat konserwacji
zabytkowych papierów, w 1969 konserwacji
papieru i pergaminu, w 1971 w Poznaniu,
brała udział w międzynarodowym sympo-
zjum poświęconym konserwacji książki
zabytkowej, zorganizowanym przez Biblio-
tekę Uniwersytecką. Szkoliła praktykantów
konserwatorskich w podopiecznych muze-
ach regionalnych Wielkopolski. Przeprowa-
dziła jako pierwsza zasadę suchego montażu,
a poza tym czyszczenie i bielenie papieru bez
jego ubocznego zakwaszenia i odkwaszenia
za pomocą amin i wieloamin, dezynfekcję
przy użyciu par tymolu, 4-chloro m-krezolu
(Raschit), pięciochlorofenolu i pięciochlo-
rofetamolu sodu, pirowęgelnego dwuetylo-
wego, usuwanie plam na sucho i za pomocą
środków powierzchniowo czynnych. Prace
konserwatorskie przeprowadzone przez G.
prezentowały wysoki i nowoczesny poziom
wykonawstwa konserwatorskiego.

Zamiłowanie do muzyki i posiadane
zdolności językowe umożliwiały jej pracę
tłumacza w międzynarodowych konkursach
skrzypcowych i towarzyszących im Mię-
dzynarodowym Konkursom Lutniczym im.
Henryka Wieniawskiego w Poznaniu.

Po nabyciu uprawnień 1 III 1979 prze-
szła na emeryturę, ale nadal pracowała na
pół etatu do 01 VII 1986. Odeszła na własne
zyczenie ze względu na zły stan zdrowia.

Była odznaczona odznakami Zasłużony
Działacz Kultury i „Za Opiekę nad Zabytkami”.

W 1994 wyszła za mąż za Edmunda Kos-
sowskiego, intrologatora MNP.

Zmarła 5 IV 2004.

Informacje w archiwum Działu Kadr Muzeum
Narodowego w Poznaniu oraz Ireny Łuka-
szyk i sprawozdań publikowanych w Studiach
Muzealnych nr nr 3 do 12.

Jerzy Nowakowski

GONTARCZYK Jan Wiktor (1921-1999),
architekt, konserwator zabytków architek-
tury, ekspert UNESCO ds. architektury arab-
skiej, specjalista metaloplastyki artystycznej.

Ur. 19 V 1921 w Warszawie; syn Wiktora
i Adeli z d. Beer. Uczęszczał do Gimnazjum
oraz Liceum Ogólnokształcącego Wojcie-
cha Górskiego w Warszawie, które ukończył
w 1939. Żołnierz kompanii ochrony Obszaru
Warszawskiego Armii Krajowej „Kosztą”
– poczet dowódcy. Nosił ps. „Jarek” i miał
legitymację nr 33/Obszar. Uczestnik powsta-
nia warszawskiego w stopniu st. strzelca
podchorążego; szlak bojowy – Śródmieście
Północ.

Studia wyższe rozpoczęte w 1941 na taj-
nym Wydz. Architektury Politechniki War-
szawskiej ukończył w 1952 stopniem magi-
stra inż. architekta. W 1957 uzyskał upraw-
nienia do kierowania robotami budowlanymi
i sporządzania projektów oraz planów tych
robót. Pracę zawodową rozpoczął 1 kwietnia
1945 (w trakcie studiów) w Wydz. Archi-
tektury Zabytkowej Biura Odbudowy Sto-
licy jako technik budowlany. Uczestniczył
w pierwszych pracach projektowo-zabezpie-
czających Starego Miasta (Rynek, katedra
św. Jana, kamienice zabytkowe na Nowym
Mieście). Równocześnie pracował w Komit-
ecie Odbudowy Budynków Uniw. Warszaw-
skiego (1945-47) jako zastępca gł. inspek-
tora nadzoru (gmachy: d. Szkoły Głównej,
Pomuzealny, Fizyki Doświadczalnej).

W l. 1948-51 kierował warsztatem rze-
mieślniczym ojca „Firma W. Gontarczyk

– zakład wyrobów artystycznych w brązie i srebrze”. Pracę w Przedsięb. Państw. Pracownie Konserwacji Zabytków rozpoczął w kwietniu 1951 jako kierownik techniczny b. „Firmy W. Gontarczyk” pod przymusowym zarządem państwowym. Przeszedł kolejne stopnie kariery w pracowni projektowej PP PKZ Oddz. w Warszawie – od projektanta, st. projektanta i gł. projektanta po kierownika zespołu. W l. 1950-56 wykonał w zespole projekty oświetlenia oraz wyposażenia wnętrz oficyn pałacu w Jabłonnej. W l. 1958-72 samodzielnie i w zespołach opracował wiele projektów architektonicznych z uwzględnieniem koniecznych działań konserwatorskich oraz nadzorował wykonywanie robót. Do najważniejszych prac należą: udział w odbudowie Zamku Ujazdowskiego (proj. urbanistyczny) oraz w proj. odbudowy pałacu Blanka w Warszawie; poza Warszawą: udział w proj. rewaloryzacji Starego Miasta w Lublinie (kamienica Sobieskich), zespołu staromiejskiego w Piotrkowie Tryb. (tu również nadzór nad wykonawstwem), odbudowy zespołu zamkowego w Toszku, zespołu poklasztornego na Św. Krzyżu, zabezpieczeniu ruin zamku w Dąbrowicy, murów obronnych w Szydłowcu, udział w projekcie rezerwatu archeologicznego w Biskupinie.

Był członkiem Polsko-Egipskiej Misji Archeologiczno-Konserwatorskiej w Deir el-Bahari (Egipt) PP PKZ w sezonach 1967/68 i 1968/69 oraz architektem wykopalisk prof. K. Michałowskiego w Starej Dongoli (Sudan). Wykonał projekt koncepcyjny specjalnie stworzonej Galerii Faras w Muz. Narodowym w Warszawie, otwartej w 1972. Odrestaurowane malowidła z katedry w Faras (Sudan) umieścił na czarnych ekranach, co zostało dobrze przyjęte, a aranżacja przetrwała ponad 40 lat.

W l. 1972-83 pracował w Algierii; był pierwszym polskim konserwatorem zabytków architektury w tym kraju, torując drogę rozszerzeniu współpracy polsko-algierskiej w dziedzinie konserwacji zabytków.

Początkowo, jako specjalista polskiej firmy Polservice, która współpracowała z Min. Informacji i Kultury Algierskiej Rep. Lud.-Dem., uczestniczył w ratowaniu ważnych zabytków zach. części kraju, m.in. w Agadirze (łaźnia, meczet), Honain (zespół portowy), Mansourah (miasto-obóz), Nedroma (meczet z XI w.), Sidi Bou Medien (medresa, meczet z XIV w.) i Tlemcen. W 1974 został zatrudniony w pracowni urbanistyczno-konserwatorskiej Starego Miasta (Kasby) Algieru przy biurze planowania rozwoju miasta Algier COMEDOR – Comité Permanent d’Etudes, de Développement, d’Organisation et d’Aménagement de l’Agglomération d’Alger (*Z działalności polskich konserwatorów w Algierii*, OZ 1978, nr 1). Od listopada 1978 do czerwca 1983 był konsultantem i ekspertem UNESCO, a następnie szefem ekipy ekspertów międzynarodowych różnej specjalności do opracowania studiów urbanistyczno-architektonicznych i projektu rewaloryzacji historycznego zespołu Kasby Algieru. Jest współautorem raportów i ekspertyz UNESCO, m.in. projektu rewaloryzacji zespołu Kasby (*Mission d’Assistance préparatoire. Revalorisation de la Casbah d’Alger*, 1978; *Problemy mieszkalnictwa w krajach muzułmańskich*, OZ 1986, nr 3). Program obejmował propozycje zagospodarowania Starego Miasta oraz konserwacji domów o dużej wartości historycznej i artystycznej. Po powrocie do kraju G. pracował w Zarządzie PP PKZ w l. 1983-86. Jest autorem *Wspomnienia o profesorze Janie Zachwatowiczu* (KAiU 1993, nr 3-4).

Od 1952 należał do Stow. Architektów Polskich, od 1954 do Stow. Historyków Sztuki. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi (1955) oraz srebrną odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami” (1967).

Ożeniony w 1947 z Krystyną z d. Rosiewicz (ur. 1920); miał czworo dzieci: Władysława (ur. 1947), Annę (ur. 1948), Zuzannę (ur. 1950) i Jana Jakuba (ur. 1952), które wyjechały z kraju.

Zmarł 16 III 1999; został pochowany na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie (kw. 230).

K. G o n t a r c z y k, *Jan Gontarczyk*, *Gazeta Stołeczna* nr 84, z 8 IV 2004, s. 8; akta personalne Polskich Pracowni Konserwacji Zabytków S.A. w Warszawie.

Mirosław Olbrys

GRADOWSKI Michał Stanisław (1932-2014), historyk sztuki, muzealnik, badacz i dokumentalista rzemiosła artystycznego, redaktor.

Ur. 12 V 1932 w Warszawie, syn Leona, absolwenta agronomii Uniw. Katolickiego w Lovanium (Leuven, Belgia), działającego w czasie okupacji hitlerowskiej jako cichociemny o pseud. „Michael Lis”, i Krystyny z Mieczkowskich. G. podczas powstania warszawskiego walczył w batalionie Korpusu Bezpieczeństwa „Sokół” zgrupowania „Sarna” jako łącznik o pseudonimie „Miś”. Został ranny 8 IX 1944. Do szkoły średniej uczęszczał w Wąbrzeźnie, i tam w 1951 zdał maturę. W 1952 rozpoczął studia historii sztuki na Wydz. Historycznym Uniw. Warszawskiego, zakończone w 1957 obroną pracy magisterskiej poświęconej tzw. srebrnemu ołtarzowi w Kaplicy Zygmuntowskiej w katedrze na Wawelu, napisanej pod kierunkiem prof. Władysława Tomkiewicza.

Pracę zawodową rozpoczął równocześnie z podjęciem studiów. Od 1952 pracował w Muz. Narodowym (początkowo jako przewodnik, następnie asystent w dziale grafiki); od 1955 w Przedsięb. Państw. Pracownie Konserwacji Zabytków; od 1958 w Państw. Przedsięb. „Desa” – Dzieła Sztuki i Antyki (początkowo jako zastępca kierownika, a następnie kierownik salonu antykarskiego przy ul. Nowy Świat); w l. 1960-66 w Muz. Archeologicznym (jako adiunkt – kierownik działu wystaw). Najdłużej, od 1966 do przejścia na emeryturę w 2003, pracował

w Ośrodku Dokumentacji Zabytków w Warszawie (od 2002 Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, ob. Narodowy Instytut Dziedzictwa). W l. 1966-72 kierował Działem Wydawnictw, a w l. 1973-74 pełnił funkcję wicedyrektora ODZ. W tym czasie szczególnym osiągnięciem konserwatorskim G., którego znaczenie wielokrotnie wspominał, było uratowanie od rozbiórki pałacu Janaszów (Czackich) przy ul. Zielnej w Warszawie.

W 1973 zainicjował, a następnie organizował pierwszy w Polsce i jeden z pierwszych na świecie system komputeryzacji zasobów dokumentacyjnych zabytków. Od 1974 kierował utworzoną przez siebie Pracownią Dokumentacji Specjalistycznej – rozpoczął wtedy realizować program dokumentacji zabytkowego złotnictwa w Polsce. Całość zgromadzonej dokumentacji została opublikowana w dwutomowym katalogu (M. Gradowski, M. Pielas, *Katalog złotnictwa w zbiorze dokumentacji specjalistycznej Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie*, t. 1-2, W. 2006). Osiągnięciem G., którego znaczenie sam podkreślał, była zainicjowana przez niego w 1976 seria wydawnicza słowników terminologicznych zabytków, wydawanych przez ODZ. Był ich kierownikiem i redaktorem naukowym (wydano 10 słowników). Pierwszy tom sam opracował (M. Gradowski, *Słownik polskiej terminologii wyrobów złotniczych*, BMiOZ seria B, t. XLIV, 1976), zaś drugi wydał we współautorstwie z prof. Z. Żygulskim (M. Gradowski, Z. Żygulski (jun.), *Słownik polskiej terminologii uzbrojenia historycznego*, tamże, t. LXXI, 1982).

Głównym polem dociekań badawczych G. było nie tylko zabytkowe złotnictwo, ale również szeroko pojęte polskie i obce rzemiosło artystyczne. Zagadnienia terminologiczne i warsztatowo-technologiczne złotnictwa oraz kwestie terminologii wykorzystywanej w opisie zabytków rzemiosła artystycznego, przede wszystkim uzbrojenia, zdominowały początkowo jego badania.

Drugim, rozległym obszarem badań G. były znaki złotnicze – miejskie i warsztatowe. Badaniom sposobu i historii cechowania sreber nadał rozmach i znaczenie. Znakom poszczególnych miast Polski, ale też cechom mistrzowskim, poświęcił wiele artykułów. Plonem pierwszych prac prowadzonych nad znakami złotniczymi używanymi w Polsce w jej powojennych granicach były publikacje *Znaki probiercze na zabytkowych srebrach w Polsce*, W. 1988 i *Znaki na srebrze. Znaki miejskie i państwowe używane na terenie Polski w obecnych jej granicach*, BMiOZ seria C, t. IX, 1993.

W l. 1978-2001 współtworzył i był kierownikiem naukowym Muzeum Sztuki Złotniczej, pierwszego oddziału Muzeum Nadwiślańskiego w Kazimierzu Dolnym, dla którego pozyskał w formie depozytu, a potem darowizny kolekcję złotnictwa Jędrzeja Jaworskiego. G. był autorem pierwszej wystawy stałej (1979), a potem przez ponad 20 lat, *pro publico bono*, sprawował nad nim pieczę merytoryczną, tworząc jego kolekcję i ją opracowując (M. Gradowski, A. Zinkiewicz-Ryndziewicz, *Srebra kultowe i obrzędowe. Katalog zbiorów Muzeum Sztuki Złotniczej w Kazimierzu Dolnym*, t. 1, Kazimierz Dolny 2008; ciż, *Srebra stołowe. Katalog zbiorów Muzeum Sztuki Złotniczej w Kazimierzu Dolnym*, t. 2, Kazimierz Dolny 2010). Z jego inicjatywy przy kazimierskim muzeum powstała efemeryczna, ale niezwykle ważna dla środowiska artystycznego grupa twórcza „Muzeum” zarejestrowana w Zw. Polskich Artystów Plastyków 30 I 1980 (formalnie zakończyła działalność w pierwszych miesiącach stanu wojennego). Jednym z jej podstawowych założeń, wtedy nowatorskich, była dyskusja nad problemami współczesnej sztuki złotniczej. Owocem jej działalności były trzy sympozja naukowe, w których brali udział zaproszeni artyści, naukowcy i krytycy sztuki.

W okresie działalności w Muzeum Sztuki Złotniczej był autorem lub współautorem licznych ważnych wystaw, odbywających się

regularnie, popularyzujących dawną i współczesną sztukę złotniczą, m.in. *Wystawa retrospektywna twórczości artystów-złotników, członków grupy twórczej „Muzeum”, działającej przy Muzeum Sztuki Złotniczej w Kazimierzu Dolnym*, 1981; *Srebrne szlaki prowadzą do Kazimierza – wystawa biżuterii otrzymanej w darze w latach 1986-1987 od złotników z Gdańska, Gdyni i Sopotu*, 1987; *Twórczość Marcina Zaremskiego*, 1989; *Tomasz Zaremski. Srebro*, 1991-1992; *Srebro Jarosława Westermarka. Wystawa retrospektywna 1980-1990*, 1996 i 1997; *Polska biżuteria artystyczna z lat 1945-1950 ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie*, 1999; *Piotr Przasnyski. Złotnictwo*, 2000. Widział konieczność muzealnej współpracy ze współczesnymi artystami-złotnikami, co zaowocowało pionierskim w polskim muzealnictwie umieszczeniem ich dzieł na wystawie stałej. Dzięki jego współpracy ze Stow. Twórców Form Złotniczych, kazimierskie muzeum pozyskało w formie darów znaczną liczbę współczesnych wyrobów złotniczych, przede wszystkim biżuterii.

W ostatnich latach G. prowadził w Kazimierzu Dolnym, wspólnie z J.A. Rochackim, Ogólnopolskie Warsztaty Złotnicze dla Muzealników, których zadaniem było zapoznanie uczestników z zagadnieniami warsztatowo-technologicznymi dawnego złotnictwa, dawnymi technikami złotniczymi i problemami cechowania sreber. Popularyzacja zagadnień związanych z ochroną zabytków i rzemiosłem artystycznym była ważnym elementem działalności G. Krótkie artykuły publikował głównie na łamach „Spotkań z Zabytkami”.

G. należał do Stow. Historyków Sztuki i Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej. W uznaniu zasług wojennych i cywilnych został odznaczony m.in.: Krzyżem Walecznych, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (2012), Złotym Krzyżem Zasługi, Srebrnym Medalem Zasłużony Kulturze Gloria Artis (2010), złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami” (1974); otrzymał też Nagrodę Specjalną Stow. Twórców Form

Złotniczych (2013) za wkład w sztukę złotniczą i starania o uznanie jej za pełnoprawną dziedzinę sztuki.

Ożeniony (1958) z Anną z Truszkowskich. Z tego małżeństwa synowie Tomasz (ur. 1960) i Paweł Michał (ur. 1962). Ponownie był żonaty (1986) z Ewą z Korzeniowskich.

Zmarł 18 XII 2014 w Warszawie. Został pochowany na cmentarzu w Skolimowie.

J. K r i e g s e i s e n, *Bibliografia prac Michała Gradowskiego*, [w:] *Cale srebro Rzeczypospolitej Panu Michałowi Gradowskiemu ofiarowane*, red. J. Kriegseisen, W. 2012, s. 19-32 (wg stanu na maj 2012 r.); t e n ż e, *Michał Gradowski – 60 lat badań nad dawnym złotnictwem*, [w:] *Elitarna fascynacja czy niedoceniony element obrazu sztuki polskiej? Biżuteria w Polsce*, Materiały z XIII Sesji Naukowej z cyklu „Rzemiosło artystyczne i wzornictwo w Polsce”, zorganizowanej przez Toruński Oddział Stow. Historyków Sztuki we współpracy z Międzynarodowymi Targami Gdańskimi SA w Gdańsku, w dniach 21-22 marca 2012 roku, red. K. Kluczajd, Tor. 2013, s. 11-14; J. A. R o c h a c k i, *Czterdzieści lat minęło...* [w:] *Cale srebro Rzeczypospolitej Panu Michałowi Gradowskiemu ofiarowane*, red. J. Kriegseisen, W. 2012, s. 51-53; A. Z i e n k i e w i c z - R y n d z i e w i c z, *Kazimierskie „dziecko”*, tamże, s. 37-49; relacje ustne Michała Gradowskiego spisane przez autora biogramu.

Jacek Kriegseisen

GRUSZECKI Andrzej Stefan (1928-2008), architekt, znawca architektury obronnej, generalny konserwator zabytków, prof. Politechniki Warszawskiej.

Ur. 30 I 1928 w Warszawie. Ojciec Tadeusz, matka Józefa Wanda z Nachajłów, oboje pochodzili z Kresów Wschodnich (ob. Ukraina). Ojciec należał do Legionów Polskich przy Armii Austro-Węgierskiej. G. ukończył gimnazjum i liceum ogólnokształcące

w Krakowie w 1945 i następnie, w l. 1946-51, studia na Wydz. Architektury Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, uzyskując w zakresie architektury i urbanistyki stopień inż. architekta i mgr nauk technicznych. Przed ukończeniem studiów został powołany w ramach przymusowego naboru do służby wojskowej. Pracował w wojskowym nadzorze budowlanym na stanowisku inspektora. Z tego czasu pochodzi np. obelisk na Polach Grunwaldu, upamiętniający zwycięską bitwę, zaprojektowany przez G. i zrealizowany pod jego nadzorem (1952). Zafascynowany obiektami zabytkowymi i ich historią, rozpoczął studia archiwalne źródłowe i terenowe do swojej późniejszej pracy doktorskiej u prof. Jana Zachwatowicza na Politechnice Warszawskiej. W 1956 udało mu się zwolnić ze służby wojskowej. Podjął pracę w Centr. Zarządzie Muzeów i Ochrony Zabytków w Min. Kultury i Sztuki, w Wydz. Inspekcji Konserwatorskiej, biorąc m.in. udział w akcjach terenowych, zmierzających do racjonalnej ochrony najcenniejszej zabytkowej zabudowy na Ziemiach Zachodnich.

Pod koniec l. 50. XX w. został zatrudniony w Katedrze Architektury Polskiej Wydz. Architektury PW, kierowanej przez prof. J. Zachwatowicza. Przeprowadził wówczas badania archeologiczno-historyczne murów Zamku Ujazdowskiego w Warszawie; m.in. dzięki tej dokumentacji możliwa stała się odbudowa zamku w 1974.

Zagraniczne stypendia konserwatorskie, w tym we Włoszech i w Anglii, przyczyniły się do pogłębienia jego wiedzy. W 1958 w The York Institute of Architectural Study odbył kilka kursów (*Courses on protection and repair of historic buildings*), podczas których zapoznał się z angielską szkołą konserwacji ruin. Zastosował ją później w wielu zamkach w Polsce jako kierownik badań architektoniczno-historycznych. Koncepcja trwałej ruiny została opisana i wdrożona m.in. w Ogrodzieńcu i Janowcu. Doktorat na podstawie pracy *Bastionowe zamki magnackie w Małopolsce*, następnie opublikowanej,

obronił na Wydz. Architektury PW w 1960. Kariera naukowa G. postępowała sukcesywnie, od zatrudnienia na stanowisku adiunkta (1961-69), następnie docenta (1968) i dra hab. od 1987 (w Instytucie Podstaw Rozwoju Architektury). Habilitację obronił w 1986 na podstawie książki *Zamki i pałace małopolskie w XVI wieku*. W 1989 otrzymał tytuł prof. nadzwyczajnego, a w 1995 zwyczajnego. W 1970 powołano go na kierownika Studium Podyplomowego Konserwacji Zabytków. W l. 1973-75 pełnił funkcję prodziekana Wydz. Architektury. W l. 1975-81 zajmował stanowisko wicedyrektora ds. nauki w Instytucie Podstaw Rozwoju Architektury. Był twórcą i kierownikiem Zakładu Konserwacji Zabytków na WA PW w l. 1991-98. W grudniu 1983 został mianowany na stanowisko generalnego konserwatora zabytków – dyrektora Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków w Min. Kultury i Sztuki. Pełnił tę funkcję do 1986.

Wysoka pozycja naukowa G. ugruntowana była udziałem w wielu komitetach, komisjach i stowarzyszeniach zarówno w Polsce, jak i na forum międzynarodowym. Był członkiem sekcji Historii Architektury Komitetu Architektury i Urbanistyki PAN, członkiem Zamojskiego Tow. Przyjaciół Nauk, członkiem *Comité International pour la Formation ICOMOS* i Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS, członkiem *Société Européenne de Culture* (Wenecja). W 1985 został powołany do Społ. Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa. Pełnił liczne funkcje jako doradca, konsultant i rzeczoznawca w Polsce, w tym: od 1993 jako rzeczoznawca ministra kultury i sztuki w zakresie konserwacji i rewaloryzacji zabytków, członek Rady Naukowo-Konserwatorskiej przy naczelnym dyrektorze PP PKZ w 1991, członek Gł. Komisji Konserwatorskiej gen. konserwatora zabytków od 1993, a w l. 1997-98 przewodniczący Rady Programu Krajowego *Ochrona i konserwacja architektury obronnej* w Min. Kultury i Sztuki. Konsultował również badania i prace konserwatorskie

wykonywane za granicą (np. w Closter k. Stuttgartu). W 1998 przeszedł na emeryturę.

Dorobek G. jest wielostronny – karierę dydaktyczno-naukową, przede wszystkim z teorii konserwacji zabytków i zespołów zabytkowych, łączył z karierą badacza zespołów historycznych, głównie rezydencjonalnych. (Zbiór wybranych materiałów badawczych i publikacji znajduje się w Archiwum Zakładu Dziedzictwa Architektury i Sztuki na WA PW). Erudycję łączył z komunikatywnością z szerokim gronem słuchaczy – prowadził liczne wykłady kursowe i fakultatywne, które cieszyły się dużym powodzeniem. Były to cykle wykładów na Wydz. Architektury: kursowych *Konserwacja zabytków* oraz fakultatywnych: *Konserwacja architektury*, *Dokumentacja konserwatorska*, *Problematyka konserwatorska fortyfikacji*, *Turystyka i zabytki*, *Zagadnienia techniczne konserwacji* – cykle, w których uczestniczyli również profesorowie z wydziałów: Inżynierii Lądowej oraz Inżynierii Sanitarnej i Wodnej PW. Przyciągały one studentów w trakcie roku akademickiego, a wielu ze słuchaczy w czasie wakacji brało udział w terenowych badaniach obiektów zabytkowych, najczęściej zamków i pałaców (Ogrodzieniec, Danków, Janowiec i in.), zdobywając doświadczenia praktyczne badacza i dokumentalisty. W l. 90. wykladał teorię konserwacji zabytków i zasady prac konserwatorskich na Studiach Podyplomowych na WA PW, Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego oraz na Wydz. Architektury Politechniki Lwowskiej (1992). Prowadził także wykłady w jęz. angielskim dla studentów z USA na WA PW (1992), na Wydz. Architektury Politechniki w Homs w Syrii i w Colombo (Sri Lanka, 1993). Był promotorem licznych prac doktorskich na Wydz. Architektury PW, miał pod opieką również kilku zagranicznych doktorantów. M.in. dr Jamal Al-Ahmar z Uniw. w Damaszku, który w 1991 obronił pracę doktorską *Adaptacja polskiej metody rewaloryzacji zabytków do warunków islamskich miast arabskich*.

Od poł. lat 60. zaczął szerzej zajmować się zabytkami fortyfikacyjnymi z terenów d. zaboru rosyjskiego. Jego opracowania historyczno-architektoniczne twierdz Modlina i Dęblina były pierwszymi opracowaniami opartymi na inwentaryzacjach i badaniach naukowo-badawczych dużych twierdz na ziemiach polskich. Był pomysłodawcą, wnioskodawcą powołania i od 1991 pierwszym prezesem Zarządu Głównego Tow. Przyjaciół Fortyfikacji. Gromadziło ono profesjonalistów i sympatyków licznych budowli pofortecznych, których Polska była niejako skansenem spuścizny po wiodących szkołach fortyfikacyjnych w Europie. Inicjował i organizował badania naukowe na temat stanu, ochrony i zagospodarowania zespołów nowszej fortyfikacji w Polsce od poł. XVIII do XX w.: polskiej, napoleońskiej, austriackiej, pruskiej, niemieckiej, rosyjskiej i radzieckiej. G. kierował pracami nad przełomowym dla badań fortyfikacji dziełem *Kartograficzne udokumentowanie zasobów budownictwa obronnego w Polsce od połowy XVIII wieku do 1945 roku* (projekt badawczy Komitetu Badań Naukowych nr 7T07F03610). Inicjował i organizował konferencje naukowe na temat fortyfikacji, m.in. jedną z przełomowych *O skutecznej ochronę fortyfikacji* (Zamość, 1991). Za granicą był współorganizatorem polsko-ukraińskiej konferencji naukowej na temat zabytkowej architektury obronnej w Kamieńcu Podolskim oraz organizatorem warsztatów naukowych nt. fortyfikacji towarzyszących 10th General Assembly of ICOMOS w Colombo, Sri Lanka, 1993.

Odrębnym nurtem zainteresowań G. były zagadnienia na pograniczu architektury i urbanistyki, w tym: studium projektowe rewaloryzacji Starego Miasta w Cieszynie (1972-73) oraz opracowanie badawczo-studialne i projektowe dotyczące tzw. Południowej Ściany Centrum Warszawy (1978). Było to wieloaspektowe studium konserwatorsko-projektowe, zlecone przez stołecznego konserwatora zabytków, dot.

kierunków adaptacji zachowanych z pożogi wojennej kwartałów zabudowy z przełomu XIX i XX w., położonych po pld. stronie Al. Jerozolimskich. Znaczenie tego opracowania było ogromne, uchroniło tę zabudowę od wyburzenia.

G. został kilkakrotnie wyróżniony odznaczeniami państwowymi, Złotym Krzyżem Zasługi, brązowym medalem „Za zasługi dla obronności kraju”, Medalem 40-lecia Polski Ludowej w dowód uznania za rozwój kultury narodowej. Od woj. konserwatora zabytków oraz Okręgowej Komisji Opieki nad Zabytkami PTTK w Kielcach otrzymał w 25-lecie społ. opieki nad zabytkami dyplom uznania za ofiarną działalność na polu ochrony zabytków, a w 1984 dyplom uznania i medal pamiątkowy za udział w rozwoju Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej. Za osiągnięcia w badaniach naukowych rektor PW przyznał mu dwukrotnie nagrodę: w 1981 za pracę *Studium projektowe rewaloryzacji Ściany Południowej Centrum Warszawy* (zespołową III stopnia) oraz w 1984 za pracę *Studium planu rewaloryzacji zespołu staromiejskiego w Grudziądzu* (zespołową III stopnia). Wyróżnienia otrzymał również jako promotor nagradzanych prac dyplomowych i doktorskich. W 1985, jako promotorowi dyplomu magisterskiego arch. Iwony Bogackiej *Adaptacja zespołu pałacowego w Kwitajnach na ośrodek resocjalizacyjny Monar-u*, prezes Stow. Architektów Polskich przyznał G. wyróżnienie w konkursie o nagrodę im. architektów Stanisława Nowickiego i Stanisława Skrypija. W 2000 G. został wyróżniony przez ministra spraw wewnętrznych i administracji jako promotor nagrodzonej pracy doktorskiej dr. inż. arch. Cezarego Głuszka *Twierdza Warszawa we współczesnej strukturze miasta*.

Dwukrotnie żonaty. Z pierwszą żoną Krystyną z d. Tarkowską, art. plastykiem, miał dwoje dzieci: ur. w 1957 Piotra Gruszeckiego, który skończył geodezję i kartografię na PW, mieszka w USA w Dallas, pracuje jako informatyk, i ur. w 1965 Martę

Hutcheon, mgr psychologii po UW, mieszkająca od 1991 w Vancouver w Kanadzie. Drugą żoną G. przez 35 lat była Krystyna Guranowska-Gruszecka z d. Szczepaniak – architekt urbanista, prof. PW, od 2007 kierownik Studium Doktoranckiego na Wydz. Architektury PW.

Zmarł 11 IX 2008, pochowany został na cmentarzu parafii św. Rocha w Jazgarzewie, w gm. Piaseczno pod Warszawą.

Materiały własne.

*Krystyna Guranowska-Gruszecka,
współpraca Cezary Głuszek*

GZYŁO Marek Włodzimierz (1953-1999), konserwator-zabytkoznawca.

Ur. 23 III 1953 w Warszawie jako syn Aleksandra, technika ekonomisty, i Zofii z d. Podogrockiej. Ukończył Technikum Mechaniczno-Hutnicze w Warszawie. W l. 1976-83 studiował Konserwatorstwo i Muzealnictwo, specjalizacja konserwatorstwo, na Wydz. Sztuk Pięknych Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu. Dyplom magistra uzyskał na podstawie pracy *Urbanistyka miasta Gniewu*, napisanej pod kierunkiem doc. dr hab. M. Kutzniera i doc. dr M. Arszyńskiego.

Od 1984 do 1990 pracował jako asystent, a następnie specjalista w Pracowni Dokumentacji Naukowo-Historycznej Państw. Przedsięb. Pracowni Konserwacji Zabytków Oddział w Toruniu. W tym okresie opracował wiele dokumentacji. Były to m.in. studia historyczno-urbanistyczne miast: kwartał „M” w Toruniu – zabudowa między ul. Dzierżyńskiego (ob. Chełmińska), Szewską i Podmurną (1984), Chełmża – Śródmieście (1986), Mogilno (1987); opracowania naukowo-historyczne, m.in. Pałac Opatów w Grudziądzu (1985, publ.: *Furta dawnego klasztoru pp. benedyktynek, czyli tzw. Pałac Opatów w Grudziądzu*, „Rocznik Grudziądzki”, t. 11, 1994), dworu w Gródku – ze skróconymi badaniami architektonicznymi

(1987-88, publ.: *Drewniany w Gródku*, SzZ, 1992, nr 4); badania architektoniczne, m.in. kamienic toruńskich: ul. Małe Garbary 5 (1984), ul. Szewska 2 (1985), ul. Wielkie Garbary 11 (1988, publ.: *Szkieletowy dom mieszczański z XV w. w Toruniu*, KAiU, 1992, z. 3.), kamienicy przy ul. Królowej Jadwigi 9 w Toruniu wraz z koncepcją programowo-funkcjonalną (1989), spichrzy w Rydze (Łotwa) i wytyczne konserwatorskie do prac remontowo-budowlanych obiektów realizowanych przez PP PKZ. W 1988 ukończył Studium Podyplomowe Badań Zabytków Architektury na Wydz. Architektury Politechniki Warszawskiej na podstawie pracy *Badania architektoniczne kamienicy przy ul. Wielkie Grabary 11 w Toruniu*.

Przez krótki okres zatrudniony był w Fundacji Ochrony Zabytków w Warszawie, Zakład Konserwatorski w Toruniu. W tym czasie opracował studium historyczno-urbanistyczne Nowego Miasta Lubawskiego (1990). W l. 1991-94 pracował jako st. specjalista w Regionalnym Ośrodku Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Toruniu (ob. Oddz. Terenowy Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie) i uczestniczył w opracowaniu *Studium ochrony środowiska kulturowego Górnienio-Lidzbarskiego Parku Krajobrazowego* (pod red. J. Zobolewicz).

Jednocześnie kontynuował własną działalność konserwatorską, opracowując dokumentację naukowo-historyczną, wytyczne konserwatorskie, karty ewidencyjne zabytków i prowadząc badania architektoniczne, które stanowiły szczególnie przedmiot jego zainteresowań. W okresie tym sporządził m.in. dla obiektów w Toruniu konsultacje konserwatorskie do portalu gł. kościoła św. Jakuba (1991), dokumentacje naukowo-historyczne: kamienic przy ul. Piekary 18 i 20 (1993), budynku pruskiego kasyna oficerskiego przy ul. Sienkiewicza 33 (1991), kamienicy przy ul. Szczytnej 14 (1993), hotelu „Pod Orłem” przy ul. Mostowej 15/17; dokumentację prac budowlano-kon-

serwatorskich spichrzy przy ul. Rabiańskiej 21 (1992, publ.: *Meandry rekonstrukcji*, OZ, 1992, nr 4), a także dokumentację naukowo-historyczną budynku Akademii Chełmińskiej w Chełmnie – we wsp. z A. Wienczek (1992), wytyczne konserwatorskie do projektu uporządkowania baszty tzw. dominikańskiej w Chełmnie (1992) oraz badania architektoniczne: dworu w Radzikach Małych (1991, publ.: *Dwór w Radzikach Małych*, SzZ, 1993, nr 3), synagogi i ratusza w Lesznie – we wsp. z Adamem Chudym (1992-93), spichrzy przy ul. Browarnej 3 i 5 (1992), kamienic przy ul. Piekary 18/19 (1993), piwnic przy ul. Żeglarskiej 27 (1994) i badania uzupełniające kamienicy przy ul. Królowej Jadwigi 9 w Toruniu (1994).

W l. 1994-1998 kontynuował działalność konserwatorską we własnej firmie Pracownia Badań, Dokumentacji i Promocji Zabytków Marek Gzyło, Toruń. Ważniejsze prace z tego okresu to: badania architektoniczne gotyckiego mostu na Sajnie w Reszlu (1994), spichrza przy ul. Łaziennej 3 w Toruniu, kamienic i obiektów na terenie Chełmna: ściany pn.-wsch. w północnym skrzydle dawnego klasztoru Benedyktynek, ob. zakładu sióstr miłosierdzia (1995), budynku d. Akademii Chełmińskiej (1996), budynku d. konwiktu przy ul. Dominikańskiej 40 (1997) oraz badania uzupełniające

i koncepcja programowa rewaloryzacji elewacji skrzydła południowego klasztoru w Oporowie k/Kutna wraz z dokumentacją prac (1995-98). W ostatnim okresie życia współpracował z firmą „RESTAURO” Sp z o.o. w Toruniu.

Poza artykułami wymienionymi wyżej opublikował także: *Wokół pomnika Radziwiłłów*, SzZ, 1992, nr 10; *Toruńska inskrypcja*, SzZ, 1993, nr 9; *Fragmenty inskrypcji i malowidła we wnętrzu gotyckiego muru granicznego w budynku przy ul. Podmurnej 81 w Toruniu. Próba interpretacji i ustalenia chronologii*, [w:] *Inskrypcje toruńskie*, red. I. Sawicka, T. 1999 i *Architektura sakralna na ziemi chełmińskiej*, „Przegląd Regionalny” 1993, nr 7.

W l. 1983-85 żonaty z Ireną Churską, konserwatorem zabytków. Z drugiego związku z Teresą Kuśmierską, historyczką, miał córkę Aleksandrę (ur. 1988 w Toruniu), absolwentkę zarządzania Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie i politologii UMK w Toruniu.

Zmarł 12 III 1999 w Toruniu, pochowany na cmentarzu przy kaplicy św. Barbary w Toruniu-Barbarce.

Archiwum UMK, sygn. akt 39 622 oraz kwerenda i materiały autorki.

Teresa Kuśmierska

HADELT Alfred (1879-1951), ksiądz, historyk i krytyk sztuki, konserwator zabytków prowincji górnośląskiej.

Ur. 27 VI 1879 w Kątach Wrocławskich w rodzinie kupieckiej. Po uzyskaniu w 1900 matury w katolickim gimnazjum Carolinum w Nysie rozpoczął studia teologii i równoległe historii sztuki na Uniw. Wrocławskim. Wyświęcony 21 VI 1904, po odbyciu wikariatu w kilku parafiach, od 1913 proboszcz w Wawrzyszowie k. Namysłowa, a od 1925 w Świętowie Polskim k. Nysy. Założone z jego inicjatywy w 1924 w Nysie Wschodniemieckie Warsztaty Artystyczne (*Ost-deutschen Kunstwerkstätten*) miały na celu podniesienie poziomu rzemiosła artystycznego, głównie przeznaczonego do kościołów, jednak ze względów finansowych ich działalność została zakończona w 1929.

Mimo braku stopnia doktorskiego (studiów historii sztuki nie ukończył), w 1925 został wybrany na stanowisko konserwatora zabytków prowincji górnośląskiej, przez nowo utworzoną komisję do spraw zachowania i badania zabytków sztuki prowincji górnośląskiej. Obowiązki konserwatora sprawował, mieszkając w Świętowie Polskim (odległym od stołecznego Opolą prawie o 70 km), gdzie w tym samym roku został proboszczem parafii św. Jana Chrzciciela. Po upływie 6-letniej kadencji sprawowania funkcji konserwatora, w 1931 H. ponownie został jednogłośnie wybrany na to stanowisko. Za najbardziej istotne prace konserwatorskie prowadzone od 1925 na terenie prowincji górnośląskiej w czasach narastającego kryzysu ekonomicznego, należy uznać renowację i przebudowę kościoła Wszystkich Świętych w Gliwicach, renowację wnętrza kościoła

Krzyża Świętego w Nysie, prace w pocysterskich kościołach w Rudach i Jemielnicy, kościele pofranciszkańskim w Koźlu, kościołach NMP i poddominikańskim w Raciborzu (w tym ostatnim powstało muzeum miejskie), kościele św. Jerzego w Paczkowie, kościele paraf. w Głogówku, prace na zamku i w pałacu w Otmuchowie, murach obronnych Byczyny i Głubczyc, wieży Bramy Wrocławskiej w Paczkowie, barokowych kamienicach w Nysie. Wpłynął na decyzję o budowie w 1931 nowoczesnego prospektu organowego w kościele paraf. w Głogówku. Dzięki jego interwencji została wzmocniona zagrożona konstrukcyjnie średniowieczna wieża ratusza w Nysie, a jej zwieńczenie utrzymało gotycką dekorację architektoniczno-rzeźbiarską (o znacznym stopniu rekonstrukcji). Budowa modernistycznego gmachu nowej rejencji w Opolu wiązała się z rozbiórką lewobrzeżnego zamku, z którego zachowano jedynie cylindryczną wieżę. Zdaniem H. rozbiórka stanowiła dużą stratę, jednak w pewnym stopniu uzasadniał ją zły stan techniczny wielokrotnie przekształcanej budowli. Podkreślał on, że przy tej okazji przeprowadzono gruntowne badania archeologiczne, które odsłoniły relikty słowiańskiej osady z XI w. H. kontynuował rozpoczęte jeszcze przez Hansa Lutscha i Ludwiga Burgemeistra starania o zachowanie możliwie jak największej liczby drewnianych kościołów o konstrukcji zrębowej, zagrożonych rozbiórką przez lokalne społeczności dążące do wzniesienia nowych, większych obiektów. O skali tego zjawiska świadczyło, że w drugiej poł. XIX w. na terenie Górnego Śląska odnotowano 130 drewnianych kościołów, z których do pocz. lat 30. XX w. aż

33 uległy rozbiórcę. Z tego względu wspieranie dotacjami prac remontowych lub translokacji drewnianych budowli było jednym z głównych działań prowincjonalnej komisji do spraw badania i ochrony zabytków Górnego Śląska. Z inicjatywy H. w 1925 przeniesiono nieużytkowany od kilkunastu lat, zrębowy kościół z Zębowic na cmentarz w Gliwicach.

Rozbudowy i remonty murowanych kościołów stały się okazją do odkrycia kolejnych średniowiecznych i nowożytnych polichromii ściennych, z których za najbardziej wartościowe artystycznie i zasługujące na ekspozycję uznano freski w Kałkowie, Świętowie Polskim oraz w kościele pofranciszkańskim w Opolu. Rezultaty prac, wraz z analizą stylistyczną i ikonograficzną przedstawił H. w artykułach: *Neuaufgedeckte mittelalterliche Wandmalereien im Neisser Bistumslande*, „Der Oberschlesier”, Jg. 16: 1934, H. 12 oraz *Die mittelalterliche Wandmalereien in der Kirche zu Kalkau und Alt-Wette*, [w:] *Deutsche Kulturdenkmäler in Oberschlesien. Jahrbuch der Oberschlesischen Denkmalpflege nebst dem Bericht der Provinzialkonservators*, Breslau 1934.

Z inicjatywy H. ochroną konserwatorską objęto obiekty budownictwa ludowego – drewniane, piętrowe spichlerze w Rozumicach i Pilszczu w powiecie głubczyckim, które charakteryzowały się specyficznym i unikatowym usytuowaniem poza zamkniętymi układami zagród. Nazywane były lokalnie „Laimes” lub w języku literackim „Lehmspeicher” z powodu zrębowych ścian obrzucanych gliną. Nieużytkowane budowle niszczały i jedynie wsparcie finansowe ze strony prowincji pozwoliło przeprowadzić ich remont.

Za sprawą H. w kwietniu 1932 powstał przy muzeum regionalnym w Nysie warsztat prowincjonalny konserwatorski, kierowany przez malarza i konserwatora Lukasa Mrzygłoda, a wzorowany na podobnym, funkcjonującym przy Muzeum Sztuk Pięknych we Wrocławiu.

1 XI 1933 H. złożył rezygnację ze stanowiska konserwatora zabytków (jego następcą został architekt Georg Pick z Opola). Obszerny przegląd ważniejszych prac konserwatorskich z terenu prowincji górnośląskiej w l. 1926-33 przedstawił w publikacji: *Bericht über die Tätigkeit des Provinzialkonservators und der Provinzialdenkmalkommission*, [w:] *Deutsche Kulturdenkmäler in Oberschlesien. Jahrbuch der Oberschlesischen Denkmalpflege nebst dem Bericht der Provinzialkonservators*, Breslau 1934.

H. pozostał czynny jako historyk i krytyk artystyczny, m.in. publikując artykuły o śląskim malarzu Ludwiku Peterze Kowalskim, twórcy nowoczesnych formalnie polichromii, witraży i ołtarzy (*Ludwik Peter Kowalskis Altarwerk in der Kirche zu Ohlau*, „Die christliche Kunst” Jg. 31, 1934/1935), rzeźbiarzu Emilu Sutorze, autorze ekspresyjnej Drogi Krzyżowej dla kościoła w Świętowie Polskim oraz jugosłowiańskim rzeźbiarzu Iwanie Meštroviću. Zajmował się też problematyką konserwatorską (*Die Wiederherstellung die Allerheiligenkirche in Gleiwitz*, „Die christliche Kunst”, 31, 1935).

Autor kilkudziesięciu publikacji z zakresu historii, historii sztuki oraz krytyki współczesnej sztuki kościelnej, wielbiciel i znawca twórczości Dantego, członek kilku stowarzyszeń naukowych, w tym *Philomathie* i *Neisser Kunst- und Altertums-Verein*.

Jesienią 1945 został wysiedlony ze Świętowa Polskiego, gdzie pozostawił swoją kolekcję dzieł sztuki i bibliotekę liczącą 8 tys. tomów.

Zmarł 16 VIII 1951 w Helmeringausen k. Bigge.

H.L. A b m e i e r, *Alfred Hadelt, Provinzialkonservator der Provinz Oberschlesien*, „Oberschlesisches Jahrbuch”, Bd. 2 (1986), s. 21-57; tenże, *Alfred Hadelt w: Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*, Bd. XXVI, Nordhausen 2006, szałpy 605-610.

Grzegorz Grajewski

JASIEWICZ Stanisław Józef (1915-2007), art. rzeźbiarz, konserwator rzeźby, muzeolog – projektant ekspozycji muzealnych.

Ur. 2 IV 1915 w Lisowie k. Rzeszowa. Najmłodsze dziecko Franciszka Jasiewicza, rzeźbiarza i wytwórcy skrzypiec, oraz Karoliny z Rakocznych. Uczęszczał do szkoły podstawowej w Lisowie (1922-28) i gimnazjum humanistycznego w Jaśle (1929-33). We wczesnej młodości zapoznał się z zawodem rzeźbiarza w „Pracowni rzeźby i konserwacji” prowadzonej przez ojca. Ukończył Wydz. Rzeźby Państw. Szkoły Przemysłu Drzewnego w Zakopanem (techniki: kamień i drewno; 1933-36), następnie Wydz. Ogólny Miejskiej Szkoły Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie (techniki: drewno, kamień, metaloplastyka; 1936-38) oraz Państw. Instytut Sztuk Plastycznych w Poznaniu (techniki: odlewnictwo w brązie, ceramika; 1938-39). Odbył praktyki wykopaliskowe na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu u prof. R. Jamki. W l. 1945-46 studiował historię sztuki na Uniw. Jagiellońskim w Krakowie, a następnie na Uniw. Warszawskim. W Krakowie odbył też praktykę konserwatorską przy zabytkach sztuki starożytnej w Zakładzie Archeologii Klasycznej UJ. W 1952 skończył studia na Wydz. Konserwacji (specjalizacja konserwacja rzeźby) Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie (promotor prof. B. Marconi).

Pracę zawodową rozpoczął w Warszawie jako rzeźbiarz przy odbudowie pałacu w Łazienkach (1946-47). Przeprowadził prace konserwatorskie i rekonstrukcyjne rzeźb prospektu organowego w kościele św. Anny (1949). Na pocz. gł. wykonał liczne prace plastyczne, gł. rekonstrukcje

rzeźb zdobiących zniszczone budynki Starożytności Miasta. Do najważniejszych należą: św. Elżbieta z Piotrowiną (attyka domu Falkiewiczów, Stary Rynek 28), Madonna z Dzieciątkiem i figura św. Piotra (fasada kościoła św. Krzyża) oraz amorki z kartuszem (supraport Zamku Ostrogskich, ul. Tamka). W l. 1953-54 był wykładowcą na UW i projektantem w „Miastoprojekcie”.

Całe swoje zawodowe życie J. był związany z Muzeum Narodowym w Warszawie (1947-73). Początkowo (1947-53) był asystentem Działu Sztuki Starożytnej, związanym z pracownią konserwatorską (p.o. kierownika pracowni od 1949); od 1954 zajmował stanowisko konserwatora i instruktora konserwacji, a od 1957 konserwatora. Do 1961, jako st. konserwator, kierował pracownią, specjalizując się w konserwacji zabytków sztuki antycznej (marmury, terakoty) oraz w wystawiennictwie muzealnym. Ważniejsze prace: konserwacja rzeźb antycznych ze zbiorów w Łańcucie, Gołuchowie, 14 rzeźb depozytu z Muzeum w Luwrze oraz zabytków z wykopalisk w Mirmeki i Kalos-Limen na Krymie oraz Tell Atrib (w Egipcie). Zrealizował ok. 40 projektów w dziedzinie architektury wnętrz. Projektował zarówno całe ekspozycje zbiorów w galerii stałej i przy wystawach czasowych, jak i meble muzealne: gabloty (zwłaszcza nowatorska była gablota przestrzenna przeznaczona do ekspozycji zabytków ze wszystkich stron), podia, postumenty, witryna podokienna. Część z nich stanowiła prototypy, które rozpowszechniły się w muzealnictwie polskim i europejskim. Zainicjował ekspozycje zabytków pośrodku sal (do oglądania ze wszystkich stron), a nie wyłącznie wzdłuż ścian.

J. był uczestnikiem misji archeologicznych w Egipcie i Sudanie (1959-61). Zdjął pierwsze cztery malowidła ścienne w katedrze Faras (VIII w. n.e.) w płn. Sudanie, odkrytej przez prof. K. Michałowskiego w ramach ekspedycji do Nubii pod patronatem UNESCO (1961-64). Międzynarodowa Rada Muzeów (ICOM) powierzyła J. prestiżowe zadanie zaprojektowania i zaaranżowania wystawy starożytnych przedmiotów w nowym budynku Narodowego Muzeum Iraku w Bagdadzie (1962-67). Spośród tysięcy obiektów zgromadzonych w muzeum J. wybrał i wyeksponował najbardziej reprezentatywne zabytki starożytnej Mezopotamii. Wystawę, która przetrwała do dzisiaj niemal niezmienną, J. zaaranżował w formie 17 galerii, zachowując chronologiczny porządek prezentacji. Zastosował – zaprojektowane przez siebie – szklane gabloty, zróżnicowane oświetlenie oraz barwne tła, dobrane tak, aby pasowały do eksponowanych zabytków. W ocenie J. *powstało nowoczesne muzeum, lekkie w wyrazie, świetliste i przestrzenne, w którym ustawienie zabytków wytyczało trasę zwiedzania, co znacznie wzmacniało wartość edukacyjną ekspozycji*. Z czasów pracy w Bagdadzie zachowała się wykonana przez J. dokumentacja fotograficzna, głównie czarno-biała, blisko tysiąca obiektów muzealnych. Zbiór ten obejmuje wszystkie najważniejsze zabytki, zdjęcia poszczególnych galerii oraz zwiedzanych stanowisk archeologicznych (m.in. Chorsabad, Hatra, Niniwa). J. przekazał tę dokumentację polskiemu Min. Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Po opracowaniu materiały te trafiły do Iraku (2010).

Delegowany służbowo do Sudanu jako ekspert UNESCO przeprowadził konserwację fresków z Faras oraz stworzył Galerię Malarstwa Wczesnochrześcijańskiego w Muzeum Narodowym Sudanu w Chartumie (1968-72). W l. 1974-75 był szefem Regionalnego Ośrodka Szkoleniowego Konserwacji Dziedzictwa Kultury i Przyrody w Jos (Nigeria), szkoląc techników muzealnych z krajów Afryki tropikalnej.

Pracę zawodową zakończył jako gł. konserwator w Pracowni Konserwacji Rzeźby Przedsięb. Państw. Pracowni Konserwacji Zabytków Oddz. w Warszawie (1973-75). W l. 70. wyrzeźbił wiele detali dekoracyjnych z drewna, użytych do rekonstrukcji Zamku Królewskiego w Warszawie. Autor kilku artykułów z zakresu muzealnictwa i wystawiennictwa muzealnego.

Należał do Zw. Polskich Artystów Plastyków od 1951. Odznaczony Srebrnym Medalem 25-lecia ONZ (1969).

Ożenił się w 1951 z Marią Jadwigą Dykas. Syn Paweł (ur. 1952), ukończył archeologię śródziemnomorską.

Zmarł 7 VIII 2007; pochowany na cmentarzu w Zielonce k. Warszawy.

Słownik artystów plastyków. Artyści plastycy okręgu warszawskiego ZPAP 1945–1970, W. 1972; *Stanisław Józef Jasiewicz 1915-2007*, Polish Archaeology in the Mediterranean 18. Reports 2006, s. 15-16; S. J a s i e w i c z, *Nowe Narodowe Irackie Muzeum w Bagdadzie*, mpis; Akta personalne w archiwach: Muzeum Narodowego w Warszawie i Polskich Pracowni Konserwacji Zabytków SA.

Mirosław Olbryś

JĘDRZEJEWSKA Hanna (1906-2002), chemik i konserwator dzieł sztuki.

Ur. 15 IV 1906 w Warszawie. Córka Kazimierza Jabłczyńskiego, profesora chemii na Uniw. Warszawskim, i Anieli z Karpińskich, przed zamążpójściem nauczycielki rysunku i malarstwa. W l. 1906-14 przebywała z rodziną w Niemczech i Szwajcarii. Po powrocie do kraju w 1914 rozpoczęła naukę w ośmioklasowym gimnazjum matematyczno-przyrodniczym Anieli Wareckiej w Warszawie. W okresie szkoły średniej uczęszczała na lekcje gry na fortepianie w Konserwatorium Warszawskim oraz na lekcje rysunku i malarstwa. Myślała nawet o kształceniu się w Akademii Sztuk Pięknych. Po

maturze w 1923, za radą ojca, podjęła studia z zakresu matematyki i chemii fizycznej na Uniw. Warszawskim. Zajmowała się także czynnie sportem w Akademickim Związku Sportowym. Trenowała lekkoatletykę, a po kontuzji łokotki – pływanie, narciarstwo, wioślarstwo, żeglarstwo i taternictwo. Sportem interesowała się również teoretycznie, pisząc artykuły do czasopisma „Start” oraz, jako współautor, książkę *Narciarstwo* (wyd. 1935).

W 1930 obroniła doktorat z chemii i podjęła pracę na UW. W tymże roku została członkiem Polskiego Tow. Chemicznego. Pod kierunkiem swojego ojca prowadziła badania naukowe z dziedziny elektrochemii i fotochemii. Współpracowała przy powstawaniu szeregu prac magisterskich, zwłaszcza z zakresu analizy gazowej, elektrochemii i metali. Do 1939 opublikowała sześć prac naukowych w „Rocznikach Chemii”. Wybuch wojny uniemożliwił jej ukończenie pracy habilitacyjnej. W czasie pożaru uczelni zniszczeniu uległ cały jej nieopublikowany dorobek naukowy. Lata okupacji spędziła głównie w Warszawie. Na jej utrzymaniu pozostali ciężko chorzy rodzice i małe dziecko. Mimo trudnej sytuacji rodzinnej, kontynuowała pod kierunkiem ojca pracę naukową, szukając zarazem innych źródeł utrzymania. Jeszcze przed wojną zainteresowała się fotografią techniczną, w szczególności wielkoformatowymi powiększeniami, otrzymała nawet uprawnienia rzemieślnicze. To pozwoliło jej, po wyjeździe z Warszawy i osiedleniu się w Zakopanem w 1941, na wydzierżawienie zakładu fotograficznego. Po przymusowym wysiedleniu przez Niemców w 1942 i powrocie do Warszawy, wróciła do pracy przy fotografii portretowej. Jednocześnie, w miarę możliwości, kontynuowała pracę naukową. Po zakończeniu wojny powróciła na stanowisko st. asystenta w Zakładzie Chemii Nieorganicznej UW, kierowanym wówczas przez wybitnego chemika, prof. Wiktora Kemulę. Głównym jej zadaniem było zorganizowanie, a następnie

prowadzenie pracowni analizy jakościowej. Wykładała też chemię na kursach wstępnych na Politechnice Warszawskiej oraz opracowywała nowe zeszyty skryptów z chemii dla Towarzystw Uniwersytetów Robotniczych. W 1946 spędziła dwa miesiące w Kopenhadze jako członek zespołu naukowego przy grupie zaproszonych z Polski studentów, prowadząc jedną z pracowni analitycznych oraz seminarium.

Świetnie zapowiadającą się karierę naukową związaną z pracą na UW przerwały konsekwencje epizodu z czasów okupacji niemieckiej. Upowszechnione zostały oskarżenia o przyczynienie się do denuncjacji i aresztowania przybyłego do Zakopanego emisariusza rządu polskiego na emigracji. Po rocznym wnikliwym śledztwie, opartym na wielokierunkowych przesłuchaniach, J. otrzymała od Komisji Dyscyplinarnej UW wyrok zwalniający z odpowiedzialności za zarzucane jej czyny i została powołana na stanowisko adiunkta. Jednak mimo oficjalnego uniewinnienia intensywnie ponawiane pomówienia sprawiły, że władze UW skierowały sprawę do prokuratury, co okazało się równoznaczne z koniecznością kolejnego zawieszenia pracy na uczelni. Do postępowania sądowego nigdy nie doszło – po dwóch latach uznano bowiem oskarżenie za bezpodstawne. Jednak zaistniała sytuacja, będąca wynikiem ponawianych nieformalnych doniesień bez możliwości obrony na podstawie wyroku niezawisłego sądu, zmusiła J. do rezygnacji z ubiegania się o dalszą pracę na UW. Okazało się, że konsekwencje tej sprawy dawały o sobie znać jeszcze przez 30 lat od tamtych wydarzeń, wielokrotnie stając się istotną barierą na drodze do awansu naukowego. W l. 1948-50 pracowała jako doradca naukowy w laboratorium chemicznym czystych odczynników przy opracowywaniu metod i kontroli produkcji. Współpracowała jako referent i recenzent Działu Nieorganicznego w Komitecie redakcyjnym miesięcznika „Przemysł chemiczny”. Powróciła też do fotografii zawodowej.

W 1950 zainteresowała się konserwacją zabytków i zorganizowała laboratorium badawcze przy pracowniach konserwatorskich Nacz. Dyrekcji Muzeów i Ochrony Zabytków (w 1951 pracownice przeszły do powołanego Przedsięb. Państw. Pracowni Konserwacji Zabytków). Zajmowała się w nim zastosowaniem chemii w badaniach i konserwacji dzieł sztuki, szczególnie w zakresie malarstwa sztalugowego i ściennego. Wymagało to prowadzenia stałych intensywnych studiów nad dawnymi technologiami i technikami artystycznymi oraz poznawania nowych metod konserwacji. W l. 1951-56 wykonywała ekspertyzy i uczestniczyła w konsultacjach technologiczno-konserwatorskich dotyczących m.in. barwnych tynków, pigmentów przy odbudowie Starego i Nowego Miasta w Warszawie, a także w Gdańsku i Lublinie. Ze stanowiska kierownika laboratorium ustąpiła na własne żądanie na początku 1956. W tym samym okresie, po uzyskaniu tytułu docenta na podstawie prac zarówno z dziedziny chemii, jak i konserwacji zabytków, objęła funkcję wykładowcy chemii i technologii teoretycznej wraz z fotografią na Wydz. Konserwacji Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Zainteresowanie sztuką zaowocowało przystąpieniem w 1954 do Stow. Historyków Sztuki, stałą pracą rzeczoznawcy przy opiniowaniu zagadnień z zakresu konserwacji oraz muzealnictwa i plastyki współczesnej, a także publikacją wielu z podjętych przez nią prac teoretycznych.

Liczne opracowania, szczególnie te dotyczące konserwacji zabytków, zwróciły uwagę dyrekcji Muz. Narodowego w Warszawie, która zaproponowała ich autorce włączenie się w prace przy organizacji laboratorium badawczego dla Działu Sztuki Starożytnej. Z inicjatywy J. badano w nim procesy fizykochemiczne i stosowano metody mikroanalizy. Wprowadzono wodorotlenek potasu w alkoholu do usuwania przemalowań olejnych i żywicznych z temperey, a także nowy środek do czyszczenia trudnych plam

na srebrze, zastosowano rozcieńczony roztwór wosku i parafiny w benzynie do zabezpieczania malarstwa ściennego. Oceniano również wartości dokumentalne samego zabytku, badano użyte materiały i sposoby ich zabezpieczenia oraz metody wykorzystania uzyskanych wyników dla celów historii i archeologii. To podejście badawcze w zastosowaniu do problematyki zabytków było w Polsce nowatorskie. Zakres analiz był szeroki – malarstwo ścienne, w tym zwłaszcza zabytki z Faras, przywiezione do Polski w 1963, brązy antyczne, tkaniny koptyjskie, dawne zaprawy budowlane (Wawel, Wiślica, Tyniec, Poznań, Gniezno), a także drewno i kamień. Badania laboratorium nad wpływem środków dezynfekcyjnych na materiały zabytkowe wzbudziły wielkie zainteresowanie uczestników Międzynarodowego Zjazdu Konserwatorów w Londynie w 1967. Pracowała w MNW do 1970. Rok później wyjechała do Stanów Zjednoczonych, gdzie prowadziła wykłady z konserwacji zabytków na Uniw. Stanu Nowy Jork w Cooperstown (1971-72). W l. 1972-74 pracowała znów w Polsce, na Wydz. Historii Sztuki Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, ucząc przyszłych muzealników metod opieki nad zabytkami.

Osiągnięcia konserwatorskie znalazły odbicie w licznych publikacjach. Najważniejsze z nich to: *Zagadnienia usuwania osadów korozyjnych z monet, I: Zastosowanie cytrynianu sodu* (Biuletyn Numizmatyczny, 1955); *Some new experiments in the conservation of Ancient Bronzes* (IIC Rome Conference Papers, 1961); *Konserwacja dwóch malowideł ściennych z Faras* (Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie IX, 1965); *Konserwacja malowidła z niszy z katedry w Faras* (tamże XIV, 1970), *Zagadnienia techniczne w muzealnictwie* (BMiOZ, seria B, t. XXXII, 1972); *A corroded Egyptian bronze: cleaning and discoveries* (Studies in Conservation, London 1976); *Ethics in conservation* (Institute for the Technology of Artistic materials and Conservation,

Stockholm 1976); *Ancient mortars as criterion in analyses of old architecture* (Mortars and Grouts used in Conservation of Historic Buildings, Rome 1981); *The mural paintings from Faras: ethical and technical problems in conservation* (Etudes Nubiennes, Geneve 1990).

Przez całe życie zawodowe współpracowała z zagranicznymi organizacjami konserwatorskimi. W 1959 została członkiem zwyczajnym (Fellow) International Institute for Conservation w Londynie, jako prelegent uczestniczyła w konferencjach organizowanych przez ten Instytut: Rzym – 1961, Delft – 1964, Londyn – 1967, Nowy Jork – 1970 i Sztokholm – 1975. W 1962 nawiązała stałą współpracę z International Council of Museums (ICOM) – początkowo z Komitetem Laboratoriów, a następnie z Komitetem Konserwacji, w którym zajmowała się konserwacją archeologicznych obiektów metalowych i tkanin, a także szkoleniem konserwatorów. W związku z tym uczestniczyła w międzynarodowych kongresach konserwatorskich ICOM-u: Bruksela – 1967, Madryt – 1972, Kopenhaga – 1974, Wenecja – 1975, Zagrzeb – 1978. Od 1967 wielokrotnie powoływana była jako ekspert z ramienia UNESCO do prac konserwatorskich w różnych krajach: Irak – 1968, Jugosławia – 1974, Bułgaria – 1976. W 1978 brała

udział w tworzeniu International Committee for Ethics in Conservation przy Królewskiej Akademii Sztuk Pięknych w Sztokholmie (ICEC).

W 1933 poślubiła Edwarda Jędrzejewskiego, rok później urodziła się ich córka Teresa (ob. emerytowany prof. Politechniki Warszawskiej).

Zmarła 29 V 2002 i została pochowana na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

W. K e m u l a, *Kazimierz Jablczyński (1869–1944). Krótki zarys życia i pracy*, odbitka z „Roczników Chemii” 23 (1949); A. G r u z i e l, *Biografia Hanny Jablczyńskiej-Jędrzejewskiej*, praca semestralna z Historii Kultury Fizycznej – Akademia Wychowania Fizycznego, W. 1982; Z. B o g l e w s k a - H u l a n i c k a, *Wspomnienie o profesorze doktorze Kazimierzu Jablczyńskim*, Informator na rok akademicki 1996/1997, Uniw. Warszawski, Wydział Chemii, W. 1996; J. N y k a, *Zofia Kamińska i Hanna Jędrzejewska*, „Głos Seniora”, marzec 2004; Z. i W. H. P a r y s c y, *Wielka Encyklopedia Tatrzańska*, Poronin 2004; Materiały Hanny Jędrzejewskiej, Archiwum Muz. Narodowego w Warszawie, sygn. 7/94; Teczka osobowa Hanny Jędrzejewskiej, tamże, sygn. 403.

Anna Szczepańska

K

KANIEWSKA-WÓJCIK Blandyna (1948-2008), konserwator dzieł sztuki.

Ur. 26 VI 1948 w Kluczewie Pomorskim (woj. szczecińskie) jako córka Hieronima, stomatologa, i Władysławy z Janiszewskich. W l. 1972-76 studiowała na Wydz. Konserwacji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, uzyskując dyplom z wyróżnieniem w zakresie konserwacji malarstwa i rzeźby polichromowanej. Od 1 X 1976 do 31 VIII 1985 była wykładowcą na tymże wydziale w Pracowni Konserwacji Malarstwa u prof. Juliusza Burszego. Praca dydaktyczna była jej pasją i radością docenianą przez studentów. W l. 1985-2007 pracowała w Muz. Narodowym w Warszawie. Od 1988 pełniła funkcję kierownika Pracowni Konserwacji Malarstwa Sztalugowego. Ceniona była jako wybitny konserwator, w pełni wykorzystujący swe ogromne doświadczenie, wiedzę i rzadko spotykaną intuicję. Nie uległa rutynie, wciąż poszukiwała nowych rozwiązań i metod konserwatorskich. Dwie opracowane przez nią metody weszły na stałe do praktyki konserwatorskiej MNW. Pierwsza to metoda ekstrakcji masy woskowo-żywiczej zastosowana do konserwacji obiektów na podłożach płóciennych. Druga, niezwykle prosta i niezawodna, to metoda wzmacniania podłoży płóciennych w obrazach sztalugowych poprzez użycie tzw. laminatów. Stosowana jest standardowo w MNW od pocz. XXI w. Wprowadzono ją również do dydaktyki na Wydz. Konserwacji ASP w Warszawie.

Do najważniejszych realizacji konserwatorskich K.-W. należą m.in.: *Poczekalnia* i *Rozstrzelanie* Wróblewskiego, *Ganges* Ciaglińskiego, *Anna Szaniawska* i *Portret*

Stanisława Augusta z klepsydrą Bacciarellego, *Madonna z Dzieciątkiem* Rubensa, *Wenus i Amor* Bordone, *Koncert wiejski* Carianiego, *Nawiedzenie Strozziiego*, *Ogrodnicy* Ślędzińskiego, *Żywiol ognia* i *Żywiol wody* Stryjeńskiej, *Edyp* i *Antyгона* Kokulara, *Portret Stefana Polczyńskiego* Pankiewicza, *Dzieci w ogrodzie* i *Krajobraz z Sobótki* Podkowińskiego, *Przeszłość grzesznika* Żmurki, zespół obrazów Serusiera, *Portret dziewczyny z atrybutami Diany* van den Tempela, *Achilles wśród córek Likomedosa* Derraya, *Adam i Ewa* Jordaensa, *Studium akademickie* Ingres'a, *Arka Noego* Savery'ego, *Gra w karty* Rombouts'a. Kierowała pracami konserwatorskimi projektu „Serenissima – Światło Wenecji” realizowanego w l. 1995-99. Projekt obejmował kompleksowe konserwacje i badania obrazów mistrzów weneckich XIV-XVIII w. ze zbiorów MNW, a jego ostatecznym podsumowaniem była wystawa prezentująca wyniki badań i konserwacji. Wystawa ta otrzymała nagrodę „Sybillę 1999” przyznaną za najważniejsze wydarzenia polskiego muzealnictwa przez ministra kultury i dziedzictwa narodowego w kategorii dokonania z zakresu konserwacji. Rekomendowana przez MNW na rzeczoznawcę ministra kultury i dziedzictwa narodowego w dziedzinach ochrony i konserwacji dóbr kultury w specjalnościach malarstwo i rzeźba polichromowana.

Była aktywnym członkiem Zw. Polskich Artystów Plastyków. Otrzymała Nagrodę Rektorską (1975), Medal Pamiątkowy im. prof. Bohdana Marconiego (1976), Medal im. prof. Stanisława Lorentza (1999), odznaczona Srebrnym Krzyżem Zasługi (2002).

Zamężna z Jacentym Wójcikiem; dzieci: Ambroży, Aleksandra i Agnieszka.

Zmarła 4 II 2008 w Warszawie, pochowana na cmentarzu Bródnowskim w Warszawie.

Akta osobowe w Archiwum MNW; wypowiedzi przyjaciół-konserwatorów.

Anna Bogdańska

KYDRYŃSKA-KLIMEK Danuta Aleksandra (1930-2013), historyk sztuki.

Ur. 31 I 1930 w Częstochowie jako córka Józefa Wyki, właściciela zakładu mechaniki samochodowej, i Heleny z d. Korcyl. W 1949 ukończyła Liceum im. Józefy Joteyko w Krakowie i rozpoczęła studia dziennikarstwa, w roku następnym studia historii sztuki na Wydz. Filozoficzno-Historycznym Uniw. Jagiellońskiego. Zgodnie z ówczesnym programem, pierwszy, trzyletni stopień studiów ukończyła w 1952, drugi, dwuletni w roku 1964, broniąc pracy magisterskiej o tablicowym obrazie *Ukrzyżowanie* z Grodkowa na Śląsku, napisanej pod kierunkiem prof. Lecha Kalinowskiego. W 1953 podjęła pracę w urzędzie woj. konserwatora zabytków w Krakowie. Wraz z woj. konserwatorem zabytków Hanną Pieńkowską i kilkosobowym gronem pracowników do 1975 współtworzyła i realizowała programy ochrony zabytków woj. krakowskiego. Przejęła nadzór nad konserwacją dzieł malarstwa i rzeźby, stając się w toku wieloletniej pracy zawodowej wysokiej klasy teoretykiem w tym zakresie. Do jej kompetencji należało m.in. uzgadnianie i zatwierdzanie założeń i programów konserwatorskich dla konkretnych dzieł sztuki oraz nadzór nad ich realizacją. Uczestnicząc w licznych komisjach konserwatorskich, przyczyniała się do odkryć różnorodnych, wybitnych dzieł sztuki. Jej aktywny udział jako konsultanta, u boku H. Pieńkowskiej, M. Korneckiego i J.E. Dutkiewicza – odnotować należy

w kompleksowych realizacjach obejmujących wystroje fary w Olkuszu (czołowa realizacja Dutkiewicza), kościołów św. Leonarda w Lipnicy Murowanej i paraf. w Łapszach Wyżnych oraz rokokowej kaplicy przy kościele we Frydmanie, w pracach Dutkiewicza przy odkrywaniu i konserwacji romańskich malowideł ściennych kościołów w Tropiu i Dziekanowicach, w odkryciach gotyckich malowideł w nowosądeckiej kolegiacie i Miechowie oraz w Łanach Wielkich (występujący tu temat *Męczeństwa Dziesięciu Tysięcy z Żywym Krzyżem* analizowała we wspomnianej pracy magisterskiej), renesansowych w Modlnicy, Raclawicach (pow. olkuski), Wielogłowach, Zbyszycach i Lipnicy Wielkiej, barokowych w Wojniczu, Jodłowniku i Trybszu, pochodzącego z różnych okresów wystroju malarskiego kaplicy św. Kingi przy kościele Klarysek w Starym Sączu, konserwacji gotyckich malowideł w Niepołomicach i Czchowie, renesansowych w Krościenku. Niemniej znaczące były dokonane nie bez jej współpracy odkrycia dekoracji malarskich w zamkach (Niedzica, Pieskowa Skała, Sucha Beskidzka) i dworach (Dębno k. Brzeska, Laskowa, Frydman, Wielogłowy, Rożnów). W zakresie konserwacji dzieł późnogotyckiego malarstwa tablicowego – jej konsultacje należy odnotować przy *Oplakiwaniu z Żywca, Zwiastowaniu z Dębna na Podhalu, Hodegetriach z Łososiny Dolnej, Jadownik, Jazowska i Kęt, tryptykach z Niedzicy, Krempachów, Jurkowa, Lipnicy Murowanej, Przydonicy, Grywałdu, Ślemienia, Łękawicy*; z jej aktywnym udziałem odbywały się komisje konserwatorskie dotyczące konserwacji dzieł gotyckiej, drewnianej rzeźby polichromowanej: *Madonna z Radziechowych, Harbutowic i Gruszowa, figur Apostolów z nowosądeckiej kolegiaty, Koronacji Matki Boskiej z kapliczki w Moszczanicy k. Żywca, figury św. Kingi ze Starego Sącza*.

Pracom konserwatorskim i odkryciom malowideł ściennych poświęciła kilka publikacji w „Wiadomościach Konserwatorskich”

(Binarowa, 1957; *Kościółek w Lipnicy Murowanej*, 1958; *O pracach konserwatorskich przy malowidłach ściennych na terenie województwa krakowskiego w latach 1945-1957*, 1958) i „Karpatach” (*Wybrane problemy konserwacji dzieł sztuki w środkowej części polskich Karpat*, 1975). Przygotowując posiedzenia komisji konserwatorskich, dbała o ich wysoki poziom merytoryczny: zjednywała do bliskiej współpracy wybitnych przedstawicieli krakowskiego środowiska naukowego, historyków sztuki i konserwatorów zabytków. Przyczyniała się do szerokiej integracji środowiska konserwatorskiego; szczególnie blisko współpracowała z prof. Józefem E. Dutkiewiczem i Lechem Kalinowskim oraz Zofią Medvecką i Marianem Paciorkiem. Sprawowała merytoryczny nadzór nad działalnością muzeów i izb regionalnych, często występując z inicjatywą ich powoływania i umieszczania w zabytkowych obiektach; problematykę tę scharakteryzowała w artykule *Regionalne izby pamiątek województwa krakowskiego* („Materiały i Sprawozdania Konserwatorskie Województwa Krakowskiego”, 1969). Uczestniczyła w ewidencjonowaniu zabytków woj. i Krakowa (autorstwo licznych kart ewidencyjnych; współautorstwo artykułu *Stan ewidencji zabytkowych organów i perspektyw organowych województwa krakowskiego*, tamże, 1975) i zbieraniu materiałów ikonograficznych (artykuł: *Sześć widoków Sądcecczyzny Emanuela Kronbacha*, tamże, 1970).

W l. 1975-93 (po reorganizacji administracji) kontynuowała pracę w Wydz. Ochrony Zabytków Urzędu Miasta Krakowa, współpracując z konserwatorami dzieł sztuki, m.in. z prof. prof. Władysławem Zalewskim i Józefem Nyklem. Brała wówczas aktywny udział w komisjach dotyczących

kompleksowych realizacji konserwatorskich w zespołach klasztornych w Staniątkach, Imbramowicach i Hebdowie, zaś w granicach Krakowa w opactwie Benedyktynów w Tyńcu, eremie Kamedułów na Bielanych i najcenniejszych kościołach miasta: Mariackim, Franciszkanów, Pijarów, św. Anny. Po przejściu na emeryturę (1993), nadal czynna zawodowo, była członkiem Społ. Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa (w l. 1995-2008). Pracując społecznie w Komisji Programowania i Oceny Realizacji SKOZK-u, nadal miała udział w opiniowaniu problemów konserwatorskich krakowskich świątyń i ich wyposażenia. Niektóre z ówczesnych realizacji omówiła (wraz z Pawłem Dettloffem) w artykule *Prace konserwatorskie przy zabytkach ruchomych prowadzone na terenie Krakowa i województwa krakowskiego w latach 1993-1994* („Wiadomości Konserwatorskie Województwa Krakowskiego” 3, 1995). Jako aktywny członek krakowskiego oddziału Stow. Historyków Sztuki, współpracowała z M. Korneckim w sekcji „Kościół drewniane”.

Cieszyła się opinią uczynnej i koleżeńskiej, gromadziła wokół siebie liczne grono przyjaciół, historyków sztuki i konserwatorów. Uchodziła za wzór i wychowawczynię młodszych kolegów, którym przekazywała swoje doświadczenia zawodowe.

Była zamężna z Lucjanem Kydryńskim, później z architektem-konserwatorem Julianem Klimkiem.

Zmarła 11 II 2013 w Krakowie; jest pochowana na cmentarzu Salwatorskim.

B. K r a s n o w o l s k i, M. M a j k a, *Danuta Aleksandra Kydryńska-Klimek (1930-2013)*, „Rocznik Krakowski” 79, 2013, s. 207-208.

Bogusław Krasnowolski, Maria Majka

MARKOWSKA Hanna (primo voto Zawadzka) (1919-2012) art. plastyk, konserwator dzieł sztuki (specjalność: konserwacja malarstwa).

Ur. 26 V 1919 w Warszawie, była córką Mieczysława Mańkowskiego, inż. budownictwa i architekta, oraz Heleny z d. Żerańskiej, plastyczki. Po ukończeniu nauki w szkole im. Cecylii Plater i zdaniu matury w liceum im. Narcyzy Żmichowskiej, podjęła w 1936 studia na Wydz. Malarskim Miejskiej Szkoły Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie, u prof. Edwarda Kokozki. Ukończenie studiów uniemożliwiła jej II wojna światowa. Po wojnie zajęła się dydaktyką (1946-52), prowadząc w liceum ogólnokształcącym w Rembertowie zajęcia z rysunku i wiedzy o sztuce, co było możliwe dzięki zaliczeniu na poziomie akademickim studium dydaktycznego. Aby uzupełnić przerwane przez wojnę studia plastyczne, podejmuje ponownie (1949) na Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie i otrzymuje (1952) jeden z pierwszych dyplomów w zakresie konserwacji malarstwa uzyskanych na tej uczelni, realizowany pod kierunkiem prof. B. Marconiego. Zaraz też została zatrudniona przez Przedsięb. Państw. Pracownie Konserwacji Zabytków jako konserwator w Pracowni Konserwacji Malarstwa w Warszawie, stając się jednym z bardziej odpowiedzialnych i cenionych pracowników. Pracowała tam do emerytury – od 1968 na stanowisku gł. konserwatora – a po osiągnięciu wieku emerytalnego podejmowała zlecenia PP PKZ. Sprawna organizacyjnie, znakomicie radziła sobie w trudnych sytuacjach zadań terenowych, często realizowanych w traperkich wręcz warunkach pracy i egzystencji,

w czym pomagała jej umiejętność porozumiewania się z ludźmi, niezależnie od ich statusu społecznego.

M. miała bardzo bogaty dorobek konserwatorski, głównie jako kierownik zespołów realizujących szczególnie trudne zadania, a do takich niewątpliwie należały: konserwacja i rekonstrukcja malowideł ściennych w łazience księcia, w pałacu Radziwiłłów, a także – połączona z rekonstrukcją – konserwacja sgraffitowych dekoracji w bocznych pawilonach w Białej Podlaskiej (1953-54); konserwacja oraz przeniesienie na nowe podłoże malowideł ściennych (XVII w.) z zastosowaniem suchego montażu w cerkwi drewnianej (XVI w.) w Uluczu, pow. Brzozów (1962-64); przeniesienie na nowe podłoże drewnianego stropu w kościele paraf. w Obórkach, pow. Brzeg (1963); przeniesienie na nowe podłoże malowidła ściennego (XVII w.) w cerkwi w Radrużu, pow. Lubaczów (1964-65); konserwacja i częściowa rekonstrukcja malowideł (XVI-XVII w.) w drewnianej kaplicy w Moszczenicy, pow. Gorlice; konserwacja stropu kasetonowego (XVII w.) na zamku w Szydłowcu; kompleksowa konserwacja wyposażenia wnętrza kościoła drewnianego (XV w.) w Bliźnem, pow. Brzozów (1966-67); a także inne jeszcze podobne obiekty. Odrębny charakter, miały realizacje zleceń zagranicznych: kierownictwo prac konserwatorskich w ambasadzie Polski w Paryżu oraz konserwacja malowideł w krużgankach klasztoru Karmelitów we Frankfurcie n. Menem (1980-82).

Niezależnie od tych wielkich zadań konserwatorskich, w pracowni M. znajdowały się zawsze dzieła różnych rozmiarów i klasy. W znacznym stopniu wynikało to z wielości

kontaktów nawiązywanych podczas licznych prac terenowych, co dziś pozwala zaliczyć M. do czołówki najbardziej aktywnych polskich konserwatorów. Wśród indywidualnie konserwowanych obrazów sztalugowych szczególną wagę przywiązywała do pracy nad wizerunkiem św. Stanisława (XVIII w.) z kościoła w Barcicach, pow. Wyszków, lecz podobnych realizacji naliczyć można dużo, choćby wielka scena Golgoty (ok. 15 m²) czy naturalnej wielkości rzeźba (drewno polichromowane) Chrystusa Biczowanego, oba obiekty z Moszczenicy.

We wczesnych latach działalności, mimo dużego zaangażowania w realizację konserwatorskie, M. znajdowała też czas na własną twórczość, malując portrety i pejzaże, np. *Budowa trasy W-Z* (1948), *Portret męża* (1954), *Portret gen. Jarosława Dąbrowskiego* (1958), cykl akwareli: *Pejzaże* (1968), oraz uczestnicząc w wystawach (Wystawa Prac Konserwatorów 1966 w Gal. Sztuki MDM). Jej prace znajdują się w zbiorach Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie.

Nie pozostawała również obojętna na społeczną problematykę kultury. Działała jako członek Komisji Oświaty Miejskiej Rady Narodowej (1947-50), a także otrzymała nominację do Komisji Stypendialnej Min. Kultury i Sztuki (1968-70). W l. 1960-63 pełniła funkcję prezesa Sekcji Konserwacji, a od 1964 sekretarza Zarządu Oddz. Warszawskiego Zw. Polskich Artystów Plastyków.

Podróżowała dość dużo: zwiedzała muzea i pracownie konserwatorskie Włoch, Grecji, Austrii, Belgii, Czechosłowacji, Danii, a jej pobyty we Francji, Niemczech łączyły się z wykonaniem wspomnianych już prac konserwatorskich.

Wśród medali pamiątkowych, jakimi M. została uhonorowana przez PP PKZ, są: Medal Pamiątkowy XX-lecie PKZ (1972); Medal Pamiątkowy XXV-lecie PKZ; Medal Pamiątkowy „Pracownie Konserwacji Zabytków 1951–1981”; Medal Pamiątkowy „Pracownicy Konserwacji Zabytków XXXV”

(1986); Medal Pamiątkowy „Oddanie społeczeństwu pierwszych sal zamkowych” (1977).

W 1938 M. zawarła związek małżeński z Adamem Zawadzkiem, art. malarzem, który poległ podczas kampanii wrześniowej 1939. Z małżeństwa tego urodziła się w 1940 córka Iwona, obecnie Buksowiczowa, absolwentka Uniw. Warszawskiego, biolog, wieloletni pracownik naukowy Szkoły Gł. Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Powtórny związek małżeński zawarła M. ze Stefanem Markowskim, prawnikiem.

Zmarła 1 IV 2012 w Warszawie, pochowana na cmentarzu Powązkowskim (Stare Powązki).

Słownik artystów plastyków. Artyści plastycy Okręgu Warszawskiego ZPAP (1945-1970), W. 1972; archiwum rodzinne; wspomnienia autora.

Wojciech Kurpik

MARXEN-WOLSKA Ewa Teresa (1928-2013), art. plastyk, konserwator malarstwa i rzeźby polichromowanej, historyk sztuki, doc. Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu, prof. Uniw. Łódzkiego.

Ur. 8 X 1928 w Lublińcu. Córka inż. Jana Marxena, konserwatora zabytków, i Kazimiery z d. Krauss doktora wszech nauk lekarskich. Edukację szkolną rozpoczęła przed ukończeniem 6 lat. W 1939 aresztowana, przebywała wraz z matką i siostrą w obozie w pałacu w Dobrzycy, pow. Krotoszyn. Tam, nad swoim barłogiem, oddłubując pobiałę, odkryła malowidła ścienne. I tak zaczęło się jej życiowe powołanie. W grudniu 1939 uciekła z transportu, znalazła schronienie w Krakowie, gdzie kontynuowała naukę. Ukończyła VI i VII klasę szkoły powszechnej i w 1941 zdała egzamin do Staatliche Handwerker und Kunstgewerbeschule na Wydz. Włókienniczym. 1 lutego 1943 Niemcy zamknęli szkołę. Część młodzieży

wywieziono do Niemiec, M. szczęśliwie znalazła zatrudnienie w Pow. Spółdzielni Rolniczo-Handlowej jako siła pomocnicza w księgowości. Jednocześnie rozpoczęła naukę gimnazjalną na tajnych kompletach. W marcu 1945 wróciła z matką do Lublińca, gdzie ukończyła gimnazjum. Następnie rozpoczęła naukę w Państwowym Instytucie Sztuk Pięknych w Krakowie. Świadectwo dojrzałości uzyskała w 1946, a w 1947 rozpoczęła studia w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. W 1949 została przyjęta na podstawie indeksu z ASP na drugi rok studiów historii sztuki Uniw. Jagiellońskiego. W 1951 ukończyła studia na ASP, uzyskując dyplom artysty konserwatora, a w 1952 ukończyła drugie studia – na Wydz. Humanistycznym UJ ze stopniem magistra filozofii (historia sztuki). Łączenie wiedzy z dwóch dyscyplin dało jej dodatkową możliwość interpretacji i identyfikacji dzieł sztuki. Jej profesorami byli między innymi: Wojsław Mole, Adam Bochnak, Jerzy Szablowski, Tadeusz Kantor, Stanisław Gąsiorowski, Michał Walicki, Józef Dutkiewicz, Karol Estreicher.

Pierwsze zawodowe kroki stawiała przy konserwacji ołtarza Wita Stwosza. W 1951 podjęła pracę w Przedsięb. Państw. Pracowni Konserwacji Zabytków w Krakowie. Równoległe z pracami konserwatorskimi, realizowanymi głównie przy dziełach gotyckich, prowadziła badania z zakresu historii sztuki. Właśnie te badania uitorowały jej z czasem drogę do Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu. W l. 1958-60 była kierownikiem Pracowni Konserwacji Malarstwa PP PKZ w Toruniu. W 1961 została pracownikiem Katedry Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa na Wydz. Sztuk Pięknych UMK w Toruniu. Początkowo pracowała na stanowisku st. asystenta, a po przeprowadzeniu przewodu I stopnia na Wydz. Konserwacji ASP w Krakowie, adiunkta. Odbyla liczne staże, wyjeżdżała na stypendia do Instituto Centrale del Restauro w Rzymie (1965-66 stypendium rządu włoskiego), do Lovanium w Belgii (1966 stypendium Uniw.

w Lovanium). W 1967 została oddelegowana przez Min. Kultury i Sztuki do Florencji, w ramach międzynarodowej misji udzielającej pomocy w ratowaniu uszkodzonych powodzią dzieł sztuki. Pracując we Florencji do 1971, m.in. ocaliła obraz Madonny z Volognano. Rozwiązując problemy ratowania zamoczonego drewna obrazów tablicowych, zaproponowała oryginalną, nieinwazyjną metodę osuszania i prostowania, wykorzystującą reologię drewna. Właśnie za to osiągnięcie została doceniona i wyróżniona nagrodą Soprintendenza dei Laboratori Restauri. W 1972 przeprowadziła przewód II stopnia na Wydz. Malarstwa i Grafiki ASP w Warszawie. W 1973 uzyskała stopień doktora filozofii w zakresie historii sztuki na Wydz. Humanistycznym UMK, a w roku następnym nominację na stanowisko docenta w Zakładzie Konserwacji Zabytków Ruchomych. W l. 1974-75 prowadziła wykłady i seminaria z zakresu konserwacji malarstwa na Uniw. w Ferrarze. Brała udział z referatami w wielu konferencjach międzynarodowych, m.in. w Pistoii – 1968, Toruniu – 1970, Gdańsku – 1973, Londynie – 1974, Florencji – 1976, Quito – 1980. Wspólnie z mężem Jerzym Wolskim wprowadzali do praktyki konserwatorskiej, nowatorską wówczas, włoską metodę wyodrębniania rekonstrukcji malarskich przez stosowanie techniki pionowego kreskowania, tzw. tratteggio. Podczas pracy we Włoszech zainteresowała się doskonałymi właściwościami tradycyjnej kompozycji klejowej coletta. Wdrożyła ten klej do prac prowadzonych w Polsce, po udoskonaleniu i zmodyfikowaniu jego receptury, w której klej glutynowy zastąpiła znacznie bardziej odpornym na mikroorganizmy polialkoholem winylu. Od 1973 była członkiem kolegium redakcyjnego międzynarodowego kwartalnika konserwatorskiego „Maltechnik Restaura, Callwey Verlag München”. W 1974 wraz z mężem przeniósł się do Łodzi, gdzie prowadziła aktywną działalność zawodową i społeczną. Przez dwa lata organizowała i kierowała

Pracownią Konserwacji Dzieł Sztuki PP PKZ w Łodzi. Była członkiem Zw. Polskich Artystów Plastyków (od 1952), w l. 1970-72 sekretarzem Sekcji Konserwacji w Toruniu, a po zamieszkaniu w Łodzi założycielką i przez dwie kadencje przewodniczącą Sekcji Konserwacji oddziału łódzkiego ZPAP (od 1975). W 2004 została honorowym członkiem Stow. Historyków Sztuki. Wraz z mężem opracowała założenia postępowania konserwatorskiego dla *Panoramy Raclawickiej*. W 1985 odznaczona została Medalem „Za udział w pracach Komisji Nadzoru Konserwatorskiego na rzecz *Panoramy Raclawickiej*”. Od 1992 była pracownikiem naukowym Uniw. Łódzkiego w Katedrze Historii Sztuki na stanowisku profesora. Tytuł naukowy profesora sztuk plastycznych otrzymała w 1997. Z wielką energią i zaangażowaniem włączyła się w tworzenie i rozwijanie kierunku historii sztuki (reaktywowanej po czterdziestu latach). W nowo powstałej Katedrze prowadziła przedmioty: techniki sztuk plastycznych, konserwatorstwo, fotografia dokumentalna i historia sztuki średniowiecznej. Zajęcia odbywały się częściowo w jej i męża domu, w ich pracowni konserwatorskiej, dzięki czemu studenci mieli możliwość autentycznego kontaktu z dziełami sztuki, mogli chłonąć atmosferę pracy twórczej. Jak wspominają jej ówcześni studenci, zajęcia te należały do najbardziej popularnych i lubianych z uwagi na niezwykle i osobisty kontakt z M.-W. i jej mężem, którzy pozbawieni profesorskiego dystansu, stwarzali ciepły i bezpośredni kontakt z młodymi, chłonnymi wiedzy ludźmi. Była rzeczoznawcą ministra kultury i sztuki, konsultantem UNESCO. W l. 1980-84 pracowała jako ekspert UNESCO w Ekwadorze i Peru. Wspólnym zadaniem jej i męża było kompleksowe opracowanie konserwacji i restauracji kościoła El Sagrario i konwentu San Diego w Quito, a także szkolenie specjalistów ekwadorskich w zakresie konserwacji malarstwa. Prowadziła również specjalistyczne konsultacje w Peru. Od 1996

należała do Łódzkiego Tow. Naukowego, a od 2008 była członkiem honorowym. Brała udział w zbiorowych wystawach konserwatorskich: Toruń (1958, 1966, 1975), Florencja („Firenze Restaura”), Il Laboratorio nel suo Quarantennio (1972), Gdańsk (1973), Warszawa – Muzeum Narodowe (1979), Łódź (1981, 1998). Wraz z mężem organizowała bezprecedensowe indywidualne wystawy konserwatorskie: Toruń (1976), Łódź (1977, 1987). W 1996 miała miejsce wystawa z okazji 50-lecia pracy zawodowej małżonków W., która stała się znaczącym wydarzeniem kulturalno-artystycznym.

Doświadczenie płynące z konserwatorskiej działalności praktycznej i pracy naukowej owocowało wieloma publikacjami. Najważniejsze z nich to: *Konserwacja malowideł ściennych z XVI w. w prezbiterium katedry w Oliwie* (OZ 1964); *Konserwacja podobrazii drewnianych i warstw malarzkich czterech obrazów zmoczonych w czasie powodzi we Florencji* (BMOZ, 1970); *Dwa wizerunki Maryjne w obrazie ołtarza głównego w kościele parafialnym w Biechowie* („Ars Uns”, UAMP. 1976); *Mistrz Poliptyku Kaliskiego*, Teka Kom. Historii Sztuki Tow. Naukowego w Toruniu (1976, t.VI); *Das Bild der Mutter Gottes aus Volognano* („Maltechnik restauro” 1985); *Polyvinyl Acetate in the Conservation of the Wall Paintings, in Sciene* („Technology and European Cultural Heritage” 1989); *The Conservation of Wall Paintings in Quito* (Madrit Congress of IIC, 1992); kilka artykułów opublikowała w Biul. Inform. Konserwatorów Dzieł Sztuki (Vol. 3 No 3-4 1993, Vol. 5 No 104 1994, Vol. 6 nr 2 1996). Popularyzowała wiedzę konserwatorską również w dwumiesięczniku „Ecclesia” – magazynie gospodarczym dla duchowieństwa, pisząc wraz z mężem cykl artykułów: *Przywrócić utracone piękno* (nr 5/2006), *Szukać piękna w starości* (nr 1/2007), *Uratowane piękno* (nr 3/2007), *W poszukiwaniu zagubionej prawdy* (nr 5/2007), *Przejęto jeden obraz, zwrócono dwa* (nr 1/2008). Wspólnie z mężem opracowała *Katalog*

dokumentacji prac Ewy i Jerzego Wolskich (Wyd. Konserwatorów Dzieł Sztuki). Składa się on z trzech części: *Malarstwo tablicowe*, *Malarstwo na płótnie*, *Malarstwo ścienne*. Jest to autorska prezentacja dokumentacji sporządzanych w czasie wykonywania prac związanych z konserwacją i restauracją dzieł sztuki. Pełny katalog własnej twórczości konserwatorskiej jest jedynym tego rodzaju opracowaniem, jakie powstało w Polsce. Artykuł autorstwa jej i męża *Żywot konserwatorów dzieł sztuki* ukazał się w serii wydawniczej Łódzkiego Tow. Naukowego „Moja droga do nauki” w 2011.

Nie sposób odnieść się do wszystkich dokonań konserwatorskich, wymienić można jedynie te, które uważała za najważniejsze. Należą do nich: malowidła ścienne w kościołach: Wszystkich Świętych w Krościenku nad Dunajcem (1950-51, praca zespołowa), malowidła w kościele paraf. w Trzemesznie (1963-65, praca zespołowa), w kościele Najświętszego Serca Pana Jezusa w Stegnie Gdańskiej (1972-80, praca zespołowa), panneau w przyziemiu budynku mieszkalnego w Padwie przy Condominio Piazza Insurrezione 10 – stylizowana panorama miasta – F. Pendiniego, (1977 razem z mężem), w El Sagrario w Quito (Ekwador – 1980-84, praca zespołowa), w Konwencie San Diego w Quito (Ekwador – 1982), w kościele św. Franciszka Ksawerego w Krasnymstawie (1977-83, praca zespołowa); w kaplicy Najświętszego Sakramentu przy katedrze w Łowiczu (1988-1990, praca zespołowa); w kościele Duszpasterstwa Środowisk Twórczych Niepokalanego Poczęcia Najświętszej M. Panny w Łodzi (1996-1997, praca zespołowa). Obrazy: *Madonna w Ogrodzie Mistycznym (Hortus Conclusus)* z XV w. z Gościeszyna (pow. Żnin) w l. 1959-62 konserwowała razem z mężem; dwa wizerunki Maryjne z Biechowa (woj. poznańskie) z XV i XVII w.; *Dante i Beatrycze*, Hollydey’a XVIII w. Instituto Centrale del Restauro, Rzym, 1966; *Maria z Dzieciątkiem i Aniołami*, tondo na desce S. Boticcellego,

Florencja, 1968; *Maria z Dzieciątkiem* XV w., Belliniego, Florencja, 1968; *Madonna z Dzieciątkiem* Lorenza di Bicci z Volognano z XIV w., Florencja, 1967-70; *Portret Giliowsa Riminaldvsza z Ferrary*, Ferrara, 1974; *Madonna z Dzieciątkiem i św. Janem* XVI w. Francucciego da Imola z Muzeum w Nysie, 1974; *Tryptyk Antwerpski* z kościoła paraf. św. Brygidy w Gdańsku (1974-75 razem z mężem); *Zuzanna i starcy* XVII w. P.P. Rubensa (1977, wspólnie z mężem); *Flora* Jana Breughla Starszego z XVII w. (1978-79, z mężem); *Zdjęcie z krzyża*, pracownia Rubensa ok. 1632 z kościoła paraf. w Sierakowie woj. wielkopolskie (1985-86, praca z mężem i córką Agnieszką); *Tryptyk św. Rodziny* z XVI w. ze Stobiecka Miejskiego k. Radomska (1986-89, praca z mężem i córką Agnieszką); tryptyk *Wniebowzięcie Matki Boskiej* XV w. z Warty (tzw. Warta I) w katedrze we Włocławku (1990/91, praca zespołowa); tryptyk *Sacra Conversazione* z kościoła p.w. św. Jana Jerozolimskiego w Poznaniu (1990-1994, wspólnie z mężem); tryptyk *Wniebowzięcie Matki Boskiej* XVI w. (tzw. Warta II) z kościoła paraf. w Warcie konserwowany w l. 1993-98, praca zespołowa; *Andromeda* XVII w. z Muzeum Kujawskiego we Włocławku (nr inw. 1210), wspólnie z mężem w l. 1959 i 1999. Przez 16 lat (1987-2004) była współorganizatorką wraz z mężem Jerzym Wolskim Ogólnopolskich Spotkań Warsztatowych Konserwatorów Dzieł Sztuki, będących dla konserwatorów-restauratorów, także spoza Łodzi, okazją do poważnych dyskusji na tematy zawodowe.

Uhonorowana wieloma odznaczeniami: 1972 złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami”, w 1973 dyplomem uznania i medalem Społ. Komitetu Obchodów 500 rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika w Toruniu, w 1977 medalem „Za realizację” przyznanym przez ZPAP w Łodzi za konserwację i restaurację zabytkowego stropu kościoła w Stegnie Gdańskiej. W 2001 otrzymała nagrodę Rektora Uniw. Łódzkiego II stopnia

za publikację *Konserwacja i restauracja dzieł sztuki. Katalog dokumentacji prac Ewy i Jerzego Wolskich w latach 1948-1999*. Wyróżniona Złotym Krzyżem Archidiecezji Łódzkiej (2000). Uhonorowana przez Jana Pawła II Krzyżem Papieskim „Pro Ecclesia et Pontifice” (2001).

W 2005 M.-W. z mężem przekazali do Archiwum Państw. w Łodzi swój ogromny zbiór materiałów, dokumentacji, zdjęć, przeźrocz, zgromadzonych w ciągu 60-letniej działalności konserwatorskiej.

Małżeństwo z Jerzym Wolskim zawarła w 1950, mieli córkę Agnieszkę, ur. w 1953, która jest art. plastykiem konserwatorem malarstwa i rzeźby polichromowanej.

M.-W. zmarła 21 VIII 2013 w Łodzi, 10 dni przed śmiercią swojego męża. Pochowana wraz z nim w miejscu zamieszkania córki w Gundelsheim k. Bambergu w Niemczech.

Katalog wystawy „Ewa i Jerzy Wolscy Konserwacja i restauracja dzieł sztuki”, Tor. 1976; Katalog wystawy zbiorowej „Dzieło sztuki w konserwacji”, Ł. 1981; *Kto jest, kim w Polsce, Informator biograficzny*, wyd. I, W. 1984; Katalog wystawy Ewy, Jerzego i Agnieszki Wolskich *Ukazać i zachować*, Ł. 1987; *Kto jest, kim w woj. łódzkim*, Ł. 1992; *Współcześni uczeni polscy*, Słownik Biograficzny, t. III, W. 2000; „Konserwacja i renowacja dzieł sztuki. Katalog dokumentacji prac Ewy i Jerzego Wolskich w latach 1948-1999”, Ł. 2000; *Żywoć konserwatorów dzieł sztuki. Moja Droga do Nauki*, Ł. 2011; www.spotkaniawarsztatowe.pl; archiwum prywatne, informacje własne i córki Agnieszki Kuhn.

Jolanta Bukowczan i Bogumiła J. Rouba

MIARKOWSKI Andrzej (1945-2013), konserwator malarstwa i rzeźby polichromowanej.

Ur. 27 V 1945 w Przemyśle. Był synem Władysława, nauczyciela, i Marii z d. Ko-

łodziej, pedagoga. Szkołę podstawową i Liceum Ogólnokształcące im. Hugo Kołłątaja ukończył w Krotoszynie w 1963 i w tym roku rozpoczął studia na Politechnice Poznańskiej. Następnie w 1964 podjął studia na Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu na Wydz. Sztuk Pięknych, kierunku konserwatorstwo i zabytkoznawstwo – specjalizacja technologia i techniki sztuk plastycznych, konserwacja dzieł sztuki, które zakończył w 1969 obroną pracy magisterskiej pt. *Badania nad podatnością barwników na ataki drobnoustrojów i sposoby zapobiegania temu procesowi*. W 1969 rozpoczął pracę w Przedsięb. Państw. Pracownie Konserwacji Zabytków we Wrocławiu jako konserwator w Pracowni Konserwacji Dzieł Sztuki. Po przeniesieniu się do Poznania podjął pracę w 1970 jako konserwator dzieł sztuki w oddz. poznańskim PP PKZ. Tutaj pełnił kolejno funkcje konserwatora, st. i gł. konserwatora. Ta ostatnia funkcja łączyła się ze stanowiskiem kierownika Pracowni Mebli Zabytkowych w PKDS, którą pełnił w l. 1982-88. Następnie do 2006 był kierownikiem Biura Zw. Artystów Plastyków i Fundacji Polskiej Sztuki Użytkowej, w której podejmowano na zlecenia szereg prac związanych z konserwacją i restauracją zabytków, a także badaniami archeologicznymi. W 2006 z jego inicjatywy powołany został w ramach Wyższej Szkoły Zawodowej „Kadry dla Europy” w Poznaniu nowy kierunek studiów – Ochrona Dóbr Kultury, dla którego opracował program nauczania i objął kierownictwo. Kierunek ten obejmował konserwację i renowację zabytków oraz projektowanie rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej. Również dla tej uczelni opracował program i kierował Podyplomowym Studium Rewitalizacji i Konserwacji Zabytków Architektury. Był rzeczoznawcą Min. Kultury i Sztuki od 1972, ekspertem II stopnia Min. Rozwoju Regionalnego w zakresie dziedzictwa kulturowego w l. 2009-13 oraz ekspertem w tej dziedzinie z list marszałków woj. wielkopolskiego i woj. dolnośląskiego.

W okresie pracy w oddziałach PP PKZ Wrocławia, Poznania i Fundacji PSU w l. 1969-88, a także wykonywania zleceń indywidualnych w l. 1988-2011 przeprowadził kilkaset prac konserwatorsko-renowacyjnych działając samodzielnie lub w zespołach. Jako kierownik pracowni mebli nadzorował konserwację wystroju wnętrz na miejscu w poszczególnych krajach lub w pracowni w Poznaniu, ambasadach polskich w USA, Kanadzie, Francji, Austrii, Niemczech i ZSRR. Nadzorował także konserwację i renowację mebli zabytkowych dla muzeów Poznania, Kozłówki i Warszawy.

W l. 1986-2013 przygotował programy konserwatorskie lub sprawował nadzory w czasie robót restauracyjnych w kilkudziesięciu budynkach użyteczności publicznej i budynkach mieszkalnych Poznania. Z najważniejszych należy wymienić kamienice Starego Rynku i przy ulicach Starego Miasta oraz Odwach, Bibliotekę Raczyńskich, Teatr Wielki, Collegium Minus, Maius i Juridicum UAM; kościoły Bożego Ciała, jezuitów Najświętszego Serca Jezusa, św. Małgorzaty oraz barokowy kościół farny, gdzie w l. 2006-07 przeprowadzono konserwację i renowację wystroju i wyposażenia wnętrza. Dla katedry poznańskiej przygotował program konserwacji elewacji zachodniej oraz programy konserwatorskie dla nagrobków biskupów Wawrzyńca Goślickiego, Adama Nowodworskiego i Adama Konarskiego. Opracował także szereg programów restauracji i sprawował nadzór nad wykonaniem robót w kościołach na terenie Wielkopolski: paraf. św. Mikołaja w Owińskach, Trzemesznie, pobernardyńskiego i cmentarza w Kłodawie, poewangelickiego w Sierakowie, bernardynów w Lubiniu łącznie z klasztorem oraz bazyliki jasnogórskiej w Częstochowie i kościoła w Cieszkowie w woj. dolnośląskim; w pałacach Wielkopolski: Miłosławiu, Dobrzyca, Winnejgórce, Pniewach i spichlerza w Prusimiu (razem z dr inż. P. Rappem) oraz dworu w Lowenburgu k. Berlina (razem z arch. Z. Antczakiem i mgr J. Borawińskim).

Pełnił szereg funkcji społecznych. Od 1969 był członkiem Zw. Polskich Artystów Plastyków – Sekcji Konserwacji w Poznaniu, której był przewodniczącym przez dwie kadencje. Od 1986 w ZPAP – Polska Sztuka Użytkowa w Poznaniu pełnił funkcję wiceprezesa zarządu okręgu, a od 1988 prezesa zarządu. Był również od 1988 skarbnikiem zarządu gł. ZPAP – PSU, a następnie prezesem Zarządu Głównego w Warszawie. W 2008 wybrany został prezesem oddz. poznańskiego Stow. Konserwatorów Zabytków i był nim aż do śmierci. Pełnił funkcję sekretarza i był także członkiem zarządu oddz. poznańskiego Tow. Opieki nad Zabytkami. Jako prezes oddz. poznańskiego SKZ nawiązał kontakt z Zarządem Międzynarodowych Targów Poznańskich i w czasie trwania targów budownictwa „Budma” z ramienia ZG SKZ prowadził stoisko stowarzyszenia na targach i organizował tu seminaria poświęcone konserwacji i restauracji zabytków. Odznaczony przez ministra kultury i dziedzictwa narodowego medalem „Zasłużony Kulturze Gloria Artis” (2011).

Ożenił się z Anną Ziomek (1978), polonistką. Miał córkę Zuzannę (ur. 1981), specjalistkę do spraw turystyki.

Zmarł 12 III 2013 w Poznaniu i tu pochowany na cmentarzu Junikowskim.

Archiwum Wyższej Szkoły Zawodowej Kadry dla Europy w Poznaniu; informacje własne.

Henryk Kondziela

MITRASZEWSKA Danuta (1921-2014), art. plastyk, konserwator sztuki zdobniczej.

Ur. 9 VII 1921 w Ostrowach Górniczych, woj. śląskie. Ojciec mgr inż. mechanik Teodor Czajkowski, absolwent Szkoły Mechaniczno-Technicznej H. Wawelberga i uniwersytetu w Nancy (Francja). Działacz niepodległościowy, piśmudczyk. Matka Władysława z d. Sawa, malarka, ukończyła Wyższe Kursy dla Kobiet im. Adriana Baranieckiego

w Krakowie. M. przed wojną uczęszczała do gimnazjum im. Królowej Jadwigi w Warszawie. W czasie okupacji brała lekcje malarstwa u Tadeusza Pruszkowskiego. Po wojnie studiowała na Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, a następnie na ASP w Warszawie, gdzie w 1954 uzyskała dyplom ze specjalnością konserwacji sztuki zdobniczej. W 1951, jeszcze jako studentka, podjęła pracę w powstałym wówczas Przedsięb. Państw. Pracownie Konserwacji Zabytków w Warszawie, w Pracowni Konserwacji Sztuki Zdobniczej, której twórcą i kierownikiem był wybitny specjalista w tej dziedzinie prof. Józef Grein. Zakres prac w tej pracowni był bardzo szeroki, obejmował wiele materiałów, technik i obiektów: malarstwo, rzeźbę polichromowaną, złocenia na różnych podłożach, przedmioty metalowe, drewniane, skórzane, z kości, ceramiki, szkła, tkaniny i wiele innych.

W l. 70. XX w. do przejścia na wcześniejszą emeryturę była kierownikiem Pracowni Sztuki Zdobniczej. Później zajmowała się malowaniem akwareli i malowaniem na porcelanie.

Do najważniejszych prac konserwatorskich wykonanych przez M. w zespołach lub indywidualnie w ramach PP PKZ w l. 1951-1969 należą: konserwacja renesansowych stalli z kościoła farnego w Bieczu; japońskiego taboretu ogrodowego (majolika) oraz naczyń stołowych z fajansu i porcelany z Zamku Królewskiego w Warszawie; strojów z trumien książąt pomorskich ze Szczecina; żelaznego pastorału, dwóch kielichów i patery z trumien katedry poznańskiej z XI i XIII w.; odsłonięcie przemaalowań z rzeźby Madonny z XV w. z kościoła paraf. w Karpnikach; utrwalenie korozji z całkowicie skorodowanego żelaznego szyszaka scytyjskiego

z muzeum w Toruniu; rekonstrukcja epitaforium Jakuba Szczawińskiego wykonana na podłożu z blachy miedzianej, pokryta polichromią i złotem z kościoła w Łęczycy; złocenia mebli sztukaterii i plafonów w pałacach w Łazienkach Królewskich, w Wilanowie i Nieborowie; konserwacja i rekonstrukcja kafli (Delfty) w pałacach w Łazienkach i w Wilanowie; konserwacja fragmentów ołtarza w katedrze we Fromborku; ambon z kościoła w Tucznie; fragmentów dwóch ołtarzy w katedrze w Łomży; pawęży krzyżackiej z XV w. z zamku w Malborku; fragmentów chrzcielnicy z kościoła w Świdnicy. W l. 70. uczestniczyła w akcji muzealnej w Gdańsku, Kartuzach, Malborku, Toruniu i Kwidzynie. Akcja polegała na zabezpieczeniu przed postępującą destrukcją eksponatów muzealnych metalowych (w tym zbroi), szklanych, skórzanych i z kości słoniowej.

Napisała (wspólnie z Jolantą Łączyńską) artykuł *Konserwacja renesansowego pulpitu muzycznego z Biecza* (OZ 1968, nr 3). Brała udział w wystawach zbiorowych: *Konserwacja PKZ, Muz. Narod. w Warszawie, 1951*; *Wystawa Prac Konserwatorskich Okręgu Warszawskiego Związku Polskich Artystów Plastyków, Galeria Sztuki MDM, 1966*.

Mężem M. był Antoni Mitraszewski, prawnik (zm. 1980); mieli syna Andrzeja mgr inż. elektroniki (zm. 1993).

Zmarła 12 III 2014 w Warszawie. Została pochowana na cmentarzu Powązkowskim (kw. 263).

Słownik Artystów Plastyków. Artyści Plastycy Okr. Warszawskiego ZPAP 1945-1970, W. 1972; informacje rodziny; materiały własne.

Jolanta Łączyńska

OLCZAK Jerzy Feliks (1929-2007), archeolog, prof. Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Ur. 31 VII 1929 w Bydgoszczy. Ojciec Feliks pracownik umysłowy, matka Teresa z d. Jerka. W l. 1951-55 studiował historię kultury materialnej na Wydz. Humanistycznym Uniw. Poznańskiego. Był studentem m.in. prof. prof. Witolda Hensla, Eugeniusza Frankowskiego, Józefa Gajka i Józefa Burszty. Pracę doktorską napisaną pod kierunkiem Józefa Kostrzewskiego obronił w 1965 na Uniw. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Do 1979 był wykładowcą na tymże uniw., a następnie przeniósł się na Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu, gdzie objął stanowisko dyrektora Instytutu Archeologii i Etnografii oraz kierownika Zakładu Archeologii Polski (do 1981). Był twórcą, organizatorem i pierwszym kierownikiem (w l. 1982-2004) jedynej w Polsce Pracowni Dziejów Szklą oraz kierownikiem Zakładu Archeologii Średniowiecza i Czasów Nowożytnych UMK (w l. 1985-1999). W 1999 uzyskał tytuł prof. zwyczajnego. W Pracowni Archeologiczno-Konserwatorskiej Przedsięb. Państw. Pracownie Konserwacji Zabytków w Toruniu pełnił funkcję inspektora nadzoru zatwierdzającego realizowane prace.

Od poł. lat 50. XX w. zainteresowany był historią szklarstwa. Zapoczątkował nowatorskie badania w tej dziedzinie polegającej na współpracy z naukami ścisłymi przy badaniach fizyko-chemicznych składu zabytków szklanych. Opracował metodę poszukiwań nieistniejących już hut szklą. Stał się autorytetem nie tylko w kraju, ale i za granicą w zakresie dziejów szklą oraz wytwórczości szklarskiej od pradziejów do czasów

nowożytnych. Był inicjatorem powstania interdyscyplinarnego międzynarodowego zespołu do opracowania zasad jednolitego opisu i interpretacji technologicznej szkła starożytnego i średniowiecznego – Les Verres Anciens de l'Europe Centrale, d'Est, de Sud-Est et de la Region du Caucase. Drugim tematem jego wieloletnich badań była prowadzona wraz z Kazimierzem Siuchnińskim weryfikacja obiektów obronnych Pomorza Środkowego. W jej wyniku powstały: 6-tomowa publikacja o grodziskach i stanowiskach osadniczych z okresu wczesnego średniowiecza, o źródłach archeologicznych do zasiedlenia tego obszaru w okresie późnego średniowiecza oraz liczne opracowania analityczne i podsumowujące problematykę. Zebrane tu źródła posłużyły służbom konserwatorskim przy opracowaniu materiału określającego ochronę dziedzictwa archeologicznego wczesnego i późnego średniowiecza na Pomorzu Środkowym. Na uczelni toruńskiej obok pracy dydaktycznej zajmował się także wydawnictwami archeologicznymi. Redagował serię „Archeologia” w ramach „Acta Universitatis Nicolai Copernici”, serię „Archaeologia Historica Polona” oraz „Studia nad osadnictwem średniowiecznym ziemi chełmińskiej”.

Samodzielnie lub jako współautor opublikował ponad 170 prac, w tym 12 książek, zestawienie do 1999 – *Wykaz publikacji naukowych prof. dr. hab. Jerzego Olczaka*, „Archaeologia Historica Polona”, t. 8, 2000. Był aktywnym członkiem Poznańskiego Tow. Przyjaciół Nauk, Tow. Naukowego w Toruniu, Komisji Archeologicznej Oddz. PAN w Poznaniu, Polskiego Tow. Historycznego, Stow. Naukowego Archeologów

Polskich, Polskiego Komitetu do Spraw Muzeów i Zbiorów Szkła ICOM.

Otrzymał trzy nagrody Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki za działalność naukową (III° i II°). Został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotą Odznaką Związku Nauczycielstwa Polskiego, Odznaką Honorową Gryfa Pomorskiego oraz Odznaką Honorową „Za Zasługi w Rozwoju Województwa Koszalińskiego”.

Z żoną Danutą miał 4 córki.

Zmarł 11 V 2007. Pochowany został na cmentarzu na Junikowie (pole 13) w Poznaniu.

„Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, 1985, 37, s. 107-111; K. P r z e w o ź n a - A r m o n, *Profesor Jerzy Olczak*, „Archaeologia Historica Polona”, 2000, t. 8, s. 11-16; Wykaz publikacji naukowych prof. dr. hab. Jerzego Olczaka, tamże, s. 17-30; „Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-2004”, *Materiały do biografii*, S. Kalemka (red.), Tor. 2006, s. 513-514; M. D e k ó w n a, *Prof. dr hab. Jerzy Olczak*, „Archeologia Polski”, 2008, t. LIII, z. 2, s. 357-361; Archiwum UMK, sygn. K-101/32.

Romualda i Bogusław Uziembłowie

ORTHWEIN Maria (1914-2011), art. plastyk, konserwator dzieł sztuki (specjalność konserwacja malarstwa), nauczyciel akademicki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie.

Ur. 9 V 1914 w Jekaterynburgu (Rosja), była córką Stanisława Blizińskiego i Anny z d. Doroszkiewicz. Ojciec inżynier-chemik, do 1916 dyrektor kopalni na Uralu, w obawie przed rewolucją bolszewicką podjął decyzję opuszczenia Rosji. Podążając przez Syberię z żoną, synem i 2-letnią O., ratowali pozbawione opieki polskie dzieci, z którymi, przeżywając głód i poniewierkę, dotarli do Osaki. Tam znaleźli się pod opieką Japońskiego

Czerwonego Krzyża. Tułaczka i pobyt w Japonii trwały 6 lat, i dopiero w 1922, razem z „syberyjskimi dziećmi” rodzina Blizińskich wróciła drogą morską do Polski. O. była jednym z dwojga polskich dzieci dziękujących cesarzowej Japonii za okazaną pomoc. Po powrocie do kraju zamieszkała z rodzicami w Warszawie, gdzie ukończyła (1933) Gimnazjum im. Klementyny z Tańskich Hoffmanowej, a w l. 1933-37 studiowała techniki malarskie w Miejskiej Szkole Sztuk Zdobniczych i Malarstwa. Podczas studiów była asystentką profesora tej uczelni, technologa dr. Rentza.

Otrzymawszy dyplom, a także nagrodę za pracę dyplomową, została stypendystką Min. Wyznań Religijnych i Ośw. Publicznego ze skierowaniem na praktykę do pracowni konserwatorskiej Muzeum Narodowego w Warszawie (1938). Praktykę poprzedził 3-tygodniowy pobyt we Włoszech (Rzym, Florencja, Wenecja i Padwa). Po zakończeniu praktyki O. została zaangażowana przez dyrektora Muzeum dr. Stanisława Lorentza do pracowni konserwacji malarstwa. Tam pod kierunkiem Bohdana Marconiego, już po wybuchu II wojny światowej, realizowała powierzane jej zadania konserwatorskie, uczestnicząc również, wspólnie z Michałem Walickim, w zabezpieczeniu podczas bombardowania dzieł malarstwa, a także w konspiracyjnych działaniach utrudniających Niemcom rabunek polskich zbiorów. Po zamążpójściu (1942) przerwała w 1943 pracę, by w lutym 1944 urodzić dziecko. W pierwszych dniach powstania warszawskiego wywieziona została wraz z rodziną do obozu w Pruszkowie. Po zwolnieniu, znalazła z dzieckiem schronienie na wsi, gdzie doczekała końca wojny i powrotu męża wywiezionego do Niemiec.

Pozytywnie oceniając działalność oraz konserwatorskie doświadczenie O., Naczelna Dyrekcja Muzeów i Ochrony Zabytków powierzyła jej w 1946 kierownictwo filii Państw. Pracowni Konserwacji Zabytków Malarstwa i Rzeźby Polichromowanej, którą

organizowano we Wrzeszczu z przeznaczeniem dla woj. gdańskiego. Tam musiała dopiero szkolić personel, na ogół wykształcony plastycznie, lecz bez podstaw konserwatorskich. Mimo to, pracownia po 2 latach działalności mogła wykazać się ponad 100 uratowanymi dziełami.

Ze względów rodzinnych, na własną prośbę, przeniosła się w 1949 do Pracowni Konserwacji Zabytków Malarstwa w warszawskiej Zachęcie, gdzie pod kierunkiem B. Marconiego uczestniczyła w pracach konserwatorskich przy obrazach Matejki *Grunwald*, *Kazanie Skargi* i in. Po rozwiązaniu Państw. Pracowni Kons. Zabytków przy NDMiOZ przeszła w 1951 z całym zespołem do utworzonego Przedsięb. Państw. Pracownie Konserwacji Zabytków, co na wiele lat ustabilizowało jej praktykę konserwatorską i pozycję zawodową. W 1955 została kierowniczką Pracowni Konserwacji Malarstwa Oddziału PP PKZ w Warszawie, w 1956 głównym konserwatorem, w 1960 powołano ją na członka stałego Rady Konserwatorskiej PP PKZ. Pracowała do 1980, w okresie emerytalnym skracając czas pracy do połowy etatu z zachowaniem stanowiska gł. konserwatora.

Po przeniesieniu się do stolicy równolegle z etatową praktyką konserwatorską w pracowni przy NDMiOZ podjęła pracę dydaktyczną w ówczesnej Akademii Sztuk Plastycznych jako asystentka prof. E. Kokoszki. Po otwarciu w tej uczelni studiów konserwatorskich, została st. asystentką prof. B. Marconiego. Było to dla niej również okazją do uzupełnienia własnej wiedzy i wykształcenia. Podjąwszy zatem w stosownym zakresie studia, w 1952 otrzymała dyplom konserwatora dzieł sztuki. Tego samego roku podpisane zostało porozumienie między ASP a PP PKZ umożliwiające wykorzystywanie pracowni i laboratoriów przedsiębiorstwa

do celów dydaktycznych jako swoistych klinik, w których pracownikami byli również dydaktycy akademicy, m.in. prof. B. Marconi i O., a także kończący studia. W jej pracowni utworzyło się szczególnie, artystyczno-naukowe akademickie gremium, w którym praktyczne doświadczenie ścierało się często z wybujałą wyobraźnią.

Dorobek konserwatorski O. trudno dziś kwalifikować liczbowo. Wszystkie realizacje kierowanych przez nią zespołów, także w obiektach takich jak pałace w Wilanowie i Nieborowie czy Łazienki Królewskie, zawierają jakiś element jej pracy. Poza etatem w PP PKZ podejmowała wiele indywidualnych zadań konserwatorskich, wśród których wyróżnia się sensoryjne odkrycie w 1973 sygnatury obrazu El Greca *Ekstaza św. Franciszka* dokonane podczas wspólnej konserwacji z Zofią Blizińską. W tym samym roku Dimitrios N. Ritsos, mer Aten, uhonorował O. dyplomem i złotym medalem za wybitne osiągnięcie artystyczne – konserwację greckiego dzieła. Pośmiertnie przyznano jej Złotą Odznakę Honorową za Zasługi dla Warszawy.

Należała do Stow. Historyków Sztuki oraz Zw. Polskich Artystów Plastyków, w którym była członkiem zarządu Sekcji Konserwatorskiej.

Mąż, Kazimierz Orthwein, ekonomista, socjolog, zmarł w 1999. Mieli dwóch synów – Pawła (rzeźbiarza) i Michała (przemysłowca).

Zmarła 5 XI 2011 w Zalesiu Górnym; pochowana w grobowcu rodzinnym na cmentarzu Powązkowskim.

Archiwum rodzinne; Akta kadrowe PP PKZ; Archiwum ASP; wspomnienia autora.

Wojciech Kurpiak

PAWLAK Janusz (1920-2005), architekt.

Ur. 24 XI 1920 w Poznaniu. Ojciec Jan, mistrz malarski, matka Maria z d. Stryczyńska. W 1939 ukończył liceum matematyczno-fizyczne w Poznaniu. W czasie niemieckiej okupacji pracował w Poznaniu. W l. 1945-49 studiował architekturę w Szkole Inżynierskiej w Poznaniu uzyskując dyplom inż. architekta. W czasie studiów i po ich zakończeniu w l. 1948-51 pełnił funkcję asystenta w Katedrze Budownictwa Wiejskiego. Natomiast w 1964 uzyskał, po ukończeniu drugiego stopnia studiów, tytuł mgr inż. architekta. W 1976 ukończył studia podyplomowe w zakresie konserwacji zabytków na Politechnice Warszawskiej.

Pracę zawodową rozpoczął w 1949 w Biurze Projektowym „Miastoprojekt” w Poznaniu, gdzie pracował do 1973. W tym czasie wykonał następujące projekty: 13 szkół na terenie Poznania i Wielkopolski oraz obiektów związanych ze szkolnictwem, jak bursa międzyszkolna w Gnieźnie czy warsztaty zasadniczej szkoły rzemieślniczej w Poznaniu. Projektował także wiele innych obiektów, np. magazyn zbożowy w Kościanie (1951), lecznicę zwierząt w Koźminie (1952), budynek technologii spożywczej (1953), biurowiec Rejonu Dróg Wodnych w Poznaniu (1954) oraz domy osiedla akademickiego w Poznaniu przy ul. Obornickiej. W l. 1971-72 podjął zadania projektowe związane z modernizacją i rozbudową różnych obiektów. Od 1974 zatrudniony w pracowni projektowej Przedsięb. Państw. Pracownie Konserwacji Zabytków Oddział w Poznaniu, wykonywał inwentaryzacje architektoniczne i projektował m.in. restaurację i adaptację pałacu w Czempiniu (1974-75), zamku

Bibersteinów w Żarach (1978-79), pałacu w Doton k. Rawicza (1980-81) oraz kościoła w Granowie.

Równocześnie w l. 1971-74 był st. asystentem na Wydz. Budownictwa w Zakładzie Budownictwa Ogólnego, w l. 1974-76 st. wykładowcą w Państw. Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych. Działał społecznie jako członek Stow. Architektów Polskich (od 1951), w oddziale poznańskim był w l. 1953-80 trzykrotnie członkiem zarządu oraz komisji rewizyjnej, a także członkiem Gł. Sądu Koleżeńskiego SARP (1980-84).

Odnznaczony Złotym Krzyżem Zasługi (1974), medalem „30-lecia PRL” (1974), odznaką „Za zasługi dla woj. poznańskiego” (1965), odznaką „Tysiąclecia” (1969), odznaką „Honorową m. Poznania” (1971) i odznaką „Zasłużony Działacz Kultury” (1979).

Ożenił się (1948) z Haliną Mielcką i miał dwóch synów – Marka (ur. 1948), chemika, i Łukasza (ur. 1949 – zm. 1969). Ożeniony po raz drugi (1979) z Teresą Kuczyńską (advokat).

Zmarł 17 V 2005 w Poznaniu i tu pochowany na cmentarzu górczyńskim.

Archiwum SARP w Poznaniu; informacje autora.

Henryk Kondziela

PICK Georg (1893-1950), architekt, konserwator zabytków prowincji górnośląskiej.

Ur. 15 VIII 1893 w Nysie. Architekturę studiował na Politechnice Gdańskiej, studia – po przerwie spowodowanej służbą

wojskową – ukończył w 1920 na Politechnice w Stuttgarcie.

W 1923 zdał egzamin na stopień *Regierungsbauführera* i w tym samym roku rozpoczął pracę przy renowacji kościoła kartuzów w Kolonii. Dzięki stypendium państwowemu odbył podróże studialne do Włoch i Holandii. Rządowym radcą budowlanym został mianowany w 1929. W l. 1930-33 przeprowadził renowację i nadbudowę wieży kościoła Wszystkich Świętych w Gliwicach, wysoko ocenioną przez ówczesnego konserwatora zabytków prowincji górnośląskiej, ks. Alfreda Hadelta. Po jego przejściu na emeryturę, w 1934 P. objął to stanowisko.

Jako lotnik wprowadził pionierską metodę badania zespołów zabytkowej zabudowy, wykonując zdjęcia lotnicze układów urbanistycznych i ruralistycznych na terenie rejencji opolskiej. Niektóre z fotografii lotniczych jego autorstwa zachowały się w fototece woj. konserwatora zabytków w Opolu oraz w Instytucie Sztuki PAN w Warszawie. Funkcję konserwatora zabytków pełnił poza strukturami urzędowymi, nie rezygnując jednocześnie z pracy w administracji budowlanej prowincji.

Zadbał o opracowanie i wydanie dwu tomów inwentarza topograficznego zabytków dla powiatu grodzkiego Opole (G. Schiedlowsky, R. Hartmann, H. Eberle, *Die Bau- und Kunstdenkmäler des Stadtkreises Oppeln*, Breslau 1939. „Die Bau- und Kunstdenkmäler Schlesiens. Regierungsbezirk Oppeln”) i powiatu ziemskiego Gliwice (E. Kloss, H. Rode, W. Stepf, H. Eberle, *Die Bau- und Kunstdenkmäler des Kreises Tost-Gleiwitz*, Breslau 1943. „Die Bau- und Kunstdenkmäler Schlesiens. Regierungsbezirk Kattowitz. Bd. 5”). Zachowane fragmentarycznie archiwum konserwatora prowincji górnośląskiej nie daje pełnego obrazu jego działalności.

Głównym zadaniem podjętym przez P. było ratowanie zabytków kultury ludowej oraz zabytków techniki. Udało mu się objąć opieką konserwatorską wszystkie drewniane wiatraki i nieczynne piece wapienne.

W 1937 stworzono listę drewnianych domów, którą rozesłano do policji budowlanej, jako załącznik do okólnika prezydenta rejencji, nakazującego uzyskanie zgody konserwatora na ich ewentualne wyburzenie. Właściciele domów mogli liczyć na wsparcie finansowe remontów – tylko w 1937 udzielono na ten cel 25 dotacji, co stanowiło sytuację wyjątkową w skali pruskiego Śląska oraz sąsiadujących prowincji. Dom w Szybowicach k. Prudnika został przeznaczony na muzeum chłopskie, a zrębowa chałupa z Jedlic na HJ-Heim.

Związany z intensywną industrializacją wzrost liczby ludności Górnego Śląska stał się przyczyną zagrożenia dla wielu drewnianych kościołów wiejskich, które stały się zbyt małe dla potrzeb religijnego kultu. Szczególny problem przedstawiały zwłaszcza kościoły o konstrukcji zrębowej, których ewentualną rozbudowę konserwator uznawał za niedopuszczalną, a budowa nowego obiektu stanowiła realne zagrożenie dla nieużywanego starego kościoła. Za najlepsze rozwiązanie przyjmowano przeniesienie zabytku w inne miejsce, gdzie nadal mógł pełnić swoją funkcję. Dzięki wsparciu finansowemu prowincji w 1936 przeniesiono kościół św. Judy i Szymona z Gierałtowic do Przewozu. Zakonserwowano również fachuwerkowy kościół w Wierzbicy Górnej oraz zrębowy w Sierotach.

Do innych ważniejszych prac konserwatorskich należały renowacje następujących kościołów: Mariackiego w Bytomiu, Wszystkich Świętych w Gliwicach (wnętrze), w Białej Prudnickiej, Kielczy i Opawicy oraz pocysterskiego w Rudach. Gruntownej renowacji poddano w Nysie fortyfikacje z czasów Fryderyka Wielkiego (koszary nr IX i redutę kardynalską), przeprowadzono konserwację murów obronnych w Niemodlinie, odnowiono barokowy pałac i budynki folwarku w Nasiedlu, fasady kamienic przy rynkach w Nysie i Prudniku.

W 1938 rozpoczęto przygotowania do konserwacji ratusza w Głogówku, przejętego przez państwo zamku w Otmuchowie,

zamku w Toszku i starego folusza w Prudniku, uznanego za wyjątkowo cenny zabytek techniki. Realizację tych zamiarów pokrzyżował wybuch wojny. Po wojnie znany jest jego udział, wraz z kierującym pracami architektem Hansgeorgiem Fiebigerem (czynnym przed wojną na Górnym Śląsku), w odbudowie zniszczonego bombardowaniem ewangelickiego kościoła Dwunastu Apostołów w Frankenthal w Nadrenii-Palatynacie.

Zmarł 13 I 1950 w Faurndau w Badenii-Wirtembergdze.

A. H a d e l t, *Die Wiederherstellung die Allerheiligenkirche in Gleiwitz*, „Die christliche Kunst”, 31: 1935, s. 219-220; L. v. W e i h e r, *Der Provinzialkonservator berichtet*, „Schlesien. Volk und Raum”. Jg. 1: 1938, Heft 1, s. 49-51; t a ż, *Georg Pick †*, „Kunstchronik”, Jg. 3: 1950, Heft 3, s. 57-58.

Grzegorz Grajewski

PIŁASZEWICZ Zofia (1939-1984), historyk sztuki, badacz dokumentalista.

Ur. 25 X 1939 w Rafałowce k. Zabłudowa (ob. woj. podlaskie, pow. białostocki). Była córką Stanisława, żołnierza II Korpusu walczącego pod Monte Casino, i Albiny z d. Prokopowicz. Ukończyła II Liceum Ogólnokształcące w Białymstoku. W l. 1959-64 studiowała historię sztuki na Uniw. Wrocławskim pod kierunkiem prof. Mariana Morelowskiego i doc. Heleny Blumówny, która była także promotorem jej pracy magisterskiej *Xawery Dunikowski największy współczesny rzeźbiarz polski*. Następnie, przez krótki okres (I X 1964 – I II 1965), pracowała w Woj. Domu Kultury w Koszalinie, a w l. 1965-66 w Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu. Po powrocie do Białegostoku w 1966, przez dwa lata była zatrudniona w dziale naukowo-oświatowym Muzeum Okręgowego, a w 1969 rozpoczęła pracę w Przedsięb. Państw. Pracownie Konserwacji Zabytków Oddział Warszawski w Pracowni Dokumen-

tacji Naukowo-Historycznej. W Białymstoku powstała wówczas Pracownia Projektowa PP PKZ i Kierownictwo Grupy Robót, z którymi współpracowała P. Zajmowała się opracowywaniem studiów historyczno-architektonicznych i historyczno-urbanistycznych, konsultowała projekty adaptacji obiektów zabytkowych, pełniła nadzory konserwatorskie przy pracach remontowo-budowlanych, prowadzonych przez KGR, m.in. w zespołach poklasztornych na Wigrach, w Sejnach, w Supraślu i przy odbudowie Arsenalu w Białymstoku. W l. 1975-76 podjęła działalność w Biurze Badań i Dokumentacji Zabytków w Białymstoku, pracując jednocześnie w PP PKZ. Jej wiedza, szczególnie na temat Xawerego Dunikowskiego, pozwoliła ustalić, że jeden z nagrobków na cmentarzu rzymskokatolickim w Niemirowie w gm. Mielnik, jest jego autorstwa. W 1977 powołano nowy oddział PP PKZ – Kierownictwo Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie z Zakładem w Białymstoku. P. powierzono zadanie utworzenia tu Pracowni Dokumentacji Naukowo-Historycznej. Została jej pierwszym kierownikiem.

P. jest autorką wielu opracowań konserwatorskich wykonywanych na zlecenie woj. konserwatorów zabytków w Białymstoku, Łomży i Suwałkach, biur badań i dokumentacji zabytków, biur planowania przestrzennego. W 1969 opracowała: *Bielsk Podlaski, dawny zespół oo. Karmelitów Trzewiczkowych. Dokumentacja historyczno-architektoniczna oraz Wigry – zespół pokamedulski. Dokumentacja konserwatorska z przebiegu prac budowlano-konserwatorskich w 1969*. W 1970: *Choroszcz, kościół i klasztor podominikański. Studium historyczno-architektoniczne; Wąsosz, kościół parafialny pw. Św. Trójcy. Dokumentacja historyczno-architektoniczna*, a także *Wigry. Zespół pokamedulski. Dokumentacja konserwatorska z przebiegu prac budowlano-konserwatorskich w 1970*.

W 1971 napisała pięć dokumentacji historyczno-architektonicznych: *Białystok,*

altanka treliażowa; Dojlidy, Pałac Lubomirskich; Nowodwory, zespół pałacowy; Różanystok, kościół i klasztor podominański; Wigry, zespół pokamedulski, a także dokumentacja konserwatorska z przebiegu prac budowlano-konserwatorskich w tym obiekcie. W 1972 powstały dokumentacje historyczno-architektoniczne: Białystok, kościół pw. Wniebowzięcia NMP i Drohiczyn, zespół pojezuicki. W 1974 napisała kolejne dokumentacje historyczno-architektoniczne: Sidra, kościół parafialny pw. Świętej Trójcy; Supraśl, zespół poklasztorny oo. Bazylianów. Pałac Archimandrytów – budynki klasztorne; Tykocin, klasztor pobernardyński. W 1975 opracowała dwa studia historyczno-architektoniczne: Sidra ruiny dawnego pałacu; Zawady, kościół parafialny pw. Narodzenia NMP oraz, wspólnie z Januszem Kubiakiem, studium historyczno-urbanistyczne Bielska Podlaskiego. W 1976 napisała studium architektoniczne dawnego zespołu oo. Franciszkanów w Stawiskach, a także, wraz z arch. Ireną Małofiejew, studia historyczno-urbanistyczne miejscowości Goldap i Wysokie Mazowieckie oraz w 1977 studia urbanistyczne Ciechanowiec i Sidra, a także studium architektoniczne Zaręby Kościelne, dawny zespół Reformatów. W 1978 opracowała dokumentację architektoniczną cerkwi cmentarnej pw. Kosmy i Damiana w Czyżach oraz studium urbanistyczne miejscowości Jedwabne. Od 1979 zajmowała się opracowywaniem, wraz z arch. I. Małofiejew, studiów historyczno-urbanistycznych: w 1979 Radziłów i Suwałki, w 1980 Andrzejewo i Boćki, w 1982 Brańsk i Czyżew, w 1983 Gródek, Śniadowo, Wąsosz, Zaręby Kościelne.

Była członkiem Stow. Historyków Sztuki Oddz. Warszawskiego. Przez dwa lata pełniła funkcję przewodniczącej związku zawodowego w PP PKZ Oddz. w Białymstoku. W 1982 zrezygnowała z funkcji kierownika pracowni i przewodniczącej związku zawodowego, obejmując stanowisko gł. specjalisty. Do jej obowiązków należało

weryfikowanie wszystkich dokumentacji powstających w PDNH w Białymstoku.

W 1978 otrzymała złotą odznakę „Za Opiekę nad Zabytkami”, w 1984 przyznano jej Brązowy Krzyż Zasługi, którego nie zdążyła odebrać.

Nie założyła rodziny.

Zmarła 30 III 1984 w Białymstoku. Została pochowana na cmentarzu rzymskokatolickim przy ul. ks. Stanisława Suchołowca w Dojlidach, dzielnicy Białegostoku.

K. S z e ł a g o w i c z, *Dokumentacje w zbiorach Państwowej Służby Ochrony Zabytków w Białymstoku. Studia historyczno-urbanistyczne*, „Biuletyn Konserwatorski województwa biłostockiego” z. 1, 1995, s. 89-97; z. 2, 1996, s. 137-138; B. T o m e c k a, *Wspomnienie o Zofii Piłaszewicz*; tamże z. 5, 1999, s. 262-264; *Absolwenci Uniwersytetu Wrocławskiego t. 1. 1946-1989*, Wr. 2002; A. S t a n i s ł a w s k a, *Studia historyczno-urbanistyczne, dokumentacje historyczno-architektoniczne, dokumentacje historyczno-etnograficzne, dokumentacje z badań architektonicznych oraz dokumentacje konserwatorskie z prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach architektury i budownictwa w zbiorach archiwalnych WUOZ w Białymstoku delegatura w Suwałkach*, „Biuletyn Konserwatorski województwa podlaskiego” z. 11, 2005, s. 245-255.

Barbara Tomecka

POLIT Konstancy (1927-2014), konserwator dzieł sztuki.

Ur. 20 XII 1927 w Goźlicach k. Sandomierza, syn Stanisława i Anny. Ukończył gimnazjum w Klimontowie, a potem w l. 1950-53 Państw. Liceum Sztuk Plastycznych w Zamościu. W l. 1953-59 studiował na Wydz. Konserwacji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, gdzie w 1960 uzyskał dyplom art. plastyka w zakresie konserwacji dzieł sztuki (praca dyplomowa: konserwacja malowideł ściennych z XIV-XV w.

w kościele Wszystkich Świętych w Szydłowie, pow. Chmielnik).

W l. 1975-91 zatrudniony w Przedsięb. Państw. Pracownie Konserwacji Zabytków jako główny specjalista, kierownik zespołu w Pracowni Konserwacji Dzieł Sztuki. Przed pracą w PP PKZ konserwował m.in.: 1960/61 Czaple Wielkie k. Miechowa, kościół paraf., ołtarze drewniane boczne i ambona, poł. XVIII w.; 1962 Bolechowice k. Krakowa, kościół paraf., ołtarz gł. z XVIII w.; 1963-64 Pilica k. Olkusza, kościół paraf., ołtarz gł. z XVIII w., rzeźbiony, złożony; kościół paraf., stalle drewniane, polichromowane ze złoceniami, poł. XVII w.; 1964 Bobolice, pow. Ząbkowice Śląskie, kościół Matki Boskiej Bolesnej, obrazy olejne z XVIII w. J. Neumanna – *Pokłon pasterzy*, *Ucieczka z Egiptu*; 1965 Stary Sącz, klasztor Klarysek, kaplica bł. Kingi, malowidła ścienne z XVI w.; 1966 Bochnia, kościół paraf., kaplica bł. Kingi, malowidła ścienne z XVI w.; 1967 Skała, kościół paraf., ołtarz gł. polichromowany ze złoceniami; 1968-70 Pilica k. Olkusza, kościół paraf., ołtarze boczne drewniane polichromowane ze złoceniami, wnętrze barokowej kaplicy św. Józefa: sklepienie z dekoracją stiukową i malowidłami, ołtarz drewniany, chórek muzyczny drewniany polichromowany; obraz Matki Boskiej i św. Elżbiety; kaplica św. Józefa, barokowy ołtarz, drewniany polichromowany ze złoceniami; 1971 Bochnia, kościół paraf., ołtarz boczny Matki Boskiej z 2. poł. XVII w.; 1972/73 Pilica k. Olkusza, kościół paraf., kaplica Pana Jezusa, polichromowana rokokowa; 1973/74 Kielce, katedra, ołtarz gł. z 1728, drewniany, złożony; 1974/75 Bochnia, kościół paraf., ołtarz boczny z XVIII w. św. Izydora, drewniany, polichromowany, złożony.

Prace w PP PKZ: 1975-76 Kraków, Rynek Główny 14 Dom Polonii, polichromia z XIX w.; 1976-84 Mieronice k. Wodzisławia, kościół paraf. św. Jakuba St., badania i konserwacja polichromii z XIV i XVI w.; 1975 Kraków, Sukiennice, malowidła rene-

sansowe; 1976 Kraków, Rynek Główny 15, kamienica Morsztynowska (restauracja „Wierzynek”), fryz renesansowy; Kraków, Rynek Główny 6, sklep Szarskiego, polichromia z pocz. XX w.; 1979 Kraków, ul. Floriańska 14, hotel „Pod Różą” odświeżenie, konserwacja i rekonstrukcja polichromii z XIX w.; Kraków, kościół św. Benedykta, badania i konserwacja polichromii z XVII i XVIII w.; 1983 Borek Stary k. Rzeszowa, kościół Dominikanów, ołtarz gł., złocenia; 1983-84 Kraków, ul. Sławkowska 3, hotel „Saski”, polichromie z XIX w.; 1984 Rodaki k. Kluczy, kościół św. Mikołaja, ołtarz renesansowy drewniany; Kraków, ul. Kanonicza 1, badania i konserwacja polichromii rokokowej; 1978-79 Kraków, kamienica, ul. Mikołajska 2, polichromia gotycka XV w. w tzw. Zielonej komnacie; 1978-79 Kielce, katedra, kaplica Pana Jezusa, polichromia z pocz. XX w.; 1991 Kraków, Teatr Słowackiego, polichromia w garderobie Solskiego; 1992 Kraków, Filharmonia, strop kasetonowy z rozetami nad salą koncertową; 1994 Kraków, kościół Wizytek, płaskorzeźby stiukowe na fasadzie.

Prace poza PP PKZ: 1994 Kraków, kamienica ul. Szewska 14, dekoracja stiukowa fasady; 1995 Kraków, Rynek Główny 13, „Dom u Louisa”, badania i konserwacja polichromii z XIX w.; kamienica ul. Sławkowska 26, drewniany strop renesansowy; 1967 Wieliczka-Lednica, kościół św. Florian, ołtarz gł. z XVIII w.; 1997 Kraków, ul. Św. Jana 15, Pałac Lubomirskich, plafon w bibliotece; Głogówek, portret Franciszka Euzebiusza von Oppersdorfa z rodziną w kościele św. Bartłomieja; 1997-2000 Będzin, Pałac Mieroszewskich, sale Myśliwska, Wodzów i Turniejowa; 1999-2000 Kraków, Floriańska 8, kamienica, stropy drewniane w kamienicy i polichromie z XIX w.

Prace poza granicami kraju: 1969-70 Gustrow (Niemcy), zamek, dekoracja stiukowa i malarska wnętrz z XVI i XVIII w.; 1977 Nowy Jork (USA), Konsulat polski, polichromia i złocenia; 1985 Konstancya

(Constantine; Algeria), pałac Achmed Beja, polichromia wnętrz; 1987-89 i 1990 Jasov (Słowacja), kościół Jana Lukasa Krackera z XVIII w.; 2004 kopia obrazu Matki Boskiej Glatzer Madonna (Madonna Kłodzka) z XIV w. na desce dla Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz Berlin.

Członek Związku Polskich Artystów Plastyków od 1960. Laureat nagrody artystycznej „Fritz Reuter Kunstpreis I Klasse (nagroda zespołowa – 1972); odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi (1976); wyróżniony złotą odznaką „Za pracę społeczną dla miasta Krakowa” (1978); srebrną odznaką PKZ (1981), medalem 40-lecia PRL (1984), złotą odznaką PKZ (1984).

Żonaty z Jadwigą z d. Zajac, art. plastykiem, absolwentką Wydz. Malarstwa krakowskiej ASP, córka Kinga – art. plastyk (ASP, Wydz. Malarstwa, dr sztuk plastycznych); syn Jakub – historyk, dr hab. (UJ).

Zmarł 12 II 2014 w Krakowie, pochowany na Cmentarzu Batowickim w Krakowie.

Gotyckie malarstwo ścienne w kościołach w Polsce, P. 1984 (dot. K. Polit, *Malowidła ścienne w kościele Wszystkich Świętych w Szydłowie pow. Chmielnik*); archiwum domowe K. Polit; informacje rodziny oraz współpracowników i przyjaciół – Wojciecha Chołdy, Renaty Dubiel-Białas, Małgorzaty Krymas.

Zbigniew Beiersdorf

POWIDZKI von Ungern-Sternberg Krzysztof Mieczysław (1938-2015), konserwator dzieł sztuki.

Ur. 27 V 1938 w Poznaniu. Syn Jana, prawnika, i Krystyny z d. Pajzderskiej, malarki. Dziadek Nikodem Pajzderski (1882-1940) był konserwatorem zabytków woj. poznańskiego i pomorskiego, kustoszem Muz. Książąt Czartoryskich w Gołuchowie, dyrektorem Muz. Wielkopolskiego w Poznaniu, stracony w 1940 w forcie VII w Poznaniu, babka Kazimiera Pajzderska była rzeźbiarką

i malarką, dziadek ze strony ojca, Mieczysław Powidzki, był architektem.

Po ukończeniu I LO im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, P. w l. 1957-58 studiował historię sztuki na Uniw. Poznańskim, a następnie technologię i techniki sztuk plastycznych na Uniw. im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, gdzie w 1965 otrzymał dyplom magistra zabytkoznawstwa i konserwatorstwa na podstawie pracy o zastosowaniu żywic epoksydowych w konserwacji drewna. W l. 1966-71 był asystentem w pracowni konserwacji malarstwa Muzeum Narodowego w Poznaniu. W l. 1971-92 pełnił funkcję kierownika Pracowni Konserwacji Dzieł Sztuki i głównego konserwatora w poznańskim oddz. Przedsięb. Państw. Pracownie Konserwacji Zabytków. W 1980 ukończył studia podyplomowe konserwacji malarstwa i rzeźby polichromowanej na UMK w Toruniu. W 1993 został rzeczoznawcą Polskiej Izby Artystów Konserwatorów Dzieł Sztuki oraz rzeczoznawcą ministra kultury i sztuki w zakresie konserwacji malarstwa i rzeźby polichromowanej, w 2001 rzeczoznawcą ministra kultury i dziedzictwa narodowego w zakresie ochrony i konserwacji zabytków ruchomych oraz malarstwa ściennego.

Jest autorem bardzo wielu realizacji konserwatorskich (zespołowo i indywidualnie) w dziedzinie malarstwa sztalugowego, ściennego i drewnianej rzeźby polichromowanej, głównie na obszarze Polski zach. (Wielkopolska, Ziemia Lubuska, Śląsk, Pomorze) i za granicą. Jedną z pierwszych prac była konserwacja zespołu 6 barokowych rzeźb ołtarza gł. w kościele paraf. w Bledzewie k. Międzyrzecza (1965) i odsłonięcie fragmentów gotyckich malowideł w kościele paraf. w Lubniewicach k. Sulechowa (1966-67). W tym samym czasie w Gości-kowie (Paradyżu) nadzorował regotyżację wnętrza kościoła pocysterskiego i konserwował barokowe malowidła ścienne, uczestniczył w przygotowaniu obrazów na wystawę Muzeum Narodowego w Poznaniu

„Malarstwo hiszpańskie XIV-XVIII w. w Polsce”. W l. 1968-70 konserwował w katedrze w Kamieniu Pomorskim ołtarz z 1631 i barokową rzeźbę z łuku tęczowego oraz (zespołowo) prospekt organowy, w kościele paraf. w Bledzewie barokowy ołtarz z zespołem 7 rzeźb i późnogotycką grupę Ukrzyżowania, w katedrze w Gorzowie Wlkp. barokową polichromię w kruchcie; brał udział w przygotowaniu obrazów na wystawy: malarstwa Jacka Malczewskiego i Andrzeja Wróblewskiego (Muzeum Narodowe w Poznaniu). W l. 1971-74 prowadził szereg prac konserwatorskich w woj. zielonogórskim: przy barokowym wystroju pałacu w Świdnicy (polichromowany strop, malowidła ścienne), gotyckiej rzeźbie św. Anny Samotrzec z kościoła paraf. w Borowie Polskim, gotyckich tryptykach z kościołów w Bożnowie i Mycielinie (k. Szprotawy) oraz wykonał prace zabezpieczające przy barokowych polichromiach w pałacu w Żarach. W kościele pobernardyńskim w Kazimierzu Biskupim k. Konina konserwacji poddał część barokowego wyposażenia (12 obrazów i 4 rzeźby).

W l. 1972-77 przeprowadził konserwacje w polskich placówkach dyplomatycznych. W siedzibie stałej misji PRL przy ONZ w Nowym Jorku – rokokowej polichromowanej boazerii (1972), w ambasadzie PRL w Wiedniu – secesyjnego polichromowanego stropu (1972-73), w konsulacie PRL w Wiedniu – 6 olejnych obrazów plafonowych (1973), w konsulacie generalnym PRL w Nowym Jorku – malowidła plafonowego z pocz. XX w. (1976-77).

Do ważnych prac prowadzonych przez P. w l. 70. i 80. XX w. należały realizacje w Poznaniu i Wielkopolsce. W Poznaniu kierował konserwacją malowideł ściennych sklepienia Sali Sądowej ratusza (1974-75); odsłaniając spod XIX-wiecznych przemalowań fragmenty starszych dekoracji z XVI, XVII i XVIII w. W kamieniczkach nr 42 i 43 na Starym Rynku prowadził badania i prace zabezpieczające przy renesansowych

stropach, w tym stropie kasetonowym z unikatową dekoracją główek wykonanych z papier *mâché* i przy polichromii ściennej z XVII w. (pocz. l. 80. XX w. do 1983). W Wielkopolsce, w pałacu w Śmiełowie dokonał odkrycia dekoracji malarskiej ścian w dwóch pomieszczeniach (1973). W kościele pocysterskim w Owińskach restaurował barokowe malowidła Adama Swacha we wnękach ściennych i w 7 bocznych kopułach (z przerwami w l. 1972-94), a w sali balowej pałacu w Pępowie 4 monumentalne płótna z 1880 (1988-89). Kolejne prace, prowadzone przez P. w Niemczech, dotyczyły rokokowej dekoracji sztukatorskiej 15 wnętrz pałacu Neue Kammern w Poczdamie (1982-88), gdzie kierował zespołem konserwatorów, i późnobarokowego malarstwa na sklepieniu pałacu w Caputh pod Poczdamem wspólnie wykonane z Marianną Seredyn (1990).

Lata 90. XX w. przyniosły dalsze znaczące realizacje P. w obiektach Poznania i Wielkopolski. W Poznaniu do najważniejszych należała konserwacja części barokowego wystroju malarskiego w kościele pojezuickim, ob. farnym, św. Stanisława bpa, realizowana w l. 1996-2000 – prace w kaplicy Matki Boskiej Nieustającej Pomocy i na emporze zach. (d. sodalicyj mariańskiej, zw. też Archiwum), ujawniły, że pod wystrojem malarsko-sztukatorskim z l. 40. XVIII w., znajdują się relikty polichromii z przełomu XVII/XVIII w. P. odsłonił tam scenę Zmartwychwstania przypisywaną Karolowi Dankwartowi oraz dekorację roślinną ścian i glicfów okiennych. Na emporze zach. podczas restauracji zespołu 37 malowideł o unikatowym w Poznaniu programie emblematycznym odsłonił relikty pierwotnego malowanego ołtarza – tkaniny unoszonej przez aniołki. Kolejnymi pracami objął w farze 4 malowidła sklepienne w przęśle nawy zach. (przy prezbiterium), w zach. ramieniu transeptu, w pn. przęśle nawy gł. (nad chórem muzycznym). W niszach fasady fary odkrył pierwotną, czarno-grafitową kolorystykę tła zastosowaną dla ekspozycji rzeźb.

W kościele Franciszkanów konwentalnych św. Antoniego Padewskiego prowadził P. prace przy barokowym wystroju malarskim Adama Swacha – w kaplicy Matki Boskiej, w prezbiterium i transepcie; w dwóch ostatnich ujawniły się nieznane dotąd relikty wystroju malarskiego z k. XVII w. (1998-2000). W katedrze św.św. Piotra i Pawła pracami objął renesansowe malowidła ściennie z XVI i XVII w. w arkadowych podłęczach kaplicy Matki Boskiej i św. Aniołów i późnogotyckie fragmenty XVI-wiecznego Ukrzyżowania w triforyjnych blendach nad zach. arkadą tejże kaplicy (1998-99). Odkryty w czasie remontu d. kolegium jezuitckiego (ob. Urząd Miasta) polichromowany strop z 1. poł. XVIII w. relikwiot pierwotnego wystroju, restaurował P. w l. 1997-98. W 2001 w kościele paraf. Bożego Ciała restaurował jedno z malowideł na sklepieniu nawy gł.: *Matka Boska Szkaplerzna w płaszczu opiekuńczym*, z ok. 1664 oraz prowadził badania stratygraficzne na sklepieniu i ścianach nawy gł., które ujawniły jej XVII-wieczną kolorystykę, pieczołowicie odtworzoną oraz pracował w auli Akademii Ekonomicznej przy utrwaleniu i częściowej rekonstrukcji odkrytej monumentalnej kompozycji malarskiej z ok. 1931, przedstawiającej orła w koronie z herbem Poznania na piersi. W 2002 konserwował ołowianą i polichromowaną XIX-wieczną figurę Chrystusa z krzyża d. mostu Chwaliszewskiego.

W Wielkopolsce na pocz. l. 90. XX w. w pałacu w Dobrzycy k. Kalisza wykonał prace badawcze i zabezpieczające przy polichromiach ściennych z ok. 1800; w kościele garnizonowym (pojezuickim) w Kaliszu w 1993 odnowił wspólnie z M. Seredyn intarsjowaną ambonę z 1599; w starym kapitułarzu katedry w Gnieźnie konserwował malowidła sklepienne z przedstawieniami cnót teologicznych i kardynalnych z ok. 1650 (1994). Przedsięwzięciem szczególnej wagi była restauracja barokowego wystroju malarsko-sztukatorskiego z XVII/XVIII w. w 5 pomieszczeniach pałacu w Konarzewie

k. Poznania. Malowidła ściennie, przypisywane K. Dankwartowi, poddał P. częściowej rekonstrukcji, co pozwoliło na pełne odczytanie programu ikonograficznego o treściach mitologiczno-moralizatorskich (1991, 1994, 1996). Polichromowane stropy z dworu w Osieku k. Kościana, z 1. poł. XVIII w., po wykonaniu przez P. konserwacji (1988-90), częściowo wyeksponowano w pałacu w Trzebinach k. Leszna. W Dolsku k. Śremu zrealizował prace w kościele fil. św. Ducha, objęły one XVII-wieczny wystrój wnętrza: 3 manierystyczne ołtarze, prospekt organowy, belkę tęczową z krucyfiksem oraz 2 kwatery gotyckiego tryptyku, ambonę z XVIII/XIX w. i polichromie powstałe po 1881 z barokowymi relikwiotami z 1657 (1993-98); w kościele św. Wawrzyńca – 3 renesansowe ołtarze (1996-99). W l. 1997-98 konserwował zespół 3 renesansowych ołtarzy z kościoła w Błażewie k. Dolska, w 1999 w kościele paraf. św. Michała w Uzarzewie k. Swarzędza polichromię ścian prezbiterium z ok. 1750 przedstawiającą iluzjonistyczny ołtarz. W zespole pałacowo-parkowym w Gołuchowie k. Kalisza prowadził prace w oficynie (ob. Ośrodek Kultury Leśnej) w pomieszczeniach z malowidłami ściennymi i polichromowanymi boazeriami, a w mauzoleum ks. Izabelli z Czartoryskich Działyńskiej przy dekoracji malarskiej stropu (z przerwami w l. 1982-2004). Restaurował polichromowane stropy w nawie bocznej kościoła św. Kazimierza w Gułtowach (1997) oraz 3 stropy i fragmenty polichromii ściennych z XVIII w. z rozebranego kościoła Łaski w lubuskim Kożuchowie (1984-2001); na ziemi lubuskiej konserwacji poddał również późnobarokowe ołtarze z kościoła w Nowym Kramsku (1994-96). Do ostatnich realizacji należał zespół 7 ołtarzy w kościele św. Jakuba Większego w Święciechowej na Dolnym Śląsku (2002-04) i 2 późnobarokowe ołtarze z kościoła św. Jerzego w Dzierżonowie (2003-04).

Jest autorem artykułów: *Konserwacja polichromowanych desek z Osieka koło*

Kościarna i Konserwacja polichromii i sztukaterii w pałacu w Konarzewie – oba OZ 1999, nr 3, 4, oraz licznych dokumentacji konserwatorskich.

Należał do Zw. Polskich Artystów Plastyków okręgu poznańskiego i do poznańskiego oddziału Stow. Konserwatorów Zabytków. Za swą działalność zawodową otrzymał odznakę Zasłużony Działacz Kultury (1979), odznakę Honorową Miasta Poznania (1980), złotą odznakę pamiątkową PP PKZ (1984), Srebrny Krzyż Zasługi (1986) i niemiecki order „Sztandaru Pracy” 1-go stopnia (Banner der Arbeit Stufe 1) przyznany przez władze NRD w 1987.

Był żonaty z Krystyną z d. Krystyniak, historykiem sztuki, z którą miał syna Krzysztofa Jana (ur. 1974).

Zm. 12 II 2015 w Puszczykowie k. Poznania, pochowany został na cmentarzu paraf. św. Jana Vianney’a przy ul. Lutyckiej w Poznaniu.

I. B ł a s z c z y k, *Konserwacja zabytków ruchomych w Poznaniu w latach 1990-2007*, P. 2008, s. 17-18, 34-40, 72-73, 91, 108-111, 142, 150; H. K o n d z i e l a, *Problemy odbudowy i restauracji ratusza poznańskiego w okresie powojennym po 1945 r.*, „Studia Muzealne” 1984, t. XV, s. 22-24, 27; K. P r y m a s, *Prace konserwatorskie Krzysztofa Powidzkiego w barokowych zabytkach Wielkopolski*, OZ 1999, nr 3, s. 351-359; I. B ł a s z c z y k, R. P l e b a n s k i, *Prace konserwatorskie przy zabytkach okresu baroku*, tamże, 2000 nr 4, s. 379-382, 386-387, 395-396, 397, 399, 403, 429; B. N o w o s i e l s k a, *Prace konserwatorskie przy zabytkach klasycystycznych i neoklasycystycznych w Wielkopolsce*, tamże, 2001 nr 4, s. 437; M. P i o t r o w s k a, *Na miłość boską, ale przecież wcześniej był Quadro ! z poznańskim konserwatorem Krzysztofem Sternberg-Powidzkim rozmawia Monika Piotrowska*, „Kronika Miasta Poznania” 2005 nr 2, s. 326-341; archiwum syna Krzysztofa Jana Powidzkiego.

Iwona Błaszczyk

PRZEWOŻNA-ARMON Maria Krystyna (1928-2013), archeolog, etnoarcheolog, prof. Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Ur. 23 V 1928 w Gnieźnie. Ojciec Jan inżynier, matka Helena z d. Scholz. Od 1935 do wybuchu II wojny światowej uczęszczała do państw. szkoły powszechnej w Poznaniu. Okupację niemiecką przeżyła w Poznaniu, w l. 1941-42 pracując na służbie w rodzinie niemieckiej, a następnie jako robotnica w firmie „Telefunken”. Po wojnie kontynuowała naukę od 1945 w Państw. Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącym im. Klaudyny Potockiej w Poznaniu, które ukończyła, zdając egzamin maturalny w 1949. W tym samym roku podjęła studia na Wydz. Humanistycznym Uniw. Poznańskiego, a jako dyscyplinę zasadniczą wybrała prehistorię, którą zgłębiała pod kierunkiem profesorów Józefa Kostrzewskiego i Witolda Hensla. Ostatnie lata funkcjonowania uczelni na zasadach przedwojennych umożliwiły jej studiowanie także u innych wybitnych osobistości polskiej nauki: profesorów Eugeniusza Frankowskiego – etnologię oraz etnografię, Jana Czekanowskiego – antropologię i Mieczysławy Ruxerówny – archeologię klasyczną.

Stopień doktora uzyskała w Instytucie Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk w Warszawie w 1962, pracę habilitacyjną obroniła w 1971 na Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu, a w 1991 uzyskała tytuł prof. nadzwyczajnego. Pracę zawodową rozpoczęła już podczas studiów w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu, a następnie w Kierownictwie Badań nad Początkami Państwa Polskiego i kontynuowała w Zakładzie Archeologii Wielkopolski i Pomorza IHKMPAN. Od 1969, do przejścia na emeryturę w 1998, pracowała na UMK, gdzie była zastępcą dyrektora (1980-81) i dyrektorem (1981-84) Instytutu Archeologii i Etnografii, prodziekanem Wydz. Humanistycznego (1984-85) oraz kierownikiem Zakładu Prahistorii IAiE UMK (1985-98). Prowadziła także wykłady z archeologii na Uniw. Łódzkim (1975-76).

Od 1950, jak wielu studentów i pracowników naukowych archeologii, brała udział w badaniach wykopaliskowych stanowisk wczesnośredniowiecznych i średniowiecznych związanych tematycznie z problematyką początków państwa polskiego. Przez 20 sezonów była uczestnikiem bądź kierowała badaniami, których wynikiem były publikacje materiałów i sprawozdania. Była kierownikiem naukowym badań archeologicznych w kopalni węgla kamiennego „Belchatów”. Prowadzone prace archeologiczne oraz pozyskane w ich wyniku informacje służyły służbie konserwatorskiej w ochronie dziedzictwa archeologicznego. Główne zainteresowania naukowe P. związane były jednak z nowatorską problematyką badań osadniczych okresów późnolatańskiego i wpływów rzymskich. Zajmowała się również historią archeologii i jej metodami, jak również etnoarcheologią.

Samodzielnie lub jako współautor opublikowała ponad 50 prac, zestawienie do 1998 – *Bibliografia prac Krystyny Przewoźnej-Armon* [w:] *Szkice prahistoryczne... Źródła – metody – interpretacje* (Tor. 1998). Była członkiem Polskiego Tow. Archeologicznego, Tow. Naukowego w Toruniu i Komisji Archeologicznej Poznańskiego Tow. Przyjaciół Nauk.

Zamężna z Witoldem Armonem, dzieci nie miała.

Zmarła 16 XI 2013 w Toruniu, pochowana została na cmentarzu komunalnym nr 3 w Toruniu.

„Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, 1977, 30, s. 105-109; J.E. K a c z m a r e k, *Organizacja badań i ochrony zabytków archeologicznych w Poznaniu (1720-1958)* „Biblioteka Fontes Archaeologici Posnanienses”, 1996, t. 8; *Bibliografia prac Krystyny Przewoźnej-Armon* [w:] *Szkice prahistoryczne, Źródła – metody – interpretacje*, S. Kukawka (red.) Tor. 1989, s. 5-9; *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-2004. Materiały do biografii*,

S. Kalembka (red.), Tor. 2006, s. 564-565; A.Z. B o k i n i e c, A.P. K o w a l s k i, *Profesor Krystyna Przewoźna-Armon*, „Głos Uczelni”, 2008, nr 6, s. 15; Archiwum UMK, sygn. K-79N/33.

Romualda i Bogusław Uziembłowie

PRZYŁĘCKI Mirosław Adam (1931-2011), architekt, wojewódzki konserwator zabytków we Wrocławiu, doc. Państw. Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych we Wrocławiu i prof. Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu.

Ur. 11 III 1931 w Dąbrowie Górniczej. Ojciec Stanisław, lekarz chirurg, matka Aleksandra z d. Maślaczyńska, nauczycielka. Dzieciństwo spędził w Tarnowie, a następnie w Chełmie, gdzie w 1938 rozpoczął naukę w szkole powszechnej. Podczas okupacji niemieckiej rodzina przeniosła się w kieleckie do Kostomłotów. W Kielcach kontynuował naukę wraz z bratem bliźniakiem na tajnych kompletach, a tuż po wojnie w gimnazjum w Dąbrowie Górniczej. Po przeniesieniu do Warszawy ukończył Gimnazjum i Liceum im. T. Reytana, maturę zdał w 1949. W tym samym roku podjął studia na Wydz. Architektury Politechniki Wrocławskiej, tam ukończył w 1953 pierwszy stopień studiów, a w 1955 drugi uzyskując tytuł magistra inż. architekta. Już w 1953 rozpoczął pracę zawodową w Przedsięb. Państw. Pracowni Konserwacji Zabytków w oddziale wrocławskim początkowo jako mł. projektant, a w latach następnych do 1958 st. projektant i kierownik zespołu w pracowni projektowej. W l. 1953-55 opracował szereg studiów historyczno-urbanistycznych miast śląskich, takich jak Brzeg, Nysa i Strzegom. Po 1955 brał udział w przygotowaniu m.in. następujących projektów dla Wrocławia: odbudowy i restauracji kościoła św. Idziego (wspólnie z arch. O. Czernerem), odbudowy i rekonstrukcji d. pałacu królewskiego przeznaczonego na Muzeum Archeologiczne (wspólnie

z arch. E. Małachowiczem i J. Burkiem), rekonstrukcji młynów św. Klary (wspólnie z arch. M. Czyżewską i J. Rachwalskim), odbudowy klasztoru Dominikanek z kościołem św. Katarzyny, rekonstrukcji baszty z XIII w. i odcinka najstarszych murów przy ul. Krasieńskiego, zagospodarowania wnętrza bloku urbanistycznego Rynku, inwentaryzacji i I etapu rekonstrukcji pałacu arcybiskupiego, a także rekonstrukcji ratusza w Wołowie.

W l. 1955-58, jako kierownik zespołu studialno-urbanistycznego zapoczątkował opracowania studiów urbanistyczno-konserwatorskich miast dolnośląskich. Opracowywał również plany porządkowania miast pod względem konserwatorskim, a także nadzorował przebieg odgruzowywania zabytkowych miast. Dzięki zaangażowaniu P. wiele historycznych miast, zabytkowych budynków i detali architektonicznych zostało uratowanych przed zniszczeniem. Pełnił także funkcję inspektora nadzoru nad odgruzowywaniem zabytkowego centrum Wrocławia.

W 1958 powołany został na stanowisko woj. konserwatora zabytków we Wrocławiu i funkcję tę pełnił do 1973. W 1959 zdał egzamin państwowy uzyskując uprawnienia budowlane. W l. 1958-73 inicjował i nadzorował wstępne prace zabezpieczające ruiny, chroniąc je przed zniszczeniem lub rozbiórką. Ratował wiele cennych obiektów, takich jak ruiny zamków, np. w Żąbkowicach, oraz elementów fortyfikacji miejskich, np. w Środzie Śląskiej i Oleśnicy. Odbudowywał lub restaurował najcenniejsze zespoły architektoniczne, m.in. cysterskie zespoły poklasztorne w Krzeszowie i Lubiążu, kościoły w Świdnicy i Miliczu. Nadzorował odbudowę licznych pałaców i dworów, np. Warmątowice, oraz zamków, m.in. w Bolesławcu, Oleśnicy, Lubinie i Legnicy czy Lwówku Śląskim. W l. 1962-70 dzięki staraniom P. powołane zostały jednoosobowe stanowiska konserwatorów powiatowych w Bystrzycy, Jeleniej Górze, Kłodzku, Legnicy i Świdnicy. W sumie sprawował nadzór konserwatorski nad dziesiątkami

obiektów, w których prowadzono prace zabezpieczające, remontowe i restauracyjne, m.in. w zabytkowych zespołach w Jaworze, Bierutowicach (kościół Wang), klasztoru w Henrykowie, konserwację murów obronnych w Dzierżoniowie, odbudowę kamienic w Lubomierzu, Gryfowie oraz całego kompleksu Książa. P. zadbał także o udokumentowanie wykonanych prac konserwatorskich, co znalazło wyraz w dwóch tomach publikacji *Prace konserwatorskie na terenie woj. wrocławskiego w l. 1945-68 i 1969-73*. Stworzył sieć społecznych opiekunów zabytków na Dolnym Śląsku. W lutym 1973 został zastępcą ds. naukowo-konserwatorskich wrocławskiego oddziału PP PKZ, funkcję tę pełnił do 1987, a następnie w l. 1987-90 był gł. specjalistą ds. naukowo-badawczych. Utworzył Pracownię Badań Architektoniczno-Konserwatorskich oraz nadzorował prace naukowe, projektowe i wykonawstwo w kraju i za granicą. Z ważniejszych to konserwacja Auli Leopoldinum i Sali Muzycznej Uniw. Wrocławskiego. Natomiast za granicą nadzorował konserwację i restaurację rzeźb figuralnych w budynku d. stajni królewskich „Marstall” i prace konserwatorskie w Sali Błękitnej pałacu Neue Kammern w Poczdamie oraz konserwację detalu katedry św. Elżbiety w Koszycach i rewaloryzację kamienic na starym mieście w Tallinie. W 1981 powołany został przez dyrekcję PP PKZ do utworzenia Pracowni Konserwacji Panoramy Raclawickiej, którą zorganizował i nadzorował jej działania aż do zakończenia prac.

W 1977 obronił na Wydz. Architektury Politechniki Wrocławskiej napisaną pod kierunkiem prof. Bohdana Guerquina pracę doktorską *Odbudowa starego miasta w Oleśnicy w l. 1955-74*, a w 1990 pracę habilitacyjną *Średniowieczne fortyfikacje miast Dolnego Śląska*. W l. 1980-81 jako adiunkt i następnie docent wykładał problematykę ochrony i konserwacji zabytków w Państw. Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych we Wrocławiu, a w l. 1991-94 jako docent, a następnie

profesor kierował Studium Detalu Architektonicznego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu. Wykładał także na Studium Podyplomowym Wydz. Architektury Politechniki Warszawskiej w l. 1994-2005 oraz 2002-2003 w Akademii Rolniczej we Wrocławiu i 2005-2010 w Wyższej Szkole Humanistycznej we Wrocławiu. Równolegle podejmował indywidualnie lub w zespołach prace projektowe obejmujące projekty odbudowy, rewitalizacji i adaptacji dla 32 obiektów, głównie sakralnych.

P. jest autorem licznych opracowań popularno-naukowych oraz wielu artykułów naukowych w wydawnictwach zbiorowych polskich i zagranicznych, także książkowych, m.in.: *Odbudowa i rewitalizacja Oleśnicy w l. 1955-1980 na tle problemów konserwatorskich zabytkowych miast Dolnego Śląska* (wyd. PP PKZ, W. 1985), *Miejskie fortyfikacje średniowieczne na Dolnym Śląsku, konserwacja i ekspozycja 1850-1980* (wyd. PP PKZ, W. 1987), *Budowle i zespoły obronne na Śląsku* (1981), *Zabytki w trwałej ruinie. Ochrona, konserwacja i ekspozycja* (2001). Odbył szereg studialnych podróży zagranicznych do Włoch, Francji, Czechosłowacji, Węgier, Austrii, ZSRR i Niemiec.

Działał bardzo aktywnie także w wielu organizacjach, m.in. w Stow. Architektów Polskich we Wrocławiu, gdzie był sekretarzem i wiceprezesem, Międzynarodowej Radzie Ochrony Zabytków i Zespołów Zabytkowych (ICOMOS), Stow. Konserwatorów Zabytków i Wrocławskim Tow. Naukowym.

Był odznaczony srebrnym Krzyżem Zasługi (1964), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1971) i Oficerskim (1984), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1982), Medalem „Du Souvenir de la Deportatin NN” (Francja 1975), Medalem nr 1 – Konserwatorowi Panoramy Racławickiej (1985), srebrnym medalem „Vetteren von Walstadt” (Niemcy 1991), srebrnym pierścieniem 1000-lecia Archidiecezji Wrocławskiej, Srebrnym Medalem „Zasłużony

Kulturze Gloria Artis”. Był też honorowym obywatelem Oleśnicy.

Ożeniony z Danielą z d. Zagórką; mieli córkę Agatę (ur. 1959) – mgr inż. geotechnik, i syna Piotra Stanisława (ur. 1961) – lekarz chirurg.

Zmarł 21 XI 2011 we Wrocławiu, pochowany na wrocławskim cmentarzu św. Wawrzyńca przy ul. Bujwida.

Informacje z archiwum rodzinnego i od żony.

Henryk Kondziela

PTAŚNIK Mieczysław Jan (1927-2014), historyk, dziennikarz, wicedyrektor i dyrektor Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków, dyrektor Centralnego Biura Wystaw Artystycznych „Zachęta”.

Ur. 27 I 1927 we Lwowie jako syn Jana Ptaśnika, mediewisty, profesora historii na Uniw. Jana Kazimierza we Lwowie i Zofii Ludwiki Małachowskiej. Ojca stracił w 1930. Matka, pochodząca ze znanej rodziny ziemiańskiej, została wywieziona do Kazachstanu i zmarła tam w 1942. Do szkoły powszechnej P. uczęszczał we Lwowie do 1939, następnie do gimnazjum w szkole radzieckiej. W 1941, po wybuchu wojny niemiecko-rosyjskiej, pracował jako magazynier i buchalter. W 1945 przyjechał do Krakowa, gdzie zdał maturę w IV Państwowym Liceum im. Henryka Sienkiewicza. W 1946 rozpoczął studia na Wydz. Humanistycznym Uniw. Jagiellońskiego, które ukończył na kierunku historii, uzyskując w 1951 dyplom mgr filozofii. W l. 1949-51 był asystentem przy Katedrze Historii Średniowiecznej i Nowożytnej Polski. W l. 1950-51 pracował dodatkowo jako kontraktowy wykładowca w Wyższej Szkole Nauk Pedagogicznych w Krakowie. W tym okresie równoległe przez 3 lata studiował na Wydz. Dziennikarskim Wyższej Szkoły Nauk Społecznych w Krakowie. Znał języki – angielski, rosyjski i francuski. W czasie studiów działał

aktywnie w Zw. Akademickim Młodzieży Polskiej (ZAMP) na UJ, do 1950 był członkiem Centr. Zespołu Naukowego przy ZG ZAMP. W 1949 wstąpił do Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

W l. 1946-47 był publicystą i członkiem redakcji pisma „Młoda Rzeczpospolita”, a w l. 1948-50 prowadził środowiskową redakcję pisma „Po prostu”. W 1950 pracował także krótko w Krakowskiej Rozgłośni Polskiego Radia, a w l. 1950-52 w Państw. Zbiorach Sztuki na Wawelu jako kierownik zespołu naukowo-oświatowego muzeów krakowskich. W 1952 został skierowany na aspiranturę do Instytutu Kształcenia Kadr Naukowych przy KC PZPR w Warszawie, w katedrze Historii Polski. Studia ukończył w 1955 składając egzaminy końcowe i pisząc pracę kandydacką o powstaniu kościuszkowskim (na wzór systemu radzieckiego tytuł kandydata nauk miał odpowiadać doktoratowi). W listopadzie 1955 P. został powołany przez ministra kultury i sztuki na stanowisko wicedyrektora Centralnego Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków. Centralny Zarząd jako komórka Ministerstwa Kultury i Sztuki zarządzał bezpośrednio 40 muzeami centralnymi, nadzorował działalność muzeów w województwach i funkcjonowanie woj. konserwatorów zabytków. We wrześniu 1962 P. został mianowany dyrektorem Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków (d. CZMiOZ). Dotychczasowy dyrektor, prof. Kazimierz Malinowski objął funkcję dyrektora nowej jednostki – Ośrodka Dokumentacji Zabytków. Kierownictwo P., zarówno na stanowisku wicedyrektora, jak i dyrektora przypadło na ważny dla dziedzictwa narodowego okres. W lutym 1962 Sejm przyjął ustawę „O ochronie dóbr kultury i o muzeach”, pierwszy tej rangi akt prawny od obowiązującego dotąd rozporządzenia Prezydenta RP z 6 III 1928 o opiece nad zabytkami. Ustawę należało wcielić w życie, co wymagało wprowadzenia wielu zarządzeń wykonawczych regulujących działania konserwatorskie i funkcjonowanie

muzeów. Kilkanaście z nich udało się zrealizować w l. 60., dzięki dwóm znakomitym prawnikom zatrudnionym w ZMiOZ (Władysław Sieroszewski zajmował się sprawami architektury i urbanistyki, a Stanisław Łazarowicz – muzealnictwem i zabytkami ruchomymi). P. współdziałał z obydwoma, a szczególnie z mec. Sieroszewskim, którego zainspirował ponadto do zajęcia się rewindykacją dzieł sztuki zrabowanych podczas II wojny światowej, a także – na dużą skalę – problematyką międzynarodowej ochrony prawnej zabytków na forum UNESCO (M. Ptaśnik, W. Sieroszewski, *Działalność UNESCO w dziedzinie ochrony dóbr kultury*, OZ 1969, nr 4).

Mimo oficjalnie niewysokiej, w hierarchii urzędowej, pozycji stanowiska dyrektora ZMiOZ, w praktyce P. przez dekadę pełnił funkcję generalnego konserwatora zabytków i nadzorował działalność największych i najbardziej eksponowanych placówek muzealnych. ZMiOZ mógł oddziaływać na prace służby konserwatorskiej przez sprawne funkcjonowanie Głównej Komisji Konserwatorskiej, której P. był przewodniczącym, i inspekcję urzędów wojewódzkich w zakresie ochrony zabytków. ZMiOZ wspierał skutecznie prace woj. konserwatorów zabytków, często angażując się przeciw próbom nacisku lokalnych czynników politycznych. Dzięki zwoływanym przez P. ogólnopolskim spotkaniom roboczym i organizowanym konferencjom tematycznym woj. konserwatorzy orientowali się w całości zagadnień, znali trudności, potrzeby, osiągnięcia. Brali udział w zarządzaniu ochroną zabytków w kraju. Te spotkania miały również wpływ na rozwój więzi środowiskowej, co miało niemałe znaczenie.

W l. 60., dzięki inicjatywie P., powstawały przy ZMiOZ nieumocowane formalnie w strukturze ministerstwa zespoły doradcze. Dzięki udziałowi w zespole ds. etnografii najwybitniejszych przedstawicieli środowiska udało się przyjąć plan tworzenia muzeów skansenowskich w głównych

regionach (odrzucając koncept tzw. skansenu centralnego), którego skuteczna realizacja w następnych dekadach pozwoliła uratować unikatowe obiekty budownictwa drewnianego w Polsce. Narastające potrzeby w zakresie ochrony zabytków archeologicznych ZMiOZ starał się zrealizować promując tworzenie działów archeologicznych o profilu konserwatorskim w muzeach okręgowych. Istotnym wkładem P. w zmiany zachodzące w muzealnictwie było propagowanie rozwoju tzw. działów oświatowych w muzeach. Wykształcenie humanistyczne P., znajomość środowiska od chwili pracy w muzeum na Wawelu, aktywność i zrozumienie roli dziedzictwa kulturowego skutkowały działaniami pozwalającymi rozwinąć muzealnictwo w Polsce. Przy jego wsparciu efektywnie realizowano m.in. prace konserwatorskie w Malborku. Nastąpił rozwój specjalistycznych muzeów centralnych z pracownikami konserwatorskimi: Państwowe Muzeum Etnograficzne (zyskało własną siedzibę) i Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie. P. zawdzięcza rozwój Muzeum Włókiennictwa w Łodzi. Skutecznie mogło powiększać zbiory prywatne muzeum zegarów T. Przypkowskich w Jędrzejowie. W tej dekadzie wzrosła znacznie pozycja muzeów wrocławskiego i szczecińskiego, które zyskały miana narodowych (obok warszawskiego, krakowskiego i poznańskiego). W tym czasie powstały samodzielne muzea archeologiczne w Gdańsku i Wrocławiu i etnograficzne w Toruniu, medalierstwa we Wrocławiu. ZMiOZ miał wpływ na obsadę dyrektorów specjalistycznych muzeów w województwach i wspierał kandydatów o znaczącej pozycji w środowiskach miejscowych. Dzięki jego poparciu wiele zyskały Muzeum w Przemyślu i Częstochowie.

P. odegrał decydującą rolę jako inicjator i pośrednik do czynników politycznych w organizacji założycielskiego kongresu ICOMOS (Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków), który odbył się w 1965 w Warszawie i Krakowie. Był to jedyny wypadek,

że filialna instytucja UNESCO powstała w kraju bloku wschodniego. P. uczestniczył rok wcześniej w Kongresie, we Włoszech, na którym przyjęto Kartę Wenecką i zdecydowano o powołaniu międzynarodowej organizacji ochrony zabytków. Był członkiem pierwszego komitetu narodowego zarówno ICOMOS-u, jak i ICOM-u. W 2005 został Honorowym Członkiem Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS.

W l. 1961-73 P. był także członkiem prezydium Rady Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa, a w jej ramach aktywnie sprawował funkcję przewodniczącego Komisji Opieki nad Miejscami Upamiętnionymi.

Na pocz. l. 70. XX w., w ślad za zmianami politycznymi w kraju, nastąpiły zmiany w dziedzinie kultury, m.in. podjęto decyzję o przywróceniu tytułu generalnego konserwatora zabytków, postanowiono także podzielić ZMiOZ na dwie jednostki – Zarząd Muzeów i Zarząd Ochrony Zabytków oraz zmienić ich kadrę kierowniczą. 1.05.1972 P. został odwołany i powołany na stanowisko dyrektora Departamentu Plastyki w MKiS. Funkcję tę pełnił do września 1973. Od 1.11.1973 rozpoczął pracę na stanowisku pełnomocnika dyrektora ds. wystaw i popularyzacji w Instytucie Wzornictwa Przemysłowego. 1.02.1977 minister kultury i sztuki powołał go na stanowisko dyrektora Centralnego Biura Wystaw Artystycznych „Zachęta”. Na tym stanowisku pracował 12 lat. Za jego kadencji organizowane były wystawy sztuki polskiej w Moskwie i w Berlinie, a także wystawy z krajów zachodnich w Zachęcie. Przez kilka lat uczestniczył w pracach jury Międzynarodowego Biennale Plakatu i Biennale Grafiki. W listopadzie 1989 P. został odwołany i przeszedł na emeryturę w wieku 66 lat.

Od 1939 aż do 2014 P. prowadził dziennik, obejmujący kilkaset woluminów, stanowiący w l. 60. i 70. kronikę wydarzeń związanych z muzealnictwem i konserwatorstwem. Jest on dla historii najnowszej źródłem znacznej wartości. P. był aktywnym członkiem Stow. Konserwatorów Zabytków. Do ostatnich

chwil życia uczestniczył w działalności Mazowieckiego Oddziału SKZ.

Odnaczony został w 1959 Złotym Krzyżem Zasługi i w 1964 Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

P. był żonaty dwukrotnie. Pierwszy raz z Anną Hejdą, archiwistką, po raz drugi z Ludwiką Lipką, pracownicą urzędu patentowego. Był bezdzietny.

Zmarł 23 XI 2014 i pochowany został na cmentarzu w Wilanowie.

J. M i l i s z k i e w i c z, [w:] *Przygoda bycia Polakiem*, W. 2007, *Sztuka pod specjalnym nadzorem Mieczysław Ptaśnik*, s. 42-47; materiały i informacje z archiwum rodziny.

Marek Konopka

R

RACHTAN Adam (1936-2004), art. plastyk, konserwator dzieł sztuki.

Ur. 1 XII 1936 w Krakowie, syn Stanisława i Heleny z d. Karpiel. W czasie okupacji po uwięzieniu rodziców wychowywany przez ciotkę w Zakopanem. Po wojnie powrócił do Krakowa, gdzie z rodziną żył w trudnych warunkach i rozpoczął pracę zarobkową jako pracownik fizyczny. Maturę zdał w liceum dla pracujących. Uzdolniony plastycznie został przyjęty na Akademię Sztuk Pięknych w Krakowie, gdzie w 1967 uzyskał dyplom na Wydz. Malarstwa i Grafiki (specjalizacja konserwacja dzieł sztuki). Jako konserwator podejmował liczne prace na terenie całej Polski. Założyciel i właściciel zespołu konserwatorskiego przekształconego w firmę Rachtan Art. Restauro sp. z o.o. w Krakowie.

Prace w Krakowie wykonywane przez zespół, którym kierował i nadzorował: kościół Wzytek, konserwacja wnętrza – polichromia sklepienia, ołtarz gł., ołtarze boczne, balustrada i portale marmurowe (1976); kościół Saletynów, ob. cerkiew grecko-katolicka Krzyża Świętego, konserwacja ołtarza gł. z częściową rekonstrukcją dekoracji rzeźbiarskiej części bocznych (1978); kościół Felicjanek, konserwacja ołtarzy bocznych (1980); kościół Miłosierdzia Bożego, konserwacja wystroju drewnianego i portalu wejściowego (1981); kamienica, ul. Pijarska, konserwacja sztukaterii związana z wymianą stropu (1982); kościół Karmelitów na Piasku, kaplica Matki Boskiej Piaskowej, konserwacja wnętrza: polichromia ścian, ołtarz gł., stalle (1981-83); kościół klasztorny Norbertanek, konserwacja wnętrza: polichromia ścian i drewniany wystrój ruchomy

z XIX w., portal romański w krypcie pn. (1982); pałac Pod Baranami, portal gł. z balkonem (1983); Parandocin: ołtarz gł. renesansowy, drewno polichromowane (1983); kościół Mariacki, kaplica Matki Boskiej Częstochowskiej, dekoracja wnętrza z portalem i kratą (1985); Teatr Stary, konserwacja secesyjnego fryzu na elewacjach (1985-86), konserwacja elewacji z przywróceniem kolorystyki (2003-2006); kościół Pijarów: konserwacja całkowicie przemalowanej iluminacyjnej polichromii barokowej z 1728 autorstwa M. Eckmanna (1987); rekonstruowany kościół drewniany na Woli Justowskiej, odtworzenie ołtarza gł. (kopia z Drogini), ołtarzy bocznych (kopie z Krzesławic) (1988-1989); pałac Czapskich, konserwacja elewacji; Pałac Sztuki: konserwacja elewacji (1989); Grad Hotel, Sala Lustrzana, sztukaterie (1989); Teatr im. J. Słowackiego, konserwacja widowni: balkony i plafon, kurtyna Siemiradzkiego (1990-1991); Collegium Maius, elewacje, wątki ceglane, portale kamienne, dziedziniec (1992); Pałac Wielopolskich (Magistrat), konserwacja wystroju westybulu z klatką schodową, rekonstrukcja polichromowanego fryzu podstropowego w Sali im. J. Lea (1992); Centrum Kultury Żydowskiej, ul. Meiselsa 17, konserwacja wnętrza: sztukaterie, złocenia, polichromie (1991-1993); synagoga Tempel, ul. Miodowa 24, konserwacja wnętrza: sztukaterie, złocenia (1993-2000); Mogiła, Zespół Opactwa Cystersów, kościół drewniany św. Bartłomieja, kompleksowa konserwacja wnętrza (1993-1994); kolegiata św. Anny, kompleksowa konserwacja wnętrza z dekoracją barokową B. Fontany i elewacji (1994-1997); klasztor Kamedułów na Bielanych (1993-

1998); wieża Ratuszowa, elewacje – praca narodzona I nagrodą „Modernizacja” (1998); kościół Duchaczek, konserwacja ołtarzy, złoceń i obrazy (2000-2001); Wawel – katedra: elewacje z wieżą Srebrnych Dzwonów (1993-2001); kaplica Zygmuntowska (1994); wieża Zygmuntowska, kaplica Świętokrzyska, tryptyk (1996), dzwonnica, wnętrze skarbcza katedralnego, konfesja św. Stanisława (1998); mur ogrodzeniowy autorstwa Trevano, prezbiterium katedry – ołtarz gł. (1999); kaplica Lipskich (2001); kaplica św. Gereona, relikty malowideł (2001-02); elewacje wikarówki (2001-03); mury kleszczowe (2002-03); d. pałac w Łobzowie, przebudowany w poł. XIX w., potem Podchorążówka, ob. Politechnika Krakowska, konserwacja stropów kasetonowych (2001); Akademia Sztuk Pięknych, elewacje (2003-06); Uniwersytet Rolniczy, rektorat – elewacje.

Prace poza Krakowem wykonywane również przez zespoły, w których uczestniczył lub nimi kierował: Olkusz – fara, ołtarz gł., usunięcie zanieczyszczeń, wstępna konserwacja, ołtarze w nawach bocznych (1967); pełna konserwacja (1968-69); Rymanów k. Krosna – kościół, drewniany wystrój: ołtarze, chór muzyczny, ambona, konfesjonały, malarstwo sztalugowe na płótnie i drewnie (1969); Szczytna Śląska – kościół, konserwacja ołtarzy z XVIII w. (1970); Brzesko k. Rymanowa – kościół paraf. z XVII w.: konserwacja polichromii ściennych i drewnianego wystroju ruchomego (1970-73); Kłodzko – kościół gotycki, obecnie Jezuitów: polichromie ścian, dekoracja sztukatorska, sklepienie, ołtarze ze sztukateriami, drewniany chór muzyczny i ambona (1972); Nowy Targ – kościół paraf., konserwacja XIII-wiecznej ambony drewnianej (1972); Sromowce k. Czorsztyna – kościół paraf., konserwacja stropu kasetonowego, polichromowanego, polichromii ścian (fryz podstropowy), ołtarzy, ambony, chóru muzycznego (1975); Uchanie – kościół paraf., kamienne nagrobki piętrowe, rzeźbione

polichromowane – szkoła Santi Guccio (1975); Jabłoń k. Lublina – neogotycki pałac myśliwski Zamoyskich, konserwacja dekoracji sztukatorskiej (1976); Bielany k. Stalowej Woli – kościół paraf., konserwacja barokowej polichromii ścian (1977); Brok k. Warszawy – prezbiterium kościoła paraf., konserwacja polichromii gotyckiej (1977); Iwonicz Wieś – kościół drewniany, konserwacja polichromii ściennej, drewnianego wystroju ruchomego, sztalugowych obrazów ołtarzowych (1977); Lindenhofhaus k. Linburga (Niemcy) – konserwacja drewnianego ołtarza barokowego przenieszonego do nowego kościoła (1978-79); Łoniów k. Sandomierza – stalle w kościele paraf. pod chórem muzycznym – renesansowe, polichromowane (1980); Krosno – fara (1985); Kiwów k. Radomia: kościół paraf., konserwacja późnobarokowej polichromii (1981); Drogina-Osieczany – kościół paraf. przeznaczony do rozbiórki w związku z budową Zalewu Dobczyckiego, demontaż wystroju i przeniesienie do nowego kościoła (1986); Częstochowa – klasztor Paulinów – wieża zegarowa (1999-2000), refektarz (2000), kaplica NMP, kompleksowa konserwacja; elewacje bazyliki i konwentu – sale Rycerska i Różańcowa (2001-02); Częstochowa – katedra Św. Rodziny, elewacje (2003-06); Wawrzeńczyce k. Krakowa – kościół paraf., barokowy ołtarz gł. (1983), Stary Sącz – kościół Klarysek, ołtarze (1999-2000).

Zafascynowany Tatrami, uprawiał turystykę wysokogórską letnią i zimową. Był ratownikiem w GPR (TOPR). Jego pasją sportową był tenis. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (2002). Był laureatem I Nagrody „Modernizacja roku 1998” w kategorii Elewacja Roku (za wieżę Ratuszową w Krakowie).

Z małżeństwa z Marią Musiał (anglistką, lektorką na UJ) miał dwie córki – Agnieszkę i Annę współpracujące z ojcem w firmie Rachtan Art. Restaura.

Zmarł 6 XII 2011, pochowany na cmentarzu Salwatorskim w Krakowie.

Materiały firmy konserwatorskiej Rachtan Art. Restaurowanie; informacje rodzinne.

Zbigniew Beiersdorf

RACZYŃIEWSKI Henryk (1923–1992), architekt wnętrz, konserwator zabytków m. Gdańska i woj. gdańskiego, główny organizator i pierwszy dyrektor Muzeum Zamkowego w Malborku.

Ur. 26 I 1923 w Grudziądzu. Syn Aleksandra, prawnika (zm. 1959), i Marii z d. Laskowskiej (zm. 1967). W Grudziądzu uczęszczał do szkoły powszechnej i gimnazjum, naukę przerwała II wojna światowa, w l. 1939-45 pracował jako robotnik w rodzinnym mieście, początkowo w ogrodnictwie, później w drogerii. Po wojnie osiadł w Gdańsku i był zatrudniony jako pracownik techniczny w Przedsiębiorstwie Budowlanym „Wybrzeże”. W 1947 zdał maturę w Liceum Handlowym w Sopocie, w l. 1947-51 studiował na Wydziale Architektury Wnętrz gdańskiej Państw. Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych, pracując jednocześnie dorywczo w różnych firmach. W 1949 był projektantem w Spółdzielni Architektury Wnętrz i Sztuki Dekoracyjnej w Sopocie. W okresie 1951-53 pracował w Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Gdańsku jako referent w Oddziale Planowania Zabudowy Miasta. W ramach obowiązującej wówczas praktyki zawodowej uczestniczył (pod kierunkiem prof. inż. arch. Bohdana Pniewskiego) w odbudowie sali obrad plenarnych Sejmu w Warszawie. Dyplom architekta wnętrz uzyskał w 1953 na Wydziale Architektury PWSSP w Gdańsku. Już w trakcie studiów i pracy w budownictwie jego zainteresowania zawodowe zaczęły koncentrować się wokół problemów związanych z odbudową i konserwacją zabytkowej architektury. W 1953 został kierownikiem Wydziału Kultury Prezydium MRN w Gdańsku, łącząc tę funkcję ze stanowiskiem miejskiego konserwatora zabytków. W tym czasie aktywnie uczestniczył w odbudowie

Starego Miasta w Gdańsku i społecznie jako sekretarz Komitetu Obchodów Jubileuszu 500-lecia Powrotu Gdańska do Macierzy. Wówczas to ostatecznie skryształizowały się jego zainteresowania zawodowe. Wiele odbudowanych obiektów zabytkowej architektury Gdańska zawiera w swojej metryce jego rozwiązania i decyzje.

W 1956 został kierownikiem Wydziału Kultury Prezydium Woj. Rady Narodowej w Gdańsku, a w 1958 powołano go na stanowisko woj. konserwatora zabytków. Wówczas podjął szeroką akcję planowego ratowania zabytkowej architektury Pomorza Gdańskiego zdobywając na ten cel odpowiednie środki finansowe oraz tzw. limity w ramach działalności specjalistycznego Przedsiębiorstwa Pracowni Konserwacji Zabytków.

Jako woj. konserwator zabytków inspirował i nadzorował kontynuację usuwania zniszczeń wojennych na zamku w Malborku, a przede wszystkim skutków wielkiego pożaru warowni z 1959, przyczyniając się do szybkiego pokrycia tymczasowym dachem dwu skrzydeł Zamku Średniego (zach. i półn.). Jego działalność w pełni przyczyniła się do decyzji władz o powołaniu do życia w 1961 Muzeum Zamkowego, mającego zapewnić zabytkowemu zespołowi należyłą opiekę konserwatorską. Wraz z Bronisławem Mieszkowskim (poprzednikiem R. na stanowisku woj. konserwatora zabytków w Gdańsku) opracował w 1959 program konserwatorski i koncepcję zagospodarowania zamku, pozytywnie ocenione przez Radę Naukową kierowaną przez prof. Bohdana Guerquina.

R. został pierwszym dyrektorem Muzeum Zamkowego i to on, przewodząc nielicznej grupie pracowników, organizował od podstaw działalność muzeum i odbudowę zamku. Do 1973 zrealizowano pierwszy etap odbudowy, scalając bryły Zamku Wysokiego i Średniego oraz przywracając pierwotny wygląd zamku od strony miasta. W tym czasie powstały zręby wszystkich kolekcji Muzeum Zamkowego, ze słynną kolekcją artystycznych wyrobów z bursztynu na czele.

W 1973 wojewódzkie władze partyjne spowodowały złożenie rezygnacji przez R. ze stanowiska dyrektora Muzeum Zamkowego w Malborku. W l. 1974-76 pracował jeszcze w Muzeum Zamkowym jako gł. specjalista ds. inwestycyjno-remontowych. Później, w l. 1976-79 był zatrudniony w Centralnym Muzeum Morskim w Gdańsku, najpierw na stanowisku kustosa, a następnie kuratora, wzbogacając swoją pracę i doświadczeniem dorobek kolejnej placówki muzealnej. Pod koniec 1978 kłopoty zdrowotne zmusiły go do rezygnacji z pracy zawodowej i przejścia na rentę.

Odnaczony Srebrnym i Złotym Krzyżem Zasługi, złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami”, medalem „Za Zasługi dla miasta Gdańska” oraz odznaką „Zasłużony Działacz Kultury”.

Żonaty z Haliną Wiesławą z d. Gwizdała.

Zmarł 26 I 1992 w Lohmar (Niemcy); pochowany na cmentarzu w Grudziądzu.

M. M i e r z w i ń s k i, *Henryk Raczyński (1923-1992)*, „Zdarzenia Muzealne”, 1992, nr 4, s. 68; M. H a f t k a, *Henryk Raczyński (1923-1992)*, „Studia Zamkowe” III, Malbork 2009, s. 125-130.

Mariusz Mierzwiński

RĄCZKA Jan Władysław (1928-2011), architekt, historyk i badacz architektury regionalnej, prof. Politechniki Krakowskiej.

Ur. 18 VIII 1928 w Krakowie, był synem Władysława i Antoniny z Rączków. Od najmłodszych lat zafascynowany zabytkami Krakowa, a w szczególności – jak wspominał – Królewskim Łobzowem, w pobliżu którego się wychował. Okres okupacji spędził w Kołaczycach, w miasteczku małopolskim, skąd pochodził jego ojciec. Po wojnie powrócił do Krakowa, gdzie uczęszczał do Gimnazjum i Liceum im. Augusta Witkowskiego. W 1949 uzyskał świadectwo

maturalne. W l. 1949-53 studiował na Wydz. Architektury Akademii Górniczo-Hutniczej (wydz. ten od 1954 wszedł w skład Politechniki Krakowskiej). Po uzyskaniu dyplomu architekta w 1953 został skierowany (na podstawie nakazu pracy) do przemysłu naftowego, gdzie był zatrudniony przy budowie i rozbudowie polskich rafinerii („Naftobudowa”, potem Biuro Projektów „Bipronaft”). Z tym miejscem pracy łączy się pierwsza publikacja naukowa R. poświęcona skansenowi naftowemu w Bóbrce („Wierchy”, t. 33, 1964).

Komplikacje zdrowotne spowodowały odejście R. od dotychczasowych zajęć i poświęcenie się działalności naukowej. W 1978 uzyskał doktorat na Wydz. Architektury PK na podstawie rozprawy *Drewniane chałupy w Wielkim Krakowie*. W 1980 zatrudniony został jako specjalista – koordynator ds. architektury i urbanistyki przy organizacji ogólnopolskiego, międzyresortowego programu badawczego MR I-VI „Rewaloryzacja zespołów zabytkowych na tle rozwoju miast”. W 1984 opublikował pracę habilitacyjną z zakresu teorii architektury i urbanistyki *Podstawy rewaloryzacji architektury w regionach krajobrazowych*. W 1987 uzyskał tytuł dr hab., a w 1989 stanowisko docenta w Instytucie Urbanistyki i Planowania Przestrzennego PK, a w 1992 docenta w Instytucie Krajobrazu PK. W tymże samym roku został mianowany prof. nadzwyczajnym. W l. 1993-94 był kierownikiem Zakładu Architektury i Planowania Wsi, a od 1994, do czasu przejścia na emeryturę w 2003, dyrektorem Instytutu Architektury i Planowania Wsi PK.

Od 1991 członek Sekcji Architektury i Urbanistyki w Komitecie Architektury i Urbanistyki PAN. Był wieloletnim przewodniczącym ECO VAST (Europejski Ruch do spraw wsi i małych miasteczek), a także przewodniczącym sekcji architektury i planowania wsi w Komisji Architektury i Urbanistyki PAN w Krakowie. W komisji tej przez wiele lat był także sekretarzem naukowym,

a później członkiem komitetu redakcyjnego ceniowego periodyku „Teki Komisji Architektury i Urbanistyki PAN o/Kraków”.

Autor blisko 300 publikacji poświęconych głównie zabytkowej architekturze i krajobrazowi kulturowemu Krakowa. Analizował przemiany przedmieść krakowskich. Poza Łobzowem z jego dawną rezydencją królewską inne prace dotyczyły historycznych młynów i młynówek: *Młyny królewskie w krajobrazie Krakowa* („Teki KUiA PAN o/Kraków”, t. 12 i 13, 1978, 1979). Problematykę zabytków Krakowa i ich ochrony poruszał w publikacjach naukowych i popularno-naukowych. Na przykład w artykule *O autentyzm struktury urbanistycznej zabytkowego Krakowa* („Przeszłość i przyszłość zabytkowego Krakowa”, 1994) oraz w felietonach zamieszczanych w prasie („Dziennik Polski”, „Echo Krakowa”, „Tygodnik Powszechny”), które pisywał zwłaszcza w latach 70. Publikował też ulotne „opinie miłośników”, jako przewodniczący Komisji Konserwatorskiej Tow. Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. Przygotował reedycję dzieła Gerarda Ciołka *Regionalizm w architekturze wiejskiej w Polsce* (1984). Brał udział w opracowaniu *Krakowskiej Karty Architektury Regionalnej* (1986). Problem regionalizmu rozwinął w licznych pracach dotyczących krajobrazu wsi i małych miasteczek, zagrożonych przez napór urbanizacji i utratę tożsamości (por. *Krajobraz małych miast i wsi. Problemy ochrony i kształtowania*, W. 1987). Jako profesor PK inspirował badania, sesje naukowe i publikacje poświęcone wymienionej problematyce, jak *Wieś polska w pracach Instytutu Architektury i Planowania Wsi... pod redakcją Jana Władysława Rączki* (Kr. 1996). Był inicjatorem studenckich dorocznych konkursów w Instytucie, którym kierował, np. „Na projekt wiejskiej kapliczki przydrożnej i krzyża nagrobnego”. Była to kontynuacja kształtowania krajobrazu rodzimego w myśl założeń Polskiej Sztuki Stosowanej z pocz. XX w. oraz środowiska czasopisma „Architekt” z tego czasu.

Profesjonalne zainteresowania krajobrazem rodzimym łączył z twórczością fotograficzną wydając albumy: *Krakowski Kazimierz* (Wyd. Literackie, 1982), *Architektura drewniana* (KAW, 1990) oraz organizując wystawę *Requiem dla szalasów*, na której zaprezentował zdjęcia hal i szalasów tatrzańskich z okresu 1972-74, to jest czasu poprzedzającego likwidację większości tych oryginalnych zabytków (Kr. 2009). W młodości czynny harcerz, całe życie bezpartyjny, jeden z założycieli „Solidarności” na Politechnice Krakowskiej, członek Obywatelskiego Komitetu Ratowania Krakowa w okresie stanu wojennego, członek ZPAF. Zaangażowany w społeczną opiekę nad zabytkami jako wieloletni przewodniczący Komisji Konserwatorskiej Tow. Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. Silnie związany z rodziną i jej tradycją. Zawód architekta kontynuują jego dzieci.

Zmarł 30 VII 2011, pochowany na cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

Z. B e i e r s d o r f, *Jan Władysław Rączka*, „Rocznik Krakowski”, Kr. 2013.

Zbigniew Beiersdorf

ROGALANKA (Rogala) Anna (1919-2011), historyk i historyk sztuki.

Ur. 26 VIII 1919 w Kościanie, córka Czesława, lekarza, i Wandy z Gregorowiczów, nauczycielki. W Ostrowie Wlkp. uczęszczała do Państw. Gimnazjum Żeńskiego im. Emilii Sczanieckiej, które ukończyła w 1936. Należała wtedy do Tow. im. Tomasza Zana, które kształtowało w uczennicach postawę patriotyczną i rozwijało szeroką działalność poprzez różnorodne koła zainteresowań. Przez rok redagowała szkolne piśmko „My i o Nas”. W 1936 rozpoczęła studia na Wyższym Katolickim Studium Społ. w Poznaniu, w roku akademickim 1938-39 dodatkowo studiowała historię na Uniw. Poznańskim. Należała do Katolickiego Stow. Młodzieży

Akademickiej „Juventus Christiana”. Okres II wojny światowej spędziła w Ostrowie Wlkp., gdzie od września 1939 opiekowała się żołnierzami – jeńcami polskimi – do czasu likwidacji szpitala w grudniu 1939. W czasie okupacji działała w konspiracji ostrowskiej, zajmując się tajnym nauczaniem na poziomie podstawowym i średnim; od listopada 1939 do sierpnia 1944 prowadziła cztery komplety (dwa licealne i dwa gimnazjalne), ucząc języka polskiego, historii, nauki o Polsce współczesnej i religii. Była członkiem organizacji niepodległościowej – „Ojczyzna”. W sierpniu 1944 została wywieziona na roboty przymusowe. Po wkroczeniu wojsk radzieckich, w 1945 współtworzyła ostrowską komórkę organizacji „Wolność i Niezawisłość”. W lutym 1945 podjęła pracę dydaktyczną w ostrowskim II Gimnazjum i Liceum im. Emilii Szczanieckiej, następnie w liceum ogólnokształcącym w Odolanowie. Równocześnie wznosiła studia historyczne na Uniw. Poznańskim, uzyskując magisterium w 1949 i stopień doktora w 1951, dodatkowo studiowała historię sztuki (absolutorium w 1952). W l. 1950-54 pracowała w urzędzie konserwatorskim w Poznaniu, a następnie w Pracowni Konserwacji Zabytków w Poznaniu (do 1961), gdzie współtworzyła podwaliny pod powstanie przyszłej Pracowni Dokumentacji Naukowo-Historycznej Przedsięb. Państw. Pracownie Konserwacji Zabytków, zajmującej się opracowaniami historyczno-architektonicznymi zabytków z terenu Poznania i Wielkopolski. W l. 1961-79 (do czasu przejścia na emeryturę) pracowała w Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN w Poznaniu, prowadząc badania nad rozplanowaniem i zabudową miasta średniowiecznego (na przykładzie Poznania).

Jest autorką wnikliwych studiów dot. ratusza i rozwoju przestrzennego średniowiecznego Poznania. Przedmiotem profesjonalnych badań R. były m.in. zagadnienia związane z powojenną odbudową ratusza w Poznaniu, zwłaszcza w zakresie polichromii i sgraffita

elewacji (*Studium historyczne: malarska dekoracja ratusza w epoce renesansu*, 1953, mps. *Dekoracja malarska Ratusza poznańskiego 1954*, „Kronika Miasta Poznania”, 1997 nr 2). Było to jedno z najtrudniejszych zadań konserwatorskich pierwszej dekady powojennej odbudowy w Polsce, bo polegające na przywróceniu renesansowej szaty zabytku, której ostatnie relikty zniknęły na pocz. XX w. Drugi, niezwykle istotny obszar badawczy obejmował relikty dawnej zabudowy i urządzeń targowych poznańskiego bloku śródrzynekowego, uwidocznione w wyniku działań wojennych w lutym 1945 (uległy one bezpowrotnemu zatraceniu z powodu budowy w l. 1959-62 dwóch modernistycznych pawilonów Arsenалу i Wielkopolskiego Muzeum Wojskowego). Wyniki tych badań znajdują się w dokumentacjach: *Zabudowa wewnętrzna Rynku Starego Miasta w Poznaniu z 1954* (mps arch. MKZ) oraz *Z problematyki rozplanowania i architektury zabudowy targowej na rynkach średniowiecznych miast o regularnym rozplanowaniu (na przykładzie Poznania)*, b.d. (mps arch. MKZ). Kolejny temat badawczy dotyczył kwestii związanych z kształtowaniem się w średniowieczu działek staromiejskich. Owocem tych badań są publikacje: *Ze studiów nad rozplanowaniem miasta lewobrzeżnego. Problem układu i wielkości średniowiecznej parceli mieszczańskiej*. [w:] *Początki i rozwój Starego Miasta w Poznaniu do XV w.*, P. 1973; *Poznań u progu lokacji* oraz *Wytyczenie miasta lewobrzeżnego* – obie prace [w:] *Dzieje Poznania do roku 1793*, W.-P. 1988, t. I. We współpracy z Teresą Ruszczyńską opracowała scenariusz i katalog wystawy *Źródła kartograficzne do dziejów Poznania*, zrealizowanej w 1978 przez Muzeum Historii Miasta Poznania (oddział Muzeum Narodowego), na której po raz pierwszy zaprezentowano tak znaczną liczbę planów miasta (ok. 50), poczynając od najstarszych z XVII w. po 20-lecie międzywojenne, a pochodzących ze zbiorów polskich, niemieckich i szwedzkich (katalog wystawy j.w., P. 1978).

Jest autorką publikacji: *Sztuka regionu ostrowskiego. Wybrane zabytki i problemy*. [w:] *Ostrów Wielkopolski. Dzieje miasta i regionu*, P. 1990, wskazań konserwatorskich dla poznańskiego dworku Mycielskich z pocz. XIX w., rozebranego w l. 70. XX w. („Kronika Miasta Poznania”, 2007 nr 3). Pod koniec życia R., przy współpracy dr. Andrzeja Kuschelskiego, przygotowywała do druku opracowanie dziejów poznańskiego kompleksu śródrynkowego: *Urządzenia targowe na rynku średniowiecznego Poznania* (tekst powstał ok. 50 lat wcześniej).

Była członkiem Komisji Historii Sztuki Poznańskiego Tow. Przyjaciół Nauk i poznańskiego Stow. Historyków Sztuki.

W 1955 otrzymała Nagrodę Państwową II stopnia za prace projektowo – badawcze dotyczące odbudowy poznańskiego ratusza, a w 1996 honorowe obywatelstwo Ostrowa Wlkp.

Była niezamężna, zmarła 28 VIII 2011, pochowana została na cmentarzu paraf. na Górczynie w Poznaniu.

H. K o n d z i e l a, *Stare Miasto w Poznaniu. Zniszczenia – odbudowa – program dalszych prac*. P. 1975, s. 74; Ł. S t a s i e r s k a, *Anna Rogalanka* [w:] *Stowarzyszenie Ostrowian w Poznaniu*. P.-Ostrów Wlkp. 2001, s. 42-45; t a ż, *Anna Rogalanka*, „Gazeta Wyborcza” 12.09.2011 (ed. poznańska); D. K s i ą ż k i e w i c z - B a r t k o w i a k, *Tajemnica brezentowej walizki, rozmowa z Anną Rogalanką, historykiem i historykiem sztuki, o odbudowie i dekoracji ratusza w latach 1952-54*, „Kronika Miasta Poznania” 2004 nr 2, s. 355-371; R. L i n e t t e, *Pracownie Konserwacji Zabytków w Poznaniu w latach 1951-1989*, tamże 2005 nr 2, s. 351-352.

Renata Linette

ROZPĘDOWSKI Jerzy (1929-2012), architekt, prof. Politechniki Wrocławskiej, architekt miejski Wrocławia.

Ur. 24 IV 1929 w Czernawczycach, w pow. brzeskim (ob. Białoruś). Ojciec Jan, urzędnik policji, matka Paulina z d. Homziuk. Od 1934 do repatriacji rodziny w 1945 mieszkał w Brześciu n. Bugiem. Następnie rodzina zamieszkała w Tomaszowie Mazowieckim, gdzie R. ukończył cztery semestry o programie czterech klas gimnazjum ogólnokształcącego w Państw. Liceum Pedagogicznym. Od 1947 mieszkał we Wrocławiu. W 1950 zdał maturę w trzyletnim liceum budowlanym i rozpoczął studia na Wydz. Architektury Politechniki Wrocławskiej, ukończone w 1956 dyplomem mgr inż. architekta. W okresie studiów przez 1,5 roku pracował w „Miastoprojekcie” i w Centralnym Biurze Projektów Wiejskich na stanowisku st. asystenta. Od 1954 w Katedrze Historii Architektury Polskiej na Wydz. Architektury Politechniki Wrocławskiej jako asystent, od 1958 jako st. asystent prof. Bohdana Guerquina. Na uczelni od początku działał aktywnie jako opiekun kół naukowych. W l. 1958-59 pełnił funkcję inspektora nadzoru konserwatorskiego u woj. konserwatora zabytków we Wrocławiu. Był też w tym czasie członkiem rad konserwatorskich m. Wrocławia, woj. opolskiego i szczecińskiego.

W 1962 uzyskał tytuł dr nauk technicznych na podstawie pracy *Inkastelowane kościoły na Śląsku* napisanej pod kierunkiem prof. B. Guerquina i objął stanowisko adiunkta w Katedrze Historii Architektury Polskiej. W 1966 na podstawie rozprawy habilitacyjnej *Początki zamków w Polsce w świetle badań warowni legnickiej* (KAiU, 1965, z. 3-4), otrzymał tytuł doktora habilitowanego; w 1967 powołany został na stanowisko docenta etatowego. Prowadził wykłady z historii architektury polskiej oraz historii nauki i techniki i jednocześnie liczne własne badania terenowe, czasem wspólnie z archeologami Józefem Kaźmierczykiem, później z Czesławem Lasotą.

Od 1 IX 1968 został powołany przez ministra oświaty i szkolnictwa wyższego na stanowisko dyrektora Instytutu Historii

Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej, powstałego w ramach reorganizacji uczelni z połączenia katedr Historii Architektury Polskiej, Historii Architektury i Historii Urbanistyki Wydz. Architektury. Organizacją Instytutu zajmował się od podstaw, inicjując jego interdyscyplinarny charakter. Do zespołu oprócz architektów, archeologów i specjalistów z dziedziny konserwacji wprowadził historyków sztuki, urbanistyki, historii kultury, historii techniki, estetyki i socjologii. Od początku działalności Instytutu nawiązał ścisłą współpracę z woj. konserwatorami zabytków we Wrocławiu i na Dolnym Śląsku, Uniw. Poznańskim, później też z jednostkami badawczymi poza granicami Polski (Jugosławia, Ukraina). Osobiście lub z zespołem badawczo-projektowym opracowywał projekty konserwatorskie. Organizował konferencje naukowe, dotyczące architektury Wrocławia i militarnej – „Początki zamków w Polsce” w 1974 i „Bastejowe fortyfikacje na Śląsku” w 1975, z których referaty wydawane były w zeszytach „Prace naukowe IHASiTPWroc.”. Ważną pozycję stanowią do dzisiaj materiały z 4 prowadzonych przez R. konferencji opublikowane w l. 1995-1998 pod ogólnym tytułem „Architektura Wrocławia”, w 4 tomach: I. *Dom*, II. *Urbanistyka*, III. *Świątynia*, IV. *Gmach*. W ramach zajęć dydaktycznych prowadził w różnych okresach wykłady z historii architektury polskiej, starożytnej, średniowiecznej, współczesnej, historii techniki, cywilizacji, metodologii badań naukowych. Zorganizował specjalizację „ochrona zabytków” na Wydz. Architektury oraz studium doktoranckie z nią związane. Był promotorem 16 prac doktorskich i kilkudziesięciu magisterskich, opiniował liczne prace doktorskie, habilitacyjne i badawcze.

14 XI 1974 otrzymał tytuł profesora. Funkcję dyrektora Instytutu pełnił do 1987, a po 1989, wraz ze zmianą organizacji uczelni ponownie został dyrektorem IHASiT, tym razem w wyniku wyborów. W Instytucie pracował do 2006. W l. 1991-96 równolegle

pełnił funkcję architekta miejskiego Wrocławia. Od 2006 do 2012 pracował w firmie archeologiczno-budowlanej AKME – Zdzisław Wiśniewski, jako gł. specjalista ds. historii architektury, badań i prac konserwatorskich, a także w l. 2010-11 jako dydaktyk z dziedziny historii architektury i konserwacji zabytków w Wyższej Szkole Menedżerskiej w Legnicy, na Wydz. Architektury.

W l. 50. i 60. XX w. zainteresowania badawcze R. koncentrowały się wokół tematyki średniowiecznej – głównie obronnej, co wiązało się z tradycją naukową Katedry Historii Architektury na Wydz. Architektury Politechniki Wrocławskiej, kierowanej przez prof. B. Guerquina. Wyniki badań publikowane w formie sprawozdań kończyły zazwyczaj wnioski konserwatorskie. Do 1968 było to około 22 przebadanych zamków na Śląsku i w Polsce, w tym – Zagórze Śląskie (1955), Bielsko (1957), Głogówek (1958), Świny (1959), Legnica (1958-66), Prochowice (1961), Brzeg (1961, 1971-72), Chęciny (1959-1961), Iłża (1962), Łowicz (1965-66), Szydłowiec (1965), Wleń (1966). Ponadto prowadził też w tych latach badania kościołów i architektury mieszczańskiej, np.: badania i projekt odbudowy i konserwacji kościoła Bożego Ciała we Wrocławiu (1957-58); fortyfikacji wokół kościołów w Jaskotlach, Lutyni, Żórawinie i Źródłach (1960); projekt konserwatorski kramów śledziowych w Legnicy (1960) oraz rewaloryzacji i odbudowy ciągu 4 kamienic w Lubomierzu (1965).

Badania zamku w Legnicy w l. 1958-66 zakończone odkryciem zespołu rezydencjalnego Henryka Brodatego – palatium i dwupoziomowej kaplicy z pocz. XIII w. – przedstawiono w kilku publikacjach: *Palatium w Legnicy* (współautor Józef Kaźmierczyk, KAiU 1961, z. 3); *Ze studiów nad palatiami w Polsce* (BHS 1962, nr 3-4); *Romańska kaplica zamkowa w Legnicy* (BHS 1964, nr 1); *Początki zamków w Polsce, w świetle badań warowni legnickiej* (KAiU 1965, z. 3-4) i innych, przyczyniły się do skierowania zainteresowań R. ku okresowi przełomu

romanizmu i gotyku oraz architektury czasów panowania Henryka Brodatego. Następstwem były prowadzone od 1980 badania kościoła cysterek pw. św. Jadwigi w Trzebnicy i kilka publikacji, których ukoronowaniem był tekst *Opactwo pań cysterek w Trzebnicy, Atlas historyczny miast polskich*, t. IV, z. 3, Trzebnica, oprac. R. Eysymontt, M. Młynarska-Kaletynowa, J. Rozpędowski, Wr. 2003, oraz opracowanie projektu konserwatorskiego i ekspozycji odkrytych fragmentów wystroju z XIII w. kościoła i krypty. Wiązało się z tym także zainteresowanie najstarszą, XIII-wieczną mieszczańską architekturą murowaną na Śląsku oraz początkami Wrocławia jako miasta lokacyjnego. (*Wrocław pierwszej lokacji, Architektura Wrocławia*, t. 2, red. J. Rozpędowski, Wr. 1996). Obok tego prowadził nadal nieprzerwanie badania i przygotowywał projekty konserwatorskie, w sumie ok. 30 kościołów i zamków, 12 budowli mieszczańskich, kamienic i fortyfikacji miejskich na Śląsku. Warto wymienić tu projekt rekonstrukcji krużganków zamku w Brzegu opracowany wspólnie z Jadwigą Maciejowską (1970). Ważniejszymi publikacjami były także *Zamek w Legnicy, Atlas historyczny miast polskich*, t. IV, z. 9, Wr. 2009; *Breslau zur Zeit der ersten Lokation*, [w:] *Rechtsstadtgründungen im Mittelalterlichen Polen*, 2011.

Od poł. lat 80. do końca życia wiele zainteresowania poświęcił architekturze antycznej. Badania w Bitoli w Macedonii, potem też prace konserwatorskie, prowadził tam w l. 1984-92 – projektował konserwację i adaptację fragmentów antycznego teatru, zachowanych w ruinach starożytnej Heraclei Lyncestis (1990 – współpraca z arch. Janem Matkowskim) i fontanny bizantyjskiej tamże (1990), obie opisane w publikacjach: *Fontanna bizantyjska w Heraclei Lyncestis*, [w:] *Non solum villae*, Księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Stanisławowi Medekszy, red. Jacek Kościuk, Wr. 2010; *Rzymski teatr mixtum w Heraclei Lyncestis i jego scaenae frons* [w:] *Nie tylko trony*, Księga

jubileuszowa ofiarowana profesorowi Ernestowi Niemczykowi, Wr. 2012.

W l. 1998-2002 prowadził wspólnie z Stanisławem Medekszą badania architektoniczne kościołów bizantyjskich V–X w. w Chersonzie na Krymie w ramach Misji Polsko-Ukraińskiej prowadzonej przez Andrzeja Biernackiego. Wyniki badań opublikowano w *Architektura wczesnobizantyjskich budowli sakralnych Chersonozu Taurydzkiego* (2004). Tam zainteresował się teatrem antycznym. Przeprowadził analizę i teoretyczną rekonstrukcję budowli w swym ostatnim artykule wysłanym na konferencję archeologiczną w Chersonzie 27 VI 2012 i przygotowanym do druku pt.: *Teatr antyczny w Chersonzie Taurydzkim*. W sumie 66 publikacji, poza tym wiele prac niepublikowanych zawierających wyniki studiów i badań zamków, kościołów, fortyfikacji i architektury mieszczańskiej ponad 70 stanowisk badanych i opracowywanych osobiście lub w zespołach.

Od 1956 był członkiem Stow. Historyków Sztuki i Stow. Architektów Polskich oraz ICOMOS-u.

Otrzymywał wielokrotnie nagrody Rektora za działalność dydaktyczną (1959) i naukową (1966, 1970, 1971, 1973); nagrodę Stow. Historyków Sztuki (1962) za pracę *Palatium w Legnicy* (KAIU 1961 nr 3); od ministra szkolnictwa wyższego (1964) za pracę doktorską *Inkastelowane kościoły na Śląsku*. Dwukrotnie – w 1976 i 2006 nagrody ministra nauki i szkolnictwa wyższego za całokształt osiągnięć w dziedzinie naukowej i dydaktycznej.

Odnznaczony Złotym Krzyżem Zasługi (1972) i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975), srebrną odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami” (1965), złotą odznaką „Zasłużony dla Dolnego Śląska” (1972), Złotą Odznaką Politechniki (1973).

Przez współpracowników i uczniów R. był darzony szacunkiem i wielką sympatią za pasję badacza, głębokie zaangażowanie w ochronę dziedzictwa, za życzliwość i skromność.

Żonaty trzykrotnie: z Jadwigą Wróbel, Ewą Różycką i Nadą Śegotą (zm. 2014). Z pierwszego małżeństwa miał syna Radosława, psychologa, z drugiego – Mikołaja (1968-92).

Zmarł 21 IX 2012 we Wrocławiu, pochowany na wrocławskim cmentarzu św. Wawrzyńca przy ul. Bujwida.

Archiwum rodzinne; informacje od byłych współpracowników w IHASiT i AKME; *Nie tylko zamki*, Szkice ofiarowane profesorowi Jerzemu Rozpędowskiemu w siedemdziesiątą piątą rocznicę urodzin, Wr. 2005, s. 7-20.

Ewa Różycka-Rozpędowska

RUDKOWSKI Tadeusz Maria (1920-2014), lekarz, historyk sztuki, społeczny opiekun zabytków.

Ur. 6 V 1920 we Lwowie. Był synem znanego poznańskiego adwokata Stanisława Rudkowskiego i Witoldy z d. Neumayer. Dzieciństwo i wczesną młodość spędził w Poznaniu, tutaj w 1939 ukończył gimnazjum klasyczne. W okresie okupacji niemieckiej mieszkał w Warszawie i uczęszczał na konspiracyjne studia medyczne. Po zakończeniu wojny powrócił do Poznania, gdzie kontynuował studia z zakresu medycyny, uzyskując specjalizację w dziedzinie chirurgii. Jednocześnie w l. 1945-49 pracował w charakterze asystenta na Wydz. Lekarskim Uniw. Poznańskiego. Po powołaniu do wojska w 1949 wykonywał zawód lekarza wojskowego. W l. 1951-55 był zatrudniony na stanowisku adiunkta w Akademii Medycznej w Poznaniu. Na przełomie lat 40. i 50. XX w., R. odkrył w sobie wielkie zainteresowanie historią sztuki. Jak się okazało była to pasja, która przerodziła się w drugi zawód. Nie przerywając pracy, rozpoczął studia na Wydz. Historyczno-Filozoficznym Uniw. Wrocławskiego, które ukończył w 1952 pisząc pracę magisterską

Badania cegły średniowiecznej we Wrocławiu. W 1960 również na Uniw. Wrocławskim, obronił doktorat z dziedziny historii sztuki. Tematem dysertacji był *Mecenat Fryderyka II i Jerzego II, książąt brzesko-legnickich*. Wykonując swój pierwszy zawód w Spółdz. Pracy Lekarzy Specjalistów w Poznaniu w l. 1957-70, coraz bardziej angażował się w społ. ochronę zabytków jako aktywny członek Wielkopolskiej Komisji Opieki nad Zabytkami PTTK w Poznaniu. W l. 1962-70 był jej przewodniczącym. Szczególnie interesował się ochroną i zabezpieczeniem przed zniszczeniami zabytkowych wiatraków wielkopolskich. Od 1957 do 1970 był członkiem Zarządu Oddz. Poznańskiego Stow. Historyków Sztuki, a w l. 70., po przeniesieniu się do Warszawy, przez dwie kadencje pełnił funkcję wiceprezesa Zarządu Gł. SHS. Prywatne zainteresowania, a także społeczne zaangażowanie się w opiekę nad zabytkami doprowadziły R. do ostatecznej zmiany zawodu, czyli porzucenia praktyki lekarskiej na rzecz historii sztuki i podjęcia działalności w obszarze ochrony zabytków.

Od 1970 życie osobiste i zawodowe związał z Warszawą. W l. 1970-73 kierował Działem Naukowo-Konserwatorskim oddz. warszawskiego Przedsięb. Państw. Pracowni Konserwacji Zabytków. W zakresie obowiązków przyjął m.in. bezpośredni nadzór nad pracownikami: malarstwa sztalugowego i ściennego, rzeźby, grafiki, książki i tkanin. Od 1973 pracował w Instytucie Sztuki PAN w Warszawie jako adiunkt i zarazem kierownik Środowiskowego Laboratorium Foto- i Fonograficznego. Od 1981 do przejścia na emeryturę w 1985 kierował Działem Zbiorów Specjalnych Biblioteki Instytutu.

Opis przebiegu kariery zawodowej nie oddaje w pełni całego bogactwa i szerokiej skali zainteresowań R., któremu wielka energia życiowa i pracowitość pozwoliły poświęcić się różnym dziedzinom. Najważniejsze z nich to działalność na rzecz społ. ochrony zabytków. R. należał do grona założycieli

Społ. Komitetu Opieki nad Starymi Powązkami. Od 1974 przez następne 22 lata u boku Jerzego Waldorffa pełnił funkcję wiceprezesa Komitetu. Organizował zbiórki pieniężne, a przede wszystkim nadzorował prace nad konserwacją nagrobków, pomników i kaplic Starych Powązek. Lata spędzone w Komitecie Powązkowskim zaowocowały publikacją *Cmentarz Powązkowski w Warszawie*, zawierającą bogato udokumentowaną historię i dzieje konserwacji zabytkowych obiektów tej nekropolii (wyd. w 2006 przez Ossolineum). Za tę publikację R. otrzymał dyplom honorowy organizacji warsawianistów. Wiedzą i radami wspierał również małe komitety przy warszawskich cmentarzach: ewang.-augsburskim i ewang.-reformowanym. Był pierwszym badaczem, który podjął bezcenną inicjatywę inwentaryzacji grobów Polaków na historycznych nekropoliach d. Kresów Wschodnich. W pierwszej kolejności przebadano i zinwentaryzowano groby na cmentarzu w Żytomierzu. Wyniki tych badań opublikowane zostały w 1999 w książce *Cmentarz polski w Żytomierzu*. Po 2000 pod jego kierownictwem opracowanych zostało ponad 10 tys. kart inwentaryzacyjnych dokumentujących polskie groby na cmentarzach: Janowskim we Lwowie, komunalnym w Czerniowcach i Bajkowym w Kijowie. Był również inicjatorem i współorganizatorem kursów z zakresu podstaw wiedzy o ochronie zabytków dla polskich działaczy kultury zza naszej wschodniej granicy. Wiele z tych kursów prowadził osobiście.

Był wybitnym historykiem sztuki – autorem ponad 120 publikacji naukowych, w tym książek i artykułów. Opracował pierwszą w literaturze polskiej monografię *Dekoracje sgraffitowe architektury mieszczańskiej Europy i Polskie sgraffita renesansowe* (2007). Oprócz wspomnianych już monografii Starych Powązek i cmentarza w Żytomierzu, należy wymienić takie pozycje, jak: *Ochrona zabytkowych cmentarzy jako przestrzeni sakralnej* (2001), *Rola cmentarzy w określaniu tożsamości współczesnego*

miasta (2002), *Architektura współczesna w mieście zabytkowym* (2003), *Nieznana rzeźba Pawła Eutalego* (2007). Ponadto, organizował lub współorganizował wiele konferencji naukowych, m.in. „Architektura drewniana w Polsce” oraz „Wieś i miasteczko u progu zagłady”. R. szczególnie interesowała sztuka manieryzmu. Był znawcą zabytków manierystycznych Dolnego Śląska. Ponadto pasjonował się muzyką klasyczną. Był stałym bywalcem koncertów w Filharmonii Narodowej w Warszawie.

Należał do wielu stowarzyszeń zajmujących się ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego. Oprócz wspomnianej już Komisji Opieki nad Zabytkami PTTK i Stow. Historyków Sztuki związany był, od chwili powstania, z Tow. Opieki nad Zabytkami. W l. 1989-92 pełnił funkcję przewodniczącego Zarządu Gł. TOnZ, w 1998 wybrany na wiceprezesa. Został wyróżniony tytułem członka honorowego TOnZ. Był jednym z założycieli Stow. Konserwatorów Zabytków. Przez pierwsze kadencje był sekretarzem generalnym Zarządu Głównego. Pełniąc tę funkcję, tworzył od podstaw strukturę SKZ. Do ostatnich dni życia piastował stanowisko przewodniczącego Komisji Rewizyjnej ZG SKZ. Dla konserwatorów zabytków i członków SKZ był wielkim autorytetem. Za zasługi i ogromne zaangażowanie został uhonorowany złotą odznaką i legitymacją Nr 1.

Wiedza z zakresu historii sztuki, umiejętność jej przekazywania oraz wielka kultura osobista sprawiły, że R. był zapraszany do wielu gremiów opiniotwórczych i doradczych zajmujących się ochroną dziedzictwa kulturowego. Brał czynny udział w pracach Społ. Komitetu Ochrony Zabytków Krakowa, Poznańskiego Tow. Przyjaciół Nauk, a także Komitetu ICOMOS Polska, w którym przewodniczył Komisji Rewizyjnej. Do 1999 udzielał się w pracach Rady Ochrony Zabytków przy ministrze kultury i sztuki. Za wieloletnią owocną pracę naukową i działalność społeczną R. został uhonorowany

wieloma odznaczeniami, otrzymał: Krzyż Kawalerski, Krzyż Oficerski i Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski, Złoty Medal „Zasłużony Kulturze Gloria Artis”, a także nagrodę Roku Odrodzenia za pracę *Mauzoleum renesansowe w Szklarach Górnych*; ponadto złotą odznakę „Za Opiekę nad Zabytkami”, odznakę „Zasłużony Działacz Kultury”, odznakę „Za Zasługi dla Warszawy”, złotą odznaką „Za Zasługi dla rozwoju Ziemi Wielkopolskiej” i złotą odznakę „Za Zasługi dla miasta Poznania” oraz Medal X-lecia PRL.

Od 1965 żonaty z Niną z d. Miks (1925-91), wywodzącą się ze znanej ewangelickiej

rodziny warszawskiej, historykiem sztuki, pracownikiem naukowym Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN.

Zmarł 2 IX 2014 w Piasecznie. Pochowany został obok żony na cmentarzu ewang.-augsburskim przy ul. Młynarskiej w Warszawie.

Dokumenty archiwalne ZG Stow. Konserwatorów Zabytków; akta osobowe Instytutu Sztuki PAN w Warszawie; informacje zebrane przez Jana Gromnickiego, zam. w Warszawie, oraz przez autorkę.

Maria Sarnik-Konieczna

SKIBIŃSKI Stefan (1928-2007), antropolog, archeolog, powiatowy konserwator zabytków, muzealnik.

Ur. 2 IX 1928 w Kutnie, jako syn Bronisława i Stanisławy z d. Rasiewicz. Ojciec był przewodniczącym lokalnego oddziału PPS i aktywnym działaczem związkowym. Naukę w szkole powszechnej w Kutnie przerwał S. wybuch wojny. W wieku 12 lat rozpoczął pracę w Fabryce Maszyn Rolniczych „Kraj” w Kutnie, w której pracował jego ojciec. Po wojnie, po krótkim pobycie w Warszawie, powrócił do Kutna, gdzie ukończył Gimnazjum i Liceum im. Jana Henryka Dąbrowskiego. W l. 1948-50 studiował na Akademii Nauk Politycznych w Warszawie, następnie na Uniw. Poznańskim, uzyskując w 1953 tytuł magistra antropologii, etnografii z etnologią i prehistorii. Po ukończeniu studiów przeprowadził się z Kutna do Lwówka Śl. (woj. dolnośląskie), gdzie w 1955 kierował Pow. Domem Kultury. W l. 1955-57 pracował w Zjednoczeniu Budown. Mieszkaniowego w Jeleniej Górze; w l. 1960-70 był sekretarzem Tow. Wiedzy Powszechnej w Jeleniej Górze. W l. 1970-73 kierował nowo utworzonym Muzeum Sportu i Turystyki w Karpaczu. W 1973 został pow. konserwatorem zabytków w Jeleniej Górze, a od końca 1974 pełnił także (społecznie) obowiązki konserwatora powiatu lwóweckiego. Po restrukturyzacji służby konserwatorskiej, związanej z reformą administracyjną kraju w 1975, rozpoczął pracę w Muzeum Okręgowym w Jeleniej Górze jako adiunkt, kończąc w tym czasie Podyplomowe Studium Konserwacji Zabytków na Politechnice Wrocławskiej. W l. 1980-82 kierował nowo powstałym Muzeum Walki i Pracy w Jeleniej Górze-

-Cieplicach (oddział miejscowego Muzeum Okręgowego), zajmując się m.in. ochroną miejsc pamięci i męczeństwa oraz Izbami Pamięci Narodowej, a od 1982 był st. inspektorem ds. ochrony pomników, miejsc pamięci i męczeństwa w Urzędzie Woj. w Jeleniej Górze. Od 1988 ponownie kierował Muzeum Walki i Pracy w Jeleniej Górze-Cieplicach aż do czasu jego likwidacji w 1991, następnie do emerytury w 1993 pełnił funkcję kierownika działu Archeologiczno-Historycznego w jeleniogórskim Muzeum Okręgowym (jako st. kustosz kontynuował pracę w niepełnym wymiarze do 1998).

Pracując na stanowisku pow. konserwatora zabytków, nadzorował m.in. prace archeologiczne prowadzone przy kilku średniowiecznych studniach, odkrytych w trakcie remontów na terenie Starego Miasta w Jeleniej Górze (studnia w narożu Rynku przy wylocie ul. Konopnickiej, studnia przy ul. Konopnickiej obok skrzyżowania z ul. Bankową, oraz 3 studnie przy ul. Kopernika). Zapewnił środki finansowe oraz nadzorował remont barokowej kaplicy św. Anny w Sosnowcu i prace zabezpieczające przy gotyckiej dzwonnicy w Radomierzu, będącej pozostałością rozebranego kościoła. W 1974 w trakcie prac ziemnych przy ul. Jasnej w Jeleniej Górze dokonał odkrycia fragmentów dębowych rur, będących pozostałościami założonych w 1672 wodociągów miejskich. Nadzorował roboty zabezpieczające i rekonstrukcyjne prowadzone na średniowiecznym zamku Chojnik w Jeleniej Górze-Sobieszowie oraz przy XIV-wiecznej wieży rycerskiej w Siedlęcinie (1973-74).

Priorytetem w jego pracy jako pow. konserwatora było nadanie odpowiedniej rangi

ochronie zabytków na trudnym i zaniedbanym terenie oraz stworzenie ogólnie przychylniej atmosfery dla tej idei, z czego wywiązywał się bardzo dobrze. Zorganizował warsztat pracy konserwatora zabytków, tworząc podstawowy księgozbiór oraz organizując dobrze wyposażoną pracownię fotograficzną. Zajmował się popularyzacją zabytków przez wydawanie albumów fotograficznych, występowanie w radiu oraz publikację artykułów w prasie wojewódzkiej i lokalnej.

Jako społecznik aktywnie działał w Polskim Tow. Turystyczno-Krajoznawczym, Polskim Tow. Przyrodników, Polskim Tow. Ludoznawczym, był także pilotem szybowcowym. Był autorem artykułów w czasopiśmie „Wiadomości Archeologiczne” zamieszczał komunikaty w rozdziale „odkrycia”, dotyczące wyników badań prowadzonych na terenie pow. Chełm Lubelski (1959, 1964, 1970). W czasopiśmie „Skarbiec Ducha Gór”, wydawanym przez Muzeum Okręgowe w Jeleniej Górze (później Muzeum Karkonoskie) publikował artykuły wspomnieniowe: *Z działalności powiatowego konserwatora zabytków w Jeleniej Górze w latach 1973-75* (1997 nr 2), *Tajemnice pionierskich lat* (1998 nr 1), *Studnie odkryte podczas prac ziemnych w Jeleniej Górze do 1997 r.* (1999 nr 2), *Podziemia Jeleniej Góry* (2002 nr 1).

U schyłku życia publikował wspomnienia z czasów młodości: *Ucieczka z więzienia rzeszowskiego. Wspomnienia żołnierza AK...* „Zeszyty Historyczne”. Stow. Żołnierzy Armii Krajowej Issue 5, (2002) oraz wspomnienia z okresu życia w Kutnie [w:] „Kutnowskie Zeszyty Regionalne” (2005, vol. 9; 2006, vol. 10; 2008, vol. 12) i *Kutno. Jak je pamiętam. Opowieść o ludziach i o mieście* (2007, vol. 11).

Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, Złotym Medalem Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej; otrzymał także tytuł Zasłużony dla Dolnego Śląska oraz Zasłużony dla Województwa Jeleniogórskiego.

Był żonaty z Teresą z d. Grzegorzycyk, miała syna Tymona i córkę Dorotę.

Zmarł 12 VIII 2007 w Karpaczu, pochowany został w Gostyninie, na cmentarzu paraf. przy ul. Ostatniej.

St. F i r s z t, *Stefan Skibiński 1928-2007*, „Skarbiec Ducha Gór” 2007 nr 3, s. 3; t e n ż e, *Stefan Skibiński (2.09.1928-12.08.2007)* „Rocznik Jeleniogórski” 2007, t. 39, s. 293.

Kazimierz Śliwa

STECIŃSKI Józef (1936–2013), konserwator dzieł sztuki (specjalność malarstwo, rzeźba), powiatowy konserwator zabytków w Jarosławiu.

Ur. 2 II 1936 w Chodorowie-Kremerówce k. Lwowa (Republika Ukrainy), jako syn Piotra i Heleny z d. Zawisza. Ojciec był pracownikiem cukrowni w Chodorowie. W 1941 S., wraz z matką i siostrą, ewakuował się do Jarosławia, gdzie mieszkał do końca życia. W 1955 ukończył Państw. Liceum Sztuk Plastycznych w Jarosławiu. Absolwent Wydz. Malarstwa i Grafiki (specjalizacja konserwacja dzieł sztuki) Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie (1956-62, promotor prof. Józef E. Dutkiewicz). W 1976 ukończył Podyplomowe Studium Konserwacji Zabytków Architektury na Politechnice Warszawskiej.

Pracę rozpoczął jako pow. konserwator zabytków (pow. jarosławski i lubaczowski) w Prezydium Rady Narodowej w Jarosławiu (1964-67). Następnie był nauczycielem technologii w Liceum Sztuk Plastycznych w Jarosławiu (1967-74). Od 1968 zatrudniony w Pracowni Konserwacji Dzieł Sztuki Przedsięb. Państw. Pracowni Konserwacji Zabytków oddz. w Lublinie i Rzeszowie. Od 1973 na stanowisku kierownika tej pracowni. W l. 1981-88 kierował pracownią konserwatorską Muzeum w Jarosławiu, a od 1986 do 1988 ponownie pracował w PP PKZ w Oddziale w Rzeszowie i w Zarządzie w Warszawie. Jednocześnie był rzeczoznawcą Min. Kultury i Sztuki w zakresie konserwacji dzieł sztuki (1977-90). Od poł. lat 90. XX w. stale

współpracował z Min. Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Stow. „Wspólnota Polska”, realizując projekty związane z ochroną i konserwacją polskiego dziedzictwa kultury poza granicami kraju.

S. był wybitnym i wszechstronnym konserwatorem i organizatorem prac, a współpracownicy cenili go za skromność, życzliwość i pracowitość. Zadania konserwatorskie wykonywał w zespołach i indywidualnie, a dorobek konserwatorski wzbogacił dokumentacje oraz publikacje. Do najważniejszych prac w obiektach zabytkowych w Polsce należą: konserwacja 13 ołtarzy barokowych i ambony w kościele Jezuitów w Starej Wsi k. Brzozowa (1963-64), konserwacja ołtarza gł. kościoła w Woli Rafałowskiej (1985), konserwacja wystroju kamieniarskiego elewacji budynku d. Tow. „Sokół” w Jarosławiu (1996) oraz konserwacja i rekonstrukcja pomnika Wenzla w Jarosławiu (1998). S. wykonał konserwację polichromii w 11 kościołach pld.-wsch. Polski (1969-86).

W l. 80. XX w. kierował Zespołem Konserwacji Malowideł Ściennych w kamienicy przy ul. Jiraskowa w Bratysławie (Słowacja) oraz prowadził nadzór konserwatorski w budynkach przy ul. Jania w Rydze (Łotwa). Kierował Polsko-Kambodżańską Misją Konserwacji Zabytków w Phnom Penh, która przeprowadziła prace zabezpieczające i konserwatorskie malowideł ściennych wokół Srebrnej Pagody w zespole pałacu królewskiego w Phnom Penh (1989-93). Malowidła przedstawiają khmerską wersję starohinduskiej Ramajany i są największe (2190 m²) na terenie Azji Pld.-Wsch. (J. Steciński, *Compte-rendu des travaux de la Mission pour la période 1989-1992*, [w:] *Pagode d'Argent. Vol. 1: Les peintures murales de la galerie dans la cour de la Pagode d'Argent (Vat Preah Keo Morokhout). Rapport de la Mission Polono-Cambodgienne de Conservation des Monuments a Phnom Penh 1985-1992*, Varsovie 1993; tenże, *Conservation of the Wall Paintings in Silver Pagoda in Phnom*

Penh, Biuletyn Inform. Konserwatorów Dzieł Sztuki 4 (1993) fasc. 2; tenże, *Konserwacja malowideł w zespole Srebrnej Pagody w Phnom Penh (Kambodża)*, [w:] *Polscy konserwatorzy zabytków w Azji*, 1994. Kierował zespołem konserwatorów, który wykonał prace przy malowidłach ściennych, rzeźbach oraz elementach z drewna rzeźbionych i malowanych laką ze złoceniami w świątyni The To Mieu oraz budynku Ta Vu w cesarskiej stolicy Hue w Wietnamie (1996-98).

Na Ukrainie kierował pracami konserwatorskimi przy malowidłach Wacława Jakuba Jeziorko (1859-1935) z kościoła św. Ignacego Loyoli w Kołomyi (2001-06). Przeprowadził prace konserwatorskie malowideł m.in. w katedrze łańciskiej we Lwowie (malowidła ścienne w prezbiterium, 1999-2002; obraz ołtarzowy, 2006) oraz w świątyniach w Brzozdowcach (ołtarz), Chodorowie, Czerniowcach, Dobromilu (obraz olejny *Św. Kinga*, 2006), Husakowie, Krzemieńcu (obraz olejny *Chrzest Chrystusa w Jordanie*, 1999), Nizankowicach, Obertynie, Pinkucie, Rutkach, Skole (ołtarz, 2000-03) oraz Zbarażu (ambona, 2002). Na terenie Białorusi pracował w katedrze w Grodnie. Wspólnie z I. Malczewską opracował program prac konserwatorskich ołtarza z XVI w. z kościoła w Woldze k. Grodna.

W l. 2003-06 kierował pracami konserwatorskimi największego (695 × 328 cm) na Łotwie religijnego obrazu olejnego oraz robotami przy spodnim obrazie na tynku (J. Steciński, *Konserwacja obrazu olejnego na płótnie Św. Ludwik wyruszający na wyprawę krzyżową z pracowni J. Matejki w ołtarzu głównym kościoła w Krasławiu (Łotwa)*, [w:] Walczak W., Łopatecki K. (red.), *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*. T. III: *Inflanty Polskie*, B. 2012).

W l. 2006-11 opracował program prac i kierował zespołem konserwatorów w Dźodhpur (Indie), ratujących spuściznę artystyczną po Stefanie Norblinie (1892-1952). Konserwacji poddano monumentalne malowidła

ścienne o tematyce religijno-mitologicznej w sali tronowej, sali ekspozycyjnej, sali maharadży, malowidła na szkle w apartamencie maharani oraz obrazy sztalugowe z Gabinetu Myśliwskiego (J. Steciński, *Konserwacja malowideł ściennych Stefana Norblina w Pałacu Umaid Bhawan w Jodhpur – Indie*, [w:] Walczak W., Łopatecki K. (red.), *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*. T. I, B. 2010). Przygotował program konserwatorski malowideł ściennych S. Norblina w pałacu w Morvi.

S. był nestorem i jednym z pierwszych członków Okr. Rzeszowskiego Zw. Polskich Artystów Plastyków. Laureatem wielu nagród i wyróżnień. Dyplomy uznania z podziękowaniem za prace zagraniczne otrzymał m.in. od Narodoma Sihanouka, króla Kambodży (1994), ministrów kultury Wietnamu (1998) i Łotwy (2006) oraz kard. M. Jaworskiego. Odznaczony Srebrnym Medalem „Zasłużony Kulturze Gloria Artis” (2007).

Trzykrotnie żonaty. Z pierwszą żoną, Alicją Sawicką (pielęgniarka), miał syna Jacka (ur. 1965, artysta-grafik). Z drugą żoną, Bożeną Sanowską (pielęgniarka), miał dwoje dzieci – córkę Annę (ur. 1971, technik-plastyk) oraz syna Tomasza (ur. 1976, dyspozytor). Z trzecią żoną, Krystyną Żołytniak (technik-plastyk), miał dwóch synów – Marcina (ur. 1983, plastyk) i Wiktora (ur. 1985, plastyk).

Zmarł 29 IV 2013, pochowany na Starym Cmentarzu w Jarosławiu.

Informacje ustne uzyskane w 2014 od Izabeli Malczewskiej, zam. w Warszawie, oraz Krystyny Stecińskiej, zam. w Jarosławiu; akta personalne w Polskich Pracowniach Konserwacji Zabytków S.A. w Warszawie.

Mirosław Olbryś

SZYMAŃSKA Wiesława (1954-2007), historyk, wojewódzki konserwator zabytków w Łomży.

Ur. 22 III 1954 w Łomży. Była córką Edmunda Dąbkowskiego i Haliny z d. Pieniążek. Ukończyła Liceum Ogólnokształcące im. Tadeusza Kościuszki w Łomży. W l. 1973-78 studiowała historię (ze specjalnością archiwistyka) na Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu. Pracę magisterską napisała pod kierunkiem prof. Janusza Małłka. W 1989 ukończyła dwuletnie Studium Podyplomowe Ochrony i Konserwacji Zabytkowych Założeń Ogrodowych na SGGW w Warszawie oraz kursy III stopnia Naczelnej Organizacji Technicznej w zakresie „Pielęgnacja drzew parkowych i pomnikowych” oraz „Bezpieczeństwo i higiena pracy przy konserwacji drzew parkowych i zieleni”.

Pracę rozpoczęła 1 IX 1978 w dziale udostępniania i informacji Woj. Archiwum Państwowego w Koszalinie, na stanowisku asystenta naukowo-badawczego. W lipcu 1980 przeniosła się do Łomży i podjęła pracę w Biurze Badań i Dokumentacji Zabytków na stanowisku st. asystenta. W 1989 po kilkakrotnym awansowaniu (adiunkt, kustosz, p.o. dyrektora), została dyrektorem Biura. W 1990 była likwidatorem BBiDZ, po czym, w tym samym roku, powierzono jej pełnienie obowiązków woj. konserwatora zabytków w Łomży, a od 1 III 1991 po wygraniu konkursu, została woj. konserwatorem zabytków w Łomży. Funkcję tę pełniła do 31 XII 1998, tj. do momentu likwidacji woj. łomżyńskiego. Po wprowadzeniu w życie reformy administracyjnej 1 I 1999 łomżyńska służba ochrony zabytków stała się częścią Woj. Oddziału Służby Ochrony Zabytków w Białymstoku. S. od pocz. 1999 pełniła obowiązki kierownika delegatury tej nowej jednostki w Łomży. 28 III 2003, po kolejnych zmianach funkcji, została powołana na stanowisko kierownika delegatury w Łomży Woj. Urzędu Ochrony Zabytków. Zajmowała je do końca życia.

W trakcie pracy zawodowej, najpierw w BBiDZ, zajmowała się S. różnymi problemami związanymi z ochroną zabytków, od

1985 prowadziła dział budownictwa ludowego, założeń dworsko-ogrodowych i cmentarzy. W tym czasie brała udział w przygotowaniu spisu zabytków architektury i budownictwa woj. łomżyńskiego, który stał się podstawą opracowania *Zabytki architektury i budownictwa w Polsce*, t. 23, *Województwo łomżyńskie* (1985). Dzięki jej staraniom do rejestru zabytków wpisanych zostało wiele kościołów, historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych, kilkadziesiąt cmentarzy wyznaniowych i wojennych, zespołów dworsko-parkowych, budynków i budowli oraz obiektów budownictwa obronnego, w tym twierdza Osowiec. W oparciu o jej wiedzę i doświadczenie prowadzone były najważniejsze prace konserwatorskie na Ziemi Łomżyńskiej: w katedrze, w seminarium i w Starym Ratuszu w Łomży, w kościele w Ciechanowcu i innych. Wielką wagę przywiązywała do prowadzenia konserwacji zabytków ruchomych, np. rzeźb, ołtarzy, ambon, obrazów, obiektów z kolekcji prof. Piotra Bańkowskiego będącej w posiadaniu Łomżyńskiego Tow. Naukowego im. Wagów w Łomży. W l. 2000-04 czynnie uczestniczyła w konferencjach naukowych organizowanych przez ŁTN. Przygotowała i wygłosiła trzy (opublikowane) referaty: w 2000 *Ślady kultury materialnej po rodzinie Wagów* (w: *Jakub Waga – pedagog i uczonek*, Łomża 2001), w 2001 *Ślady kultury materialnej Żydów w regionie łomżyńskim* (w: *Żydzi i stosunki polsko-żydowskie w regionie łomżyńskim w XIX i XX wieku*, „Studia i materiały, Łomża 2002”) oraz w 2004 *Ślady kultury materialnej społeczności ewangelickiej w regionie łomżyńskim* (w: *Ewangelicy na północno-wschodnim Mazowszu w XIX i XX w.*, Łomża 2006). Wiele pasji i zaangażowania poświęciła ratowaniu łomżyńskiego zespołu cmentarzy wyznaniowych. Uczestniczyła, wraz z członkami Tow. Przyjaciół Ziemi Łomżyńskiej i PTTK, w corocznych kwestach w dniu Wszystkich Świętych, z których zebrane środki przeznaczono na konserwację zabytkowych

pomników i krzyży nagrobnych. Wspólnie z Donatą Godlewską przygotowała w 1989 *Plan – informator cmentarzy zabytkowych w Łomży*. Wiele czasu S. poświęcała sprawom Muzeum Północno-Mazowieckiego w Łomży, gdzie od 2003 była przewodniczącą Rady Muzeum. Była także członkiem Rady Muzeum Rolnictwa im. Krzysztofa Kluka w Ciechanowcu. Działała w łomżyńskim Oddziale Stow. „Wspólnota Polska”, w którym w l. 1994-2004 była skarbnikiem. Uczestniczyła w różnych przedsięwzięciach tego stowarzyszenia, m.in. w 2000 w Domu Polskim w Szczuczynie na Białorusi podczas konferencji naukowej zorganizowanej przez łomżyński Oddz. „Wspólnoty Polskiej” oraz miejscowy Oddz. Zw. Polaków na Białorusi wygłosiła referat *Zabytki Szczuczyna nad Wisłą* (publ. w: *Dwa Szczuczyny – miasta, które łączy nie tylko nazwa*, Łomża 2001). W l. 2004-07 pracowała w komisji do spraw przyznawania dorocznych nagród marszałka woj. podlaskiego w dziedzinie twórczości artystycznej, upowszechniania i ochrony dóbr kultury.

W 1997 została odznaczona złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami”. W 2001 za działalność na rzecz Skansenu Kurpiowskiego w Nowogrodzie została uhonorowana nagrodą „Bursztynowego Kierpca”. Również w 2001 była Matką Chrzestną Herbu wsi Poryte.

W 1978 wyszła za mąż za Ryszarda Szymańskiego, inż. budowlanego. W 1979 urodziła syna Kamila, a w 1983 syna Justyna.

Zmarła 28 IX 2007 w Łomży. Pochowana w alei głównej, na starym cmentarzu łomżyńskim przy ul. Kopernika.

B. T o m e c k a, *Wiesława Szymańska (1954-2007)*, „Biuletyn Konserwatorski województwa podlaskiego” z. 13, B. 2007, s. 263-265; S. Z g r z y w a, *Wiesława Szymańska – nota biograficzna*, [w:] *Zabytki Podlasia – Pamięci Wiesławy Szymańskiej*, Ciechanowiec 2011.

Barbara Tomecka

TARCZYŃSKI Stanisław (1940-2009), technik budowlany.

Ur. 18 XI 1940 w Barze pow. Gródek Jagielloński. Ojciec Michał rolnik, matka Janina z d. Tarka. W 1945 repatriowany z matką do Osowej Sieni pow. Wschowa. W l. 1954-58 uczęszczał do Technikum Budowlanego w Żarach, gdzie uzyskał kwalifikacje technika budowlanego w zakresie budownictwa miejskiego. W 1958 rozpoczął we Wschowie pracę zawodową w Miejskim Zarządzie Budynków Mieszkalnych, a później w Spółdzielni Remontowo-Budowlanej. Od maja 1964 pracował jako kierownik budowlany w Przedsięb. Budownictwa Rolniczego w Głogowie. W 1965 uzyskał uprawnienia budowlane do kierowania robotami budowlanymi w specjalności robót architektonicznych i konstrukcyjno-inżynierskich. Natomiast od 1 grudnia 1965 zaczął pracować w Przedsięb. Państw. Pracownie Konserwacji Zabytków Oddział Szczecin, a później Oddział w Poznaniu jako kierownik budowy. W roku akademickim 1970/71 ukończył kurs konserwatorski zorganizowany przez Instytut Konserwatorstwa i Zabytkoznawstwa Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu. W 1980 uzyskał dyplom z tytułem mistrza w zawodzie murarza i został kierownikiem grupy robót.

W l. 1969-93 w PP PKZ Oddział Poznań kierował odbudową pałacu Górków, szkoły pojezuickiej i Łoży Masońskiej w Poznaniu, restauracjami elewacji ratusza w Poznaniu i Kaliszu. Nadzorował krycie blachą miedzianą dachów i wież oraz ustawienie hełmów na wieżach kościoła Bernardynów w Poznaniu, których montaż nastąpił na pl. Bernardyńskim, a następnie podniesione

specjalnymi dźwigami umieszczone zostały na części murowanej wież. Kierował także pracami renowacyjnymi w dziewięciu kamienicach na terenie Starego Miasta w Poznaniu, w tym tak cennych ze względu na zachowane zabytkowe wnętrza, jak Stary Rynek nr 42, 43 i 48. T. był kierownikiem robót renowacji wielkopolskich pałaców w Posadowie, Będlewie i Sobocie oraz odbudowy ujeżdżalni w Rogalinie. Za granicą kierował robotami w konsulacie w Wiedniu oraz w 1988 w Abilau k. Bonn w Niemczech. Po przejściu na rentę od 1994 pracował na pół etatu w Pracowniach Konserwacji Zabytków Spółka z o.o. w Poznaniu, a następnie w l. 1997-2003 w Zakładzie Budowlano-Konserwatorskim „Sigma”.

Odnznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi (1977), odznaką honorową „Za zasługi dla woj. poznańskiego” (1978), srebrną i złotą odznaką PP PKZ (1981 i 1984), Medalem 40-lecia PRL (1984).

Ożenił się w Balbiną z d. Hejduk, nauczycielką. Mieli dwóch synów – Jacka (ur. 1967) i Wojciecha (ur. 1968).

Zmarł w Mosinie 7 VII 2009, gdzie mieszkał, tu został pochowany na miejscowym cmentarzu.

Informacje żony oraz autora.

Henryk Kondziela

TOMASZEWSKI Andrzej Stanisław (1934-2010), historyk sztuki, architekt i badacz architektury, prof. zwyczajny Politechniki Warszawskiej, dyrektor ICCROM w Rzymie, generalny konserwator zabytków.

Ur. 26 I 1934 w Warszawie; jedyny syn Stanisława Antoniego Tomaszewskiego, majora Wojska Polskiego, i Eugenii z Zazdrościńskich. W 1947 ukończył szkołę podstawową w Chodzieży i rozpoczął naukę w warszawskim Liceum im. Władysława IV. Świadectwo maturalne otrzymał w 1951. Z powodów politycznych (syn przedwojennego oficera) nie mógł podjąć studiów. W l. 1951-52 pracował jako rysownik w Zespole Badań Dawnej Warszawy. Studia rozpoczął w 1952, najpierw na Wydz. Architektury Politechniki Warszawskiej, które ukończył w 1962, a w 1954 na Wydz. Historycznym Uniw. Warszawskiego, które ukończył w 1959. Był stypendystą w Centre d'Études Supérieures de la Civilisation Médiévale Uniw. w Poitiers we Francji (1961/1962). W l. 1968-69 odbył staż naukowy w Katedrze Historii Architektury na Uniw. La Sapienza w Rzymie; w 1969 ukończył też kurs ACC (Architectural Conservation Course) w ICCROM.

Pracę rozpoczął jeszcze przed uzyskaniem dyplomu, jako asystent na Wydz. Architektury PW w 1958. Prowadził też badania archeologiczno-architektoniczne. Był współtwórcą Zespołu Badań nad Polskim Średniowieczem UW i PW, a w l. 1959-61 sekretarzem naukowym Zespołu. Badania objęły wiele obiektów sakralnych, w tym kolegiatę wiślicką; odkrycia doprowadziły do odnalezienia relikwów dwóch kościołów romańskich oraz rytowanej posadzki wiślickiej. Wiślickim odkryciom poświęcił szereg publikacji. *Kolegiata wiślicka. Badania w latach 1958-1963* [w:] *Kolegiata wiślicka. Konferencja naukowa zamykająca badania wykopaliskowe* (red. A. Tomaszewski, Kielce 1965). Badał m.in. romańskie kościoły w Kijach, Zagości, Rokiciu, Prandocinie i kościół św. Trójcy k. Zawichostu, kolegiatę w Skalbmierzu, Dom Długosza w Wiślicy. Większość wyników badań opublikował w kolejnych tomach wydawanych przez Zespół Badań nad Polskim Średniowieczem pod red. Włodzimierza Antoniewicza i Piotra Biegańskiego.

Prowadził też badania w romańskiej bazylice w Opatowie, w której dokonał licznych odkryć; po latach do nich wracał: *Sub habitu templariorum – porta occidentalis ecclesiae Oppativiensis* [w:] *Kultura średniowieczna i staropolska: studia ofiarowane Aleksandrowi Gieysztorowi w pięćdziesięciolecie pracy naukowej* (red. D. Gawinowa i in., W. 1991). W 1966 został adiunktem w Katedrze Historii Sztuki PW, a w 1967 uzyskał stopień doktora na podstawie pracy *Kościół romański z kryptą w Wiślicy. Studium architektury* przygotowanej na seminarium prof. A. Gieyszтора, promotorem pracy był prof. P. Biegański. W 1970 przeprowadził badania archeologiczno-architektoniczne kościoła św. Trójcy w Błoniu i rozpoznanie kościoła romańskiego. Prowadził też prace badawcze za granicą, m.in. we Francji (rozpoznanie opuszczonej wsi romańskiej Condorcet), we współpracy Polskiej Akademii Nauk i Sorbony.

W 1971 uzyskał na PW stopień doktora hab. na podstawie rozprawy *Romańskie kościoły z emporami zachodnimi na obszarze Polski, Czech i Węgier*, wydanej w 1974. W l. 1972-74 zorganizował studium doktoranckie „Architektura i planowanie przestrzenne”. Był także pełnomocnikiem rektora ds. humanizacji studiów technicznych (w l. 1973-81). Od 1973 był członkiem ICOMOS. W 1977 uzyskał stopień profesora nadzwyczajnego. W l. 1976-77 prowadził badania archeologiczno-architektoniczne w Taliándörögde (Węgry). W kolejnych l. 1979-80 brał udział w badaniach katedry św. Lamberta w Liège (Belgia). W 1980 wykonał ekspertyzę romańskiego domu w Seligenstadt, najstarszego w Hesji (Niemcy). W l. 1981-83 przebywał w Niemczech jako Fellow w Wissenschaftskolleg zu Berlin – Institute for Advanced Study w Berlinie Zach. W l. 1983-85 prowadził badania w Domäne Dahlem, XIV-wiecznym dworze na terenie Berlina Zach., kierował pracami archeologicznymi, opracował projekt konserwacji i adaptacji budowli na muzeum. W tym

samym czasie konsultował prace Przedsięb. Państw. Pracownie Konserwacji Zabytków w Sanssouci w Poczdamie, na terenie NRD. W l. 1984-93 jako organizator i przewodniczący kierował pracami Międzynarodowego Komitetu Kształcenia Konserwatorów ICOMOS, był dożywotnio jego honorowym prezesem. W l. 1986-87 profesor w Instytucie Historii Sztuki Uniw. Jana Gutenberga w Moguncji. W l. 1987-88 pełnił funkcję dyrektora Instytutu Historii Architektury na Wydz. Architektury PW. W 1988 wraz z Dethardem von Winterfeldem zorganizował spotkanie uczonych z Polski i Niemiec, ale dopiero w 1995 stworzyli wspólnie Grupę Roboczą Polskich i Niemieckich Historyków Sztuki, działającą systematycznie jako „Wspólne Dziedzictwo” / Arbeitskreis Deutscher und Polnischer Kunsthistoriker „Das gemeinsame Erbe”. *Wspólne dziedzictwo kultury Polaków i Niemców w Europie i jego wspólna ochrona = Das gemeinsame Kulturerbe von Deutschen und Polen in Europa und seine Erhaltung – ein gemeinsame Aufgabe*, [w:] *Wspólne dziedzictwo = Das Gemeinsame Kulturerbe. Polsko-niemiecka współpraca konserwatorska 1970-2000* (red. A. Tomaszewski, D. von Winterfeld, W. 2001). W l. 1988-92 pełnił funkcję dyrektora generalnego Międzynarodowego Ośrodka Studiów nad Ochroną i Konserwacją Dziedzictwa Kulturowego (ICCRUM) w Rzymie, a później członka Rady Naukowej tego Ośrodka. Po powrocie do Polski dzielił swój czas pomiędzy aktywność w kraju i prace za granicą. Od 1993 współpracował z Międzynarodowym Centrum Kultury w Krakowie jako członek Rady Programowej. W ramach kontaktów z Università Mediterranea di Reggio Calabria w 1994 prowadził badania architektoniczne średniowiecznego zamku Amendolea Vecchia, w 1995 badania średniowiecznego zamku Nicastro, a w 1996 badania historyczno-urbanistyczne miasta Bova w Kalabrii. W l. 1994-95 był członkiem Rady Ochrony Zabytków przy ministrze kultury i sztuki, a w l. 1995-98 członkiem Komitetu

Architektury i Urbanistyki PAN. W okresie 1995-99, piastując urząd generalnego konserwatora zabytków, kierował Państw. Służbą Ochrony Zabytków; w tym czasie prowadził procedury wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO szeregu polskich obiektów: Starego Miasta w Toruniu, Zamku w Malborku, Kalwarii Zebrzydowskiej, sześciu gotyckich drewnianych kościołów na Podhalu, kościołów pokoju w Świdnicy i Jaworze, transgranicznego zespołu krajobrazowego Muskau/Muzaków oraz Hali Stulecia we Wrocławiu. W 1997 wszedł do stałego składu Rady Naukowo-Programowej (Kuratorium) Europejskich Targów Konserwatorskich w Lipsku. W l. 1995-2001 był delegatem Polski w Komitecie Dziedzictwa Kultury Rady Europy oraz w Komitecie Światowego Dziedzictwa UNESCO; od 1997 członkiem Rady Ochrony Przyrody przy ministrze środowiska, a także członkiem Rosyjskiej Akademii Dziedzictwa Architektury. W 1998 prowadził badania architektoniczne średniowiecznego zamku San Aniceto w Kalabrii. Od 1998 był członkiem Grupy Ekspertów Rady Europy „Heritage – Identity – Diversity” w Strasburgu. W l. 1998-2007 sprawował funkcję kierownika Zakładu Konserwacji Zabytków WA PW. Od 1999 był członkiem korespondentem Deutsche Akademie für Städtebau- und Landesplanung – DASL (Niemieckiej Akademii Urbanistyki i Planowania) oraz członkiem Centro Regionale per il Recupero CERERE Reggio Calabria, Italia (Centrum Rewaloryzacji Zabytkowych zespołów Kalabrii we Włoszech). Od 2001 prowadził wykłady i był promotorem prac dyplomowych w Akademii Dziedzictwa w Międzynarodowym Centrum Kultury w Krakowie. Uczestniczył też w licznych wydarzeniach naukowych organizowanych przez Centrum: *Tożsamość i różnorodność kulturowa jednoczącej się Europy. Ekumenizm kulturowy* (Rocznik 11, 2003); *Kresy utracone – ziemie odzyskane*, [w:] *Dziedzictwo kresów – nasze Wspólne dziedzictwo?* (red. nauk. Jacek Purchla, 2006).

W 2001 otrzymał tytuł profesora zwyczajnego. Od 2003 był przewodniczącym Społ. Rady Ochrony Dziedzictwa przy prezydencie m.st. Warszawy. Zabytkom Warszawy poświęcił kilka publikacji, m.in. opisał powojenne dzieje odbudowy miasta: *Prehistoria i historia odbudowy Starego Miasta w Warszawie – legenda i rzeczywistość* [w:] *Zniszczone, ale nie utracone*. Materiały konferencji z okazji 25-lecia wpisu Starego Miasta w Warszawie na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, Warszawa 30 listopada – 3 grudnia 2005 (red. M. Konopka, W. 2006).

W l. 2003-08 był prezesem Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS. W 2004 zorganizował Międzynarodowy Komitet Naukowy Teorii i Filozofii Konserwacji Zabytków ICOMOS i został jego przewodniczącym. Z tą działalnością związanych jest kilka ważnych publikacji: *Przyszłość konserwacji jako dyscypliny i jej teoria* [w:] *Ku nowej filozofii dziedzictwa*, Kr. 2012; tamże: *Konserwacja pomiędzy „estetyką” a autentyzmem; Od Aten 1931 do Wenecji 1964. Historia i stan obecny; Człowiek i zabytek – relacje na przestrzeni historii; Konserwacja pomiędzy „tolerancją dla zmian” a „zarządzaniem zmianami”*.

Od 2006 był prezesem zarządu Niemiecko-Polskiej Fundacji Ochrony Zabytków Kultury / Deutsch-Polnische Stiftung Kulturpflege und Denkmalschutz, a także przewodniczył Polskiemu Komitetowi Narodowemu Światowej Rady Muzeów ICOM. W 2009 został powołany do grona Społ. Komitetu Odbudowy Zabytków Krakowa.

Przeprowadzone w kraju i za granicą badania architektoniczne, rozważania o szeroko pojętej ochronie dóbr kultury, doświadczenia ze współpracy międzynarodowej, zwłaszcza w perspektywie europejskiej, w tym głównie Polaków i Niemców zawarł w licznych publikacjach. W ostatnim okresie zajmował się głównie teorią ochrony i konserwacji: strategią zarządzania dobrami kultury, miejscami pamięci, pojęciem autentyczności i stosunkiem

konserwatorów do wartości niematerialnych. Jest autorem ok. 300 publikacji, z czego blisko trzecia część ukazała się za granicą.

Za swoją działalność otrzymał: w 1966 złotą odznakę „Za Zasługi dla Kielecczyzny”, srebrną odznakę „Za Opiekę nad Zabytkami”; w 1967 nagrodę Stow. Historyków Sztuki za pracę naukową młodych pracowników nauki; w 1968 i 1972 indywidualną nagrodę III stopnia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za prace naukowo-badawcze; w 1973 nagrodę im. Brata Alberta Chmielowskiego w dziedzinie badań naukowych – za badania i odkrycia w zakresie sakralnej architektury romańskiej; w 1975 nagrodę indywidualną III stopnia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za prace dydaktyczne i wychowawcze; w 1978 srebrną odznakę „Zasłużony dla Politechniki Warszawskiej”, złotą odznakę „Za Opiekę nad Zabytkami”; w 1979 Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski na wniosek PW; w 1990 nagrodę kulturalną Rzymu „Alba di Roma”; w 1997 medal „Za Zasługi dla Obronności Kraju”; w 1999 honorowe obywatelstwo miasta Bova w Kalabrii (Włochy); w 2000 Krzyż Zasługi I Klasy Orderu Zasługi Republiki Federalnej Niemiec; w 2002 honorowe obywatelstwo miasta Jawora oraz nagrodę im. ks. Janusza Pasierba „*Conservator Ecclesiae*”; w 2003 Główną Nagrodę Kulturalną im. Georga Dehio przyznaną przez Niemieckie Forum Kultury Europy Środkowo-Wschodniej; w 2010 Nagrodę Fundacji Kronenberga im. prof. Aleksandra Gieysztorza za wieloletnią pracę na polu ochrony dziedzictwa kulturowego, a szczególnie za zaangażowanie w organizację polsko-niemieckiej współpracy mającej na celu ochronę wspólnego dziedzictwa, Nagrodę im. prof. Jana Zachwatowicza (pośmiertnie).

Z małżeństwa z Elżbietą z d. Kędzińską (historyczka sztuki) miał córkę Agnieszkę Klarę ur. w 1972 (archeolog).

Podczas pobytu w Berlinie nagle zachorował, zmarł w szpitalu św. Gertrudy 25 X 2010. Pochowany na cmentarzu paraf. przy

kościół św. Katarzyny na Służewiu w Warszawie. Zbiory biblioteczne, zgodnie z wolą, zostały przekazane przez córkę, Agnieszkę Stachurską, Międzynarodowemu Centrum Kultury w Krakowie.

R. K u n k e l, *Profesor Andrzej Tomaszewski (1934-2010)*, „Wiadomości Konserwatorskie”, 28/2010, s. 7-8; M. S o ł t y s i a k, *Pro Memoriam Prof. dr hab. inż. arch. Andrzej Tomaszewski (1934-2010)*, [w:] *Muzea regionalne. Jaka przyszłość?*, Pułtusk 2010, s. 203-205; E. Ś w i ę c k a, *Wspomnienie o Profesorze Andrzej Tomaszewskim / Professor Andrzej Tomaszewski*, *In Memoriam*, [w:] *Problemy muzeów związane z zachowaniem i konserwacją zbiorów. Materiały z IV Konferencji konserwatorskiej*, Szreniawa, 8-9 października 2010, (red.) U. Nowakowska, Szreniawa 2011, s. 3-7; A. R o t t e r m u n d, *Profesor Andrzej*

Tomaszewski (1934-2010), „Muzealnictwo” 52, 2011, s. 370-372; W. Z a l e s k i, *Wspomnienie o Profesorze Andrzej Tomaszewskim*, *Rocznik Międzynarodowego Centrum Kultury* 2011, s. 39-41; E. Ś w i ę c k a, *Professor Andrzej Tomaszewski – End of the Journey*, „Architectus” 2011, nr 1 (29), s. 83-88; *Calendarium Vitae*, s. 331-341, *Publikacje*, s. 343-372 (oprac. E. Świącka), [w:] A. Tomaszewski, *Ku Nowej filozofii dziedzictwa*, Kr. 2012; I. S p e l s b e r g, *In Memoriam Andrzej Tomaszewski* [w:] *Stadtkultur des sten Mittelalters und der frühen Neuzeit In Ostmitteleuropa und ihre Renaissance im 19 Jahrhundert / Kultura miast środkowo- i wschodnioeuropejskich w późnym średniowieczu i renesansie oraz jej odrodzenie w XIX wieku*, Marco Bogade (red.), W. 2012, s. 19-31.

Ewa Świącka

UKLEJEWSKI Janusz Bogdan (1925-2011), artysta fotografik, fotoreporter, marynista, dokumentalista powojennego Gdańska.

Ur. 21 V 1925 w Grudziądzu. Ojciec Jan był powstańcem wielkopolskim, wykładowcą w Szkole Lotnictwa w Grudziądzu i w Dęblinie, matka Rozalia, z d. Kaczmarczyk (?), była krawcową.

Przed II wojną światową rodzice przenieśli się z Grudziądza do Dęblina, gdzie w l. 1940-44 uczył się U. zawodu fotografa w zakładzie fotograficznym A. Złotnicka. Przemycane stamtąd do domu odbitki z negatywów wykonanych przez Niemców przechowywał w skrytce pod podłogą. Zdjęcia, które dokumentowały zbrodnie Wehrmachtu na jeńcach radzieckich, m.in. w dęblńskim obozie, po wojnie posłużyły jako materiał dowodowy niemieckich zbrodni. Od 1945 U. mieszkał w Gdyni. W tym samym roku wstąpił do I Samodzielnego Batalionu Morskiego Marynarki Wojennej. W l. 1945-48, pełniąc służbę wojskową w stopniu podoficera, był korespondentem wydawnictw Marynarki Wojennej; pracował jako fotoreporter w redakcji „Gazety Morskiej”, „Marynarza Polskiego” i „Morza”. W l. 1951-53 był reporterem w Wojskowej Agencji Fotograficznej, w l. 1953-90 fotoreporterem w Centralnej Agencji Fotograficznej w Warszawie, korespondentem na woj. gdańskie, elbląskie, koszalińskie. Od 1951 był członkiem Związku Polskich Artystów Fotografików, należał także do Międzynarodowej Federacji Artystów Fotografików z siedzibą w Szwajcarii. W 1990 przeszedł na emeryturę.

Jako korespondent CAF dokumentował w l. 1953-90 wydarzenia polityczne, społeczne, gospodarcze (m.in. związane z przemysłem

stoczniowym i morskim) oraz życie codzienne na Wybrzeżu Gdańskim. Jest twórcą bezcennych fotografii ilustrujących zrujnowany w 1945 Gdańsk i jego powojenną odbudowę. Fotografował zarówno najważniejsze obiekty Starego i Głównego Miasta, jak i zabytkowe detale architektoniczne. Na fotografiach znalazły się m.in. etapy odbudowy Dworu Artusa czy odgruzowywanie i oczyszczanie terenów wokół Kaplicy Królewskiej i Bazyliki Mariackiej. Sporą część uwagi poświęcił udokumentowaniu architektury i krajobrazu nabrzeża Motławy, dzięki czemu na drugim planie znalazły się również takie obiekty jak np. kościół św. Jana, Ratusz Głównego Miasta czy Stągwie Mleczne. Ujęcia te są niezastąpionym dokumentem i źródłem informacji, również o charakterze konserwatorskim. Ważną gałąź jego twórczości stanowią zdjęcia ludzi pracujących przy odbudowie Gdańska: architektów, dekarzy, kamieniarzy i innych rzemieślników.

Jest autorem 3 albumów poświęconych polskim jednostkom pływającym: „Błyskawica”, „Dar Pomorza”, „Dar Młodzieży”, albumu fotograficznego „Moja Gdynia” (2011), kalendarzy ściennych i pocztówek o tematyce marynistycznej, architektonicznej i przyrodniczej obejmującej obszar polskiego Wybrzeża.

Miał wiele wystaw indywidualnych. Pierwsza odbyła się w 1949 w Biurze Wystaw Artystycznych w Sopocie, kolejna w 1962 w Salonie Fotografii Polski Północnej w Gdańsku, gdzie zdobył Grand Prix „Złocisty Jantar”, następna miała miejsce w 1976 w Gdyni, gdzie U. zaprezentował ponad 300 zdjęć, a kolejna w 2005 w Muzeum Narodowym w Warszawie pt. „Początek drogi.

Sierpień 1980 – grudzień 1981”. Ostatnia jego wystawa za życia, pt. „Gdańsk 1945... Fotografia dokumentalna Janusza Uklejewskiego”, odbyła się w 2008 w Muzeum Historycznym Miasta Gdańska (Ratusz Głównego Miasta). Plakatem, który ją promował, było zdjęcie grupy rzemieślników na dachu odbudowywanej kamienicy przy ul. Szerokiej w Gdańsku. W l. 60. i 70. XX w. U. prezentował swe prace na wystawach zagranicznych, ważniejsze m.in. na „World Press Photo” w Amsterdamie czy na „Interpress Foto”. Brał także udział w wielu wystawach zbiorowych. Wyróżniany i nagradzany w konkursach fotograficznych.

U. łączył fotografię o charakterze dokumentacyjnym z poszukiwaniami artystycznymi. Publikował zdjęcia w wielu polskich i zagranicznych czasopismach. Jego prace znajdują się w kolekcjach m.in. Muzeum Miasta Gdyni, Muzeum Historycznego Miasta Gdańska, Muzeum Marynarki Wojennej, w Archiwum Państwowym w Gdańsku i w Archiwum Fotograficznym CAF/PAP.

Odnaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1976) oraz Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1986). Wyróżniony odznaką honorową „Zasłużonym Ziemi Gdańskiej” (1967), złotą odznaką „Zasłużony Pracownik Morza” (1970), odznaką „Zasłużony Działacz Kultury” (1971), laureat nagrody Prezydenta Miasta Gdyni za całokształt twórczości fotograficznej (1974) oraz dorocznej nagrody Ministra Handlu Zagranicznego i Gospodarki Morskiej (1976).

Z żoną Henriettą z d. Szymańska (zm. 1992), pielęgniarką, miał córkę Bożenę (ur. 1949), ekonomistkę, i syna Jerzego (ur. 1950), ekonomistę pracującego jako dziennikarz i fotoreporter. Druga żona, Halina z d. Chudoba (zm. 2011) była księgową.

Zmarł 17 II 2011 w Gdyni, pochowany został na cmentarzu witomińskim w Gdyni.

Archiwum rodzinne Uklejewskich, relacje syna Jerzego Uklejewskiego.

Katarzyna Kurkowska

WĄSOWSKA Zofia (1943-2011), konserwator dzieł sztuki, art. plastyk.

Ur. 10 V 1943 w Warszawie jako córka Stanisława Szuby i Wiktorii z Szymańskich. Po maturze, zdanej w 1963, studiowała w l. 1964-70 na Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie na Wydz. Malarstwa i Grafiki, u prof. E. Eibischa i prof. K. Łady-Studnickiej, uzyskując w 1970 dyplom z malarstwa ze specjalizacją tkaniny u prof. M. Szymańskiego i prof. A. Śledziszewskiej. W l. 1971-74 studiowała na Wydz. Konserwacji Dzieł Sztuki u prof. B. Marconiego, dyplom z konserwacji malarstwa sztalugowego i rzeźby polichromowanej uzyskała u prof. J. Burszego.

W l. 1973-2004 pracowała w Muz. Narodowym w Warszawie. Rozpoczęła na stanowisku asystenta w Pracowni Konserwacji Sztuki Średniowiecznej pod kierunkiem Marii Wodzińskiej, następnie w l. 1985-95 pełniła funkcję kierownika tej Pracowni. Zapoczątkowała współpracę z Wydz. Technologii Drewna Szkoły Gł. Gospodarstwa Wiejskiego w zakresie badań nad procesami przebiegającymi w drewnie zabytkowym obiektów przechowywanych w galeriach MNW. W 1995 objęła stanowisko koordynatora ds. naukowych Działu Konserwacji MNW. Organizowała spotkania i sesje konserwatorskie, w tym m.in. dotyczącą zastosowania laserów w zakresie czyszczenia obiektów zabytkowych na podłożu kamiennym, płóciennym i tkanin. Wykonała konserwacje wielu zabytków na podłożach drewnianych ze zbiorów MNW, od sztuki średniowiecznej i ikon, przez dawną sztukę polską i europejską, aż po współczesną. Do jej najważniejszych realizacji należą konserwacje rzeźb

Św.św. Piotr i Paweł ze Zgorzelca, *Św. Anna Samotrzeć* i *Św. Jakub* ze zbiorów sztuki średniowiecznej, *Figury bogów i strażników świątyni* ze zbiorów sztuki Dalekiego Wschodu oraz obrazy *Legenda św. Jadwigi* (skrzydła ołtarza), *Martwa natura z nautylusem* Hedy ze zbiorów sztuki europejskiej. Uczestniczyła w programie badawczo-konserwatorskim dotyczącym tkanin koptyjskich ze zbiorów MNW. W 1980 była stypendystką rządu belgijskiego w Królewskim Instytucie Konserwacji w Brukseli.

W l. 1997-2000 była członkiem polsko-niemieckiego zespołu wykonującego prace konserwatorskie Ołtarza Hamburgskiego z 1599. Za konserwację tego obiektu MNW zdobyło na Targach Konserwatorskich w Lipsku w 2000 jeden z dwóch złotych medali spośród 600 wystawców z 22 krajów. Był to pierwszy w historii Targów medal przyznany konserwacji wykonanej przez muzealnych konserwatorów. Przedsięwzięcie to zyskało też uznanie w kraju, otrzymując II nagrodę ministra kultury i dziedzictwa narodowego w konkursie na wydarzenie muzealne roku 2000. W. działalność konserwatorską prowadziła również na Słowacji, we Francji, Anglii i Hamburgu.

Poza konserwacją zajmowała się malarstwem, tkaniną i kopiowaniem obrazów dawnych mistrzów. Jej prace znajdują się w zbiorach prywatnych w Danii, Szwecji, Holandii, Anglii, Francji, Niemczech, Włoszech, USA, Kanadzie i Meksyku. W Muzeum w Łowiczu są wełniane tapiserie jej autorstwa. Prace W. prezentowane były na wystawach „Konserwatorzy – artyści” i „Sztuka konserwatorów. Działalność pracowników Muzeum Narodowego w Warszawie” w Muzeum w Łowiczu

w 2003 i 2007 oraz w Muz. Wnętrz w Otwocu Wielkim (2007).

W. była wieloletnim członkiem ICOM i Stow. Muzealników Polskich, a także Klubu Feliksa Topolskiego w Londynie. Od 1970 należała do Zw. Polskich Artystów Plastyków. W 2002 otrzymała odznakę „Zasłużony Działacz Kultury”. Rekomendowana przez MNW na rzeczoznawcę ministra kultury i dziedzictwa narodowego w dziedzinach ochrony i konserwacji dóbr kultury, w specjalnościach malarstwo, rzeźba polichromowana oraz tkanina.

Była zamężna z Jackiem Wąsowskim.

Zmarła 28 IX 2011 w Warszawie, pochowana na cmentarzu paraf. przy kościele św. Katarzyny na Służewie w Warszawie.

Katalog *Sztuka konserwatorów. Działalność pracowników Muzeum Narodowego w Warszawie*, [red.] M. Kozanecka-Zwierz, Łowicz 2007, s. 30; akta osobowe w Archiwum MNW.

Anna Bogdańska

WOLSKI Jerzy Kazimierz (1924-2013), art. plastik, konserwator zabytków malarstwa i rzeźby polichromowanej, doc. Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Ur. 3 III 1924 w Krakowie. Syn intendenta Wojska Polskiego st. wachmistrza Gustawa Wolskiego i dyplomowanej położnej Zofii z d. Sabała. Do szkoły powszechnej i średniej uczęszczał w Krakowie. Podczas okupacji, z braku innych możliwości, w 1943 ukończył dwuletnią szkołę ogrodniczą w Tarnowie-Gumniskach. Po zdaniu matury po wojnie w 1947 rozpoczął studia w Krakowie w Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych na Wydz. Rzeźby. W 1950, kiedy z dwóch uczelni artystycznych powstała Akademia Sztuk Plastycznych i Wydz. Konserwacji Dzieł Sztuki, zmienił kierunek. Dyplom konserwatora malarstwa i rzeźby polichromowanej uzyskał w 1952 na krakowskiej Akademii Sztuk Plastycznych. Był uczniem Xawerego

Dunikowskiego, Tadeusza Kantora, Józefa Dutkiewicza.

W l. 1953-58 pełnił funkcję gł. konserwatora i kierownika Pracowni Konserwacji Malarstwa toruńskiego oddz. Przedsięb. Państw. Pracownie Konserwacji Zabytków. W 1957 został pracownikiem naukowo-dydaktycznym Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu. Początkowo jako st. asystent, potem adiunkt, a po przeprowadzeniu przewodu kwalifikacyjnego II stopnia na Wydz. Konserwacji ASP w Krakowie (1966) – jako docent. W 1966 został mianowany kierownikiem Zakładu Konserwacji Zabytków Ruchomych (dzisiejszy Zakład Konserwacji Malarstwa i Rzeźby Polichromowanej). Miał już wtedy za sobą 6 lat stażu zawodowego i doświadczenia organizacyjnego jako kierownik pracowni w PP PKZ oraz 9 lat uniwersyteckiej praktyki dydaktycznej w przejmowanym Zakładzie. W l. 1972-75 piastował stanowisko kierownika Podyplomowego Studium Konserwacji Malarstwa i Rzeźby Polichromowanej.

W nieprzystosowanym do tego budynku Dworu Artusa sukcesywnie udało się stworzyć w miarę wygodną i nowoczesną pracownię konserwatorską, wyposażoną w sprzęty i urządzenia badawcze, które pozwalały na prowadzenie dydaktyki, badań i prac konserwatorskich na światowym poziomie. Jednym z wyników prac naukowo-badawczych W. było opracowanie ekonomicznej, funkcjonalnej i łatwo dostępnej metody próżniowego dublowania obrazów na płótnie, eliminującej konieczność posiadania kosztownych, elektrycznych stołów próżniowych. Wspólnie z żoną Ewą Marxen-Wolską wprowadzał do praktyki konserwatorskiej, nowatorską wówczas, włoską metodę wyodrębniania rekonstrukcji malarskich przez stosowanie techniki pionowego kreskowania tzw. *tratteggio*. Udoskonalili i rozpowszechnili metodę reperacji podobrazii płóciennych poprzez uzupełnianie ubytków łatkami wklejanymi „na styk”, jako alternatywę dla zabiegu całościowego dublowania. W l. 1970-74 był konsultantem,

a w l. 1974-77 kierownikiem pracowni konserwatorskiej Muzeum Sztuki w Łodzi, dokąd przeniósł się wraz z żoną. Był rzeczoznawcą Zarządu Muz. i Ochr. Zabytków w Min. Kultury i Sztuki, a także przedsiębiorstw państw. PKZ i PSP (Pracownie Sztuk Plastycznych). W l. 1981-82 konsultantem UNESCO w Peru i Ekwadorze, gdzie zadaniem jego i żony było kompleksowe opracowanie konserwacji i restauracji kościoła El Sagrario, konwentu San Diego w Quito, szkolenie specjalistów ekwadorskich w zakresie konserwacji malarstwa, a także dokonanie ekspertyz konserwatorskich zabytków malarstwa ściennego w Ekwadorze.

Wcześniej w kraju wykonał cały szereg ekspertyz. Ważniejsze z nich to: ekspertyza stanu zachowania czterech skrzydeł i predelli XV-wiecznego poliptyku z kościoła NP Marii w Gdańsku (1968), ekspertyza warunków klimatycznych we wnętrzu kościoła katedralnego w Oliwie w odniesieniu do potrzeb zabytkowego wystroju (1968), ekspertyza i opracowanie wytycznych postępowania konserwatorskiego dla wystroju rzeźbiarskiego Sali Czerwonej Ratusza Gł. w Gdańsku (1969), ekspertyza problematyki malowideł ściennych Oranżerii biskupa Krasickiego w Lidzbarku Warmińskim (1969), ekspertyza i opracowanie wytycznych dla konserwacji malowideł gotyckich w kościele św. Mikołaja w Gdańsku (1972), ekspertyza i opracowanie koncepcji konserwacji malowideł na płótnie na stropie kościoła w Stegnie Gdańskiej (1972), opracowanie założeń postępowania konserwatorskiego dla Panoramy Raclawickiej (1972).

Brał udział w wielu konferencjach konserwatorskich, zwykle z referatami: w Warszawie w 1968 i 1976, w Krakowie w 1965, w Toruniu – 1970, Gdańsku i Londynie w 1974, w Wesprem (Węgry) – 1976, w Toruniu – 1985. W 2003 w Krakowie na LII Ogólnopolskiej Sesji Naukowej Stow. Historyków Sztuki „Dzieło sztuki a konserwacja” wspólnie z żoną Ewą Marxen-Wolską wygłosił referat *Cztery interwencje konserwatorskie*

w *jednym obrazie*. Był autorem szeregu publikacji. Ważniejsze z nich to: *Sprawozdanie z konserwacji obrazu Madonna siedząca z Dzieciątkiem z kościoła w Drzeczkwowie* („Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza” 1962); *Zwei Marienbilder aus dem Hauptaltar in Biechowo, Kreis Września* („Maltechnik Restauro” 2, 1975); *Dwa wizerunki Maryjne w obrazie ołtarza głównego w kościele parafialnym w Biechowie* („Ars Una”, UAM P. 1976); *Retusche mit Akrylharzfarben* [wspólnie z B. Rouba] („Maltechnik Restauro” 1977); *Zagadnienie konserwacji wielkich płaszczyzn malarstwa klejowego na płótnie* (OZ 1979); *Krytyczna ocena zabiegu dublowania obrazów* (BMiOZ t. XXVII, 1970). W „Biuletynie Informacyjnym Konserwatorów Dzieł Sztuki”, powstałym w dużej mierze z inspiracji W., zamieścił wiele artykułów poruszających najbardziej aktualne problemy środowiska: *O izbach konserwatorskich* – Vol. 3, No 3-4 (16-19) 1992, *10. Spotkanie Warsztatowe* – Vol. 6, No 2-4 (21-23) 1995, *Kodeks etyki zawodowej konserwatorów dzieł sztuki* – Vol. 9, No 4 (35) 1998, *Kodeks etyki zawodowej konserwatorów-restauratorów dzieł sztuki* – Vol. 11, No 2 (41) 2000, *P.S. do Kodeksu Zawodowego Konserwatorów-Restauratorów Dzieł Sztuki na kanwie Post scriptum do dyskusji o kodeksie konserwatora dzieł sztuki Iwony Magdaleny Perkowskiej* – Vol. 11 No 3 (42) 2000. Popularyzował również wiedzę konserwatorską w dwumiesięczniku „Ecclesia” – magazynie gospodarczym dla duchowieństwa, pisząc wraz z żoną cykl artykułów: *Przywrócić utracone piękno* – nr 5/2006, *Szukać piękna w starości* – nr 1/2007, *Uratowane piękno* – nr 3/2007, *W poszukiwaniu zagubionej prawdy* – nr 5/2007, *Przejęto jeden obraz, zwrócono dwa* – nr 1/2008.

Pod koniec lat 60. perfekcyjnie opracował i zastosował w praktyce spójny schemat dokumentacji konserwatorskiej. Został on wdrożony do dydaktyki uniwersyteckiej i jako osiągnięcie Zakładu Konserwacji Zabytków Ruchomych prezentowany

w 1973 w Gdańsku-Oliwie na ogólnopolskiej konferencji poświęconej zagadnieniu dokumentowania działań konserwatorskich. Schemat ten był jednym z elementów bazowych, które łącznie z doświadczeniami ASP w Warszawie i ASP w Krakowie, stały się podstawą przygotowanego w 1976 *Ogólnopolskiego Schematu Dokumentacji Konserwatorskiej*. Całą własną twórczość konserwatorską wspólnie z żoną opracował w formie *Katalogu dokumentacji prac Ewy i Jerzego Wolskich*. Katalog został opublikowany przez Wydawn. Konserwatorów Dzieł Sztuki (Ł. 1998, 1999, 2000). Składa się z trzech części: *Malarstwo tablicowe*, *Malarstwo na płótnie*, *Malarstwo ścienne*. Jest to autorska prezentacja dokumentacji sporządzanych w czasie wykonywania prac związanych z konserwacją i restauracją dzieł sztuki. Pełny katalog własnej twórczości konserwatorskiej jest jedynym tego rodzaju opracowaniem, jakie powstało w Polsce.

Nie sposób odnieść się do wszystkich dokonań konserwatorskich, wymienić można jedynie te, które W. uznawał za najważniejsze. Należą do nich prace zespołowe (którymi kierował) przy malowidłach ściennych w kościołach: Wszystkich Świętych w Krościenku n. Dunajcem (1950-51), paraf. w Trzemesznie (1963-65), Najśw. Serca Pana Jezusa w Stegnie Gdańskiej (1972-80), panneau przyziemia budynku mieszkalnego w Padwie przy Condominio Piazza Insurrezione 10 – stylizowana panorama miasta – F. Pendiniego (Padwa 1977, razem z żoną), w El Sagrario w Quito (Ekwador 1980-84), w konwencie San Diego w Quito (Ekwador 1982), w kościele św. Franciszka Ksawerego w Krasnymstawie (1977-83), w kaplicy Najśw. Sakramentu przy katedrze w Łowiczu (1988-90); w kościele duszpasterstwa środowisk twórczych p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej M. Panny w Łodzi (1996-97). Konserwacja obrazów: *Madonna Wieniawitów z Drzczkowa z XV w.*, pow. leszczyński (1955-58, praca zespołowa); dwa wizerunki Maryjne z Biechowa, woj. poznańskie, XV

i XVII w. (1962, razem z żoną); *Madonna w Ogrodzie Mistycznym (Hortus Conclusus) XV w.*, z Gościeszyna, pow. Żnin (1959-60, razem z żoną); *Matka Boska „Coronata” XVII w.*, z kościoła paraf. w Izbicy Kujawskiej, pow. kolski (1967-69); *Ukrzyżowanie Marcello Venustiego, XVI w.* (1973-74); *Tryptyk Antwerpski z kościoła paraf. św. Brygidy w Gdańsku (1974-75, razem z żoną); Zuzanna i starcy P.P. Rubensa, XVI w.* (1977 wspólnie z żoną); *Flora Jana Breughla St. z XVII w.* (1978-79, razem z żoną); *Madonna z Dzieciątkiem i św. Janem Francesco Francia, XV/XVI w.*, z Muzeum w Nysie (1985, razem z żoną); *Zdjęcie z krzyża*, pracownia Rubensa, ok. 1632, z kościoła paraf. w Sierakowie, woj. wielkopolskie (1985-86, z żoną i córką Agnieszką); *Tryptyk św. Rodziny, XVI w.*, ze Stobiecka Miejskiego k. Radomska (1986-89, z żoną i córką Agnieszką); *tryptyk Wniebowzięcie Matki Boskiej XV w.*, z Warty (tzw. Warta I) w katedrze we Włocławku (1990-91, praca zespołowa); *tryptyk Sacra Conversatione z kościoła św. Jana Jerozolimskiego w Poznaniu (1990-94, z żoną), tryptyk Wniebowzięcie Matki Boskiej XVI w.* (tzw. Warta II) z kościoła paraf. w Warcie (1993-1998, praca zespołowa); *Święty Mateusz F. Smuglewicza, 2 poł. XVIII w.*, z kościoła paraf. w Izbicy Kujawskiej, pow. kolski (1979); *Andromeda, XVII w.*, z Muz. Kujawskiego we Włocławku (z żoną w l. 1959 i 1999). Wiele spośród tych prac realizowanych było przez zespoły konserwatorskie, którymi kierował.

W. z ogromnym szacunkiem i kulturą dzielił się z młodszymi członkami zespołu swoją wiedzą i zawodowymi doświadczeniami. Zawsze też w sposób subtelny i umiejętny łączył artystyczne indywidualności współpracowników dla wspólnego celu, jakim była wysoka jakość dzieła konserwatorskiego. Przez całe życie czynnie uczestniczył w różnego typu działaniach społecznych. Podczas studiów w krakowskiej PWSSP należał do organizacji studenckiej „Bratniak” pełniąc w nim funkcję skarbnika, a następnie

prezesa. Od 1952 był członkiem Zw. Polskich Artystów Plastyków. Współorganizatorem Sekcji Konserwacji ZPAP i przewodniczącym sekcji toruńskiej i łódzkiej ZPAP. W l. 1974-97 był członkiem Rady Artystycznej Zarządu Gł. ZPAP. Odznaczony w 1976 Złotą Odznaką ZPAP. Od 1954 aktywnym członkiem Stow. Historyków Sztuki. Pełnił funkcję wiceprezesa Zarządu Oddz. Łódzkiego SHS. W 2004 został Honorowym Członkiem tejże organizacji. Od 1958 brał czynny udział w organizowaniu i aranżacji zbiorowych, środowiskowych wystaw konserwatorskich, na których eksponowany był wspólny dorobek konserwatorski żony i jego. Wymienić tu należy wystawy: w Toruniu – 1958, 1966 i 1975, w Warszawie – 1979, w Łodzi – 1981. Organizował także wystawy indywidualne: w Toruniu – 1976, w Łodzi – 1977, 1987 i 1996. Ta ostatnia z okazji 50-lecia pracy zawodowej obojga stała się ważnym wydarzeniem artystyczno-kulturalnym. Trzecia z dziewięciu ich indywidualnych wystaw, zorganizowana w 1987 pod tytułem „Ukazać i zachować”, stała się dla konserwatorów-restauratorów, także spoza Łodzi, okazją do poważnej dyskusji na tematy zawodowe. To właśnie wtedy narodził się pomysł organizowania cyklicznych Spotkań Warsztatowych Konserwatorów Dzieł Sztuki. Dyskusję z 1987 potraktowano jako inicjującą spotkanie. W tym samym roku, przy wsparciu łódzkiego oddziału SHS i dyrekcji Muzeum m. Łodzi, zorganizował Drugie Spotkanie Warsztatowe Konserwatorów Dzieł Sztuki. Zainteresowanie i potrzeba bezpośredniej wymiany informacji oraz doświadczeń konserwatorów z całej Polski była tak duża, że W. przez 16 lat podejmował ten trud. Szesnaste Spotkanie Warsztatowe (2004) było jubileuszowym, zorganizowanym z okazji 80. rocznicy jego urodzin. Odbyło się w Warszawie w Muzeum Narodowym.

Za swą pracę honorowany był odznaczeniami: w 1972 złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami”, dwoma medalami upamiętniającymi 500-lecie urodzin Mikołaja

Kopernika (1973). W 1974 odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, w 1985 medalem „Za udział w pracach Komisji Nadzoru Konserwatorskiego na rzecz Panoramy Raclawickiej”, w 2000 Złoty Krzyż Bene de Ecclesia Lodziensi Merito. Ostatnim odznaczeniem, przyznany przez Jana Pawła II w 2001 był Złoty Krzyż Papieski „Pro Ecclesia et Pontifice”.

W 2005 małżonkowie W. przekazali Archiwum Państw. w Łodzi swój ogromny zbiór materiałów, dokumentacji, zdjęć, przeczocy, zgromadzonych w ciągu 60-letniej działalności konserwatorskiej. Małżeństwo z Ewą Marxen zawarł w 1950, mieli córkę Agnieszkę ur. w 1953, która jest także art. plastykiem, konserwatorem malarstwa i rzeźby polichromowanej.

Zmarł w Łodzi 1 IX 2013, 10 dni po śmierci swojej żony. Pochowany razem z żoną na cmentarzu w miejscu zamieszkania z córką w Gundelsheim k. Bambergu, w Niemczech.

Katalog wystawy „Ewa i Jerzy Wolscy Konserwacja i Restauracja Dzieł Sztuki”, Tor. 1976; Katalog wystawy zbiorowej „Dzieło sztuki w konserwacji”, Ł. 1981; *Kto jest kim w Polsce. Informator biograficzny*, wyd. I, W. 1984; Katalog wystawy Ewy, Jerzego i Agnieszki Wolskich „Ukazać i zachować”, Ł. 1987; „Konserwacja i restauracja dzieł sztuki. Katalog dokumentacji prac Ewy i Jerzego Wolskich w latach 1948-1999”, Ł. 1998, 1999, 2000; *Żywot konserwatorów dzieł sztuki, Moja Droga do Nauki*, Ł. 2011; www.spotkaniawarsztatowe.pl; archiwum prywatne; informacje własne i córki W. Agnieszki Kuhn.

Jolanta Bukowczan i Bogumiła J. Rouba

WYSOCKI Zygmunt (1923-2013), architekt.

Ur. 1 IX 1923 w Wilnie (Rep. Litewska). Syn Wacława, doktora medycyny, ordynatora oddziału ginekologii Szpitala Wojskowego

w Wilnie, i Wiery ze Szpakowskich. Nazwisko ojca znajduje się na Liście Katyńskiej jeńców obozu w Starobielsku. Zginął rozstrzelany przez NKWD w Charkowie. W. ukończył w Wilnie Państw. Gimnazjum im. A. Mickiewicza. Po wojnie w 1945, uciekając przed NKWD, repatriował się do Gdańska, gdzie zdał maturę w Ogólnokształcącym Liceum dla Dorosłych (1948). Studia wyższe na Wydz. Architektury Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej w Gdańsku ukończył w 1952 z dyplomem nr 19 i stopniem inż. architekta. W 1958 uzyskał uprawnienia budowlane.

W trakcie studiów rozpoczął pracę w pracowni konserwatorskiej woj. konserwatora zabytków, prof. Jana Borowskiego, na stanowisku pomocy technicznej. 1 III 1951 pracownia przekształciła się w Przedsięb. Państw. Pracownie Konserwacji Zabytków (PP PKZ) Oddział w Gdańsku, z którym W. związał całe życie zawodowe. Przeszedł kolejne stopnie kariery w pracowni projektowej od asystenta przez projektanta, st. projektanta aż do kierownika, którym był do 1968. Opracował wiele projektów rekonstrukcji zabytków Gdańska, samodzielnie i w zespołach. Do najważniejszych prac należą: rekonstrukcja fasady tzw. Domu Królów Polskich (ul. Długa 45), kamienicy nr 50 przy Długim Targu, klasztoru Pallotyńów przy ul. Elżbietąńskiej 1 (praca zespołowa) oraz kilku wnętrz, m.in. sieni budynku przy ul. Długi Targ 45 i Sali Białej Ratusza (ul. Długa 46), gdzie zaprojektował stropy gotyckie i żyrandole. Wykonał wiele inwentaryzacji obiektów zabytkowych w Gdańsku i in. miejscowościach Polski północnej. Przygotował założenia i projekt szkicowy odbudowy zamku w Malborku z przeznaczeniem na hotel dla obcokrajowców, zgodnie z ówczesnymi wytycznymi. Opracował projekt odbudowy sklepień i jednej z kaplic kościoła św. Katarzyny w Gdańsku (ul. Podmłyńska). Był w zespole projektowym odbudowy kościoła św. Barbary (Długie Ogrody 19) oraz współpracował przy projektach i rysunkach roboczych budynków Zielonej Bramy (Długi

Targ 24), ratusza oraz Domu Przyrodników (ul. Mariacka 25/26) w Gdańsku.

W. kierował w l. 1968-88 Polsko-Egipską Misją Archeologiczno-Konserwatorską w Deir el-Bahari, działającą w ramach programu naukowego Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniw. Warszawskiego. Partnerem ze strony egipskiej była Egipska Organizacja Starożytności. W uzgodnieniu z prof. Kazimierzem Michałowskim, W. zorganizował i z wizją, efektywnie programował działalność misji, zapewniając jej członkom właściwe warunki pracy i pobytu. Przystosował się szybko do pracy w trudnych warunkach afrykańskich. Zdobył zaufanie współpracowników egipskich. Misja kontynuowała – prowadzoną od XIX w. – reintegrację świątyni królowej Hatszepsut (XV w. p.n.e.). W pierwszym etapie W. przystąpił do odtwarzania najwyższego portyku świątyni, w który wbudowano oryginalne, reliefowe bloki w miejsca ich pierwotnej lokalizacji. Jednocześnie prowadzono prace badawcze, architektoniczne, egipologiczne oraz rekonstrukcyjne. W trakcie dwudziestu sezonów prac w Egipcie, trwających od 4 do 6 miesięcy, ukończono reintegrację najwyższego portyku oraz zrekonstruowano półkę skalną, która zabezpieczała górny taras przed obrywaniami skalnymi. Zaawansowano prace w górnym dziedzińcu, wbudowując w jego ściany wiele oryginalnych bloków. Dzięki tym pracom świątynia, po raz pierwszy od starożytności, odzyskała pierwotny kształt. W. odkrył i otworzył dwie nisze w Holu Barki, głównego sanktuarium Amona-Re w świątyni, zablokowane w starożytności.

Był inicjatorem i długoletnim kierownikiem Ośrodka Architektury Egipskiej w PP PKZ w Gdańsku (1971-89), gdzie opracowywano materiały badawcze, studialne i dokumentacyjne z każdego sezonu prac w Deir el-Bahari i przygotowywano dokumentację projektową na kolejny sezon.

Dorobek konserwatorski W. wzbogaciły liczne raporty z prac, publikacje naukowe oraz artykuły popularyzatorskie, drukowane

w „Poznaj Świat”, „Polsce”, „Problemach” oraz prasie Wybrzeża. Raporty z poszczególnych sezonów prac misji Deir el-Bahari W. publikował w „Informatorze Archeologicznym. Badania”: wspólnie z K. Michałowskim (nr nr 3-7, 1969-73; nr 9, 1975; nr 10, 1976), z J. Karkowskim (nr 11, 1977; nr 12, 1978; nr 19, 1985), z zespołem (nr 13, 1979; nr 14, 1980; nr 16, 1982; nr 18, 1984; nr 22, 1988). Szczegółowe raporty ukazały się w sekcji *Chronique des fouilles* czasopisma „Études et Travaux” (nr 7, 1973; nr 9, 1976; nr 9, 1978; nr 11, 1979; nr 12, 1983; nr 14, 1990; nr 16, 1992). Rezultaty prac misji zawarł w artykułach zamieszczonych w czterech tomach serii „The Temple of Queen Hatshepsut. Results of the Investigations and Conservation Works of the Polish-Egyptian Archaeological and Preservation Mission Deir el-Bahari” (W., Wyd. PP PKZ, nr 1, 1979; nr 2, 1980; nr 3 1985; nr 4, 1991). Wyniki badań architektonicznych, ważne dla odtworzenia historii budowy i funkcjonowania świątyni Hatszepsut, opublikował m.in. w: „The Journal of Egyptian Archaeology” (nr 66, 1980); „Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts Abteilung Kairo” (nr 39-43, 1983-1987; nr 48, 1992) i „Le Bulletin de l’Institut français d’archéologie orientale” (nr 47/2, 1985). Wybrana bibliografia polsko języczna: <http://bazhum.pl/bib/search/results/?fa=Wysocki,%20Zygmunt> (22.08.2014).

W. uprawiał także twórczość artystyczną – malował obrazy sztalugowe (akwarela, olej), których tematem są sceny rodzajowe, batalistyka, wspomnienia wileńskie i egipskie. Brał udział w wystawach organizowanych w Gdańsku w galerii „Viv Artis”.

Był członkiem International Association of Egyptologists z siedzibą w Berlinie. Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym Krzyżem Zasługi i Krzyżem Sybirackim. Otrzymał złotą odznakę „Za Opiekę nad Zabytkami” oraz odznakę „Zasłużony Działacz Kultury”. Posiadał także Złotą Odznakę Pamiątkową PP PKZ i medal pamiątkowy XXXV-lecia PP PKZ.

Ożeniony w 1944 z Zuzanną Hanną Sipowicz (1927-92); miał troje dzieci: Elżbietę, Izabelę i Waclawa.

Zmarł 13 V 2013, pochowany na cmentarzu katolickim w Sopocie.

Fr. P a w l i c k i, *Zygmunt Wysocki 1923-2013*, „Polish Archaeology in the Mediterranean” 22. Reports 2010, s. 17-18; Z. W y s o c k i, *Biogram. Zygmunt Wysocki 1923-... Inżynier architekt*, mpis, Gd. 2000 (?); informacje ustne uzyskane w 2014 od Lecha Krzyżanowskiego, zam. w Warszawie.

Mirosław Olbryś

ZAREMBA TADEUSZ Wojciech (1940-2013), konserwator dzieł sztuki, artysta malarz, projektant wnętrz i aranżacji wystaw, dyrektor Muzeum Mazowieckiego w Płocku.

Ur. 14 V 1940 w Pruszkowie k. Warszawy jako syn Romana, uprawiającego zawód muzyka, i Janiny z d. Kadzikiwicz. Od 1954 mieszkał w Toruniu, gdzie w 1958 ukończył Liceum im. Tadeusza Kościuszki. W l. 1958-65 studiował na Wydz. Sztuk Pięknych Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu w Katedrze Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa. Dyplom uzyskał w 1965 u prof. Leonarda Torwirta i prof. Wiesława Domasłowskiego za pracę *Badania nad metodami impregnacji drewna niepolichromowanego roztworami żywic epoksydowych*. W l. 1965-66 pracował w Przedsięb. Państw. Pracownie Konserwacji Zabytków w Toruniu, a w l. 1966-68 prowadził prywatną praktykę konserwatorską. W 1969 otrzymał stypendium Instituto Centrale Restauero di Roma, w l. 1973-74 odbył studia podyplomowe w zakresie organizacji i zarządzania. W Muz. Mazowieckim w Płocku był zatrudniony od 1968 na stanowisku asystenta konserwatorskiego z zadaniem zorganizowania pracowni konserwatorskiej, pierwszej na Mazowszu, i objęcia jej kierownictwa. W 1973 został wicedyrektorem, a w 1977 dyrektorem muzeum.

Spśród prac konserwatorskich realizował zadania przy polichromiach ściennych w kościele paraf. w Zakrzewie Złotowskim, odkrył i konserwował gotyckie malowidła ścienne w nawie gł. kościoła NMP w Toruniu, w l. 1966-67 pracował przy konserwacji obrazu olejnego Matki Boskiej z klasztoru w Mogilnie, a w 1973 uczestniczył

w konserwacji malowideł ściennych w kościele św. Anny w Wilnie. Konserwował wiele obiektów malarstwa ze zbiorów Muz. Mazowieckiego, a w 1984 również ze zbiorów Muzeum Diecezjalnego w Płocku rzeźbę Matki Boskiej z Dzieciątkiem z XVI w. i XVII-wieczny obraz *Oplakiwanie Chrystusa*. W l. 1968-75 sprawował też nadzór konserwatorski nad zbiorami we wszystkich muzeach w woj. warszawskim. Sprawując przez 3 lata funkcję wicedyrektora i przez 27 lat dyrektora Muz. Mazowieckiego, wykonywał jednocześnie konserwację zachowawczą zbiorów muzealnych płockich i ekspozowanych przez inne muzea w Płocku. Jako dyrektor Muz. Mazowieckiego poświęcił wiele uwagi na opracowanie naukowe zbiorów, organizował ekipy do badań nad dziełami Mazowsza, rozwijał muzealną działalność edukacyjną, kontynuował specjalizację w sztuce secesji i wprowadził do zbiorów pierwsze obiekty art déco i neosecesji. Był inicjatorem, organizatorem i projektantem aranżacji wielu wystaw secesji prezentowanych w kraju i za granicą. Z ważniejszych projektował aranżację wystawy „Sztuka polska 1900-1975” zorganizowanej przez Muz. Mazowieckie z udziałem zbiorów toruńskiego Muz. Okręgowego, w Tow. Secesja w Wiedniu, z okazji Olimpiady w Innsbrucku w 1976, wystawę secesji i kultury ludowej Mazowsza w 1975 w Muz. Narodowym w Warszawie. W 1989 zorganizował w Centro Afferi a Promotioni w Arezzo wystawę „Dwa tysiące lat złotnictwa i jubilerstwa w Polsce”; był jej komisarzem, scenarzystą i autorem oprawy plastycznej. Łącznie zorganizował ok. 200 wystaw muzealnych, m.in. w Niemczech, Austrii, Czechach, we

Włoszech. W ramach współpracy miast eksponował płockie zbiory w Darmstadt.

Był czynnym artystą uprawiającym, zwłaszcza w końcowym etapie życia, przede wszystkim malarstwo marynistyczne. Zamiłowanie do tej tematyki było w jego przypadku bardzo naturalne, odziedziczył je w genach. Jego ojciec grał w orkiestrze na statku „Batory”. Z. uczestniczył w ponad 100 wystawach zbiorowych w kraju i za granicą, zorganizował 12 wystaw indywidualnych. Jego prace malarskie były często pokłosiem morskich wypraw podróżniczych. We wszystkich obszarach swej działalności: konserwatorskiej, muzealnej i artystycznej był bardzo wszechstronny i twórczy. Organizował środowisko artystyczne, zwłaszcza w Płocku, ale już w Toruniu, w 1967 był współzałożycielem Klubu Związków Twórczych „Azyl” i jego pierwszym kierownikiem. W 1997 był głównym organizatorem i wykładawcą historii sztuki w Szkole Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku; był aktywnym członkiem wielu organizacji zawodowych, zwłaszcza ICOM i Stow. Muzealników Polskich. W 1999 został przyjęty do Stow. Marynistów Polskich.

Opublikował wiele artykułów o tematyce konserwatorskiej, m.in. *Metody impregnacji drewna żywicami epoksydowymi* („Zeszyty Naukowe UMK w Toruniu”, 1967); *Uwagi na temat skuteczności działania elektroosmotycznej instalacji osuszającej zainstalowanej w Zamku Książąt Mazowieckich w Płocku* (Biuletyn Informacyjny ZMiOZ nr 148, 1983); *Reforma muzealnictwa widziana przez pryzmat samorządności* („Rocznik MMP”, 2002); *Gabinet numizmatyczny Muzeum Mazowieckiego w Płocku* („Muzealnictwo” nr 30, 1986). Z okazji 180 rocznicy powstania MMP wygłosił i opublikował referat *Kolekcja secesji w Muzeum Mazowieckim w Płocku. Koncepcja i budowanie kolekcji – jej europejska ranga i możliwość rozwoju* (w: *Muzea regionalne w Polsce, historia i współczesność*, 2002). W 2006 *Polska biżuteria i dekoracyjne przedmioty. Dwa tysiące lat dekoracyjnego złotnictwa: najbardziej prestiżowe działanie*

wystawiennicze w historii Muzeum Mazowieckiego w Płocku, „Notatki Płockie”, a w 2011 *Akt – nieznany obraz Jacka Malczewskiego* (tamże).

Z. był rzeczoznawcą ministra kultury i sztuki, w 1983 w zakresie oceny dzieł sztuki współczesnej, konserwacji malarstwa i rzeźby, następnie w dziedzinie malarstwa ściennego, w 2009 otrzymał uprawnienia rzeczoznawcy w dziedzinie oceny i wyceny zabytków ruchomych.

Za jego dyrekcji MMP otrzymało wiele wyróżnień, w 1990 Nagrodę I stopnia Ministra Kultury i Sztuki za najciekawsze wydarzenie muzealne, w 1993 nagrodę Ministra Kultury i Sztuki za całokształt działalności w upowszechnianiu kultury. Z. został odznaczony Srebrnym i Złotym Krzyżem Zasługi oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, był wyróżniony odznakami „Za zasługi dla województwa warszawskiego” (1975) i „Za zasługi dla województwa płockiego” (1984), „Zasłużony Działacz Kultury”, złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami”, odznaką „Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej”, Medalem 40-lecia Polski Ludowej, Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1986), Srebrnym Medalem Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej, medalem „Zasłużony dla Płocka” (1996), Orderem św. Stanisława z Gwiazdą II kl. W 2000 otrzymał odznakę honorową „Zasłużony Pracownik Morza”.

Ożeniony w 1964 z Zofią Samusik, art. grafikiem, kierownikiem działu sztuki w Muz. Mazowieckim w Płocku. Syn Szymon (ur. 1966), konserwator dzieł sztuki, od 2011 pracownik Muz. Mazowieckiego w Płocku.

Zmarł 12 XII 2013 w Płocku, pochowany w Elblągu.

M. S o ł t y s i a k, *Wspomnienie o Tadeuszu Zarembie*, „Muzealnictwo” nr 55, 2014, s. 243-45; Akta Muzeum Mazowieckiego w Płocku; zasoby rodzinne udostępnione przez żonę i syna; materiały własne.

Marian Soltysiak

ZGIERUN Zdzisław, zwyczajowo nazywany Zbyszkciem (1937-2013), konserwator-zabytkoznawca.

Ur. 17 III 1937 we wsi Putkowice Nadolne k. Drohiczyzna (pow. siemiatycki, ob. woj. podlaskie). Był synem rolników Stanisława i Heleny z Jurków. Ukończył Liceum Techniki Plastycznych w Białymstoku (1951-56). Następnie (1956-57) pracował na stanowisku instruktora artystycznego w Wydz. Kultury Prezydium Pow. Rady Narodowej w Siemiatyczach. W l. 1957-62 studiował Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo na Wydz. Sztuk Pięknych Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu. Dyplom magistra uzyskał w 1963 na podstawie pracy *Drewniane stropy toruńskie* napisanej pod kierunkiem prof. Gwido Chmarzyńskiego.

Całą swoją późniejszą drogę zawodową związał z Toruniem, początkowo z Muzeum Etnograficznym, a następnie z państw. służbą konserwatorską. Od 1962 do 1975 zatrudniony był w Muzeum Etnograficznym w Toruniu w Dziale Budownictwa Ludowego – z przerwą w l. 1965-67, gdy pełnił obowiązki fotografa Muzeum. Przeszedł szczeble awansu zawodowego od asystenta do kustosa. W l. 1965-66 uczęszczał na Podyplomowe Studium Etnografii na UMK, które ukończył w 1966.

W tym czasie aktywnie uczestniczył w tworzeniu parków etnograficznych w Toruniu i Kaszczorku, m.in. prowadził prace dokumentacyjne zabytków budownictwa ludowego, wykonywał inwentaryzacje pomiarowo-rysunkowe i fotograficzne obiektów, a wszechstronna dokumentacja wiadra ze wsi Wójtówka stała się wzorcowym opracowaniem dla późniejszych translokacji tego typu zabytków techniki do muzeów na wolnym powietrzu. Jako jeden z pierwszych w Polsce wykorzystał również film jako formę dokumentacji przy tego rodzaju przedsięwzięciach, a swoje spostrzeżenia przedstawił w artykule opublikowanym w 1973 (*Rola dokumentacji filmowej w realizacji skansenów*, „Polska Sztuka Ludowa”, 1973,

nr 1). Ponadto był także współautorem scenariuszy i realizatorem filmów etnograficznych, prowadził samodzielne badania terenowe, zwłaszcza nad młynami wietrznymi z terenu ówczesnego woj. bydgoskiego, jak również uczestniczył w badaniach zespołowych wykonując znakomitą dokumentację fotograficzną. Fotografia i film były bowiem jego pasją jeszcze od czasów młodości, której pozostał wierny przez wszystkie lata pracy zawodowej.

W 1976 przeszedł do pracy w państw. służbie ochrony zabytków. W l. 1976-90 zatrudniony był w Biurze Badań i Dokumentacji Zabytków w Toruniu, przekształconym w 1989 w Woj. Ośrodek Ochrony Środowiska Kulturowego, gdzie początkowo pracował na stanowisku kustosa, a następnie st. kustosa (od 1982). Po reorganizacji służby konserwatorskiej zatrudniony był od 1991 do 2002 w Państw. Służbie Ochrony Zabytków – Oddział Woj. w Toruniu, która w wyniku reformy administracji państwowej przekształcona została w 1999 w Woj. Oddział Służby Ochrony Zabytków Woj. Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu. Tu początkowo pracował na stanowisku st. inspektora woj., a następnie gł. specjalisty ds. zabytków architektury i budownictwa. Dodatkowo kierował w l. 1991-97 Działem Architektury i Budownictwa oraz Zieleni i Zabytków Techniki, przemianowanym później na Dział Urbanistyki, Architektury, Budownictwa i Zabytków Techniki. W strukturach państwowej służby konserwatorskiej przepracował ponad 26 lat, aż do przejścia na emeryturę w 2002.

W tym czasie stale podnosił swoje kwalifikacje. W l. 1982-83 uczęszczał na Studium Podyplomowe Badań Zabytków Architektury prowadzone na Wydz. Architektury Politechniki Warszawskiej, które ukończył w 1983 na podstawie pracy poświęconej monografii architektonicznej dworu w Łążyńcu. Uczestniczył także w różnego rodzaju kursach specjalistycznych z zakresu ochrony i konserwacji zabytkowych założeni zieleni,

jak np. „Konserwacja drzew parkowych, ewidencja i ochrona parków zabytkowych” (1984). Docenieniem wiedzy i kompetencji zawodowych Z. było powołanie w 1985 do udziału w stałej Komisji Kultury Woj. Rady Narodowej w Toruniu, w pracach której uczestniczył przez kilka kolejnych lat.

W strukturach państw. służby konserwatorskiej zajmował się przede wszystkim ewidencją, dokumentacją i nadzorem konserwatorskim zabytków budownictwa ludowego, zespołów pałacowo- i dworsko-parkowych oraz ochroną zabytkowych założeń zieleni i krajobrazu kulturowego, ściśle współpracując z woj. konserwatorem przyrody. Szczególnie zaangażował się w ochronę dawnych rezydencji wiejskich na terenie ówczesnego woj. toruńskiego, czego efektem była wydana w ramach serii „Parki, pałace i dwory województwa toruńskiego” we współpracy z Bogdanem Chrapkowskim monografia zespołu dworsko-parkowego w Łążynie (*Łążyn gm. Obrowo. Zespół dworsko-parkowy*, T. 1994), czy też we współpracy z Bogdanem Chrapkowskim oraz Markiem Rubnikowiczem, ówczesnym woj. konserwatorem zabytków w Toruniu, szkic zespołu pałacowo-parkowego w Dębowej Łące związany z przeprowadzonymi w tamtejszym parku pracami renowacyjnymi (*Zespół pałacowo-parkowy w Dębowej Łące – srebrny medal w VII ogólnopolskim konkursie na najlepsze prace z zakresu ochrony zabytkowych założeń ogrodowych*, „Przegląd Regionalny”, z. 9, 1994).

Aktywnie działał w związkach zawodowych, w l. 1962-80 w Zw. Zawod. Pracowników Kultury i Sztuki, a w l. 1980-81 w NSZZ „Solidarność”. Z pasją kolekcjonował stare aparaty fotograficzne, był też autorem ciekawych rysunków satyrycznych.

Członek towarzystw i stowarzyszeń naukowych: Polskiego Tow. Ludoznawczego (od 1962), Tow. Przyjaciół Muzeum Etnograficznego w Toruniu, Stow. Historyków Sztuki (od 1971), Stow. Konserwatorów Zabytków (od 1990).

Odnznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi (1989), srebrną odznaką „Zasłużony Działacz Związku Zawodowego Pracowników Kultury i Sztuki” (1975), złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami” (1978).

Żonaty był z Marzeną Marią Witeczak, z d. Stachurko (1962), absolwentką pedagogiki na UMK w Toruniu. Ze związku tego pochodzi córka Anna Helena Zgierun-Łacina (1965), również absolwentka UMK w Toruniu (Wydz. Biologii i Nauk o Ziemi), pisarka, autorka serii bajek edukacyjnych dla dzieci, opowiadań fantastycznych oraz powieści obyczajowych dla młodzieży i dorosłych; dwukrotnie wyróżniona przez IBBY (International Board on Books for Young People).

Zmarł 15 IV 2013 w Gnieźnie, pochowany jest na tamtejszym cmentarzu św. Krzyża przy ul. Świętokrzyskiej.

Roman T u b a j a, *Zdzisław Zgierun (1937-2013)*, „Biuletyn Stowarzyszenia Muzeów na Wolnym Powietrzu w Polsce”, nr 13, 2012, s. 221-225; Woj. Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu, Zdzisław Zgierun – akta osobowe; informacje rodzinne udostępnione przez córkę Annę Zgierun-Łacinę.

Emanuel Okoń

ZIELONKA Bonifacy (1899-1975), nauczyciel, archeolog, etnograf, konserwator zabytków archeologicznych woj. bydgoskiego.

Ur. 13 V 1899 w wielodzietnej rodzinie we wsi Wacowice (pow. Drohobycz, ob. Ukraina). Ojciec Stanisław rolnik, matka Maria z d. Maćków. Pod koniec I wojny światowej walczył w armii austriackiej i Legionach Polskich. Po wojnie został nauczycielem w szkole powszechnej w Bohukałach (pow. Janów Podlaski), gdzie doprowadził do budowy nowego jej gmachu. Równocześnie w 1924 ukończył Seminarium Nauczycielskie w Siedlcach, a w 1934 Państw. Wyższe Kursy Nauczycielskie. W l. 30. przeniósł

się na Kujawy do Wójcina (pow. Piotrków Kujawski), gdzie zainteresował się folklorem, zbierał teksty: piosenek, porzekadeł czy przemówień obrzędowych oraz oryginalne melodie (zebrał ich odpowiednio blisko 1000 i 200 z terenu Kujaw), które przekazywał do Centralnego Archiwum Fonograficznego przy Bibliotece Narodowej w Warszawie. Wszystkie materiały zaginęły podczas II wojny. Z czasem kolejną jego pasją stały się zabytki archeologiczne, które przekazywał do muzeów w Poznaniu i Warszawie. Ich wartość wysoko oceniona została przez pracownika przysłanego przez Muzeum Archeologiczne w Warszawie. Muzeum to upoważniło Z. do sprawowania opieki konserwatorskiej na terenie kilku powiatów kujawskich. W czasie okupacji niemieckiej pracował jako tłumacz jęz. niemieckiego w Urzędzie Gminy Sędzin. Był aktywnym uczestnikiem podziemia polskiego. M.in. pomagał zdobywać fałszywe dokumenty dla Polaków, współdziałał w ratowaniu zabytkowych inwentarzy z kościołów w Krzywosądku i Sędzinie.

Po wojnie przeniósł się do Brzozy koło Torunia. W 1946, na otwartym właśnie Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu (UMK), podjął studia archeologiczne i etnograficzne. Był pierwszym absolwentem Katedry Prehistorii UMK (1950), w której otrzymał etat asystenta (l. 1950-52). W l. 1950-57 pracował na stanowisku kustosa Działu Archeologii Muzeum Okręgowego w Toruniu. Wykonał ogromną pracę przy identyfikacji zbiorów archeologicznych i ponownej ich inwentaryzacji, przywracając wartość naukową kilkunastu tysiącom zabytków, gdyż dokumentacja naukowa zbiorów została zniszczona podczas wojny, a zabytki przemieszcane i zdewastowane. Stworzył, wykorzystywane po dzień dzisiejszy, „przewodniki”, zestawienia dawnych numeracji zabytków Tow. Coppernicus-Verein i Tow. Naukowego w Toruniu, ułatwiające identyfikację materiału zabytkowego. Równocześnie prowadził liczne badania archeologiczne na Kujawach i ziemi chełmińskiej.

Przechowane przez wojnę notatki dotyczące badań folklorystycznych i fonograf udostępnił Oddz. Toruńskiemu Polskiego Tow. Ludoznawczego i Państw. Instytutowi Sztuki, aby przyczynić się do odtworzenia, przez ponowne zebranie chociaż części melodii i tekstów z Kujaw, utraconych w czasie wojny. W l. 1957-61 pełnił funkcję konserwatora zabytków archeologicznych woj. bydgoskiego. W Dziale Archeologii Muzeum Okręgowego w Toruniu znajduje się maszynopis opracowania *XX-lecie służby konserwatorskiej w zakresie ochrony zabytków archeologicznych na terenie województwa bydgoskiego w latach 1944-1964*, który zawiera m.in. wykaz badanych stanowisk archeologicznych wraz z krótkimi opisami oraz zestawieniem publikacji. Nigdy nie przestał być pedagogiem, dla celów popularyzatorskich opracował *Zabytki archeologiczne województwa bydgoskiego* oraz *Zarys dziejów polskich badań archeologicznych na ziemiach województwa bydgoskiego*.

Zwieńczeniem jego największych badań była praca *Rejon Gopła w okresie późnolateńskim i rzymskim*, na podstawie której w 1967 otrzymał tytuł doktora nauk humanistycznych w UMK, miał wówczas 68 lat. W jego dorobku naukowym znajduje się ponad 60 prac, część z nich jedynie w maszynopisie przy dokumentacjach z badań wykopaliskowych. Był członkiem Tow. Naukowego w Toruniu, Polskiego Tow. Ludoznawczego, Toruńskiego Oddz. Polskiego Tow. Archeologicznego (prezesem przez 15 lat), współtworzył oddziały we Włocławku, Bydgoszczy i Chełmnie. Był jednym z niewielu badaczy XX w., którego można określić mianem człowieka renesansu.

Z żoną Weroniką (nauczycielka), miał 6 córek.

Zmarł 12 III 1975, pochowany został na cmentarzu w Aleksandrowie Kujawskim.

J. Janikowski, *Bonifacy Zielonka (1899-1975)*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, seria

ZIELONKA BONIFACY

Archeologia”, 1976, nr 23, s. 369-374; J. Janikowski, *Dr Bonifacy Zielonka (13 V 1899-12 III 1975)*, „Rocznik Muzeum Okręgowego w Toruniu”, 1977, t. 6, s. 256-258; M. Znamirska-Prüfferowa, *Bonifacy Zielonka (1899-1975)*, „Lud”, 1976, nr 60, s. 377-379; „Z dziejów publicznych zbiorów archeologicznych w Toruniu”, R. Uziembło, B. Wawrzykowska (red.), katalog wystawy, 2002, s. 53; B. Wawrzykowska, *Zarys historii muzealnych zbiorów archeologicznych w Toruniu*, „Archeologia toruńska. Historia i teraźniejszość”, Tor. 2002, s. 31-56;

„Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-2004”, S. Kalemka (red.), 2006, s. 787; R. Uziembło, B. Wawrzykowska, *Muzealne zbiory archeologiczne Torunia* [w:] Księga pamiątkowa 150-lecia Muzeum Okręgowego w Toruniu 1861-2011, 2011, s. 119-153; Archiwum UMK, sygn. K-1/471; Archiwum Działu Archeologii Muzeum Okręgowego w Toruniu,teczka B. Zielonka (tu wykaz publikacji przygotowany przez B. Zielonkę).

Romualda i Bogusław Uziembłowie

ŻUROWSKI Kazimierz Józef (1909-1987), archeolog, konserwator zabytków archeologicznych na Śląsku, muzealnik, prof. uniwersytetów Mikołaja Kopernika w Toruniu, Adama Mickiewicza w Poznaniu i Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku.

Ur. 12 VIII 1909 w Zagórzku k. Sanoka. Był synem Romana, urzędnika kolejowego, i Olimpii z d. Gebus. Uczęszczał do Gimnazjum Męskiego im. Królowej Zofii w Sanoku, a następnie V Gimnazjum im. Hetmana Żółkiewskiego we Lwowie, gdzie w 1932 zdał maturę. Po odbyciu służby wojskowej w Szkole Podchorążych Rezerwy Piechoty w Zambrowie studiował w l. 1934-38 prahistorię na Wydz. Humanistycznym Uniw. Jana Kazimierza we Lwowie. Studia ukończył w 1938 będąc już od roku zatrudnionym na etacie asystenta w Katedrze Archeologii uczelni, gdzie pracował do 1941, do wkroczenia Niemców. Równocześnie z pracą na uczelni od 1940, w okresie okupacji sowieckiej, brał udział w organizacji Muzeum Historycznego we Lwowie, gdzie po utworzeniu działu archeologii objął kierownictwo. Po wkroczeniu Niemców pracował jako robotnik i księgowy w firmie budowlanej oraz jako karmiciel wszy w Instytucie Badań nad Tyfusem Plamistym i Wirusami dr Weigla. Zaangażował się w polską działalność konspiracyjną, przyjmując pseudonim „Lech”. W 1942 został schwytyany z bronią w rękę przez gestapo podczas akcji Armii Krajowej na Podzamczu we Lwowie. Skazany na śmierć został wykupiony za dużą łapówkę (wyniesiony z więzienia jako nieboszczyk). Do Lwowa powrócił w 1944 na poprzednio zajmowane stanowisko w muzeum. Po wysiedleniu w 1945 znalazł

się we Wrocławiu pracując jako delegat min. kultury i sztuki przy zabezpieczaniu zbiorów archeologicznych. W l. 1945-48 był dyrektorem Muzeum Miejskiego w Zabrze i jednocześnie konserwatorem zabytków archeologicznych na Śląsku. Po zmianie profilu muzeum na Muzeum Przemysłu i Techniki przeniósł się do Gniezna do stacji badawczej Instytutu Badania Starożytności Słowiańskich Uniw. Poznańskiego (od 1949 prace prowadzone z ramienia Kierownictwa Badań nad Początkami Państwa Polskiego, a od 1954 Instytutu Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk). Doktorat obronił w 1949 na Uniw. Warszawskim u prof. Włodzimierza Antoniewicza. W tym samym roku został kierownikiem stacji w Gnieźnie (do 1970) i na Ostrowie Lednickim (do 1951). Wyniki badań systematycznie publikował w sprawozdaniach i pracach podsumowujących. Zwieńczeniem gnieźnieńskiego okresu działalności naukowo-oświatowej Ż., często społecznej, był udział w przygotowaniu wystawy o wynikach badań w Gnieźnie i na Ostrowie Lednickim (1954), a także powołaniu w 1971 samodzielnego już Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.

Od 1951 do przejścia na emeryturę w 1979 był związany z Uniw. Mikołaja Kopernika w Toruniu. W 1956 Centralna Komisja Kwalifikacyjna dla Pracowników Nauki na podstawie dorobku naukowego przyznała mu tytuł docenta, w 1964 otrzymał nominację na profesora nadzwyczajnego. Podczas pracy na UMK początkowo był wykładowcą, od 1953 kierownikiem Katedry Archeologii Ziemi Polskich, od 1976 kierownikiem Zakładu Archeologii Polskiej, w l. 1958-60 pełnił funkcję prodziekana, a 1960-62 dziekana

Wydz. Humanistycznego, zaś od 1976 był dyrektorem Instytutu Archeologii i Etnografii. Jego starania o stworzenie silnego ośrodka archeologicznego doprowadziły do powołania dwóch roczników studiów w zakresie archeologii w l. 1961 i 1962 oraz ponownie od 1976. Rekrutacja studentów wznowiona została w r. akademickim 1976/77 dzięki autorskiemu, pierwszemu w Polsce, programowi studiów przygotowanemu przez Ż. (wraz ze Zbigniewem Brochwiczem z Instytutu Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa UMK), polegającym na połączeniu studiów archeologicznych ze specjalizacją w konserwacji zabytków archeologicznych. Przy wsparciu Ż. z czasem powstały w IAIe również pierwsze w Polsce specjalizacje w archeologii podwodnej i archeologii architektury. Jednocześnie z pracą na uniwersytecie toruńskim kierował w l. 1966-69 również Katedrą Archeologii Pradziejowej i Wczesnośredniowiecznej Uniw. Adama Mickiewicza w Poznaniu, był też wykładowcą w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Gdańsku.

Po przejściu do Torunia zapoczątkował inwentaryzację grodzisk ziemi chełmińskiej i dobrzyńskiej. Był członkiem interdyscyplinarnych badań zamku krzyżackiego w Toruniu oraz pobenedyktyńskiego klasztoru w Mogilnie (okresowo kierował badaniami). Poza podstawową pracą badawczą – badaniami wykopaliskowymi, sondażowymi i weryfikacyjnymi – zajmował się także archeologią eksperymentalną. Jego prace doprowadziły do wyjaśnienia sposobu obróbki rogu i kości (*Methoden zum Weichmachen v. Gehirne und Knochen In frühslawischen Werkstätten*, „*Berichte über den II. Internationalen Kongress für Slawische Archäologie*”, Berlin 1973). Obok pracy naukowej, której wyniki systematycznie publikował (ponad 80) i prezentował na licznych kongresach naukowych w kraju i za granicą, w ramach pracy dydaktycznej poza wykładami dla kierunku archeologii prowadził zajęcia dla studentów wydziałów humanistycznych i sztuk pięknych. W przystępny

sposób popularyzował archeologię i konieczność dbania o ochronę odkrywanych stanowisk (m.in. przez szkolenia przewodników, odczyty popularno-naukowe). Zasiadał w komitetach redakcyjnych „Materiałów Archeologicznych” (Muzeum Archeologiczne w Krakowie), „Pomeranii Antiqua” (Muzeum Archeologiczne w Gdańsku). Był redaktorem serii „Archeologia” (UMK) i „Komunikatów Archeologicznych” (Biuro Badań i Dokumentacji Zabytków w Bydgoszczy). Był członkiem Tow. Naukowego w Toruniu, Polskiego Tow. Archeologicznego i Numizmatycznego, Komisji Archeologicznej Oddział PAN w Poznaniu, Polskiego Tow. Ludoznawczego, Komisji Archeologicznej Komitetu Nauk Historycznych PAN, Komisji Archeologicznej Komitetu Przygotowawczego Obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego, Komisji Archeologicznej przy Prezydium Komitetu Obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego, należał do rad naukowych licznych instytucji. Spis ważniejszych publikacji zamieszczony został w *Acta Universitatis Nicolai Copernici*, „Archeologia”, z. 12, „Archeologia Szklą” 2, 1987, s. 157-159.

Na Wystawie Międzynarodowej w Paryżu w 1939 otrzymał I nagrodę w zakresie drzeworytu i ekslibrisu. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Odznaką Tysiąclecia Państwa Polskiego, złotą odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami”, medalem Polskiego Towarzystwa Archeologicznego „Zasłużonemu dla Archeologii Polskiej”, Złotą Odznaką UMK, medalem Miasta Gniezna. Otrzymał nagrodę III° Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki.

Z żoną Heleną z d. Dykdalewicz miał troje dzieci: Stanisława, Marię i Elżbietę.

Zmarł w Gnieźnie 19 III 1987, został pochowany na cmentarzu św.św. Piotra i Pawła w Gnieźnie.

„Sprawozdania Tow. Naukowego w Toruniu”, 1954, 8, s. 41-42; K. P r z e w o ż n a - A r m o n, *Kazimierz Żurowski (1909-1987)*,

Acta Universitatis Nicolai Copernici, 1987, „Archeologia”, z. 12, „Archeologia Szklą” 2, s. 153-159 [tu wykaz ważniejszych publikacji]; A. K o l a, *Kazimierz Żurowski (1909-1987)*, „Zapiski Historyczne TNT”, 1988, t. LIII, z. 3-4, s. 160-164; G. M i k o ł a j c z y k, *Kazimierz Żurowski (1909-1987). Gnieźnianin z wyboru*, „Gniezno. Studia i Materiały Historyczne”, 1990, t. 3, s. 279-288 [tu wykaz publikacji do 1971]; A. A b r a m o w i c z, *Historia Archeologii Polskiej XIX i XX wieku*, 1991;

J. O l c z a k, *Kazimierz Żurowski (1909-1987)*, „Folia Praehistorica Posnaniensia”, 1991, t. IV, s. 167-169; K. P r z y b y s z e w s k i, *Żurowski Kazimierz*, Toruński Słownik Biograficzny, 2004, t. 4, s. 58-60; „Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Materiały do biografii”, S. Kalemka (red.), 2006, s. 796-797; Archiwum UMK, sygn. K-37N/66, WH-113/28.

Romualda i Bogusław Uziembłowie

Wykaz biogramów zamieszczonych w zeszytach 1-5 PSBKZ
(cyfra w nawiasie oznacza numer zeszytu)

Biogram	Autor
<i>Adamczyk Jan</i>	Anna Adamczyk (4)
<i>Armon Maria</i>	<i>zob. Przewoźna-Armon Maria</i>
<i>Ataman Julian</i>	Jacek Kawalek (3)
<i>Ballenstaedt Lucjan</i>	Henryk Kondziela (1)
<i>Baranowski Michał</i>	Ryszard Bielecki (2)
<i>Bartel-Bochnak Krystyna</i>	Bogusław Krasnowolski (5)
<i>Barut Józef</i>	Jacek Kawalek (3)
<i>Bąk Maria</i>	Janusz Prusiewicz (3)
<i>Bednarowicz Zbigniew</i>	Henryk Kondziela (2)
<i>Bendowski Kazimierz</i>	Janusz Lehmann (1)
<i>Bendowski Tomasz</i>	Janusz Lehmann (2)
<i>Bergau Friedrich</i>	Marian Arszyński (4)
<i>Biegański Piotr</i>	Lech Krzyżanowski (1)
<i>Bielecki Ryszard</i>	Józef Pilch (2)
<i>Bieńkowski Jan</i>	Anna Czapska (2)
<i>Birkenmajerowa Maria</i>	<i>zob. Borowiejska-Birkenmajerowa Maria</i>
<i>Biskup Krzysztof</i>	Lech Narębski (5)
<i>Blankenstein Albert</i>	Marian Arszyński (4)
<i>Blizińska Zofia</i>	Beata Blizińska (5)
<i>Błaszczak Włodzimierz</i>	Hieronim Kaczmarek (2)
<i>Błyskosz Jan</i>	Ewa Wilkojć (2)
<i>Bobiński Stanisław</i>	Jacek Friedrich (2)
<i>Bobrowska Irena</i>	Kinga Rogalewska (2)
<i>Bochnak Krystyna</i>	<i>zob. Bartel-Bochnak Krystyna</i>
<i>Boetticher Adolf</i>	Marian Arszyński (2)
<i>Bogdanowska Aleksandra</i>	Zbigniew Beiersdorf (2)
<i>Bogdanowski Janusz</i>	Zbigniew Beiersdorf (2)
<i>Bojasiński Tomasz</i>	Bolesław Bielawski (2)
<i>Borowiejska-Birkenmajerowa Maria</i>	Łukasz Walczy (2)
<i>Borowski Jan</i>	Janusz Ciemnołoński (2)
<i>Boyé-Guerquin Anna</i>	Mirosław Przyłęcki (2)
<i>Brochwicz Zbigniew</i>	Marian Arszyński (3)

Bromski Wiktor
Broniewski Tadeusz
Bronisch Christian
Bukowski Marcin
Bukowski Stanisław
Burgemeister Ludwig
Bursze Juliusz
Bursze Teodor
Büsching Johann

Charytańska Maria
Chlebowicz Bogusław
Chmarzyński Gwido
Chomicz Romuald
Chrzanowicz Józef
Chrzanowski Tadeusz
Chyczewski Jerzy
Ciabach Jerzy
Ciałowicz Jan
Ciara Zdzisław
Cieśla Henryk
Cieśliński Jan
Ciołek Gerard
Conrades Berthold
Conwentz Hugo
Cudowski Krzysztof
Cybichowski Stefan
Cydzik Jacek
Cynalewski Brunon
Czajkowski Witold
Czajnik Michał
Czajor Jerzy
Czapska Anna
Czarnecka Janina
Czarnecki Władysław
Czerny Władysław

Dalbor Witold Marian
Danielewicz Jan
Dayczak Władysław
Dąbrowski Jan
Dąbrowski Karol
Dąbrowski Marian
Dec Włodzimierz
Delektka Jacek Karol
Dethlefsen Richard
Dettloff Szczesny

Hieronim Kaczmarek (3)
Miroslaw Przyłęcki (2)
Barbara Ochendowska-Grzelak (5)
Miroslaw Przyłęcki (2)
Sebastian Wicher (3)
Grzegorz Grajewski (4)
Alicja Lutostańska (2)
Anna Czapska (2)
Marian Arszyński (4)

Wojciech Fijałkowski (2)
Grażyna Dzisko-Wadas (3)
Henryk Kondziela (2)
Lech Krzyżanowski (2)
Zygmunt Wysocki (2)
Zbigniew Beiersdorf (4)
Kazimierz Przybyszewski (2)
Jadwiga W. Łukaszewicz (5)
Miroslaw Przyłęcki (3)
Maciej Rejmanowski (2)
Miroslaw Przyłęcki (3)
Henryk Kondziela (1)
Wojciech Jankowski (2)
Marian Arszyński (4)
Marian Arszyński (4)
Grażyna Dzisko-Wadas (3)
Henryk Kondziela (1)
Marek Konopka (4)
Teresa Mayer (4)
Grażyna Dzisko-Wadas (3)
Wojciech Jankowski (1)
Janusz Prusiewicz (3)
Danuta Kłosek-Kozłowska (4)
Grażyna Anna Kodym-Kozaczko (5)
Henryk Kondziela (2)
Jacek Friedrich (2)

Andrzej Gaczoł (3)
Zygmunt Nocoń (4)
Maria Dayczak-Domanasiewicz (3)
Barbara Jarnuszkiewicz (2)
Stanisław Stawicki (2)
Danuta Ptaszyńska (4)
Irena Laudąńska-Dec (2)
Romualda i Bogusław Uziembłowie (5)
Marian Arszyński (2)
Jarosław Jarzewicz (5)

Deurer Jakob
Drost Willi
Drywa Zbigniew
Durczewski Dobromir
Dutkiewicz Józef
Dwernicki Zbigniew
Dziekoński Józef Pius

Eichendorff Benedikt
Eichler Zofia
Erdman-Przełomiec Maria
Estreicher Karol
Eysymontt Janina

Felcherowski Klemens
Fendrich Bruno
Fijałkowski Wojciech
Filipiak Stanisław
Fischer Friedrich
Fischinger Andrzej
Foksowicz Ewa
Frazik Józef
Frycz Jerzy

Galka Witold
Gartkiewicz Przemysław
Gawarecki Henryk
Gawdzik Czesław
Gawlik Zygmunt
Gawor Janusz
Gaworzewska Halina
Gąsecki Mieczysław
Gersdorf Karol
Gilly Fryderyk
Gintyllo Romana
Gontarczyk Jan
Grabowski Jan
Gradowski Michał
Grein Józef
Gruber Karl
Grundmann Günther
Gruszczyk Karol
Gruszecki Andrzej Stefan

Guerquin Anna
Guerquin Bohdan
Guise (Giese) Johann

Ewa Barylewska-Szymańska (2)
Tadeusz Piaskowski (2)
Danuta Ptasińska (4)
Hieronim Kaczmarek (2)
Andrzej Gaczoł (2)
Henryk Kondziela (5)
Hanna Krzyżanowska (1)

Marian Arszyński (4)
Jolanta Łączyńska, Danuta Mitraszewska (3)
Grażyna Dzisko-Wadas (3)
Zbigniew Beiersdorf (3)
Krzysztof i Rafał Eysymontt (5)

Jan Muszyński (3)
Marian Arszyński (4)
Joanna Paprocka-Gajek (5)
Józef Pilch (3)
Marian Arszyński (2)
Barbara Fischinger (4)
zob. Kręglewska-Foksowicz Ewa
Bonawentura Maciej Pawlicki (2)
Marian Arszyński (2)

Iwona Błaszczyk (2)
Wojciech Jankowski (2)
Mieczysław Kurzątkowski (1)
Mieczysław Kurzątkowski (1)
Jarosław Zawadzki (4)
Zbigniew Beiersdorf (4)
Jerzy Nowakowski (5)
Kinga Rogalewska (2)
Marian Arszyński (2)
Marian Arszyński (2)
Alicja Lutostańska (2)
Mirosław Olbryś (5)
Grażyna Dzisko-Wadas (3)
Jacek Kriegseisen (5)
Jolanta Łączyńska, Danuta Mitraszewska (3)
Marian Arszyński (2)
Grzegorz Grajewski (4)
Andrzej Gaczoł (3)
Krystyna Guranowska-Gruszecka,
Cezary Głuszek (5)
zob. Boyé-Guerquin Anna
Mirosław Przyłęcki (2)
Marian Arszyński (3)

Gujda Henryk
Guść Małgorzata
Güttler Jerzy
Gzyło Marek

Hadelt Alfred
Hankowska Romualda
Hartmann Karol
Haska Kazimierz
Hauke Karol
Heise Johannes
Hendel Zygmunt
Herbst Stanisław
Heurich Jan Fryderyk
Holas Aleksander
Hornung Zbigniew Marian
Hurlak Kazimierz
Husarski Wacław Teofil

Jakimowicz Roman
Janasik Stefan
Janusz Bohdan
Jasiecki Karol
Jasiewicz Stanisław
Jedynakiewicz-Kwiatkowska Krystyna
Jerzewski Jerzy
Jesionowska Krystyna
Jędrzejewska Hanna
Johannes Heinz
Józefowiczówna Krystyna

Kaemmerer Ludwig
Kalinowski Wojciech
Kaliski Emil
Kamińska-Tiunin Władysława
Kamiński Włodzimierz
Kamzowa Alicja
Kanclerz Feliks
Kaniewska-Wójcik Blandyna
Karłowska-Kamzowa Alicja
Kasprzycki Wojciech
Każmierczyk Józef
Kehl Jerzy
Keyser Erich
Kępiński Zdzisław
Kieszkowski Witold
Kihl Emilia

Zbigniew Beiersdorf (2)
zob. Litwinionek-Guść Małgorzata
Miroslaw Przyłęcki (2)
Teresa Kuśmierska (5)

Grzegorz Grajewski (5)
Edyta Hankowska-Czerwińska (4)
Marian Arszyński (2)
Maria Danuta Wołagiewicz (2)
Marian Arszyński (2)
Marian Arszyński (2)
Piotr Stępień (2)
Alicja Lutostańska (2)
Wojciech Jankowski (1)
Jan Pic (1)
Miroslaw Przyłęcki (1)
Piotr Stępień (3)
Hanna Krzyżanowska (1)

Hanna Krzyżanowska (2)
Henryk Nowakowski (1)
Jerzy Petrus (2)
Henryk Nowakowski (4)
Miroslaw Olbryś (5)
Stanisław Stawicki (4)
Stanisław Latour (2)
zob. Wicher-Jesionowska Krystyna
Anna Szczepańska (5)
Iwona Błaszczuk (4)
Hieronim Kaczmarek (2)

Hieronim Kaczmarek (2)
Wanda Puget (2)
Miroslaw Przyłęcki (3)
Ewa Łuszczyńska-Jankowska (3)
Janusz Lehmann (1)
zob. Karłowska-Kamzowa Alicja
Alicja Lutostańska (2)
Anna Bogdańska (5)
Henryk Nowakowski (3)
Henryk Kondziela (2)
Miroslaw Przyłęcki (2)
Iwona Pannenko (3)
Marian Arszyński (2)
Henryk Kondziela (1)
Alicja Lutostańska (2)
Hieronim Kaczmarek (2)

Kilarski Jan
Kilarski Maciej
Klęsk Krystyna
Klimek Adam
Klimek Danuta
Kloppel Otto
Kłos Juliusz
Knothe Zygmunt
Koczorowski Klemens
Kohte Julius
Konkolewski Roman
Kopczyński Wawrzyniec
Kopera Feliks
Kornecki Marian
Korpacz Jadwiga
Kostrzewski Józef
Kostynowicz Roman
Kot Henryk
Kowalski Władysław
Kozaczewski Tadeusz
Kozielec Wincenty
Kozłowski Rudolf
Krakowska-Pilch Ewa
Kraśniński Stefan
Krassowski Czesław
Krause Janusz
Krauss Adam
Kremer Karol
Kręglewska-Foksowicz Ewa
Król Aleksander
Kruk Franciszek
Krygier Eugeniusz
Krysman Kazimierz
Krzywobłocki Aleksander
Krzyżanowski Andrzej
Kubiak Janusz
Kubiakowski Marian
Kucharzewski Jacek
Kuder Aleksander
Kuklis Wilhelm
Kurcysz Helena
Kurzątkowska Alicja
Kurzątkowski Mieczysław
Kusztelski Leopold
Kuzma Mieczysław
Kwaśny Zdzisław
Kwiatkowska Krystyna

Maciej Kilarski (2)
Jacek Friedrich (4)
Jan Muszyński (3)
Bogusław Paprocki (4)
zob. Kydryńska-Klimek Danuta
Marian Arszyński (2)
Hanna Krzyżanowska (2)
Maciej Rejmanowski (2)
Jan Gromnicki (2)
Marian Arszyński (3)
Jacek Serafinowicz (1)
Mirosław Przyłęcki (2)
Zbigniew Beiersdorf (3)
Andrzej Gaczoł (3)
Grażyna Dzisko-Wadas (4)
Hieronim Kaczmarek (2)
Beata Makowska (4)
Henryk Kondziela (4)
Franciszek Midura (4)
Mirosław Przyłęcki (2)
Janusz Lehmann (1)
Ewa Wiłkojć (3)
Hanna i Lech Krzyżanowscy (1)
Anna Czapska (2)
Lech Krzyżanowski (2)
Jadwiga Łukaszewicz (4)
Marta Zaitz (3)
Zbigniew Beiersdorf (2)
Renata Linette (1)
Hanna Krzyżanowska (2)
Jerzy Tur (2)
Hanna Krzyżanowska (4)
Henryk Kondziela (3)
Mirosław Przyłęcki (3)
Zbigniew Beiersdorf (3)
Jacek Serafinowicz (2)
Bogusław Paprocki (4)
Janusz Prusiewicz (4)
Andrzej Gaczoł (2)
Janusz Lehmann (1)
Stanisław Latour (2)
Dariusz Kopciowski (2)
Dariusz Kopciowski (2)
Beata Makowska (4)
Anna Czapska (2)
Jacek Friedrich (3)
zob. Jedynakiewicz-Kwiatkowska Krystyna

Kwiatkowski Edward
Kwiatkowski Kazimierz
Kwilecki Stefan
Kdryńska-Klimek Danuta

Lakutowicz Andrzej
Lalewicz Marian
Latour Stanisław
Laube Maria
Lauterbach Alfred
Lehmann Janusz
Lemcke Hugo
Lenard Barbara
Lenart Bonawentura
Lenkow Ewa
Lepiarczyk Józef
Lesiak Krzysztof
Lesiak Marian
Leśniewski Tadeusz
Lewandowski Stanisław
Ligeza Maria
Linette Eugeniusz
Lipkova Gabriela
Litwinionek-Guść Małgorzata
Lorentz Stanisław
Ludwikowski Leszek
Lutecki Władysław
Lutsch Hans

Łabinowicz Adam
Łepkowski Ludwik
Łomnicki Jerzy
Łotoczko Olgierd
Łukasik Jan
Łuszczkiewicz Władysław

Mach Janusz
Maciejewski Władysław
Macur Kazimierz
Madejska Lubomira
Majcherowicz Zbigniew
Majdecki Longin
Majewski Alfred
Makarewicz Juliusz
Malinowski Kazimierz
Maliszewski Przemysław
Mamuszka Franciszek

Marian Arszyński (4)
Jacek Serafinowicz (2)
Stanisław Latour (2)
Bogusław Krasnowolski, Maria Majka (5)

Dariusz Kopciowski (2)
Hanna Krzyżanowska (1)
Beata Makowska (4)
zob. Sulimierska-Laube Maria
Hanna Krzyżanowska (2)
Henryk Kondziela (2)
Marian Arszyński (3)
Hanna i Lech Krzyżanowscy (2)
Piotr Rudniewski (3)
Mirosław Przyłęcki (2)
Zbigniew Beiersdorf (2)
Janusz Mróz (2)
Janusz Mróz (2)
Andrzej Woźniński (4)
Jan Gromnicki (3)
Jan Rutkowski (4)
Zofia Kurzawa (1)
zob. Szumska-Lipkova Gabriela
Grażyna Dzisko-Wadas (4)
Hanna i Lech Krzyżanowscy (2)
Zbigniew Beiersdorf (2)
Krzysztof Wolski (3)
Grzegorz Grajewski (4)

Kinga Rogalewska (2)
Zbigniew Beiersdorf (3)
Henryk Kondziela (2)
Barbara Tondos (3)
Hanna Krzyżanowska (2)
Zbigniew Beiersdorf (2)

Jacek Kawalek (3)
Hieronim Kaczmarek (2)
Tadeusz Chrzanowski (3)
Beata Makowska (4)
Stanisław Stawicki (3)
Alicja Lutostańska (1)
Andrzej Gaczoł (2)
Kinga Rogalewska (2)
Henryk Kondziela (1)
Dariusz Kopciowski (2)
Tadeusz Chrzanowski (2)

Maniewski Jerzy
Marcinkowski Henryk
Marconi Bohdan Lucjan
Marconi Władysław
Markowska Hanna
Marxen-Wolska Ewa Teresa
Marzyński Stanisław
Matejkiewicz Władysław
Mazurkiewicz August
Mączyński Zdzisław Antoni
Mączkowska Maria
Miarkowski Andrzej
Michałowski Lucjan
Mieszkowski Bronisław
Milewski Adrian
Miłobędzki Adam
Miłoszewski Stanisław
Mitraszewska Danuta
Morawski Franciszek
Morawski Paweł
Morelowski Marian
Morwitz Zygmunt
Moskwa Kazimierz

Nałęcz Sławomir
Narębski Stefan
Nawroński Tadeusz
Neugebauer Jadwiga
Niziński Lesław
Nowiński Krzysztof

Odrzywolski-Nałęcz Sławomir
Olczak Jerzy Feliks
Oleś Andrzej
Orthwein Maria
Osiński Marian
Otrząsek Jerzy

Pagaczewski Julian
Pajzderski Nikodem
Pajzderski Sylwester
Pasierb Janusz
Paszkowski Władysław
Pawlak Janusz
Pawluczuk Paweł
Pawłowski Stanisław
Pawuła-Piwowarczyk Regina

Wanda Głowacka (3)
Henryk Nowakowski (4)
Lech Krzyżanowski (1)
Hanna Krzyżanowska (2)
Wojciech Kurpik (5)
Jolanta Bukowczan, Bogumiła Rouba (5)
Feliks Dzierżanowski (2)
Tadeusz Borsa (4)
Barbara Tondos (4)
Hanna Krzyżanowska (1)
zob. Then-Mączkowska Maria
Henryk Kondziela (5)
Henryk Kondziela (1)
Jacek Friedrich (2)
Zofia Kochanowicz-Milewska (4)
Elżbieta Gieysztor-Miłobędzka (3)
Wojciech Jankowski (2)
Jolanta Łączyńska (5)
Henryk Kondziela (1)
Bożena Leszkowicz (4)
Miroslaw Przyłęcki (2)
Andrzej Gaczoł (4)
Jan Gromnicki (3)

zob. Odrzywolski-Nałęcz Sławomir
Lech Narębski (3)
Grażyna Nawrońska (2)
Joanna Wyszyńska-Prosnak (3)
Janusz Prusiewicz (4)
Lidia Bruszevska (4)

Zbigniew Beiersdorf (3)
Romualda i Bogusław Uziembłowie (5)
Andrzej Gaczoł (2)
Wojciech Kurpik (5)
Hanna Krzyżanowska (2)
Henryk Kondziela (4)

Zbigniew Beiersdorf (3)
Henryk Nowakowski (1)
Henryk Nowakowski (2)
Lech Krzyżanowski (3)
Janina Hościłowicz (2)
Henryk Kondziela (5)
Janina Hościłowicz (2)
Joanna Wyszyńska-Prosnak (3)
Henryk Kondziela (4)

Paździor Marian
Pągowski Stefan
Piątek Andrzej
Pick Georg
Pieczynski Zbigniew
Pieńkowska Hanna
Pilawa Eugeniusz
Pilch Ewa
Pilecki Gustaw
Piłaszewicz Zofia
Piwocki Ksawery
Piwowarczyk Regina
Pochwalski Władysław
Podlewski Wacław
Polak Tadeusz
Polakowski Felician
Polit Konstanty
Popiel Paweł
Popławska Adrianna
Porejko Władysław
Powidzki Janusz
Powidzki Krzysztof
Prosnak Joanna
Pryliński Tomasz
Przełomiec Maria
Przewoźna-Armon Maria
Przyłęcki Mirosław Adam
Przytkowski Tadeusz
Ptaśnik Mieczysław
Puciata Maria
Puget Wanda

Quast Ferdinand

Rachtan Adam
Raczyniewski Henryk
Radwan Mieczysław
Rączka Jan Władysław
Remer Jerzy
Rewski Zbigniew
Rogalanka Anna
Rogoziewicz Jerzy
Rokoszny Józef
Romanowicz Aldona
Romanowski Tadeusz
Ross Juliusz
Roznerska Maria

Hanna Krzyżanowska (2)
Wojciech Jankowski (1)
Jan Malczewski (3)
Grzegorz Grajewski (5)
Hieronim Kaczmarek (1)
Andrzej Gaczoł (2)
Marzena Chyrczakowska (3)
zob. Krakowska-Pilch Ewa
Joanna Wyszynska-Prosnak (2)
Barbara Tomecka (5)
Hanna Krzyżanowska (2)
zob. Pawuła-Piwowarczyk Regina
Kinga Rogalewska (2)
Anna Czapska (2)
Hanna i Lech Krzyżanowscy (2)
Maciej Rejmanowski (2)
Zbigniew Beiersdorf (5)
Andrzej Gaczoł (2)
Stanisław Stawicki (4)
Mirosław Przyłęcki (3)
Zygmunt Dolczewski (1)
Iwona Błaszczuk (5)
zob. Wyszynska-Prosnak Joanna
Piotr Stępień (2)
zob. Erdman-Przełomiec Maria
Romualda i Bogusław Uziembłowie (5)
Henryk Kondziela (5)
Piotr Maciej Przytkowski (3)
Marek Konopka (5)
Alicja Lutostańska (2)
Hanna Krzyżanowska (3)

Marian Arszyński (3)

Zbigniew Beiersdorf (5)
Mariusz Mierzwiński (5)
Andrzej Rembalski (4)
Beiersdorf Zbigniew (5)
Janina Mazurkiewicz (2)
Alicja Lutostańska (2)
Renata Linette (5)
Henryk Nowakowski (2)
Urszula Stępień (4)
Alicja Lutostańska (4)
Józef Pilch (2)
Alicja Lutostańska (2)
Emanuel Okoń (2)

Rozpędowski Jerzy
Róża Karol
Rudkowski Tadeusz
Ruszczyńska Teresa
Rutkowski Jan
Rychlicki Florian

Sachowicz Jacenty
Samborski Mieczysław
Saski Kazimierz
Sawicki Olgierd
Sawicki Stefan
Sawicki Tymoteusz
Sawnor Danuta
Schinkel Karl Friedrich
Schmid Bernhard
Schön Heinrich
Schultz Johann
Schusterowa Anna
Schwartz Franz
Semrau Artur
Seredyn Marianna
Siciński Karol
Sieja Stefan
Siennicki Jerzy
Sieroszewski Władysław
Sikora Marian
Skawiński Karol
Skibińska Jadwiga
Skibiński Sławomir
Skibiński Stefan
Skibniewski Stanisław
Skórewicz Kazimierz
Sławiński Ireneusz
Sławski Roger
Słonecki Marian
Smolarek Przemysław
Sobocki Wojciech
Sosnowski Oskar
Sowiński Ignacy
Stankiewicz Jerzy
Starzewska Janina
Steciński Józef
Stefański Andrzej
Stefański Józef
Steinbrecht Conrad
Strasburger Włodzimierz

Ewa Różycka-Rozpędowska (5)
Janusz Prusiewicz (3)
Maria Sarnik-Konieczna (5)
Magdalena Warkoczewska (1)
Wojciech Kurpik (4)
Henryk Nowakowski (2)

Joanna Wyszyńska-Prosnak (3)
Jan Gromnicki (2)
Wojciech Jankowski (1)
Jan Gromnicki (3)
Henryk Nowakowski (2)
Anna Czapska (2)
Alicja Lutostańska (2)
Marian Arszyński (3)
Marian Arszyński (2)
Marian Arszyński (4)
Marian Arszyński (4)
Małgorzata Schuster-Gawłowska (3)
Marian Arszyński (4)
Marian Arszyński (2)
Krzysztof Powidzki (3)
Mieczysław Kurzątkowski (1)
Maria Danuta Wołągiewicz (2)
Mieczysław Kurzątkowski (1)
Hanna Krzyżanowska (3)
Danuta Ptaszyńska (4)
Piotr Stępień (3)
Kazimierz Śliwa (4)
Alina Skibińska (3)
Kazimierz Śliwa (5)
Anna Adamczyk (4)
Hanna Krzyżanowska (2)
Maciej Rejmanowski (2)
Gabriela Klause (1)
Władysław Zalewski (3)
Tadeusz Chrzanowski (3)
Barbara Tondos (4)
Maria Brykowska (2)
Piotr Stępień (3)
Janusz Ciemnołoński (2)
Zofia Kostka-Bieńkowska (2)
Mirosław Olbryś (5)
Renata Leszczyńska (3)
Jacek Serafinowicz (2)
Marian Arszyński (2)
Mirosław Przyłęcki (2)

Stryjeński Tadeusz
Stryowski Wilhelm
Such Stanisław
Sulimierska-Laube Maria
Swaczyna Irena
Szablowski Jerzy
Szandomirski Jerzy
Szczuka Jerzy
Szukata Teodor
Szumska-Lipkowa Gabriela
Szunke Norbert
Szwej Jerzy
Szydłowski Tadeusz Andrzej, Lubicz
Szymańska Wiesława
Szymański Michał
Szymański Stanisław
Szyszek-Bohusz Adolf

Ślesiński Władysław
Ślusarczyk Jan
Świszczowski Stefan

Talowski Teodor
Tarczyński Stanisław
Teliga Jerzy
Tereszchenko Jadwiga
Then-Mączkowska Maria
Tiunin Władysława
Tłoczek Ignacy
Tomaszewski Andrzej
Tomaszkiewicz Stefan
Tomkiewicz Władysław
Tomkowicz Stanisław
Torwirt Leonard
Treter Bogdan
Tryburski Jerzy
Trylińska Beata
Trzeciak-Welter Krystyna
Tuczyński Leszek
Tur Jerzy
Tuszewski Tadeusz

Uklejewski Janusz
Ulatowski Roman
Urbański Ludwik
Uske Bogna
Uszyński Kazimierz

Andrzej Gaczoł (4)
Ewa Barylewska-Szymańska (4)
Jacek Kawalek (3)
Alicja Lutostańska (2)
Marek Grzeškiewicz (4)
Jerzy Petrus (2)
Hanna Krzyżanowska (4)
Ryszard Danecki (4)
Henryk Kondziela (4)
Alicja Lutostańska (1)
Tadeusz Borsa (3)
Danuta Ptaszyńska (4)
Andrzej Gaczoł (2)
Barbara Tomecka (5)
Wojciech Jankowski (3)
Franciszek Midura (4)
Andrzej Gaczoł (2)

Zbigniew Beiersdorf (4)
Adam Roman (3)
Łukasz Walczy (2)

Zbigniew Beiersdorf (2)
Henryk Kondziela (5)
Anna Czapska (2)
Edyta Pasek-Paszkowska (4)
Grażyna Dzisko-Wadas (3)
zob. Kamińska-Tiunin Władysława
Hanka Zaniewska (2)
Ewa Święcka (5)
Jan Pic (2)
Alicja Lutostańska (2)
Andrzej Gaczoł (2)
Emanuel Okoń (2)
Andrzej Gaczoł (2)
Antoni Oleksicki (2)
Feliks Dzierżanowski (2)
Alicja Lutostańska (2)
Janusz Lehmann (2)
Barbara Tondos (4)
Joanna Damięcka (3)

Katarzyna Kurkowska (5)
Henryk Kondziela (4)
Zbigniew Beiersdorf (2)
zob. Wierzbanowska-Uske Bogna
Franciszek Midura (4)

Vetulani Cecylia
Vogel Deodat Zygmunt
Volmar Erich

Wakulińska Marzena
Walczy Stefan
Walicka Krystyna, s. Michaela
Walicki Michał
Ważny Jerzy
Wąsacz Jan
Wąsowska Zofia
Welter Krystyna
Werc Aleksander
Węclawski Jan
Wicher-Jesionowska Krystyna
Widawski Jarosław
Wielgus-Wysocka Maria
Wieloch Roman
Wierzbanowska-Uske Bogna
Wilgocki Eugeniusz
Wilimiński Rajmund
Witkiewicz-Koszyc Jan
Witkowski Adam
Witwicki Michał
Wojciechowska Anna
Wojciechowski Włodzimierz
Wolska Ewa Teresa
Wolski Jerzy Kazimierz
Woyda Stefan
Wójciak Marian
Wójcik Blandyna
Wróblewski Stanisław
Wysocka Maria
Wysocki Zygmunt
Wyżyńska-Prosnak Joanna

Zachwatowicz Jan
Zakrzewski Zygmunt
Załuski Andrzej
Zaremba Tadeusz
Zarębska Teresa
Zaufal Wanda
Zborowski Bruno
Zelek Roman
Zgierun Zdzisław
Zieleśkiewicz Stefan Edward
Zieliński Zbigniew

Grażyna Dzisko-Wadas (3)
Henryk Kondziela (1)
Marian Arszyński (2)

Jan Gromnicki (2)
Łukasz Walczy (2)
Wanda Puget (2)
Hanna Krzyżanowska (2)
Wojciech Kurpik (4)
Jacek Kawalek (3)
Bogdańska Anna (5)
zob. Trzeciak-Welter Krystyna
Renata Linette (4)
Weronika Węclawska-Lipowicz (4)
Janusz Prusiewicz (3)
Maria Brykowska (3)
Grażyna Dzisko-Wadas (3)
Tadeusz Chrzanowski (3)
Teresa Mayer (4)
Eugeniusz Cnotliwy (3)
Joanna Wilimińska (2)
Mieczysław Kurzątkowski (2)
Ewa Wiłkojć (4)
Danuta i Feliks Ptaszyńscy (4)
Hieronim Kaczmarek (2)
Henryk Nowakowski (2)
zob. Marxen-Wolska Ewa Teresa
Jolanta Bukowczan, Bogumiła Rouba (5)
Marek Konopka (4)
Jacek Kawalek (3)
zob. Kaniewska-Wójcik Blandyna
Iwona Błaszczuk (3)
zob. Wielgus-Wysocka Maria
Mirosław Olbryś (5)
Anna Bogdańska, Henryk Morawski (4)

Lech Krzyżanowski (1)
Hieronim Kaczmarek (2)
Kinga Rogalewska (2)
Marian Sołtysiak (5)
Alicja Lutostańska (3)
Jolanta Łączyńska, Danuta Mitraszewska (3)
Anna Czapska (2)
Zygmunt Nocoń (4)
Emanuel Okoń (5)
Henry Kondziela (1)
Henryk Kondziela (1)

Zielonka Bonifacy
Ziętkiewicz Zdzisław
Zin Wiktor
Zinserling Borys

Żaryn Stanisław
Żuk Kazimierz
Żukowski Jerzy
Żurowski Józef
Żurowski Kazimierz
Żurowski Tadeusz

Uziembłowie Romualda i Bogusław (5)
Jan Pic (1)
Kazimierz Kuśnierz (4)
Jarosław Zawadzki (4)

Hanna Krzyżanowska (2)
Henryk Kondziela (4)
Tadeusz Borsa (3)
Andrzej Gaczoł (3)
Romualda i Bogusław Uziembłowie (5)
Marek Konopka (4)

Wykaz autorów biogramów zamieszczonych w zeszytach 1-5 PSBKZ
(cyfra w nawiasie oznacza numer zeszytu)

Autor

Biogram

Adamczyk Anna
Arszyński Marian

*Adamczyk Jan (4), Skibniewski Stanisław (4),
Bergau Friedrich (4), Blankenstein Albert (4),
Boetticher Adolf (2), Brochwicz Zbigniew (3),
Büsching Johann (4), Conrades Berthold (4),
Conwentz Hugo (4), Dethlefsen Richarad (2),
Eichendorff Benedikt (4), Fendrich Bruno (4),
Fischer Friedrich (2), Frycz Jerzy (2), Gersdorf
Karol (2), Gilly Fryderyk (2), Gruber Karl (2),
Guise (Giese) Johann (3), Hartmann Karol (2),
Hauke Karol (2), Heise Johannes (2), Keyser
Erich (2), Kloeppeł Otto (2), Kohte Julius (3),
Kwiatkowski Edward (4), Lemcke Hugo (3),
Quast Ferdinand (3), Schinkel Karl Friedrich
(3), Schmid Bernhard (2), Schön Heinrich (4),
Schultz Johann (4), Schwartz Franz (4), Semrau
Artur (2), Steinbrecht Conrad (2), Volmar Erich
(2)*

Barylewska-Szymańska Ewa
Beiersdorf Zbigniew

*Deurer Jakob (2), Stryowski Wilhelm (4)
Bogdanowska Aleksandra (2), Bogdanowski
Janusz (2), Chrzanowski Tadeusz (4), Estrei-
cher Karol (3), Gawor Janusz (4), Gujda Hen-
ryk (2), Kopera Feliks (3), Kremer Karol (2),
Krzyżanowski Andrzej (3), Lepiarczyk Józef (2),
Ludwikowski Leszek (2), Łepkowski Ludwik (3),*

Bielawski Bolesław
Bielecki Ryszard
Bieńkowska Zofia
Blizińska Beata
Błaszczyk Iwona

Bogdańska Anna
Bogdańska Anna, Morawski Henryk
Borsa Tadeusz

Bruszevska Lidia
Brykowska Maria
Bukowczan Jolanta, Rouba Bogumiła

Chrzanowski Tadeusz

Chyrczakowska Marzena
Ciemnołoński Janusz
Cnotliwy Eugeniusz
Czapska Anna

Czerwińska Edyta

Damińska Joanna
Danecki Ryszard
Dayczak-Domanasiewicz Maria
Dec Irena
Dolczewski Zygmunt
Domanasiewicz Maria
Dzierżanowski Feliks
Dzisko-Wadas Grażyna

Eysymontt Krzysztof i Rafał

*Łuszczkiewicz Władysław (2), Odrzywolski-Na-
lęcz Sławomir (3), Pagaczewski Julian (3), Polit
Konstanty (5), Rachtan Adam (5), Rączka Jan
Władysław (5), Ślesiński Władysław (4), Talow-
ski Teodor (2), Urbański Ludwik (2)*

Bojasiński Tomasz (2)

Baranowski Michał (2)

zob. Kostka-Bieńkowska Zofia

Blizińska Zofia (5)

Galka Witold (2), Johannes Heinz (4), Powidzki

Krzysztof (5), Wróblewski Stanisław (3)

Kaniewska-Wójcik Blandyna (5)

Wyszyńska-Prosnak Joanna (4)

Matejkiewicz Władysław (4), Szunke Norbert (3),

Żukowski Jerzy (3)

Nowiński Krzysztof (4)

Sosnowski Oskar (2), Widawski Jarosław (3)

Marxen-Wolska Ewa Teresa (5), Wolski Jerzy

Kazimierz (5)

Macur Kazimierz (3), Mamuszka Franciszek (2),

Smolarek Przemysław (3), Wieloch Roman (3)

Pilawa Eugeniusz (3)

Borowski Jan (2), Stankiewicz Jerzy (2)

Wilgocki Eugeniusz (3)

*Bieńkowski Jan (2), Bursze Teodor (2), Krasiń-
ski Stefan (2), Kuzma Mieczysław (2), Podlewski*

Wacław (2), Sawicki Tymoteusz (2), Teliga Jerzy

(2), Zborowski Bruno (2)

zob. Hankowska-Czerwińska Edyta

Tuszeński Tadeusz (3)

Szczuka Jerzy (4)

Dayczak Władysław (3)

zob. Laudańska-Dec Irena

Powidzki Janusz (1)

zob. Dayczak-Domanasiewicz Maria

Marzyński Stanisław (2), Trylińska Beata (2)

Chlebowicz Bogusław (3), Cudowski Krzysztof

(3), Czajkowski Witold (3), Erdman-Przełomieć

Maria (3), Grabowski Jan (3), Korpacz Jadwiga

*(4), Litwinionek-Guść Małgorzata (4), Then-
-Mączkowska Maria (3), Vetulani Cecylia (3),*

Wielgus-Wysocka Maria (3)

Eysymontt Janina (5)

- Fijałkowski Wojciech
Fischinger Barbara
Friedrich Jacek
- Gaczył Andrzej
- Gajek Joanna
Gawłowska Małgorzata
Gieysztor-Miłobędzka Elżbieta
Głowacka Wanda
Głuszek Cezary
- Grajewski Grzegorz
- Gromnicki Jan
- Gruszecka Krystyna
Grzelak Barbara
Grzeńkiewicz Marek
Guranowska-Gruszecka Krystyna,
Głuszek Cezary
- Hankowska-Czerwińska Edyta
Hościłowicz Janina
- Jankowska Ewa
Jankowski Wojciech
- Jarnuszkiewicz Barbara
Jarzewicz Jarosław
- Kaczmarek Hieronim
- Charytańska Maria (2)*
Fischinger Andrzej (4)
Bobiński Stanisław (2), Czerny Władysław (2), Kilarowski Maciej (4), Kwaśny Zdzisław (3), Mieszkowski Bronisław (2)
- Dalbor Witold Marian (3), Dutkiewicz Józef (2), Gruszczyk Karol (3), Kornecki Marian (3), Kuder Aleksander (2), Majewski Alfred (2), Morwicz Zygmunt (4), Oleś Andrzej (2), Pienkowska Hanna (2), Popiel Paweł (2), Stryjeński Tadeusz (4), Szydłowski Tadeusz Andrzej, Lubicz (2), Szyszko-Bohusz Adolf (2), Tomkowicz Stanisław (2), Treter Bogdan (2), Żurowski Józef (3)*
zob. Paprocka-Gajek Joanna
zob. Schuster-Gawłowska Małgorzata
Miłobędzki Adam (3)
Maniewski Jerzy (3)
zob. Guranowska-Gruszecka Krystyna, Głuszek Cezary
- Burgemeister Ludwig (4), Grundmann Günther (4), Hadelt Alfred (5), Lutsch Hans (4), Pick Georg (5)*
- Koczorowski Klemens (2), Lewandowski Stanisław (3), Moskwa Kazimierz (3), Samborski Mieczysław (2), Sawicki Olgierd (3), Wakulińska Marzena (2)*
zob. Guranowska-Gruszecka Krystyna
zob. Ochendowska-Grzelak Barbara
Swaczyna Irena (4)
- Gruszecki Andrzej Stefan (5)*
- Hankowska Romualda (4)*
Paskowski Władysław (2), Pawluczuk Paweł (2)
- zob. Łuszczynska-Jankowska Ewa*
Ciołek Gerard (2), Czajnik Michał (1), Gartkiewicz Przemysław (2), Heurich Jan Fryderyk (1), Miłoszewski Stanisław (2), Pągowski Stefan (1), Sasaki Kazimierz (1), Szymański Michał (3)
Dąbrowski Jan (2)
Dettloff Szczepny (5)
- Błaszczak Włodzimierz (2), Bromski Wiktor (3), Durczewski Dobromir (2), Józefowiczówna Krystyna (2), Kaemmerer Ludwig (2), Kihl Emilia*

- Kawałek Jacek
 Kilarowski Józef (2), Maciejewski Władysław (2), Pieczyński Zbigniew (1), Wojciechowska Anna (2), Zakrzewski Zygmunt (2)
 Ataman Julian (3), Barut Józef (3), Mach Janusz (3), Such Stanisław (3), Wąsacz Jan (3), Wójciak Marian (3)
- Kilarski Maciej
 Klaus Gabriel
 Kłosek-Kozłowska Danuta
 Kochanowicz-Milewska Zofia
 Kodym-Kozaczko Grażyna Anna
 Kondziela Henryk
 Kilarowski Jan (2)
 Sławski Roger (1)
 Czapska Anna (4)
 Milewski Adrian (4)
 Czarnecka Janina (5)
 Ballenstaedt Lucjan (1), Bednarowicz Zbigniew (2), Chmarzyński Gwido (2), Cieśliński Jan (1), Cybichowski Stefan (1), Czarnecki Władysław (2), Dwernicki Zbigniew (5), Kasprzycki Wojciech (2), Kępiński Zdzisław (1), Kot Henryk (4), Kryszan Kazimierz (3), Lehmann Janusz (2), Łomnicki Jerzy (2), Malinowski Kazimierz (1), Miarkowski Andrzej (5), Michałowski Lucjan (1), Morawski Franciszek (1), Otrząsek Jerzy (4), Pawlak Janusz (5), Pawuła-Piwowarczyk Regina (4), Przylęcki Mirosław Adam (5), Szukała Teodor (4), Tarczyński Stanisław (5), Ulatowski Roman (4), Vogel Deodat Zygmunt (1), Zieleśkiewicz Stefan Edward (1), Zieliński Zbigniew (1), Żuk Kazimierz (4)
- Konieczna Maria
 Konopka Marek
 zob. Sarnik-Konieczna Maria
- Kopciowski Dariusz
 Cydzik Jacek (4), Ptaśnik Mieczysław (5), Woyda Stefan (4), Żurowski Tadeusz (4)
- Kostka-Bieńkowska Zofia
 Kozaczko Grażyna Anna
 Kozłowska Danuta
 Krasnowolski Bogusław
 Krasnowolski Bogusław, Majka Maria
 Kriegseisen Jacek
 Krzyżanowscy Hanna i Lech
 Kurzątkowska Alicja (2), Kurzątkowski Mieczysław (2), Lakutowicz Andrzej (2), Maliszewski Przemysław (2)
- Krzyżanowska Hanna
 Starzewska Janina (2)
 zob. Kodym-Kozaczko Grażyna Anna
 zob. Kłosek-Kozłowska Danuta
 Bartel-Bochnak Krystyna (5)
 Kydryńska-Klimek Danuta (5)
 Gradowski Michał (5)
 Krakowska-Pilch Ewa (1), Lenard Barbara (2), Lorentz Stanisław (2), Polak Tadeusz (2)
 Dziekoński Józef Pius (1), Husarski Wacław Teofil (1), Jakimowicz Roman (2), Kłos Juliusz (2), Król Aleksander (2), Krygier Eugeniusz (4), Lalewicz Marian (1), Lauterbach Alfred (2), Łukasik Jan (2), Marconi Władysław (2), Mączyński Zdzisław Antoni (1), Osiński Marian (2), Paździor Marian (2), Piwocki Ksawery (2), Puget Wanda

Krzyżanowski Lech	(3), Sieroszewski Władysław (3), Skórewicz Kazimierz (2), Szandomirski Jerzy (4), Walicki Michał (2), Żaryn Stanisław (2) Biegański Piotr (1), Chomicz Romuald (2), Krasowski Czesław (2), Marconi Bohdan Lucjan (1), Pasierb Janusz (3), Zachwatowicz Jan (1)
Kurkowska Katarzyna Kurpik Wojciech	Uklejewski Janusz (5) Markowska Hanna (5), Orthwein Maria (5), Rutkowski Jan (4), Ważny Jerzy (4)
Kurzawa Zofia Kurzątkowski Mieczysław	Linette Eugeniusz (1) Gawarecki Henryk (1), Gawdzik Czesław (1), Siciński Karol (1), Siennicki Jerzy (1), Witkiewicz-Koszyc Jan (2)
Kuśmierska Teresa Kuśnierz Kazimierz	Gzyło Marek (5) Zin Wiktor (4)
Latour Stanisław	Jerzewski Jerzy (2), Kurcysz Helena (2), Kwilecki Stefan (2)
Laudańska-Dec Irena Lehmann Janusz	Dec Włodzimierz(2) Bendowski Kazimierz (1), Bendowski Tomasz (2), Kamiński Włodzimierz (1), Kozielczyk Wincenty (1), Kuklis Wilhelm (1), Tuczyński Leszek (2)
Leszczyńska Renata Leszkowicz Bożena Linette Renata	Stefański Andrzej (3) Morawski Paweł (4) Werc Aleksander (4), Kręglewska-Foksowicz Ewa (1), Rogalanka Anna (5)
Lipowicz Weronika Lutostańska Alicja	zob. Węclawska-Lipowicz Weronika Bursze Juliusz (2), Gintylło Romana (2), Herbst Stanisław (2), Kanclerz Feliks (2), Kieszkowski Witold (2), Majdecki Longin (1), Puciata Maria (2), Rewski Zbigniew (2), Romanowicz Aldona (4), Ross Juliusz (2), Sawnor Danuta (2), Sulmierska-Laube Maria (2), Szumska-Lipkowa Gabriela (1), Tomkiewicz Władysław (2), Trzeciak-Welter Krystyna (2), Zarębska Teresa (3)
Łączyńska Jolanta Łączyńska Jolanta, Mitraszewska Danuta	Mitraszewska Danuta (5) Eichler Zofia (3), Grein Józef (3), Zaufal Wanda (3)
Łukaszewicz Jadwiga Łuszczyńska-Jankowska Ewa	Ciabach Jerzy (5), Krause Janusz (4) Kamińska-Tiunin Władysława (3)
Majka Maria Makowska Beata	zob. Krasnowolski Bogusław, Majka Maria Kostynowicz Roman (4), Kuztelski Leopold (4), Latour Stanisław (4), Madejska Lubomira (4)
Malczewski Jan Mayer Teresa	Piątek Andrzej (3) Cynalewski Brunon (4), Wierzbanowska-Uske Bogna (4)

- Mazurkiewicz Janina
Midura Franciszek
- Mierzwiński Mariusz
Milewska Zofia
Miłobędzka Elżbieta
Mitraszewska Danuta
Morawski Henryk
Mróz Janusz
Muszyński Jan
- Narębski Lech
Nawrońska Grażyna
Nocoń Zygmunt
Nowakowski Henryk
- Nowakowski Jerzy
- Ochendowska-Grzelak Barbara
Okoń Emanuel
- Olbrys Mirosław
- Oleksicki Antoni
- Pannenko Iwona
Paprocka-Gajek Joanna
Paprocki Bogusław
Pasek-Paszkowska Edyta
Paszkowska Edyta
Pawlicki Bonawentura Maciej
Petrus Jerzy
Piaskowski Tadeusz
Pic Jan
- Pilch Józef
- Powidzki Krzysztof
Prosnak Joanna
Prusiewicz Janusz
- Przybyszewski Kazimierz
- Remer Jerzy (2)*
Kowalski Władysław (4), Szymański Stanisław (4), Uszyński Kazimierz (4)
Raczyniewski Henryk (5)
zob. Kochanowicz-Milewska Zofia
zob. Gieysztor-Miłobędzka Elżbieta
zob. Łączyńska Jolanta, Mitraszewska Danuta
zob. Bogdańska Anna, Morawski Henryk
Lesiak Krzysztof (2), Lesiak Marian (2)
Felcherowski Klemens (3), Klęsk Krystyna (3)
- Narębski Stefan (3), Biskup Krzysztof (5)*
Nawroński Tadeusz (2)
Danielewicz Jan (4), Zelek Roman (4)
Janasik Stefan (1), Jasiński Karol (4), Karłowska-Kamzowa Alicja (3), Marcinkowski Henryk (4), Pajzderski Nikodem (1), Pajzderski Sylwester (2), Rogoziewicz Jerzy (2), Rychlicki Florian (2), Sawicki Stefan (2), Wojciechowski Włodzimierz (2)
Gaworzewska Halina (5)
- Bronisch Christian (5)*
Roznerska Maria (2), Torwirt Leonard (2), Zgie-run Zdzisław (5)
Gontarczyk Jan (5), Jasiewicz Stanisław (5), Steciński Józef (5), Wysocki Zygmunt (5)
Tryburski Jerzy (2)
- Kehl Jerzy (3)*
Fijałkowski Wojciech (5)
Klimek Adam (4), Kubiakowski Marian (4)
Tereszczenko Jadwiga (4)
zob. Pasek-Paszkowska Edyta
Frazik Józef (2)
Janusz Bohdan (2), Szablowski Jerzy (2)
Drost Willi (2)
Holas Aleksander (1), Ziętkiewicz Zdzisław (1), Tomaszewicz Jan (2)
Bielecki Ryszard (2), Filipiak Stanisław (3), Romanowski Tadeusz (2)
Seredyn Marianna (3)
zob. Wyszyńska-Prosnak Joanna
Bąk Maria (3), Czajor Jerzy (3), Kucharzewski Jacek (4), Niziński Lesław (4), Róża Karol (3), Wicher-Jesionowska Krystyna (3)
Chyczewski Jerzy (2)

Przyłęcki Mirosław	<i>Boyé-Guerquin Anna (2), Broniewski Tadeusz (2), Bukowski Marcin (2), Ciałowicz Jan (3), Cieśla Henryk (3), Guerquin Bohdan (2), Güttler Jerzy (2), Hornung Zbigniew Marian (1), Kaliski Emil (3), Kaźmierczyk Józef (2), Kopczyński Wawrzyniec (2), Kozaczewski Tadeusz (2), Krzywobłocki Aleksander (3), Lenkow Ewa (2), Morelowski Marian (2), Porejko Władysław (3), Strasburger Włodzimierz (2)</i>
Przypkowski Piotr Maciej Ptaszyńscy Danuta i Feliks Ptaszyńska Danuta	<i>Przypkowski Tadeusz (3) Witwicki Michał (4) Dąbrowski Marian (4), Drywa Zbigniew (4), Sikora Marian (4), Szwej Jerzy (4)</i>
Puget Wanda	<i>Kalinowski Wojciech (2), Walicka Krystyna, s. Michaela (2)</i>
Rejmanowski Maciej	<i>Ciara Zdzisław (2), Knothe Zygmunt (2), Polakowski Felicjan (2), Sławiński Ireneusz (2)</i>
Rembalski Andrzej Rogalewska Kinga	<i>Radwan Mieczysław (4) Bobrowska Irena (2), Gąsecki Mieczysław (2), Łabinowicz Adam (2), Makarewicz Juliusz (2), Załuski Andrzej (2)</i>
Roman Adam Rouba Bogumiła Rozpędowska Ewa Różycka-Rozpędowska Ewa Rudniewski Piotr Rutkowski Jan	<i>Ślusarczyk Jan (3) zob. Bukowczan Jolanta, Rouba Bogumiła zob. Różycka-Rozpędowska Ewa (5) Rozpędowski Jerzy (5) Lenart Bonawentura (3) Ligęza Maria (4)</i>
Sarnik-Konieczna Maria Schuster-Gawłowska Małgorzata Serafinowicz Jacek	<i>Rudkowski Tadeusz (5) Schusterowa Anna (3) Konkolewski Roman (1), Kubiak Janusz (2), Kwiatkowski Kazimierz (2), Stefański Józef (2)</i>
Skibińska Alina Sołtysiak Marian Stawicki Stanisław	<i>Skibiński Sławomir (3) Zaremba Tadeusz (5) Dąbrowski Karol (2), Jedynakiewicz-Kwiatkowska Krystyna (4), Majcherowicz Zbigniew (3), Popławska Adrianna (4)</i>
Stępień Piotr	<i>Hendel Zygmunt (2), Hurlak Kazimierz (3), Pryliński Tomasz (2), Skawiński Karol (3), Sowiński Ignacy (3)</i>
Stępień Urszula Szczepańska Anna Szymańska Ewa	<i>Rokoszny Józef (4) Jędrzejewska Hanna (5) zob. Barylewska-Szymańska Ewa</i>
Śliwa Kazimierz Święcka Ewa	<i>Skibińska Jadwiga (4), Skibiński Stefan (5) Tomaszewski Andrzej (5)</i>

Tomecka Barbara

Tondos Barbara

Tur Jerzy

Uziębłowie Romualda i Bogusław

Wadas Grażyna

Walczy Łukasz

Warkoczewska Magdalena

Węclawska-Lipowicz Weronika

Wicher Sebastian

Wilimińska Joanna

Wiłkojć Ewa

Woński Andrzej

Wolski Krzysztof

Wołgiewicz Maria Danuta

Wysocki Zygmunt

Wyszyńska-Prosnak Joanna

Zaitz Marta

Zalewski Władysław

Zaniewska Hanka

Zawadzki Jarosław

Pilaszewicz Zofia (5), Szymańska Wiesława (5)

Lotoczko Olgierd (3), Mazurkiewicz August (4),

Sobocki Wojciech (4), Tur Jerzy (4)

Kruk Franciszek (2)

Deleka Jacek Karol (5), Olczak Jerzy Feliks (5),

Przewoźna-Armon Maria (5), Zielonka Bonifacy

(5), Żurowski Kazimierz (5)

zob. Dzisko-Wadas Grażyna

Borowiejska-Birkenmajerowa Maria (2), Świsz-

czowski Stefan (2), Walczy Stefan (2)

Ruszczynska Teresa (1)

Węclawski Jan (4)

Bukowski Stanisław (3)

Wilimiński Rajmund (2)

Błyskosz Jan (2), Kozłowski Rudolf (3), Witkow-

ski Adam (4)

Leśniewski Tadeusz (4)

Lutecki Władysław (3)

Haska Kazimierz (2), Sieja Stefan (2)

Chrzanowicz Józef (2)

Neugebauer Jadwiga (3), Pawłowski Stanisław

(3), Pilecki Gustaw (2), Sachowicz Jacenty (3)

Krauss Adam (3)

Słonecki Marian (3)

Tłoczek Ignacy (2)

Gawlik Zygmunt (4), Zinserling Borys (4)